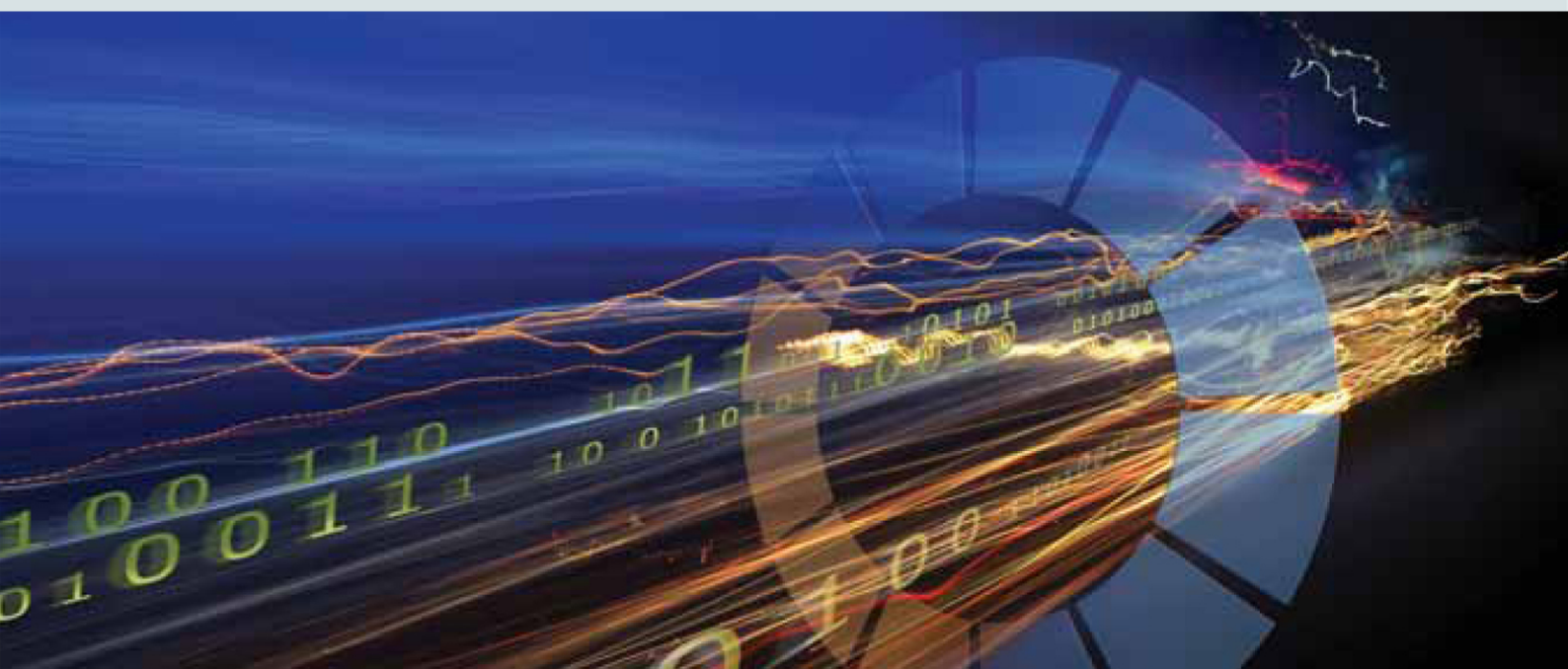

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

Izvještaj o radu za 2012. godinu

Uvod.....	5
1. Dinamika ostvarivanja konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija i primjena principa tarifne politike	8
1.1. ANALIZA RELEVANTNIH TRŽIŠTA U CILJU OCJENE STEPENA KONKURENTNOSTI TRŽIŠTA	8
1.1.1. Regulatorni okvir Evropske Unije za elektronske komunikacije	8
1.1.2. Pravni osnov za sprovođenje postupka analize relevantnih tržišta	9
1.1.3. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza sedam relevantnih tržišta izvršenih tokom 2010. godine	10
1.1.4. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta izvršenih tokom 2011. godine	12
1.1.5. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku analize dva dodatna relevantna tržišta tokom 2012. godine	14
1.2. PROJEKAT RAČUNOVODSTVENOG ODVAJANJA I TROŠKOVNOG RAČUNOVODSTVA	14
1.2.1. Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	14
1.2.2. Svrha uvođenja obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.....	15
1.2.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2012. godini.....	16
1.2.4. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u fiksnoj telefoniji	17
1.2.5. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u mobilnoj telefoniji	17
1.3. RAZVOJ KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA	17
1.3.1. Fiksna telefonija	18
1.3.2. Mobilna telefonija	25
1.3.3. Širokopojasni pristup internetu	29
2. STEPEN OSTVARIVANJA UNIVERZALNOG SERVISA U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA SA OCJENOM KOLIKO SU KORISNICI ZADOVOLJNI OVOM USLUGOM	33
2.1. REGULATORNI OKVIR ZA PRUŽANJE UNIVERZALNOG SERVISA	33
2.1.1. Regulatorni okvir Evropske Unije	33
2.1.2. Regulatorni okvir u Crnoj Gori	33
2.2. AKTIVNOSTI NA REALIZACIJI UNIVERZALNOG SERVISA	34
2.3. OCJENA O ZADOVOLJSTVU KORISNIKA OVOM USLUGOM	36
3. DODIJELJENI OGRANIČENI RESURSI I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA	38
3.1. DODIJELJENE RADIO-FREKVENCije I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA.....	38
3.1.1. Dodijeljene radio-frekvencije	38
3.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega.....	40

3.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija	47
3.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija	48
3.2. DODIJELJENJA NUMERACIJA/ADRESE I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA	49
4. STEPEN RAZVOJA SEKTORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U 2012. GODINI SA PREGLEDOM OBIMA, VRSTE I KVALITETA USLUGA KOJE OPERATORI I PRUŽAOCI USLUGA NUDE KRAJNJIM KORISNICIMA.....	52
4.1. PREGLED REGISTROVANIH OPERATORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA TOKOM 2012. GODINE.....	52
4.2. TRŽIŠTE FIKSNE TELEFONIJE I JAVNIH TELEFONSKIH GOVORNICA	53
4.3. TRŽIŠTE MOBILNE TELEFONIJE	57
4.3.1. Proces registracije korisnika mobilnih usluga	59
4.4. TRŽIŠTE INTERNETA I ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA	60
4.4.1. Dial-up pristup internetu.....	60
4.4.2. Fiksni širokopojasni pristup internetu	61
4.4.3. Mobilni širokopojasni pristup internetu	67
4.4.4. Internet penetracija.....	68
4.5. TRŽIŠTE VOIP SERVISA.....	70
4.6. TRŽIŠTE IZNAJMLJENIH LINIJA	71
4.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija	72
4.6.2. Struktura tržišta.....	73
4.7. TRŽIŠTE DISTRIBUCIJE RADIJSKIH I TELEVIZIJSKIH PROGRAMA DO KRAJNJIH KORISNIKA.....	74
4.8. INTERKONEKCIJA I OPERATORSKI PRISTUP	77
4.8.1. Cijene interkonekcionih servisa	77
4.8.2. Tržište terminacije poziva	82
4.9. PRUŽANJE USLUGE PRENOSIVOSTI BROJA.....	83
4.10. ZAJEDNIČKO KORIŠĆENJE ELEKTRONSKE KOMUNIKACIONE INFRASTRUKTURE	85
5. PLANIRANI I IZVRŠENI RADNI ZADACI AGENCIJE U 2012. GODINI	88
5.1. UPRAVNI POSTUPCI	88
5.1.1. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika	88
5.1.2. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i rješavanje sporova između tih subjekata	90
5.2. IZRADA REGULATIVE U OBLASTI ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA.....	91
5.3. KONTROLA I MONITORING RADIO-FREKVENCIJSKOG SPEKTRA.....	93
5.4. MONITORING PARAMETARA DIGITALNIH RADIO EMISIJA MOBILNIH OPERATORA	97
5.5. AKTIVNOSTI NA DALJOJ IMPLEMENTACIJI SISTEMA ZA KONTROLU I MONITORING RF SPEKTRA	98
5.6. STRUČNI NADZOR U OBLASTI ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA	101
5.7. PROCES PRELASKA SA ANALOGNIH NA DIGITALNE RADIO-DIFUZNE SISTEME	106
5.8. DAVANJE MIŠLJENJA NA PROSTORNO PLANSKA DOKUMENTA	107
5.9. IZDAVANJE USLOVA PRILIKOM IZGRADNJE STAMBENIH I POSLOVNIH OBJEKATA.....	108
5.10. ISTRAŽIVANJE O UPOTREBI INFORMACIONIH I KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA U CRNOJ GORI	111

5.11. RAZVOJ KADROVSKIH RESURSA	113
5.12. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI	114
5.13. ORGANIZACIJA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE “REGULATORNA DJELATNOST U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA”	116
5.14. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGLAVLJE 10: INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI	117
5.15. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGLAVLJE 8: KONKURENCIJA I DRŽAVNA POMOĆ	117
6. TRŽIŠTE POŠTANSKIH USLUGA	118
6.1. REGULATORNI OKVIR	118
6.2. IZRADA PODZAKONSKE REGULATIVE	118
6.3. ANALIZA TRŽIŠTA POŠTANSKIH USLUGA	119
6.3.1. Pošta Crne Gore a.d.	119
6.3.2. Ostali operatori	120
6.3.3. Uporedna analiza tržišta poštanskih usluga	122
6.4. FINANSIJSKI POKAZATELJI	123
6.4.1. Finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d.	123
6.4.2. Finansijski pokazatelji ostalih operatora	124
6.4.3. Uporedni finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d. i ostalih operatora	125
6.5. KVALITET OBAVLJANJA UNIVERZALNE POŠTANSKE USLUGE	125
6.5.1. Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju	125
6.5.2. Primljene i riješene potražnice u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju	126
6.6. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI	126
6.7. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGLAVLJE 3: PRAVO OSNIVANJA PREDUZEĆA I SLOBODA PRUŽANJA USLUGA	127

Uvod

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je formirana i počela sa radom 08. marta 2001. godine kao nezavisno regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti. Osnovni principi i načela kojim se Agencija rukovodila tokom njenog dvanaestogodišnjeg djelovanja i regulacije sektora su bili: obezbjeđivanje sigurnog i predvidivog ambijenta za poslovanje operatora i značajne investicije, obezbjeđivanje uslova za implementaciju i razvoj novih tehnologija na cijeloj teritoriji Crne Gore uz podsticanje racionalnog korišćenja ograničenih resursa (radio-frekvencija i numeracije/adresa), podsticanje konkurencije uz spriječavanje narušavanja tržišnog takmičenja među operatorima, rješavanje sporova između operatora, kao i neprekidno unapređenje zaštite interesa potrošača.

Upravljački organi Agencije, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, su Savjet i izvršni direktor Agencije. Savjet Agencije je imenovan Odlukom Vlade Crne Gore krajem 2008. godine, a 2012. godine dva člana Savjeta, kojima je mandat trajao 3 godine, su ponovo reizabrana na period od pet godina. Početkom 2013. godine Savjet je izabrao izvršnog direktora Agencije sa mandatom od 4 godine. Savjet Agencije je tokom 2012. godine održao 12 redovnih i 86 vanrednih sjednica. U Agenciji je, na dan 31. 12. 2012. godine, bilo 69 zaposlenih, uključujući i predsjednika i 3 člana Savjeta i izvršnog direktora, dok jedan član Savjeta Agencije funkciju i dalje obavlja honorarno.

Agencija je tokom 2012. godine doprinijela državnom budžetu generisanjem prihoda od jednokratnih naknada po osnovu sprovedenog tendera za dodjelu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz za realizaciju javne mobilne elektronske komunikacione mreže u skladu sa GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS standardom na nacionalnom nivou u iznosu od 1.649.500,00 €. Takođe, po osnovu plaćanja godišnje naknade za pokrivanje troškova administriranja radio-frekvencijskog spektra, korisnici radio-frekvencija su u budžet Crne Gore uplatili iznos od oko 140.000 €.

U 2012. godini Agencija je sprovodila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije od 11. 11. 2010. godine, koje su rezultat sprovedenih analiza sedam relevantnih tržišta urađenih tokom 2010. godine, kao i nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije od 30. 12. 2011. godine a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta urađenih tokom 2011. godine. Agencija je tokom 2012. godine započela i analizu dva dodatna maloprodajna tržišta. Nakon dobijenog pozitivnog mišljenja od Uprave za zaštitu konkurencije, Agencija je krajem 2012. godine uputila odgovarajuće upitnike operatorima koji pružaju javno dostupne usluge mobilne telefonije na maloprodajnom nivou i operatorima koji pružaju usluge širokopojsnog pristupa internetu na maloprodajnom nivou.

U 2012. godini nastavljene su aktivnosti na Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Ono što je značajno je to da je krajem drugog kvartala 2012. godine Crnogorski Telekom a.d. dostavio Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zasnovane na istorijskoj troškovnoj osnovi (HCA) i sa potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC) u cilju dobijanja saglasnosti i objavljivanja istih.

Agencija je nastavila sa aktivnostima vezanim za podsticanje konkurencije uz spriječavanje narušavanja tržišnog takmičenja među operatorima. Agencije je u oblasti interkonekcije i operatorskog pristupa u 2012. godini inicirala izmjene referentnih interkonekcionih ponuda mobilnih operatora u Crnoj Gori, kako bi se iste uskladile sa obavezama propisanim analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo. Na osnovu analize veleprodajnog tržišta pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža, mobilnim operatorima su nametnute odgovarajuće obaveze, od kojih treba izdvojiti obavezu obezbjeđivanja pristupa mreži i korišćenje usluge započinjanja (originacije) poziva drugim operatorima pod transparentnim i neskriminatnim uslovima. Dakle, stvoreni su uslovi da novi operatori mogu koristiti kapacitete već izgrađenih mobilnih mreža i pružati korisnicima usluge koje će po svom kvalitetu i cijeni biti konkurentne postojećoj ponudi mobilnih operatora na nivou maloprodaje. Ovim regulatornim mjerama su stvoreni neophodni uslovi za jačanje konkurencije na tržištu, kako kroz jačanje pozicije postojećih alternativnih operatora, tako i kroz ulazak novih operatora na crnogorsko tržište, što bi trebalo da dovede do stvaranja povoljnosti za krajnje korisnike, kao što su sniženje maloprodajnih cijena i povećanja kvaliteta usluga. Da bi stvorila uslove za smanjenje maloprodajnih cijena i time veće povoljnosti za krajnje korisnike, Agencija je rješenjem odredila da od 01. 01. 2013. godine cijena terminacije poziva u mobilne mreže bude 4 € centi/min, što predstavlja smanjenje ove cijene od 43,3% u odnosu na prethodno važeću cijenu. Tako formirana cijena terminacije poziva u mobilne mreže je približna cijenama u okruženju i prosjeku u Evropskoj Uniji.

Vodilo se računa i o stalnom unapređenju odnosa prema korisnicima poput pravovremenog obavještanja i informisanja korisnika, te zaštiti njihovih interesa u slučaju ugrožavanja njihovih prava propisanih Zakonom i odredbama korisničkih ugovora. Tokom 2012. godine podnijete su 223 žalbe korisnika javnih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika.

Korisnici su uslugu prenosivosti broja u 2012. godini intenzivnije koristili u odnosu na prethodni period, tako da je ovu uslugu iskoristilo 3.839 pretplatnika, pri čemu je bilo 319 prenosa brojeva između fiksnih, a 3.520 između mobilnih mreža. Podsjećamo da je od početka implementacije ove usluge u Crnoj Gori pa do kraja 2012. godine, ukupno prenijeto 4.159 brojeva.

Treba napomenuti da su početkom 2011. godine od strane Agencije izabrani operator Univerzalnog servisa za pružanje usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija (MCA d.o.o. Maribor), kao i operator Univerzalnog servisa za ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu (Telenor d.o.o. Podgorica). Od početka pružanja usluge Univerzalne službe informacija (decembar 2011. godine) pa do kraja 2012. godine, ostvareno je ukupno 191.826 poziva na broj 1180 u cilju dobijanja informacija o telefonskom broju željenog korisnika. Operator Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija je krajem 2012. godine dostavio Agenciji predlog forme Univerzalnog imenika na razmatranje i odobravanje u cilju sprovođenja daljih aktivnosti na izradi telefonskog imenika.

Agencija je racionalno upravljala ograničenim radio-frekvencijskim, numeričkim i adresnim resursima. U 2012. godini Savjet Agencije je donio 815 i oduzeo 283 rješenja o odobrenju za korišćenja radio-frekvencija. Takođe, u 2012. godini je donijeto 27 i oduzeto 7 rješenja o odobrenju prava korišćenja numeracija i/ili adresa.

Tokom 2012. godine, Agencija je počela da vrši mjerenja parametara kvaliteta mreža mobilnih operatora korišćenjem mobilne kontrolno mjerne stanice za ove namjene, kao i praćenjem ispunjavanja drugih normi kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga, propisanih Pravilnikom o kvalitetu javnih elektronskih komunikacionih usluga, donijetim od strane nadležnog Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije. Nastavljena je kampanja redovne kontrole i monitoringa radio-frekvencijskog spektra. Kampanja je vršena u vidu sprovođenja stalnog monitoringa iz fiksnih kontrolno-mjernih stanica i to: Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori u Podgorici, Regionalnog kontrolno-mjernog centra na Crnom Rtu kod Sutomora, Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice kod Pljevalja, kao i korišćenjem Mobilne kontrolno-mjerne stanice sa kojom je napravljeno ukupno 36 izlazaka na teren i izvršeno oko 310 sati mjerenja. Urađeno je i 17 vanrednih kontrola i monitoringa radio-frekvencijskog spektra uz ukupno vrijeme kontrole i monitoringa spektra u trajanju od oko 200 radnih sati. Agencija je preko nadzornika izvršila preko 230 pregleda stručnog nadzora kod operatora i korisnika ograničenih resursa registrovanih u registrima koji se vode kod Agencije.

U vezi sa nadležnostima Agencije propisanim Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, Agencija je u svojstvu pravnog lica nadležnog za poslove telekomunikacija, na zahtjev nosioca pripremnih poslova, izdala 52 akta sa odgovarajućim podacima i preporukama za izradu prostorno planske dokumentacije. U skladu sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata iz 2011. godine, Agencija je u 2012. godini izdala uslove prilikom izgradnje objekata za 928 primljenih zahtjeva.

U Registar operatora koji se vodi kod Agencije u toku 2012. godine je upisano 6 novih operatora tako da je na kraju godine u Registar operatora koji se vodi kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost bilo upisano ukupno 43 operatora.

Po pitanju aktivnosti vezanih za regulaciju poštanske djelatnosti, aktivnosti su naročito sprovedene u dijelu izrade podzakonske regulative. Zakonom o poštanskim uslugama donijetim krajem 2011. godine, povećane su nadležnosti Agencije kao nezavisnog regulatornog tijela na tržištu poštanskih usluga, naročito u dijelu koji se odnosi na određivanje kriterijuma za utvrđivanje cijena univerzalne poštanske usluge, utvrđivanje cijena rezervisanih poštanskih usluga, verifikaciju obračuna neto troškova univerzalne poštanske usluge, stručni nadzor nad radom poštanskih operatora kao i odlučivanje po prigovorima korisnika.

Najznačajniji statistički podaci vezani za sektor elektronskih komunikacija su sledeći:

- Broj pretplatnika fiksne telefonije je iznosio 169.803 što predstavlja pad u iznosu od 1.053 pretplatnika u odnosu na 2011. godinu.
- Ukupan broj ISDN priključaka je iznosio 4.713 što predstavlja smanjenje za 560 ISDN priključaka u odnosu na kraj 2011. godine.
- Ukupan broj širokopoljnih priključaka u Crnoj Gori, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup, je iznosio 87.768 što predstavlja povećanje od 5.262 priključka u odnosu na kraj 2011. godine.
- Broj ADSL priključaka je iznosio 66.652, što je povećanje od 1.940 priključaka u odnosu na kraj 2011. godine.
- Broj WiMax priključaka je iznosio 5.769 što predstavlja pad od 1.527 priključaka u odnosu na kraj 2011. godine.
- Broj korisnika mobilne telefonije je iznosio 990.869 što odgovara penetraciji od 159,81%. Od ovog broja je 674.756 prepaid korisnika, dok je 316.113 bilo postpaid korisnika. Smanjenje broja korisnika mobilne telefonije za 168.243 u odnosu na kraj 2011. godine je posledica sprovođenja procesa registracije korisnika tokom 2012. godine.
- Broj korisnika koji je internetu pristupao putem dial-up-a je opao za 58,3% u odnosu na kraj 2011. godine i iznosio je 1.696.

- Broj korisnika koji su pristup internetu ostavili pomoću kablovskih distributivnih sistema je iznosio 5.337 što je povećanje za oko 2.000 korisnika u odnosu na kraj 2011. godine.
- Broj korisnika koji su internetu pristupili putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima je iznosio 4.745 što je povećanje za 3.716 u odnosu na kraj 2011. godine.
- Broj korisnika satelitskog interneta je iznosio 63.
- Ukupan broj internet iznajmljenih linija se smanjio za 158, i na kraju 2012. godine je iznosio 411, što predstavlja smanjenje od oko 26,8% u odnosu na kraj 2011. godine.
- Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka se povećao za 48 u odnosu na kraj 2011. godine i iznosio je 155.
- Broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa koji su pristupili internetu putem data SIM katica se smanjio za 1,4% u odnosu na 2011. godinu i na kraju 2012. godine je iznosio 63.490.
- Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa je na kraju 2012. godine bila 14,2%, što je povećanje od 0,9% u odnosu na 2011. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava, onda penetracija iznosi 45,1% što je povećanje od 2,7% u odnosu na kraj 2011. godine.
- Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa je iznosila 10,2% što je smanjenje od 0,2% u odnosu na 2011. godinu.
- Ukupan broj korisnika usluge prenosa radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika je iznosio 133.831 što predstavlja povećanje broja korisnika u iznosu od oko 9,34% % u odnosu na kraj 2011. godinu.
- Tokom 2012. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili 626.936 minuta saobraćaja, što je smanjenje od 313.777 minuta u odnosu na saobraćaj ostvaren preko VoIP operatora u 2011. godini.
- Stepem digitalizacije fiksnih priključaka je iznosio 100%.

1. Dinamika ostvarivanja konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija i primjena principa tarifne politike

1.1. ANALIZA RELEVANTNIH TRŽIŠTA U CILJU OCJENE STEPENA KONKURENTNOSTI TRŽIŠTA

1.1.1. Regulatorni okvir Evropske Unije za elektronske komunikacije

Regulatorni okvir Evropske Unije iz 2002. godine rezultat je dugog i kontinuiranog procesa rasprava i analiza o načinima ostvarivanja najprikladnijeg okruženja za razvoj efikasne konkurencije u sektoru elektronskih komunikacija. Taj okvir danas predstavlja regulatorni model koji je prihvaćen kao najbolji poznati model i u mnogim zemljama koje nijesu članice Evropske Unije. Evropska komisija je marta 2002. godine usvojila četiri direktive koje dijelom čine regulatorni okvir iz 2002. godine u oblasti elektronskih mreža i komunikacionih usluga, dok je peta direktiva, koja je takođe sastavni dio regulatornog okvira, usvojena u oktobru 2002. godine: Set direktiva donijetih 2002. godine čine:

- Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonekciji elektronskih komunikacionih mreža i pripadajućih dodatnih usluga ("Direktiva o pristupu")¹,
- Direktiva 2002/20/EC o autorizaciji na području elektronskih komunikacionih mreža i usluga ("Direktiva o autorizaciji")²,
- Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacione mreže i usluge ("Okvirna direktiva")³,
- Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu i pravima korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama ("Direktiva o univerzalnom servisu")⁴,
- Direktiva 2002/58/EC o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti i povjerljivosti komunikacija u sektoru elektronskih komunikacija ("Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama")⁵.

Evropska komisija je 2002. godine objavila Smjernice za nacionalna regulatorna tijela, o definisanju i analizi relevantnih tržišta, utvrđivanju statusa operatora sa značajnom tržišnom snagom i namećanju regulatornih obaveza.⁶ Osnovna svrha pomenutih Smjernica je doprinos harmonizaciji primjene regulatornih načela i konzistentnosti regulacije. Korišćenje iste metodologije definisanja i analize tržišta osigurava da većina tržišta definisanih za potrebe sektorski specifične regulacije odgovaraju definicijama koje bi bile primjenjene saglasno propisima o zaštiti konkurencije.

Na osnovu člana 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Evropska komisija je usvojila sledeće preporuke o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija:

1 Directive 2002/19/EC Access directive (OJ of the ECL 108/7 from 24.02.2002)

2 Directive 2002/20/EC Authorisation directive (OJ of the ECL 108/21 from 24.02.2002)

3 Directive 2002/21/EC Framework directive (OJ of the ECL 108/33 from 24.02.2002)

4 Directive 2002/22/EC Universal service directive (OJ of the ECL 108/51 from 24.02.2002)

5 Directive 2002/58/EC Directive on privacy and electronic communications (OJ of the ECL 201/37 from 31.07.2002)

6 Commission guidelines on market analysis and the assessment of significant market power under the Community regulatory framework for electronic communications networks and services (OJ of the ECC 165/6 from 11.07.2002)

- Preporuku (2003/311/EC)⁷ od 11. 02. 2003. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja je sadržala 18 tržišta koja su podložna prethodnoj (ex-ante) regulaciji, i koja je zamijenjena sa Preporukom (2007/879/EC)⁸ od 17. 12. 2007. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja sadrži 7 tržišta koja su podložna prethodnoj (ex-ante) regulaciji.

Preporuka iz februara 2003. godine je sadržala 18 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, što znači da je Evropska komisija zaključila da su na tim tržištima istovremeno zadovoljena tri kriterijuma (Test tri kriterijuma), te na taj način utvrdila da su navedena tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Evropske Unije. Navedena Preporuka o relevantnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 relevantnih tržišta, na osnovu nove Preporuke o relevantnim tržištima (2007/879/EC) iz decembra 2007. godine, postoji 7 relevantnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nijesu sastavni dio važeće Preporuke o relevantnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu tretirati, ali na način da prethodno dokažu da su na tim tržištima istovremeno zadovoljena tri kriterijuma (Test tri kriterijuma).

Na inicijativu Evropske komisije, Evropski parlament i Savjet ministara Evropske Unije su u decembru 2009. godine donijeli novi regulatorni okvir u oblasti elektronskih komunikacija koji se sastoji od dvije direktive i jednog pravilnika:

- Pravilnika 1211/2009 Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta, o uspostavljanju Tijela evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC)⁹;
- Direktive 2009/136/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta¹⁰, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu, Direktiva 2002/58/EC o korišćenju podataka o ličnosti i Pravilnik broj 2006/2004 o saradnji nacionalnih organa nadležnih za primjenu propisa o zaštiti prava potrošača;
- Direktiva 2009/140/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta¹¹, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom okviru, Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonenciji i Direktiva 2002/20/EC o izdavanju odobrenja za mreže i usluge.

1.1.2. Pravni osnov za sprovođenje postupka analize relevantnih tržišta

Članom 8 Zakona o elektronskim komunikacijama utvrđena je, između ostalih, nadležnost Agencije da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mjere za sprečavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora.

Agencija je, saglasno članu 41 Zakona, utvrdila predlog teksta Odluke o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu, koji je bio predmet javnih konsultacija. Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 03. 04. 2009. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu ("Službeni list Crne Gore" broj 29/09). Odlukom je određena teritorija Crne Gore kao relevantno geografsko tržište. Takođe, ovom Odlukom se određuju i relevantna tržišta usluga i to:

- (1) Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo;
- (2) Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
- (3) Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;

7 *Commission recommendation on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communication networks and services (OJ of the EC L 114/456 from 08.05.2003.*

8 *Commission recommendation of 17 December 2007 on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communications networks and services.*

9 *Regulation (EC) No 1211/2009 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, establishing the Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) and the Office*

10 *Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC) No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws*

11 *Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic communications networks and services*

- (4) Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo;
- (5) Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo;
- (6) Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet - veleprodajni nivo;
- (7) Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo.

Uporedo sa analizom gore navedenih sedam tržišta, Agencija je, saglasno članu 41 Zakona, utvrdila predlog teksta Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma, koji je bio predmet javnih konsultacija. Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 31. 03. 2011. godine, a nakon sprovedenog konsultativnog procesa, usvojio Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma („Službeni list Crne Gore“ broj 19/11).

Ovom Odlukom su određena sledeća relevantna tržišta usluga:

- (1) Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji;
- (2) Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji;
- (3) Veleprodajno tržište trunk segmenata iznajmljenih linija;
- (4) Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža;
- (5) Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio difuznih signala.

Tokom 2012. godine, Agencija je, saglasno članu 41 Zakona, utvrdila predlog teksta Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma, koji je bio predmet javnih konsultacija. Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 18. 09. 2012. godine usvojio konačan tekst Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma („Službeni list Crne Gore“ broj 50/12).

Ovom Odlukom su određena sledeća relevantna tržišta usluga:

- (1) Tržište usluga širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje;
- (2) Tržište javno dostupnih telefonskih usluga u mrežama mobilnih operatora na nivou maloprodaje.

1.1.3. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza sedam relevantnih tržišta izvršenih tokom 2010. godine

Agencija je tokom 2011. i 2012. godine sprovedila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom.

Tržište 1: Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu a.d. odredila odgovarajuće regulatorne obaveze na veleprodajnom i maloprodajnom nivou.

Obaveze na veleprodajnom nivou su obaveza mogućnosti usluge izbora/predizbora operatora i obaveza iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou. Crnogorski Telekom a.d. je u svojoj Referentnoj ponudi objavio uslove pružanja ovih veleprodajnih usluga. Obaveze na maloprodajnom nivou su propisane Pravilnikom o regulaciji cijena maloprodajnih elektronskih komunikacionih usluga koje se pružaju putem javnih fiksnih telefonskih mreža („Službeni list Crne Gore“ broj 52/11) koje se odnose na primjenu metoda kontrole cijena, zabranu ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabranu davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku primjenom obaveza nediskriminatornosti i transparentnosti kao i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.

Tržište 2: Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi transparentnosti, objavio Referentnu interkonekcionu ponudu u februaru mjesecu 2011. godine u skladu sa Analizom definisanim uslovima pružanja ove veleprodajne usluge.

Crnogorski Telekom a.d. je cijene definisane Analizom ovog relevantnog tržišta počeo primjenjivati danom objavljivanja Referentne

ponude. Cijena polazih poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke je snižena sa 2,25 €cent/min na 0,93 €cent/min, a cijena nacionalnog polaznog poziva sa 2,7 €cent/min na 1,07 €cent/min.

Cilj Agencije je bio da, snižavanjem cijene usluge polazih poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke i cijene usluge nacionalnog polaznog poziva, definisanih u okviru obaveze nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva, osigura povoljnije veleprodajne uslove koji će doprinijeti razvoju efikasne konkurencije.

Tržište 3: Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o. su shodno obavezi transparentnosti objavili Referentne interkonekzione ponude u februaru mjesecu 2011. godine u skladu sa Analizom definisanim uslovima pružanja ove veleprodajne usluge. Agencija je primijenila odgovarajuće stepene asimetrije cijene terminacije poziva u mrežu M:tela d.o.o. u odnosu na cijenu terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekom a.d, koji se postupno smanjivao sa 50% na 16% u trećoj godini primjene asimetrije. Cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu (lokalna terminacija) u mrežu Crnogorskog Telekom a.d. je snižena sa 2,25 €cent/min na 0,93 €cent/min, a cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu (*single transit*) Crnogorskog Telekom a.d. sa 2,7 €cent/min na 1,07 €cent/min. Takođe, cijena usluge terminacije u fiksnu mrežu M:tela d.o.o. je snižena sa 3,00 €cent/min na 1,42 €cent/min.

Cilj Agencije je bio da uvođenjem asimetričnih cijena podstakne ulazak na tržište novih operatora koji će ulagati u sopstvenu mrežnu pristupnu infrastrukturu.

Tržište 4: Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu za pristup lokalnoj petlji u februaru mjesecu 2011. godine kojom je uveo nove veleprodajne usluga i to: uslugu zajedničkog ili potpuno razvezanog pristupa infrastrukturi. Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva primijenio propisane cijene i to: cijenu mjesečne pretplate za potpuni pristup lokalnoj petlji na nivou od 3,88 € i cijenu mjesečne pretplate za zajednički pristup lokalnoj petlji na nivou od 1,16 €. Takođe, Crnogorski Telekom a.d. je primijenio propisano sniženje cijene korišćenja kablovske kanalizacije za prostor za kabal u PE cijevi Ø 40mm, koja je smještena u PVC cijev Ø 110mm sa 36,00 € centi, koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencije, na 9,45 € centi mjesečno po metru dužnom.

Cilj Agencije je bio da, rukovodeći se ciljevima promovisanja infrastrukturne konkurencije, u početnoj fazi kreiranja konkurentnog okruženja nametne regulatornu obavezu operatorima sa značajnom tržišnom snagom pristupa veleprodajnim uslugama i njihovu preprodaju, što je bilo opravdano ciljevima privlačenja novih pružalaca usluga na tržište i povećanjem stepena iskorišćenosti postojeće infrastrukture.

Tržište 5: Tržište širokopojsnog pristupa - veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu veleprodajnog širokopojsnog pristupa u februaru mjesecu 2011. godine. Agencija je analizom ovog relevantnog tržišta nametnula Crnogorskom Telekomu a.d. obavezu obezbjeđivanja tački pristupa za preuzimanje saobraćaja na IP nivou, na Ethernet nivou i na DSLAM-u. Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva kod određivanja veleprodajne cijene *bitstream* pristupa, iznos mjesečnih naknada definisao na principu „*Retail* - 42%” u skladu sa trenutno važećim cjenovnikom.

Cilj Agencije u pogledu regulatornih obaveza na ovom relevantnom tržištu je bio kreiranje uslova za postizanje konkurentnosti u pogledu uslova pristupa esencijalnim mrežnim resursima operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Tržište 6: Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet -veleprodajni nivo

Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu terminalnog segmenta iznajmljenih linija na veleprodajnom nivou u februaru mjesecu 2011. godine. Crnogorski Telekom a.d. je, shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva, formirao cijene iznajmljenih linija bazirane na kapacitetu i dužini iznajmljene linije i u skladu sa propisanim maksimalnim nivoom cijena iznajmljenih linija prema Preporuci Evropske komisije 2005/268/EC o cjenovnim aspektima veleprodajnih iznajmljenih linija. Veleprodajne cijene iznajmljenih linija za ovaj segment su znatno povoljnije od cijena koje su bile na snazi prije donošenja Rješenja Agencije, a takođe je stvorena i mogućnost za preprodaju iznajmljenih linija.

Poslije objavljivanja Referentne ponude za terminalni segment iznajmljenih linija - veleprodajni nivo, Agencija je od Crnogorskog Telekom a.d. zahtijevala da izvrši usklađivanje maloprodajnih cijena sa objavljenom ponudom. Crnogorski Telekom a.d. je dostavio cjenovnik iznajmljenih linija za segment maloprodaje sa povoljnijim cijenama iznajmljenih linija, tako da su stvoreni uslovi da pravna lica, koja su uglavnom korisnici iznajmljenih linija, posluju u povoljnijem poslovnom ambijentu.

Tržište 7: Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo

Operatori Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. su shodno obavezi transparentnosti objavili Referentne interkonekcijske ponude mobilne mreže u februaru mjesecu 2011. godine. Operatori sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu su cijene definisane Analizom počeli primjenjivati danom objavljivanja Referentne ponude, dok je ciljna primijenjena godinu dana nakon donošenja Rješenja Agencije, tj. od 11. 11. 2011. godine. Ciljna cijena usluge mobilne terminacije je snižena sa 10,00 €cent/min, koja je bila na snazi prije donošenja Rješenja Agencije, na 7,06 €cent/min krajem 2011. godine.

Cilj Agencije je bio da, snižavanjem cijene usluge terminacije poziva u mobilnim mrežama, onemogućiti operatore sa značajnom tržišnom snagom da na relevantnim tržištima iskorišćavaju status operatora sa značajnom tržišnom snagom, naplaćivanjem previsokih veleprodajnih cijena.

1.1.4. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta izvršenih tokom 2011. godine

Agencija je tokom 2012. godine sprovodila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije nakon sprovedenih analiza pet tržišta tokom 2011. godine.

Tržište 1. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekom-u a.d. propisala obaveze na veleprodajnom nivou: obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora i obavezu veleprodajnog iznajmljivanja pretplatničkih linija. Takođe, propisala je i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga;
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti.

Agencija je Odlukom od 21. 02. 2012. godine o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva proširila opseg aktivnosti na projektu na relevantnim tržištima koja su, shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga, bila predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma. S tim u vezi, Crnogorski Telekom a.d. je propisano obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva sproveo i u slučaju ovog relevantnog tržišta u propisanom roku, tj. do 30. 08. 2012. godine.

Tržište 2. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekomu a.d. propisala obaveze na veleprodajnom nivou i to: obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora i obavezu veleprodajnog iznajmljivanja pretplatničkih linija. Takođe, propisala je i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija;
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga;
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti.

Agencija je Odlukom od 21. 02. 2012. godine o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva proširila opseg aktivnosti na projektu na relevantnim tržištima koja su, shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga, bila predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma. S tim u vezi, Crnogorski Telekom a.d. je propisano obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva sproveo i u slučaju ovog relevantnog tržišta u propisanom roku, tj. do 30. 08. 2012. godine.

Tržište 3. Veleprodajno tržište trunk segmenata iznajmljenih linija

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekomu a.d. propisala sledeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja;
- Obavezu obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost;
- Obavezu obezbeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda;
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Crnogorski Telekom a.d. je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu terminalnog i trunk segmenta iznajmljenih linija na veleprodajnom nivou u oktobru mjesecu 2012. godine.

Agencija je Odlukom od 21. 02. 2012. godine o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, proširila opseg aktivnosti na projektu na relevantnim tržištima koja su shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga bila predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma. S tim u vezi, Crnogorski Telekom a.d. je propisanu obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva sproveo i u slučaju ovog relevantnog tržišta u propisanom roku, tj. do 30. 08. 2012. godine.

Tržište 4. Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Telenoru d.o.o, Crnogorskom Telekomu a.d. i M:telu d.o.o. kao operatorima sa značajnom tržišnom snagom propisala sledeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja;
- Obavezu obezbeđivanja jednakog tretmana – nediskriminatornost;
- Obavezu obezbeđivanja preglednosti;
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Operatori su shodno obavezi transparentnosti, objavili referentne ponude za pristup mobilnim mrežama. S obzirom da Agencija može, u skladu sa članom 44 Zakona o elektronskim komunikacijama, naložiti operatorima izmjenu referentnih interkonekcionih ponuda u slučaju da iste nijesu u skladu sa zakonom i uslovima na tržištu, Savjet Agencije je dana 27. 11. 2012. godine usvojio Odluku o otvaranju javnog konsultativnog postupka povodom referentnih ponuda za pristup mobilnim mrežama operatora. Po prijemu komentara operatora na primjedbe i sugestije Agencije u vezi sa tekstovima referentnih ponuda, Agencija će naložiti operatorima da usklade referentne ponude.

Tržište 5. Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio difuznih signala

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Radio-difuznom centru d.o.o. kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom propisala sledeće regulatorne obaveze:

- Obavezu obezbeđivanja preglednosti - referentna ponuda;
- Obavezu obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost;
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija;
- Obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Na navedeno rješenje Agencije Radio-difuzni centar d.o.o. je izjavio žalbu Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije. Ministarstvo je rješavajući po žalbi Radio-difuznog centra d.o.o. poništilo rješenje Agencije o određivanju Radio-difuznog centra d.o.o. kao operatora sa značajnom tržišnom snagom, nakon čega je Agencija dana 10. 05. 2012. godine donijela novo rješenje postupajući po nalogima datim od strane drugostepenog organa. Radio-difuzni centar d.o.o. je ponovo izjavio žalbu Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije na izmijenjeno rješenje Agencije. U predmetu po žalbi Radio-difuznog centra d.o.o., Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je odlučilo, da Radio-difuzni centar d.o.o. nije operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, iako je Zakonom o elektronskim komunikacijama, član 143 stav 2, propisano da je *“do određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom saglasno analizi”*, koju će obaviti Agencija, *“Radio-difuzni centar d.o.o. operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu usluga prenosa i emisije radiodifuznih signala”*.

1.1.5. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku analize dva dodatna relevantna tržišta tokom 2012. godine

Agencija je dana 20. 07. 2012. godine inicirala javne konsultacije, saglasno članu 41 Zakona, povodom predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma. Rok za dostavljanje primjedbi i sugestija je bio 30 dana. Pregled komentara, sugestija i primjedbi na tekst predloga Odluke koji je bio predmet javnih konsultacija u periodu 20. 07 - 20. 08. 2012. godine je dostupan na internet prezentaciji Agencije (www.ekip.me).

Agencija je, dana 20. 07. 2012. godine, u skladu sa odredbama člana 41 i 42 Zakona, zatražila mišljenje Uprave za zaštitu konkurencije o predlogu predmetne Odluke. Uprava za zaštitu konkurencije je dana 07. 09. 2012. godine dala pozitivno mišljenje na osnovu analize usklađenosti predloženog nacрта Odluke sa odredbama Zakona o zaštiti konkurencije.

Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 18. 09. 2012. godine, usvojio konačan tekst Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma ("Službeni list Crne Gore" broj 50/12).

Agencija je uputila Upitnike dana 03. 12. 2012. godine, operatorima koji pružaju javnodostupne usluge mobilne telefonije na maloprodajnom nivou i operatorima koji pružaju usluge širokopoljnog pristupa internetu na maloprodajnom nivou. Upitnicima su specificirani statistički, operativni i finansijski podaci koji se odnose na period od poslednje tri godine (na polugodišnoj osnovi) a koji su neophodni za sprovođenje postupka definisanja i analize relevantnih tržišta, kao i za provjeru ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma. Rok za dostavljanje odgovora po Upitnicima je bio 30 dana. Ovaj rok je, u naknadnoj komunikaciji sa operatorima, produžen za još dodatnih 15 dana.

U toku su aktivnosti na sprovođenju definicija maloprodajnih relevantnih tržišta i provjeri ispunjenosti uslova iz Testa tri kriterijuma, nakon kojih će uslijediti javni konsultativni postupak. U slučaju dokazivanja ispunjenosti uslova za *ex ante* regulaciju, Agencija pristupa narednim fazama postupka koje se odnose na analizu tržišnih kriterijuma sa ciljem dokazivanja prisustva operatora sa značajnom tržišnom snagom, identifikaciji aktuelnih i potencijalnih prepreka razvoju konkurencije i određivanju regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom.

1.2. PROJEKAT RAČUNOVODSTVENOG ODVAJANJA I TROŠKOVNOG RAČUNOVODSTVA

1.2.1. Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija

Članom 46 Zakona o elektronskim komunikacijama regulisane su obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom koje se odnose na obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija. Naime, pomenutim članom propisana je obaveza da operator sa značajnom tržišnom snagom preduzme mjere u cilju odvojenog računovodstvenog praćenja poslovnih aktivnosti koje se odnose na pružanje usluge interkonekcije ili operatorskog pristupa. Agencija ovu mjeru posebno nameće vertikalno integrisanom operatoru, pri čemu može zahtijevati da operator dostavi računovodstvene evidencije, uključujući podatke o prihodima od trećih lica i da obezbijedi preglednost svojih veleprodajnih ili internih obračunskih cijena.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva

Članom 48 Zakona propisana je obaveza troškovne orijentacije cijena operatora koji ima značajnu tržišnu snagu na relevantnom tržištu, odnosno operator mora dokazati da su cijene izračunate na osnovu troškova uz prihvatljivu stopu prinosa na investiciona ulaganja. U cilju ispunjavanja ove obaveze, operator mora primijeniti metod troškovnog računovodstva koji odredi Agencija rješenjem.

Agencija može odrediti oblik i metodologiju vođenja računovodstva koje mora primijeniti operator sa značajnom tržišnom snagom,

uključujući kategorizaciju i razvrstavanje troškova i pravila koja se primjenjuju za raspoređivanje troškova. Prilikom provjere ispunjavanja te obaveze, Agencija može primijeniti metode troškovnog računovodstva koje su nezavisne od onih koje primjenjuje operator.

Nadalje, Agencija može koristiti i upoređenja sa cijenama na uporedivim tržištima ili tržištima sa razvijenom konkurencijom, uzimajući u obzir specifičnosti domaćeg tržišta.

1.2.2. Svrha uvođenja obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Svrha uvođenja obaveze odvajanja računovodstvenih evidencija i nadzora cijena i troškovnog računovodstva je obezbjeđenje ravnopravnih i transparentnih kriterijuma koje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da primijeni prilikom raspodjele troškova na usluge koje pruža, kao i raspodjelu troškova, prihoda, imovine, obaveza i kapitala na pojedine aktivnosti i usluge. Računovodstveno odvajanje omogućava sistemsku podjelu troškova, prihoda i angažovanog kapitala između poslovnih jedinica regulisanog subjekta, tržišta, segmenata i usluga vertikalno integrisanog operatora. Takođe, računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo obezbjeđuju da svaki finansijski izvještaj uključuje samo troškove, prihode i angažovani kapital a koji se odnose na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Metodologijom troškovnog računovodstva se omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjera troškovne usmjerenosti cijena radi spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu. Model računovodstvenog odvajanja koji primjenjuje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, mora u potpunosti da zadovolji regulatorne obaveze na način da pruža finansijske informacije kako bi pokazao potpunu usklađenost sa regulatornim obavezama.

Model troškovnog računovodstva potreban je u slučaju kada su operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu nametnute sljedeće obaveze:

- raspodjela troškova na tržišta/segmente i/ili usluge,
- troškovno usmjerene cijene na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu, uključujući cijene transfernih usluga,
- takozvane "retail minus," tarife i
- finansijsko izvještavanje na zahtjev Agencije.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva se uvodi kako za veleprodajno tako i za maloprodajno tržište, na način da osigura metodologiju implementacije odgovarajućeg modela troškovnog računovodstva, tj. operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da osigura prihvatljivu stopu prinosa na angažovani kapital uzimajući u obzir uključenu stopu rizičnosti ulaganja, što znači da je trošak kapitala potrebno utvrditi kao ponderisani prosječni trošak kapitala (*Weighted Average Cost of Capital – WACC*).

Crnogorskom Telekomu a.d. kao operatoru fiksne elektronske komunikacione mreže sa značajnom tržišnom snagom, Agencija je odredila obavezu sprovođenja računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, na način i u rokovima određenim Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.

Agencija je, zajedno sa izabranim konsultantom KPMG Croatia, definisala metodologiju troškovnog računovodstva baziranu na modelu potpuno raspodijeljenih troškova (*Fully Distributed Costs - FDC*) sa kasnijim prelaskom na metodologiju dugoročnih inkrementalnih troškova (*Long Run Incremental Costs - LRIC*), tj. u prvoj fazi implementacija po istorijskim troškovima, sa kasnijim prelaskom na obračun po tekućim troškovima.

Jedan od tzv. knjigovodstvenih modela je zasnovan na metodi istorijskih, potpuno raspodijeljenih troškova (*Historical, Fully Distributed Costs – FDC*), a poznat je pod nazivom *Fully Allocated Costs – FAC*. Zahtjevi računovodstvenog odvajanja mogu da budu bazirani na principima istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) ili tekućeg troškovnog računovodstva (CCA). On uobličava dva odvojena koncepta koji su uglavnom kombinovani za analitičke namjene. Troškovi za različite namjene se obično evidentiraju u računovodstvenim knjigama i koriste za sopstvene potrebe. Primjenom ovog pristupa raspodjeljuju se svi relevantni nastali troškovi, prihodi, imovina i obaveze operatora na pripadajuće usluge, za primjenu načela uzročnosti. Na ovaj način direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se primjenom tehnika kao što su ABC (*Activity Based Costing*) ili obrada statističkih podataka. ABC metodologija jedna je od tehnika u okviru upravljačkog računovodstva koji omogućava utvrđivanje uzročno - posljedičnih odnosa između troškova i usluga ili proizvoda. Prema ABC metodologiji, usluge i proizvodi se posmatraju kao slijed aktivnosti, pri čemu svaka od njih koristi resurse preduzeća i stoga generiše troškove. Ova metodologija, zasnovana na uzročnicima troškova, prati i raspodjeljuje troškove na osnovu sprovedenih aktivnosti i utvrđuje jasne uzročno - posljedične veze između aktivnosti, njenih troškova i pripadajućih usluga koje proizlaze iz istih.

Primjena ABC metodologije pruža mogućnost obračuna svakog troška uzrokovanog pojedinom aktivnošću u preduzeću (na primjer izgradnja elektronske komunikacione mreže, procesuiranje narudžbi i slično) i raspodjele ovog troška na usluge i proizvode primjenom uzročno - posljedične veze između troška i njegovog uzročnika. Ova metoda raspodjele omogućava raspodjelu resursa direktno uključenih u pružanje usluge kao i raspodjelu opštih i režijskih troškova na pojedine proizvode i/ili usluge.

Cilj analize primenom modela FDC je da određenim uslugama ili elementima mreže dodijeli određene troškove. To se može sprovesti aloka-

cijom troškova prema relativnom kapacitetu iskorišćenom za svaku od usluga ili po minutima iskorišćenja elemenata mreže. Pristup FDC ispituje već nastale troškove postojećih usluga i alokira dio zajedničkih i opštih troškova za svaku pojedinačnu uslugu. Metod je veoma praktičan jer se oslanja na opšte dostupne podatke i eksplicitne pretpostavke. Suština je da troškovi usluga, određeni prema FDC-u, imaju tendenciju da osnaže nedovoljno efikasne djelove telekomunikacione mreže. Međutim, ovaj pristup ne uzima u obzir uticaj novih primijenjenih tehnologija. U praktičnom smislu, analize primjenom FDC su možda najrealniji tip analize koje mnogi regulatori mogu da primjene na osnovu dostupnih podataka.

1.2.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2012. godini

U 2012. godini nastavljene su aktivnosti na realizaciji projekta Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo, čime se obezbjeđuje da finansijski izvještaji uključuju troškove, prihode i angažovani kapital koji se odnosi na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Usvojenom Metodologijom troškovnog računovodstva se omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja, kao i provjera troškovne usmjerenosti cijena radi spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu.

Agencija je 21. 02. 2012. godine donijela Odluku o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju projekta računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva i to na način da je proširen obim aktivnosti na Projektu na sledeća relevantna tržišta, na kojima je prema Rješenjima Agencije, Crnogorski Telekom a.d. određen kao operator sa značajnom tržišnom snagom:

- Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koja se pružaju na fiksnoj lokaciji;
- Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji i
- Veleprodajno tržište trunk segmenata iznajmljenih linija.

Crnogorski Telekom a.d. kao operator sa značajnom tržišnom snagom je, 30. aprila 2012. godine, omogućio Agenciji uvid u troškovni model na osnovu kojeg su formirani regulatorni finansijski izvještaji i pripadajuća dokumentacija.

Crnogorski Telekom a.d. je izvještavao o statusu procesa implementacije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva tokom marta i juna 2012. godine, a Agencija je, uz podršku izabranog konsultanta, kvartalno pratila status primjene računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva.

Agencija je 18. 05. 2012. godine pokrenula javni konsultativni postupak povodom predloga metodologije obračuna ponderisanog troška kapitala u cilju dobijanja komentara mišljenja i sugestija najkasnije do 18. 06. 2012. godine. Određivanje WACC stope ključno je za regulatorni proces i utiče na nivo regulisanih prihoda operatora sa značajnom tržišnom snagom kao i na nivo cijena koje moraju platiti ostali operatori za regulisane usluge operatora sa značajnom tržišnom snagom. Osnovni koncept WACC metodologije odnosi se na to da očekivani prinos od ulaganja u imovinu operatora mora predstavljati ukupne očekivane prinose na pozajmljeni i sopstveni kapital, ponderisane prema pripadajućim udjelima u finansiranju. Agencija mora osigurati da iznos troška kapitala korišćen u izračunavanju troškova/cijena za pružanje regulisanih maloprodajnih ili veleprodajnih usluga pruženih krajnjim korisnicima predstavlja efikasan, odnosno optimalni trošak kapitala.

Agencija je uvažila sve osnovane primjedbe i sugestije i 29. 06. 2012. godine, usvojila Odluku o vrijednosti ponderisanog troška kapitala za 2011. godinu kao i konačan tekst Metodologije obračuna ponderisanog troška kapitala.

Konsultativni proces će se sprovoditi na godišnjem nivou, u smislu ponovne procjene svih parametara na kojima se zasnivaju obračuni, kao i ponovne procjene skupa uporednih zemalja na kojima se zasnivaju *benchmark* vrijednosti. Metoda ponderisanog prosječnog troška kapitala (WACC) je široko prihvaćena metoda za izračunavanje troška kapitala, prihvaćena i od strane finansijskog sektora i sektora industrije, i ovu metodu koristi veliki broj regulatornih tijela.

Crnogorski telekom a.d. je trebao da do 30. juna 2012. godine pripremi i preda Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje za kalendarsku 2011. godinu, ali je rok bio produžen do 31. 08. 2012. kada su i dostavljeni revidirani regulatorni finansijski izvještaji (RFI) i pripadajuća dokumentacija modela (RD i DMA dokumenti).

Agencija je 06. 11. 2012. godine donijela Odluku o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekom a.d. na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za 2011. godinu.

Crnogorski Telekom a.d. će, kao operator sa značajnom tržišnom snagom, svake godine na svojim Internet stranicama objavljivati:

- RD i DMA pripadajuću dokumentaciju modela;

- Regulatorne finansijske izvještaje za prethodnu godinu;
- Revizorsko mišljenje o regulatornim finansijskim izvještajima za prethodnu godinu.

U slučaju da operator sa značajnom tržišnom snagom želi da izmijeni ili dopuni RD i DMA dokumenta koja se odnosi na izradu regulatornih finansijskih izvještaja za 2012. godinu, izmijenjene i dopunjene verzije RD i DMA dokumenta se moraju dostaviti Agenciji na odobravanje najkasnije do 31. januara 2013. godine. Takođe i Agencija ima pravo da traži izmjene i dopune RD i DMA dokumenata ukoliko smatra da su potrebne i svoj prijedlog izmjena i dopuna mora dostaviti Crnogorskom Telekomu a.d. kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom najkasnije do 31. januara 2013. godine.

1.2.4. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u fiksnoj telefoniji

U 2012. godini nastavljene su aktivnosti na Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Ono što je značajno je to da je krajem drugog kvartala 2012. godine Crnogorski Telekom a.d. dostavio Agenciji revidirane regulatorne finansijske izvještaje zasnovane na istorijskoj troškovnoj osnovi (HCA) i sa potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC) u cilju dobijanja saglasnosti i objavljivanja istih.

1.2.5. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u mobilnoj telefoniji

Agencija je 20. 07. 2012. godine otvorila javni konsultativni postupak na temu: Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo za mobilne telefonske mreže. Shodno ovom konsultativnom postupku Agencija je bila u obavezi da u periodu od 01-30. septembra 2012. godine, objavi Odluku o usvajanju Metodologije računovodstvenog razdvajanja za mobilne telefonske mreže i to nakon analize primljenih komentara i eventualnih dodatnih konsultacija sa zainteresovanim stranama u vezi dokumenta Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo za mobilne telefonske mreže.

Agencija je zajedno sa izabranim konsultantom, KPMG Croatia, operatorima odredila zaduženja kako bi formirali dokumentaciju (RD i DMA) u skladu sa usvojenom Metodologijom računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo za mobilne telefonske mreže. Tražena dokumenta za mobilne mreže od strane operatora Crnogorski Telekom a.d, telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. će biti dostavljeni tokom 2013. godine u rokovima propisanim ovim Projektom.

1.3. RAZVOJ KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA

Uprkos svjetskoj ekonomskoj krizi, telekomunikacije bilježe kontinuirani rast i u pogledu investicija i u pogledu prihoda. Taj rast je ipak bitno smanjen u odnosu na prethodne godine, tako da operatori traže nove puteve i nove načine za održanje i poboljšanje poslovanja, ponudom raznovrsnih paketa i određenih povoljnosti krajnjim korisnicima. Usljed jake konkurencije postoji stalna potreba za unapređivanjem i proširenjem sopstvene ponude usluga, smanjivanjem cijena, reagovanjem na poteze konkurencije i predviđanjem tih poteza. Stalno se razvijaju nove tehnologije i nove usluge i unapređuju se stare. Korisnici su, sa druge strane, postali veoma izbirljivi i potpuno svjesni svojih potreba i prava koja proističu iz Zakona o elektronskim komunikacijama.

1.3.1. Fiksna telefonija

Broj pretplatnika fiksne telefonije na kraju 2012. godine je iznosio 169.803, što odgovara penetraciji od 27,39%. U 2012. godini je zabilježen neznatan pad u odnosu na kraj 2011. godine kada je penetracija iznosila 27,56%. Činjenica da penetracija fiksnih korisnika uglavnom stagnira pokazuje to da bez obzira na postojanje tzv. fiksno-mobilne supstitucije, fiksna telefonija i dalje ima korisnike koji se opredjeljuju za ovaj vid usluga.

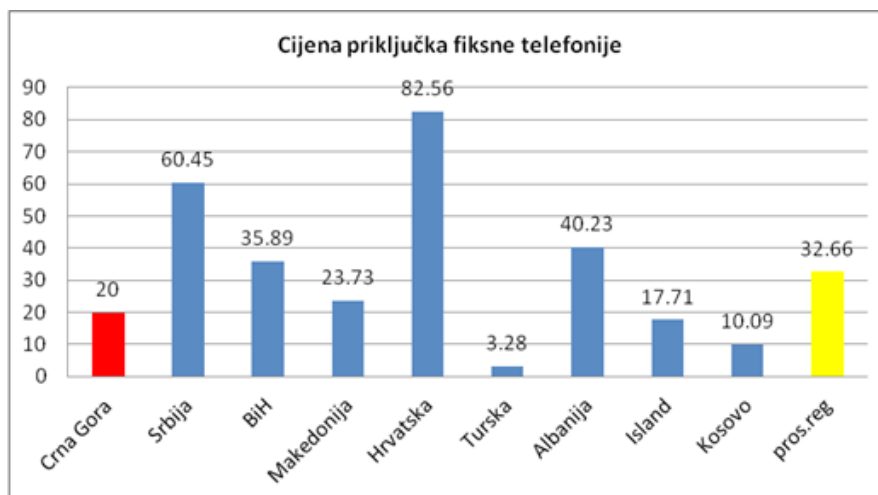
Od ukupnog broja priključaka fiksne telefonije Crnogorski Telekom a.d. je imao 166.641, a M:tel d.o.o. 3.162, odnosno procentualno Crnogorski Telekom a.d. 98,14% a M:tel d.o.o. 1,86%. Operator M:tel d.o.o. usluge fiksne telefonije pruža putem WiMAX mreže realizovane u radio-frekvencijskom opsegu 3.400-3.600 MHz.

Ukupan broj ISDN priključaka na kraju decembra 2012. godine je iznosio 4.713 (560 priključaka manje nego na kraju decembra 2011. godine) od čega je ISDN-BA priključaka bilo 4.480 a ISDN-PRA priključaka 233. Od ukupnog broja ISDN priključaka na fizička lica se odnosi 2.127 a na pravna 2.586, ili procentualno fizička lica 45,13% a pravna lica 54,87%. Ukupan broj ISDN govornih kanala na kraju 2012. godine iznosio je 15.950 (izračunato po formuli $2 \times \text{ISDN-BA} + 30 \times \text{ISDN-PRA}$).

U nastavku teksta je dat uporedni pregled cijena usluga u fiksnoj telefoniji Crnogorskog Telekom a.d. (*incumbent* operator) koji se inače koriste za poređenje u relevantnim izvještajima međunarodnih institucija (*European Commission, Cullen International*). Za poređenje cijena usluga u Crnoj Gori sa cijenama identičnih usluga u državama regiona je korišćen i *Report Cullen International-a* iz septembra 2012. godine – Pružanje servisa i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacije i servise informacionog društva u državama regiona.¹² Ovo je posljednji zvanični izvještaj koji je uradio Cullen International a sljedeći će biti objavljen sredinom 2013. godine.

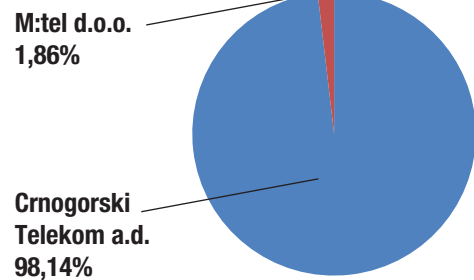
Cijena priključka na fiksnu mrežu

Shodno inicijativi Agencije, Crnogorski Telekom a.d. je u martu mjesecu 2012. godine cijenu priključka na fiksnu mrežu sa 65,00 € smanjio na 20,00 € (uračunat PDV). Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sledećem grafiku dato je poređenje sa zemljama u okruženju.

Na osnovu grafika može se zaključiti da je cijena priključka na fiksnu mrežu u Crnoj Gori ispod prosjeka u državama regiona a koja iznosi 32,66 €. Takođe treba istaći da u ostalim državama iz okruženja tokom 2012. godine nije bilo smanjenja cijena priključka na fiksnu mrežu.

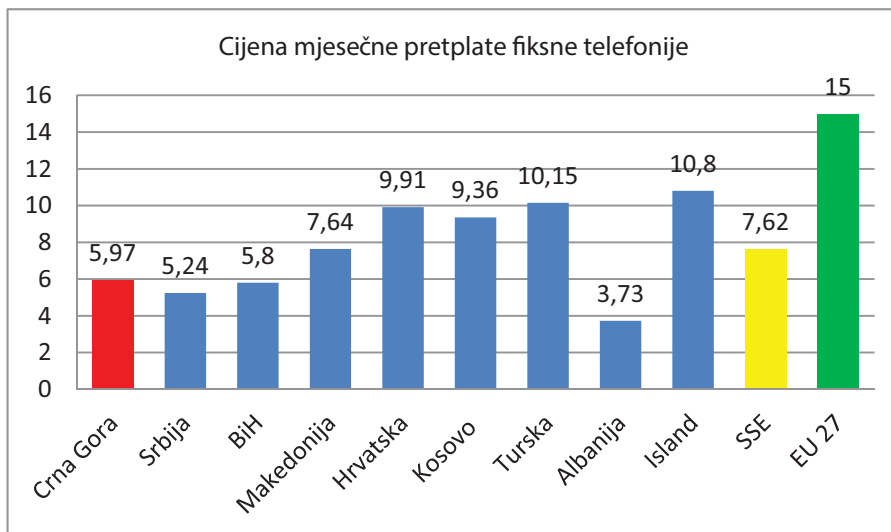
Učešće operatora fiksne telefonije prema broju priključaka

¹² (Report I - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries, septembar 2012)

Cijena mjesečne pretplate

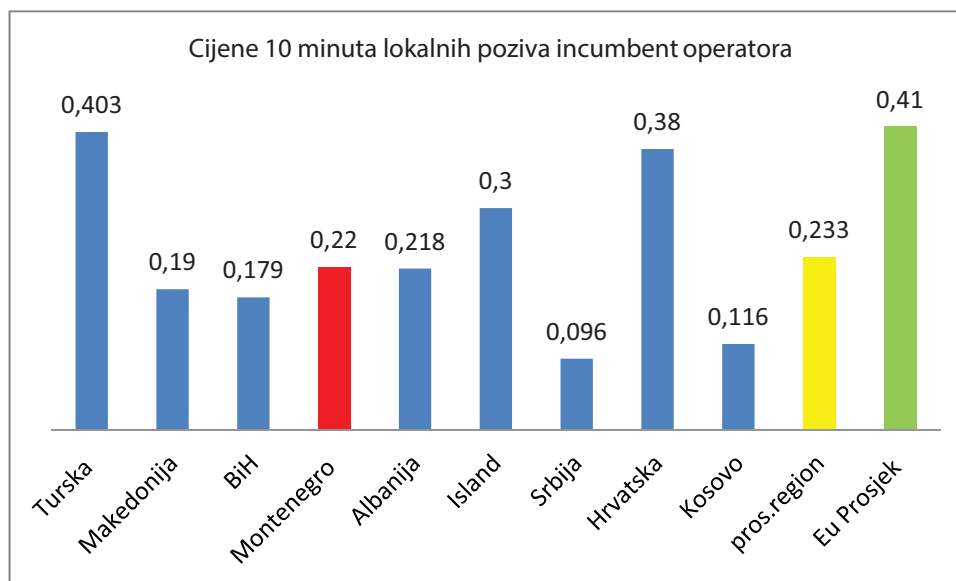
Cijena mjesečne pretplate za korisnike usluga fiksne telefonije Crnogorskog Telekom a.d. iznosi 5.97 €, sa PDV-om. Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sledećem grafiku dato je poređenje sa zemljama u okruženju.*

Na osnovu grafika se može zaključiti da je cijena mjesečne pretplate u Crnoj Gori ispod prosjeka u državama Evropske Unije (15,00 €). U odnosu na cijenu u zemljama regiona, cijena u Crnoj Gori je takođe ispod prosjeka (7,62 €). Cijena mjesečne pretplate kako u Crnoj Gori tako i u drugim zemljama iz okruženja je ostala na nivou ovih cijena u 2011. godini.

Cijena lokalnog poziva

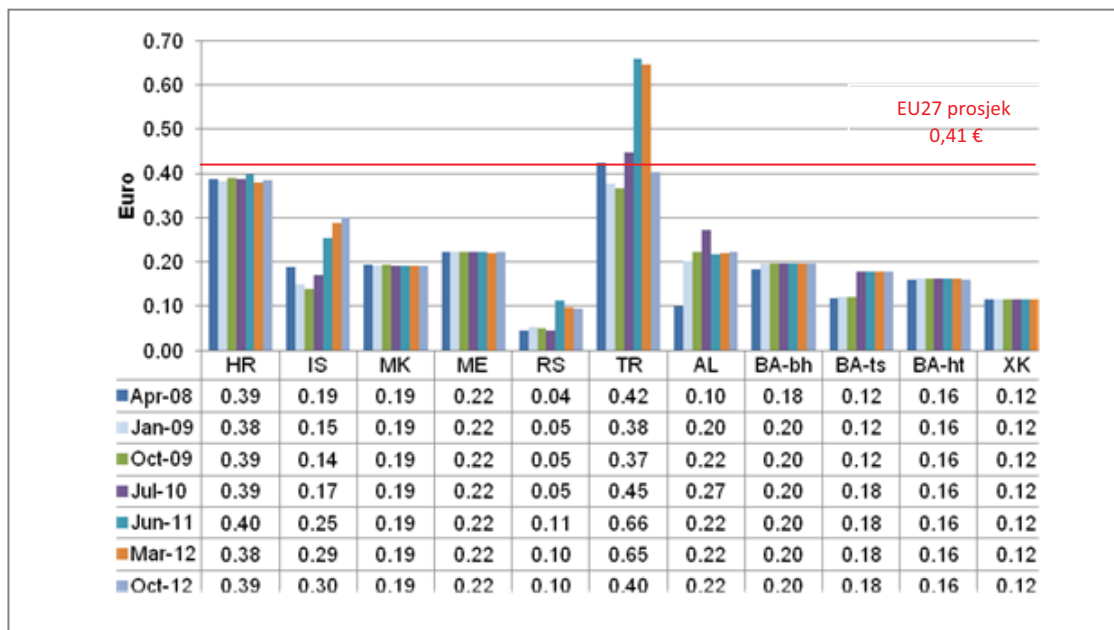
Na sledećem graficima prikazane su cijene lokalnih poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u Crnoj Gori i u državama regiona. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.

Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta lokalnog poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori (22 € centi) ispod prosjeka ovih cijena u državama u Regionu (23,35 € centi) i skoro dva puta niže od prosjeka u zemljama EU27 (41 € centi). U ove cijene je uključen PDV.

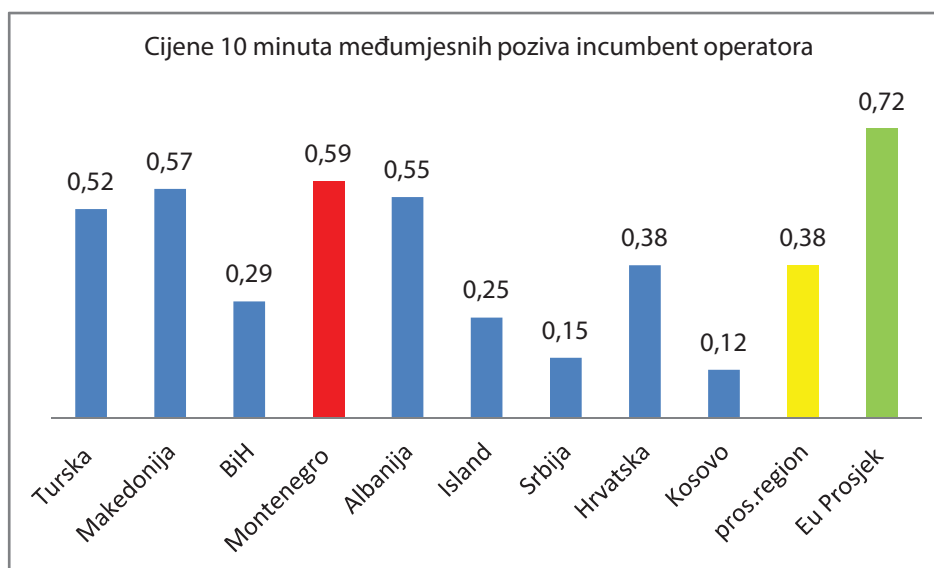
* Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta lokalnih poziva incumbent operatora u zemljama EU27 iz 2011. godine (0,41 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

Kretanje cijena lokalnih poziva u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, u periodu od 2008. do 2012. godine je dato na sledećem grafiku.

Cijena međumjesnog (nacionalnog) poziva

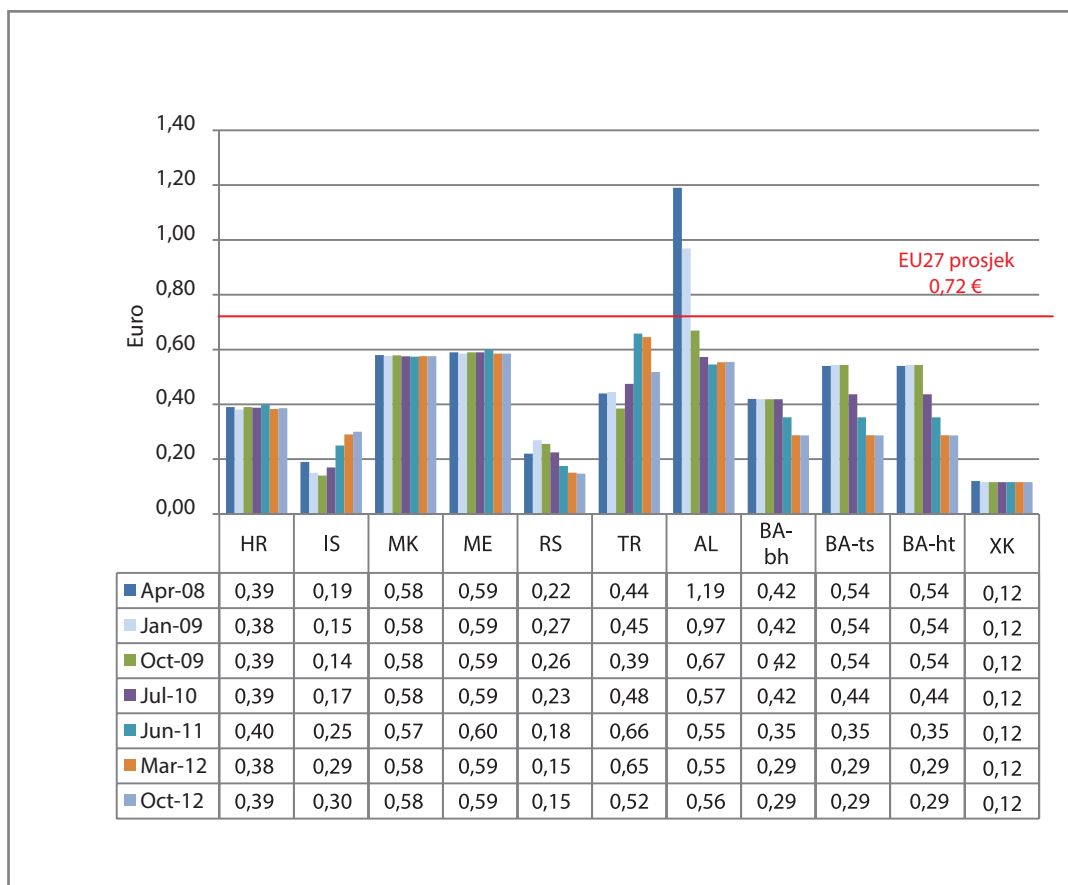
Na sledećem grafiku prikazane su cijene nacionalnih (međumjesnih) poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u Crnoj Gori i u državama regiona, sa naznačenim prosjekom u zemljama EU27. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.*

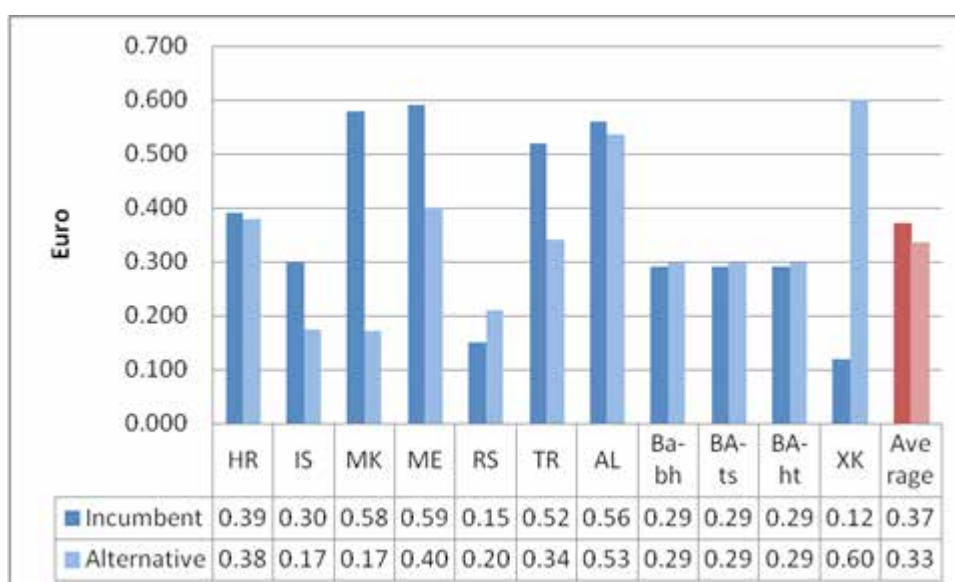
Cijene 10 minuta međumjesnog poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori (59 € centi) su iznad prosjeka ovih cijena u državama Regiona (38 € centi) i niže od prosjeka ovih cijena u zemljama EU27 (72 € centi). U cijene je uključen PDV.

Kretanje cijena međumjesnih poziva u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, u periodu od 2008. do 2012. godine je dato na sledećem grafiku.

* Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međumjesnih poziva incumbent operatora u zemljama EU27 iz 2011. godine (0,72 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

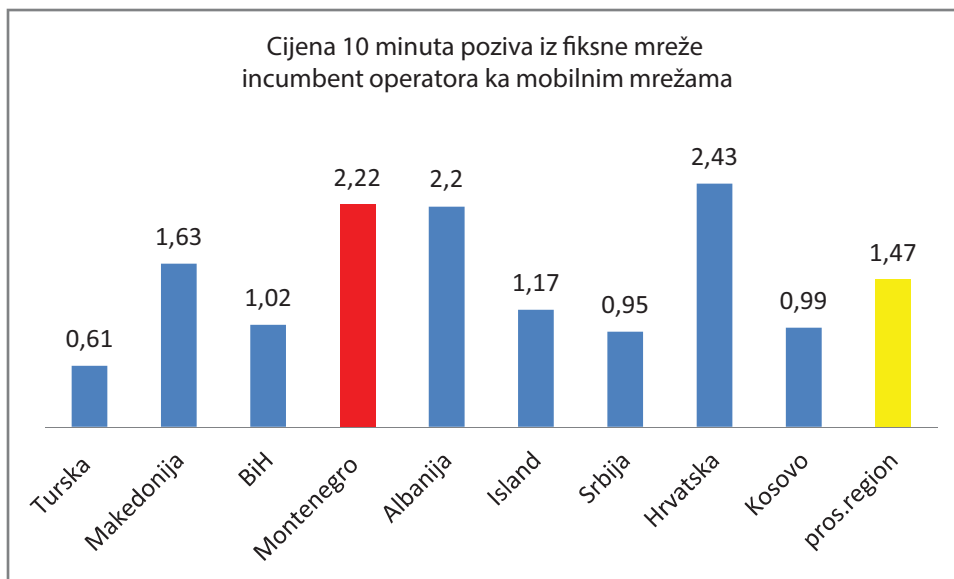

Kada se govori o nacionalnim (lokalnim i međugradskim) fiksnim telefonskim pozivima, važno je pomenuti da pored Crnogorskog Telekomu uslugu ovog tipa pruža i operator M:tel d.o.o. kao alternativni operator, preko WiMAX mreže. Sa aspekta cijena, M:tel d.o.o. uslugu nacionalnih poziva u okviru svoje mreže nudi po jedinstvenoj cijeni od 4 €centa/min. Dakle, cijena 10 minuta nacionalnih (lokalnih i međugradskih) poziva u mreži operatora M:tel d.o.o. iznosi 40 € centi i ista je, za razliku od kraja 2011. godine, iznad prosjeka cijena zemalja u Regionu gdje ona sa uključenim PDV-om, kako je već navedeno, iznosi 38 € centi.

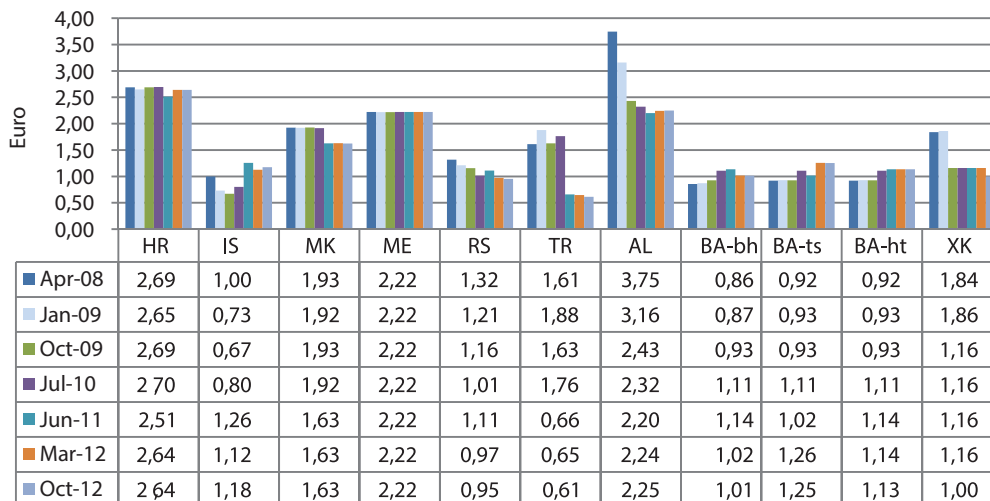
Cijena poziva prema mobilnim mrežama u Crnoj Gori

Na sledećem grafiku prikazane su cijene poziva iz mreže *incumbent* operatora prema mobilnim mrežama, u trajanju od 10 (deset) minuta u državama regiona. Cijene su izražene u eurima, sa uključenim PDV-om.

Na osnovu grafika može se zaključiti da su cijene 10 minuta poziva prema mobilnim mrežama u Crnoj Gori (2,22 €, sa uključenim PDV-om) iznad prosjeka ovih cijena u državama u Regionu (1,47 € sa uključenim PDV-om).

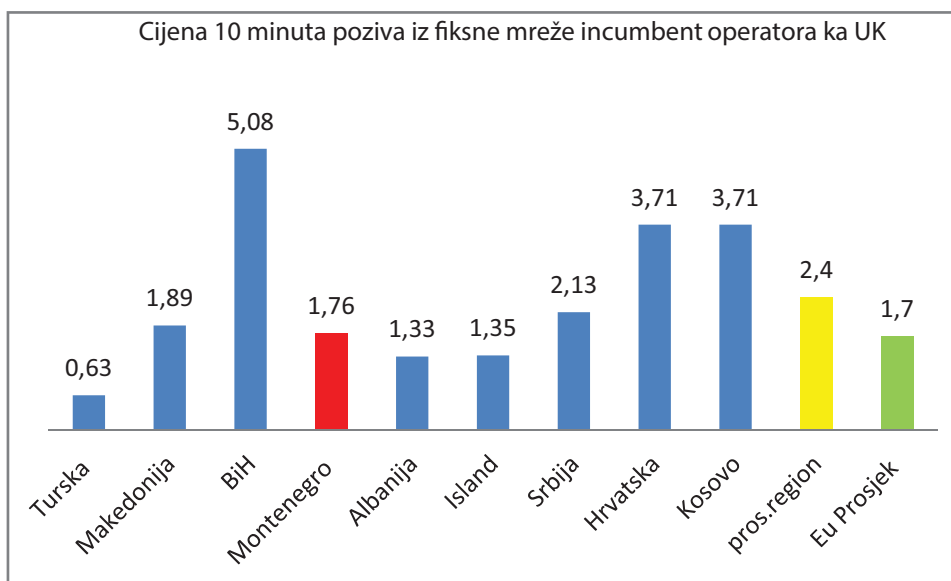
Kretanje cijena poziva prema mobilnim mrežama, u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, u periodu od 2008. do 2012. godine je dato na sledećem grafiku.

Cijene međunarodnih poziva

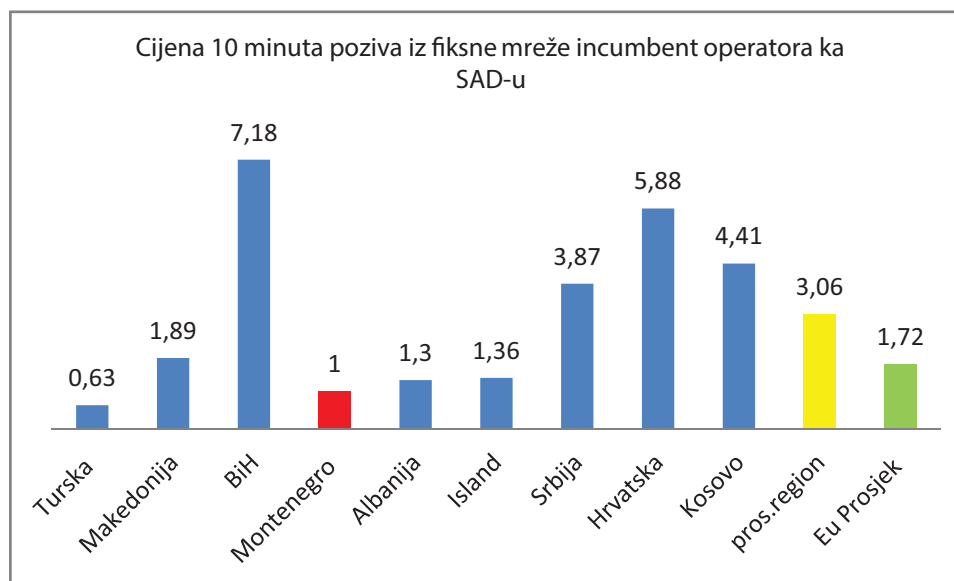
Kada su u pitanju cijene međunarodnih poziva u daljem tekstu su date cijene poziva iz fiksne mreže prema fiksnim mrežama u Velikoj Britaniji i SAD-u, kao reprezentativne primjere za analizu ovih cijena.

Na sledećem grafiku je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže Crnogorskog Telekom a.d. prema Velikoj Britaniji u € (uračunat PDV) sa uporednim cijenama iste usluge u državama u regionu.*

Cijene 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema Velikoj Britaniji (UK) iznosi 1,76 € sa uračunatim PDV-om, što je ispod prosjeka ovih cijena u državama u regionu gdje prosjek iznosi 2,40 € sa uračunatim PDV-om, a na nivou prosjeka ovih cijena u zemljama EU27 (1,70 €).

Na sledećem grafiku je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema SAD-u izraženu u € sa (uračunat PDV) sa uporednim cijenama iste usluge u državama u regionu.**

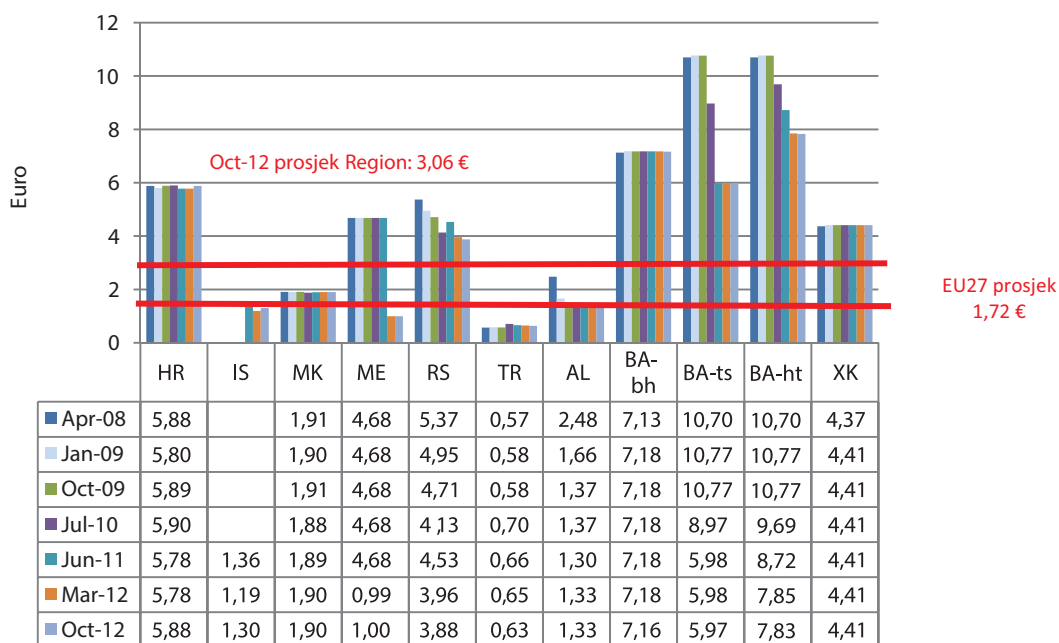

Cijene 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema SAD-u iznose 1,00 € sa uračunatim PDV-om i ispod prosjeka su ovih cijena u državama u regionu gdje prosjek iznosi 3,06 € sa uračunatim PDV-om, a ispod su i prosjeka ovih cijena u zemljama EU27 a koji iznosi 1,72 € sa uračunatim PDV-om.

Kretanje cijena međunarodnih poziva prema SAD-u, u Crnoj Gori i zemljama u okruženju, u periodu od 2008. do 2012. godine je dato na sledećem grafiku.

* Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međunarodnih poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora ka SAD-u u zemljama EU27 iz 2011. godine (1,72 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

** Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međunarodnih poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora ka SAD-u u zemljama EU27 iz 2011. godine (1,72 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

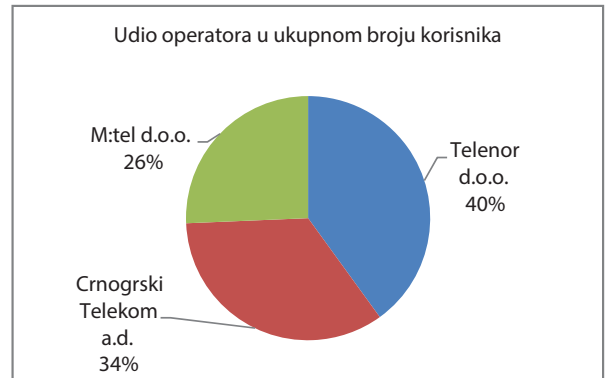
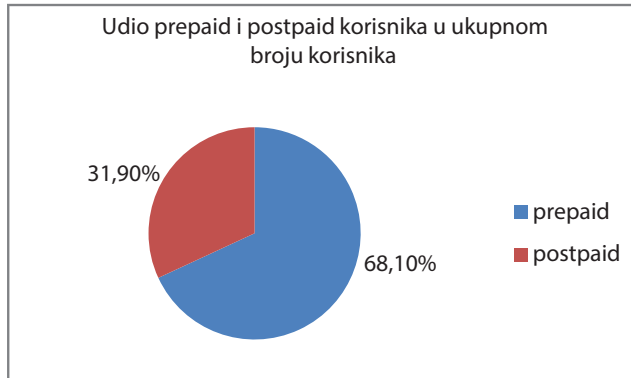
Poređenje cijena fiksne telefonije operatora koji posluju na tržištu Crne Gore

U cilju poređenja cijena fiksne telefonije između Crnogorskog Telekom a.d. i M:tela d.o.o. uzeti su po jedan paket kod oba operatora sa najvećim brojem korisnika u datom paketu, i to Standard paket kod Crnogorskog Telekom a.d. i Tel paket kod M:tela d.o.o.

Operator	Crnogorski Telekom a.d.	M:tela d.o.o.
Paket	Standard paket (tarifiranje je na 60+1 sekunda)	Tel paket (tarifiranje je na 15 sekundi)
Mjesečna pretplata	5,97	5,00
Pozivi u okviru mreže	0,022=u periodu jakog saobraćaja 0,011=u periodu slabog saobraćaja	0,015
Ostale fiksne mreže u CG	0,069	0,044
CG mobilne mreže	0,22=u periodu jakog saobraćaja 0,111=u periodu slabog saobraćaja	0,123=Mobilna M:tela 0,189=Mobilna CG
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Srbiji	0,13	0,044
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Srbiji	0,22	0,189
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u regionu	0,13	0,200-0,250
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u regionu	0,32	0,200-0,250
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Evropi	0,18	0,250
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Evropi	0,44	0,250

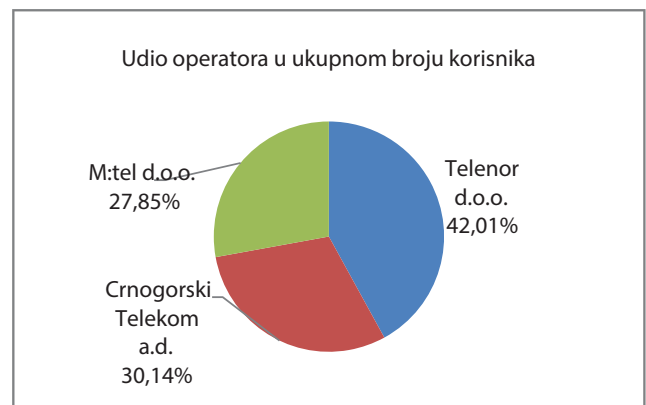
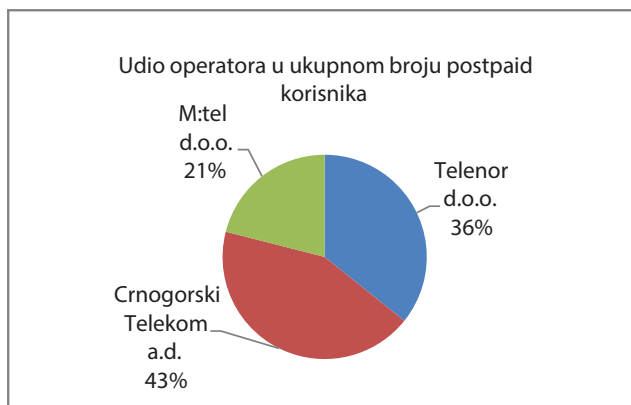
1.3.2. Mobilna telefonija

Na kraju 2012. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori je iznosio 990.869 što odgovara penetraciji od 159,81%. Od ovog broja je 674.756 bilo **prepaid** korisnika, dok su preostalih 316.113 bili korisnici u kategoriji **postpaid**. Učešće **prepaid** i **postpaid** korisnika, kao i učešće pojedinih operatera mobilne telefonije u ukupnom broju korisnika su prikazani na sledećim graficima.

Od ukupnog broja od 990.869 korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori, mobilni operater Telenor d.o.o. je imao 396.447 korisnika, Crnogorski Telekom a.d. 340.032 korisnika i M:tel d.o.o. 254.390 korisnika, ili procentualno: Telenor d.o.o. 40,01%, Crnogorski Telekom a.d. 34,32% i M:tel d.o.o. 25,67%.

Od ukupnog broja od 674.756 **prepaid** korisnika Telenor d.o.o. je imao 283.429, Crnogorski Telekom a.d. 203.382 korisnika, a M:tel d.o.o. 187.945 korisnika. Od ukupnog broja 316.113 **postpaid** korisnika, Crnogorski Telekom a.d. je imao 136.650, Telenor d.o.o. 113.018 i M:tel d.o.o. 66.445 korisnika. Odgovarajući nivoi učešća prema broju **prepaid** i **postpaid** korisnika mobilnih operatera u procentualnom iznosu su prikazani na sledećim graficima.

Cijene usluga mobilne telefonije (Metoda OECD „Korpa usluga”)

Najpoznatija metoda na međunarodnom nivou za poređenje cijena usluga je harmonizovana OECD metodologija za izračunavanje cijena korpi usluga. Definisane su tri OECD korpe usluga mobilne telefonije, po jedna za svaku pretpostavljenu kategoriju korisnika i to: niskog (**LOW users**), srednjeg (**MEDIUM users**) i visokog (**HIGH users**) nivoa potrošnje, koje se razlikuju prema broju odlaznih poziva (distribuiranih prema destinacijama, vremenu u kom su ostvareni i prema dužini trajanja razgovora) i prema broju poslatih SMS poruka u toku meseca.

OECD korpa se sastoji od četiri komponente i to:

- komponente koja se odnosi na cijenu priključka, distribuiranu na period od 3 (tri) godine, tj. obuhvata 1/3 cijene priključka,
- komponente koja sadrži troškove mjesečne pretplate,
- komponente koja se odnosi na ostvarene odlazne pozive u toku meseca i
- komponente koja se odnosi na poslate SMS poruke u toku meseca.

Svaka od tri OECD korpe mobilne telefonije definisana je sa određenim brojem odlaznih poziva i SMS poruka u toku meseca, i to na sledeći način:

- korisnik **LOW users** korpe ostvari 30 odlaznih poziva u toku meseca, 33 SMS i 0,67 MMS.

- korisnik **MEDIUM users** korpe ostvari 65 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 0,67 MMS.
- korisnik **HIGH users** korpe ostvari 140 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 1 MMS.

Ovi pozivi su raspoređeni prema destinacijama na sledeći način:

- kod korisnika **LOW users** korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 15% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 22% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 8%.
- kod korisnika **MEDIUM users** korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 14% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 24% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 7%.
- kod korisnika **HIGH users** korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 13% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 47% prema istoj mreži i 26% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 7%.

Prilikom obračuna korpe, svaka od ove tri korpe sadrži raspodjelu poziva prema vremenu u kojem su ostvareni i to na sledeći način:

- korisnik **LOW users** ostvari 48% poziva u peak time¹³, 25% u off peak time¹⁴ i 27% tokom vikenda.
- korisnik **MEDIUM users** ostvari 50% poziva u peak time, 24% u off peak time i 26% tokom vikenda.
- korisnik **HIGH users** ostvari 60% poziva u peak time, 19% u off peak time i 21% tokom vikenda.

Dužina trajanja poziva se raspodeljuje na sledeći način:

- korisnik **LOW users** korpe ostvari 1.5 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.6 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.4 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik **MEDIUM users** korpe ostvari 1.8 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.7 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik **HIGH users** korpe ostvari 1.7 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.8 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.

Ovako raspoređeni minuti se raspodeljuju prema destinaciji na lokalne i međugradske, u mreži, van mreže i voicemail, i nakon proračuna dobija se sledeća raspodelja:

- **LOW users** ostvari 4.5 poziva ka lokalnu, 2.1 međugradskih poziva, 14.4 poziva u mreži, 6.6 poziva van mreže i 2.4 voicemail.
- **MEDIUM users** ostvari 9.1 poziva ka lokalnu, 4.55 međugradskih poziva, 31.2 poziva u mreži, 15.6 poziva van mreže i 4.55 voicemail.
- **HIGH users** ostvari 18.2 poziva ka lokalnu, 9.8 međugradskih poziva, 65.8 poziva u mreži 36.4 poziva van mreže i 9.8 voice mail.

Nakon raspodjele prema destinaciji, slijedi raspodelja prema trajanju poziva u minutima:

- **LOW users** ostvari 6.75 min poziva ka lokalnu, 3.15 min međugradskih poziva, 23.04 min poziva u mreži, 9.24 min poziva van mreže i 1.92 min voicemail.
- **MEDIUM users** ostvari 16.38 min poziva ka lokalnu, 8.65 min međugradskih poziva, 59.28 min poziva u mreži, 26.52 min poziva van mreže i 3.64 min voicemail.
- **HIGH users** ostvari 30.94 min poziva ka lokalnu, 18.62 min međugradskih poziva, 125.02 min poziva u mreži 65.52 min poziva van mreže i 7.84 min voice mail.

Nakon ove raspodjele, vrši se distribucija poziva prema vremenu:

- **LOW users** od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 48% svojih poziva, u slabom saobraćaju 25% poziva i vikendom 27% poziva.
- **MEDIUM users** od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 50% svojih poziva, u slabom saobraćaju 24% poziva i vikendom 26% poziva.
- **HIGH users** od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 60% svojih poziva, u slabom saobraćaju 19% poziva i vikendom 21% poziva.

¹³ Peak time – vrijeme jakog saobraćaja

¹⁴ Off peak time – vrijeme slabog saobraćaja

Prilikom obračuna bilo koje korpe, kredit koji je uključen u pretplatu se oduzima nakon proračuna korpe, svi inkluzivni minuti razgovora se oduzimaju iz korpe prije prije kalkulacije cijene mjesečnog utroška, pri čemu se svi inkluzivni minuti raspodjeljuju prema destinaciji i vremenu ostvarenja kao i minuti koji se naplaćuju. Sve inkluzivne SMS poruke se oduzimaju iz korpe prije kalkulacije cijene mjesečnog utroška za SMS, pri čemu se ne smije dobiti negativna vrijednost za SMS poruke u toku mjeseca. Prilikom obračuna ne uzima se u obzir transfer neiskorištenih minuta u naredni mjesec.

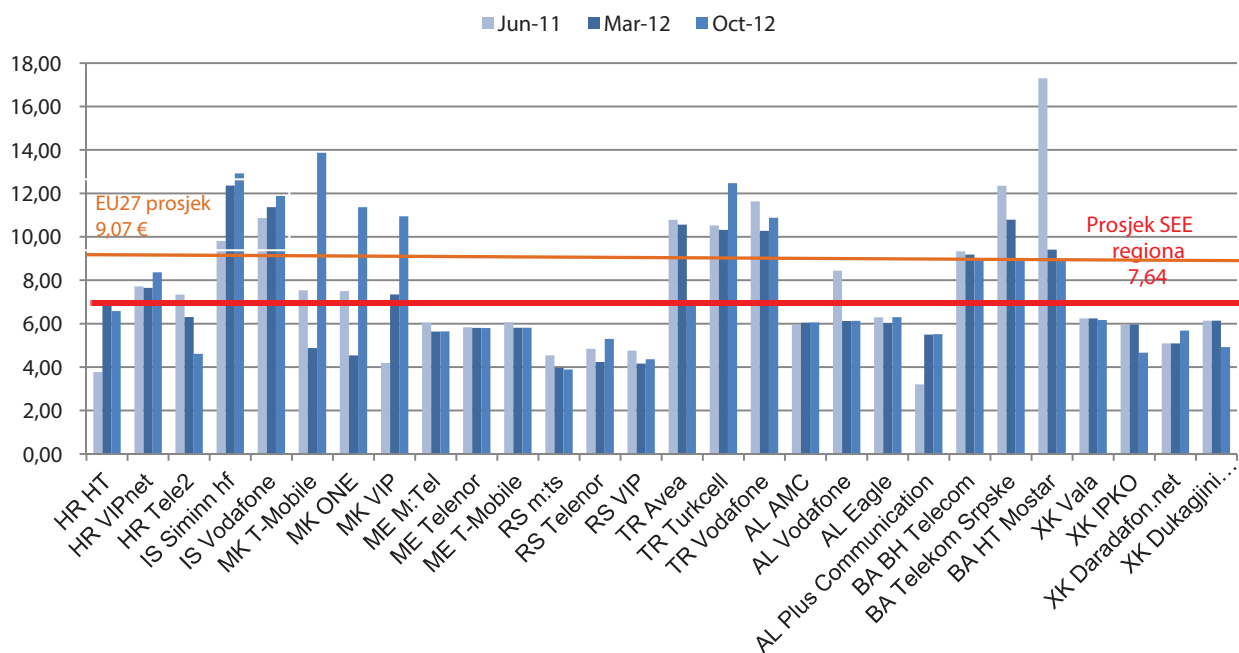
U nastavku teksta je dat pregled:

- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje (*low user basket*);
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike srednjeg nivoa potrošnje (*medium user basket*);
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike višeg nivoa potrošnje (*high user basket*).

Vrijednost low user korpe, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Low		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.
Crna Gora (2010)	6,4	5,7	5,7
Crna Gora (2011)	6,1	5,8	6,1
Crna Gora (2012)	5,81	5,8	5,64

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje u Crnoj Gori i u zemljama regiona te prosjek vrijednosti **low user korpe** usluga u regionu.*

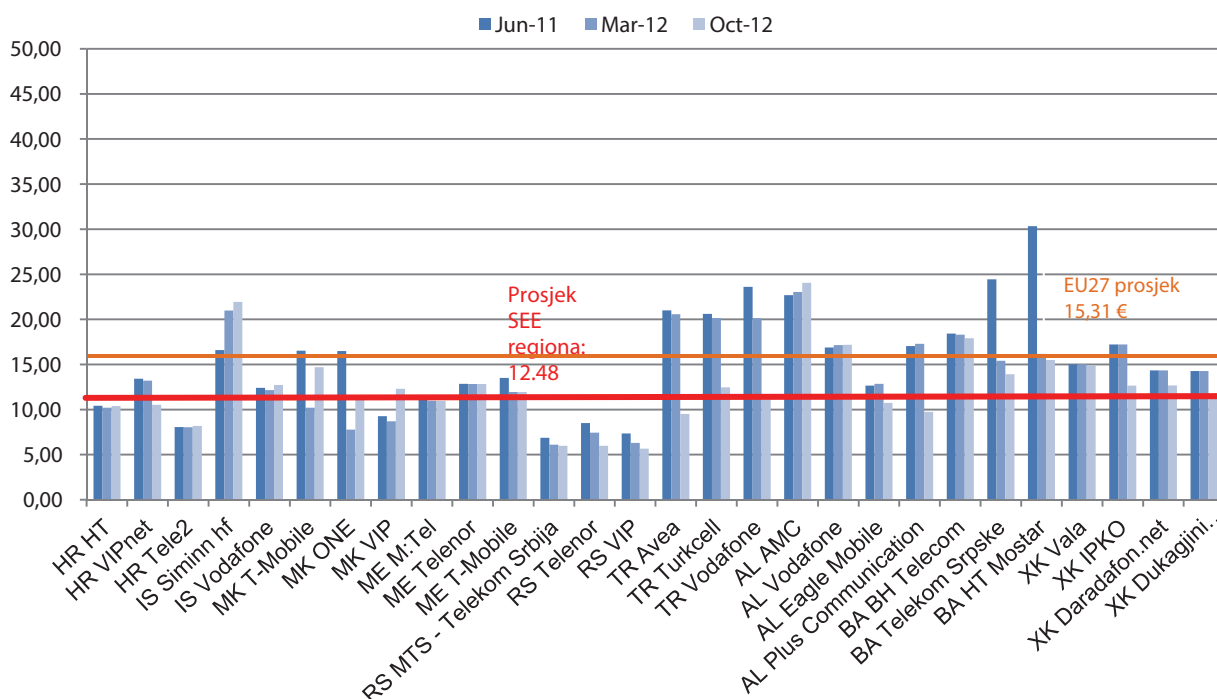
Cijena OECD **low user korpe** usluga u Crnoj Gori je ispod prosjeka ovih korpi u Regionu gdje ona iznosi 7,64 €, i znatno je niža od prosjeka cijene **low user korpe** usluga u zemljama EU27 koja iznosi 9,07 €. Ova korpa je za godinu dana neznatno smanjena kod Crnogorskog Telekom a.d. i M.Tela d.o.o. dok je kod Telenora d.o.o. ostala na nivou iz 2011. godine.

* Na grafiku je dat i prosjek low user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (9,07 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

Vrijednost **medium user korpe**, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa umjerenim nivoom potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Medium		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.
Crna Gora (2010)	18,0	17,7	15,4
Crna Gora (2011)	13,5	12,9	11,2
Crna Gora (2012)	11,95	12,83	10,96

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa srednjim nivoom potrošnje u Crnoj Gori i u zemljama regiona te prosjek vrijednosti **medium user** korpe usluga u regionu.*

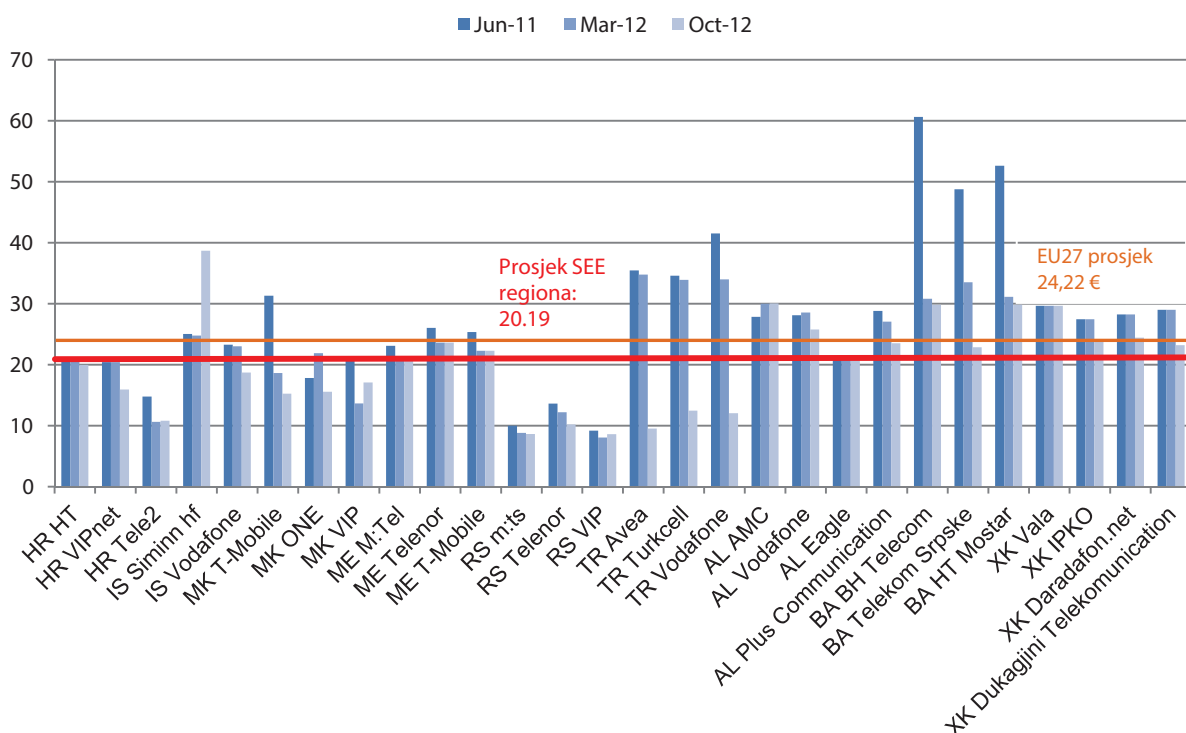
Cijene **medium user** OECD korpe u Crnoj Gori su ispod prosjeka ovih korpi u Regionu gdje prosječna vrijednost iznosi 12,84 €, a ispod su i prosjeka cijena **medium user** korpe usluga u zemljama EU27 koja iznosi 15,31 €. Vrijednost **medium user** korpe kod sva tri operatora u Crnoj Gori se smanjila u odnosu na 2011. godinu, što je pratilo i smanjenje prosjeka cijene **medium user** korpe usluga u Regionu.

Vrijednost high user korpe, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike koji imaju visok nivo potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	High		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.
Crna Gora (2010)	29,7	31,6	31,9
Crna Gora (2011)	25,4	26,0	23,1
Crna Gora (2012)	22,28	23,62	21,08

* Na grafiku je dat i prosjek medium user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (15,31 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa visokim nivoom potrošnje u Crnoj Gori i u zemljama regiona te prosjek vrijednosti **high user korpe** usluga u regionu.*

Cijene **high user** OECD korpe usluga u Crnoj Gori su iznad prosjeka ovih korpi u Regionu gdje vrijednost ove korpe usluga iznosi 20,19 €, ali su ispod prosjeka cijene **high user** korpe usluga u zemljama EU27 kod kojih prosjek cijene ove korpe usluga iznosi 24,22 €. Vrijednost ove korpe usluga kod sva tri operatora u Crnoj Gori se smanjila u odnosu na 2011. godinu, što je pratilo i značajno smanjenje prosjeka u Regionu.

1.3.3. Širokopolasni pristup internetu

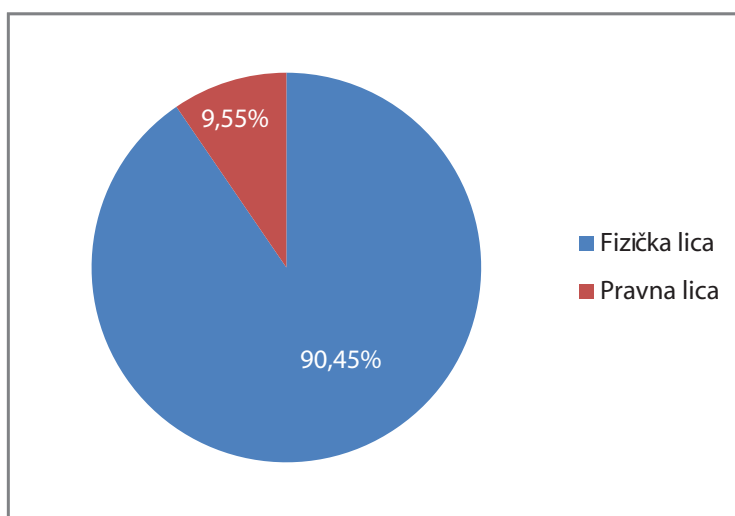
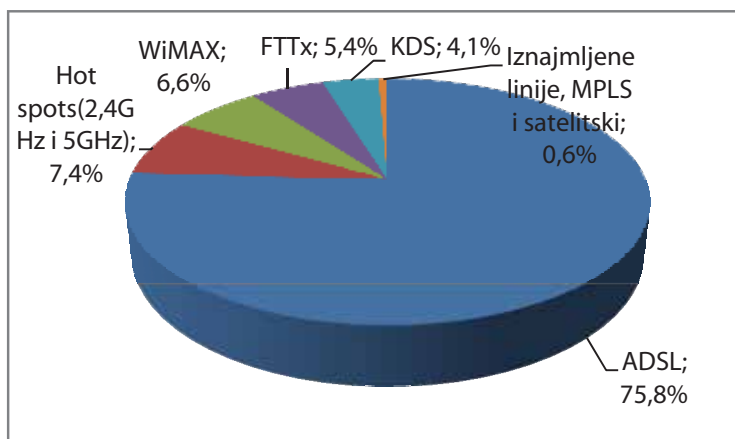
Tokom 2012. godine nastavljen je rast broja širokopolasnih korisnika interneta. Na kraju 2012. godine, ukupan broj širokopolasnih priključaka u Crnoj Gori, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup (ADSL, WiMAX, WiFi, KDS, FTTx itd.), je iznosio 87.768.

Broj ADSL priključaka je iznosio 66.652. Od ovog broja ADLS priključaka 59.515 su fizička, a 7.047 pravna lica.

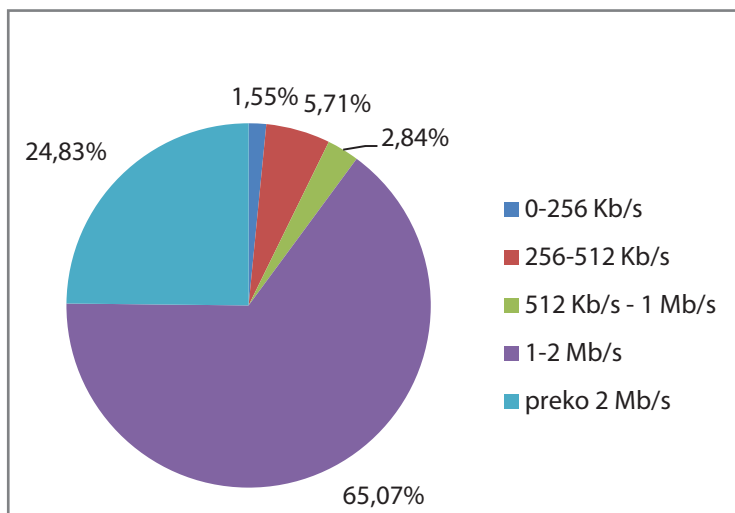
Broj WiMAX priključaka iznosio je 5.769. Od ovog broja WiMAX priključaka, 5.216 su bila fizička, a 553 pravna lica.

Raspodjela broja širokopolasnih priključaka u odnosu na tip korišćene tehnologije i u odnosu na kategoriju korisnika data je na sledećim graficima.

* Na grafiku je dat i prosjek high user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (24,22 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2012. godinu.

Najveći broj korisnika je koristio pakete koji omogućavaju protok u opsegu 1-2Mb/s, a učestalije pojedinih brzina pristupa internetu prikazano je na sledećem grafiku.

Cijene širokopojasnog pristupa Crnogorskog Telekom a.d.

Tokom 2012. godine cijene širokopojasnog pristupa kod Crnogorskog Telekom a.d. se nijesu mjenjale. U svojoj ponudi za fizička lica ovaj operator ima sledeće ADSL pakete (posebno ističemo tzv. FI@T pakete, sa neograničenim protokom), koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 18 meseci, po sledećim cijenama (sa uključenim PDV-om):

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Basic	do 1 Mbps / 128 kbps	1 GB	13,99 €
FI@T 2	do 2 Mbps / 256 kbps	Flat	19,99 €
FI@T 5	do 5 Mbps / 512 kbps	Flat	24,99 €
FI@T 7	do 7 Mbps / 768 kbps	Flat	44,99 €

Izuzet standardnih ADSL paketa, u ponudi su i FTTH širokopojasni paketi (usluga se pruža preko optičkog kabla, koji se dovodi do pretplatnikovih prostorija), koji se trenutno pružaju na odabranim lokacijama u Podgorici i na primorju, po cijenama:

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Optika Basic	do 1 Mbps / 128 kbps	1 GB	13,99 €
Optika 20	do 20 Mbps / 2 Mbps	Flat	19,99 €
Optika 30	do 30 Mbps / 2 Mbps	Flat	24,99 €
Optika 40	do 40 Mbps / 2 Mbps	Flat	44,99 €

Crnogorski Telekom a.d. u ponudi za pravna lica ima isključivo ADSL pakete sa neograničenim protokom, koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 12 mjeseci, po sledećim cijenama (sa uključenim PDV-om):

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
FI@T B4	do 4 Mbps / 512 kbps	Flat	30,00 €
FI@T B6	do 6 Mbps / 1 Mbps	Flat	50,00 €
FI@T B8	do 8 Mbps / 1 Mbps	Flat	65,00 €
FI@T B10	do 10 Mbps / 1 Mbps	Flat	80,00 €

Imajući u vidu da se kod paketa sa ograničenim protokom količina prenetih podataka preko limita naplaćuje po prilično skupoj cijeni, većina korisnika se odlučuje za korišćenje nekog od flat paketa, zavisno od svoje kupovne moći, odnosno sume koju su spremni da izdvoje tokom meseca za uslugu širokopojasnog interneta.

Takođe, imajući u vidu da se prenos podataka putem FTTH tehnologije trenutno naplaćuje po istoj cijeni kao i standardni ADSL, većina novih korisnika se odlučuje za ovu opciju, posebno ukoliko su istovremeno ugovorili i IPTV uslugu. Naime, prenos putem optike do krajnjeg korisnika omogućava ujedno i veći kvalitet TV usluga (HDTV), kao i instalaciju više od jednog STB uređaja u stanu.

Zasnivanje pretplatničkog odnosa kod Crnogorskog Telekom a.d. uključuje cijenu izabranog modema (nezavisno od tipa modema) kao i cijenu instalacije ADSL modema u iznosu od 49,50 EUR, pri čemu se tokom 2012. godine ovi troškovi za FTTH priključke nijesu naplaćivali (promotivna akcija). Cijene modema koje u svojoj ponudi ima Crnogorski Telekom a.d ne zavise od toga da li se nude fizičkim ili pravnim licima, a date su (sa uključenim PDV-om) u sledećoj tabeli.

Tip modema	Cijena
ADSL modem Tip 1 (Bridge mode connection, npr. D-link 360R)	17,50 EUR
ADSL modem Tip 2 (4-portni switch, npr. D-link DSL-2543B)	37,50 EUR
ADSL modem Tip 3 (4-portni switch + WiFi, npr. D-link DSL-2641B)	52,50 EUR
ADSL modem Tip 4 (home gateway)	45,00 EUR

Crnogorski Telekom a.d. takođe za korisnike (pravna i fizička lica) nudi tzv. *triple-play* pakete, odnosno pakete u kojima je istovremeno ponuđena usluga televizije, interneta i fiksnog telefona po pristupačnim cijenama. Svi ovi paketi su tipa *post-paid*, a neospornu prednost za korisnika predstavlja činjenica da na kraju obračunskog perioda dobija jedinstveni računa sa posebno iskazanom potrošnjom po svakoj od ovih usluga.

Novi Extra Trio paket Crnogorskog Telekom a.d: Extra TV, ADSL i telefon:

Paket	TV	Internet	Telefon	Cijena
Extra Trio Mini	25 kanala iz regiona	ADSL basic (1Mbps, protok 1GB)	Komfor veće (neograničeni pozivi u T-Com mreži od 19-07, 100 min prema T-Mobile broju besplatno)	19,95€
Extra Trio Flat 2	57 kanala	ADSL FI@t 2 (2Mbps, protok neograničen)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	37,95€

Extra Trio Flat 5	57 kanala	ADSL Fl@t 5 (5Mbps, protok neograničen)	Komfor+ paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži, 100 min prema fiksnoj mreži u Srbiji besplatno)	44,95€
Extra Trio Optika 20	57 kanala	Optika 20 (20/2 Mbps, protok neograničen)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	37,95€
Extra Trio Optika 30	57 kanala	Optika 30 (30/2 Mbps, protok neograničen)	Komfor+ paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži, 100 min prema fiksnoj mreži u Srbiji besplatno)	44,95€

Cijene širokopojsnog pristupa operatora M:tel d.o.o.

Na crnogorskom tržištu, operator M:tel d.o.o. takođe nudi usluge širokopojsnog pristupa sa neograničenim protokom, po sledećim cijenama:

Brzina konekcije	512kbps/128kbps	1024kbps/256kbps	2048kbps/256kbps
Mjesečna pretplata za 12 mjeseci	22 €	35 €	43 €
Mjesečna pretplata za 24 mjeseca	20 €	33 €	41 €

Iznosi u gornjoj tabeli su iskazani sa uračunatim PDV-om. Instalaciona taksa se tokom 2012. godine naplaćivala u iznosu od 200,00 €, sa mogućnošću plaćanja u 10 mjesečnih rata.

Cijene širokopojsnog pristupa internetu (ADSL) u poređenju sa regionom

Cijena mjesečne pretplate za 1 Mb/s u Crnoj Gori nudi se po cijeni koja je ispod prosjeka u regionu (14,43 €), a upoređivanje sa zemljama Evropske Unije nije moguće jer njihovi operatori ne nude internet servise po protoku od 1Mb/s.

- 1) U Crnoj Gori nudi se tarifni paket Crnogorskog Telekom a.d. od 1 Mb/s u iznosu od 13,99 €.
- 2) U Srbiji se paket od 1 Mb/s nudi kod alternativnih operatora za 13,90 €.
- 3) U Makedoniji se paket od 1 Mb/s nudi za 22,17 €.
- 4) U Bosni i Hercegovini se paket od 1Mb/s nudi za 10,17, 11,37 i 14,96 €, zavisno od operatora.

Cijena mjesečne pretplate za 2 Mb/s u Crnoj Gori nudi se po cijeni koja je u okviru prosjeka u regionu (17,40 €), a upoređivanje sa zemljama Evropske Unije nije moguće jer njihovi operatori ne nude internet servise po protoku od 2Mb/s.

- 1) U Crnoj Gori se nudi Flat tarifni paket Crnogorskog Telekom a.d. od 2 Mb/s u iznosu od 20,00 €.
- 2) U Srbiji se paket od 2 Mb/s nudi kod Telkoma Srbije za 20,16 €, dok je kod alternativnih operatora u ponudi za 21,03 €.
- 3) U Makedoniji se ne nudi paket od 2 Mb/s.
- 4) U Bosni i Hercegovini se paket od 2 Mb/s nudi za 14,96 € i 20,94 €, zavisno od operatora.
- 5) U Hrvatskoj se paket od 2 Mb/s nudi po cijeni od 10,92 €.

Kako se ova usluga u Crnoj Gori uglavnom pruža po tzv. **flat-rate** principu, tj. cijena je ista bez obzira na količinu prenesenih podataka, u narednoj tabeli dat je pregled cijena zavisno od ponuđene brzine pristupa, kao i od toga da li se pruža preko **incumbent** operatora (Crnogorskog Telekom a.d.) ili preko alternativnog operatora.

Brzina pristupa	Crna Gora		Prosjek u regionu
	Incumbent operator	Alternativni operator	
manje od 1 Mbps	-	-	18,88 €
od 1 Mbs do 2 Mbps	13,99 €	15,00 €	14,88 €
od 2 Mbs do 4 Mbps	20,00 €	20,00 €	19,67 €
od 4 Mbs do 8 Mbps	24,98 €	28,00 €	24,83 €
od 8 Mbs do 20 Mbps	19,98 €	49,14 €	25,58 €
od 20 Mbps pa više	24,98 €	69,99 €	35,44 €

2

STEPEN OSTVARIVANJA UNIVERZALNOG SERVISA U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA SA OCJENOM KOLIKO SU KORISNICI ZADOVOLJNI OVOM USLUGOM

2.1. REGULATORNI OKVIR ZA PRUŽANJE UNIVERZALNOG SERVISA

2.1.1. *Regulatorni okvir Evropske Unije*

Evropsko zakonodavstvo o Univerzalnom servisu definisano je u sljedećim propisima:

- Direktiva 2002/22/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 7. marta 2002. godine, na osnovne usluge i prava korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama (Universal Service direktiva);
- Direktiva 2002/58/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. jula 2002. godine, u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama sektora (Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama);
- Direktiva 2009/136/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. godine, sa izmjenama i dopunama Direktive 2002/22/EC na osnovne usluge i prava korisnika u vezi s elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama, Direktiva 2002/58/EC u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama;
- Uredba (EC) br 2006/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta od 27. oktobra 2004. godine, o saradnji između nacionalnih tijela odgovornih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača (Pravilnik o zaštiti potrošača, saradnja NRA).

2.1.2. *Regulatorni okvir u Crnoj Gori*

Zakon o elektronskim komunikacijama, u članu 52 stav 1 definiše Univerzalni servis kao grupu telekomunikacionih usluga propisanog kvaliteta koja mora biti dostupna svim krajnjim korisnicima po pristupačnoj cijeni, bez obzira na njihov geografski položaj na teritoriji Crne Gore.

Pružanje Univerzalnog servisa u Crnoj Gori je pored Zakona o elektronskim komunikacijama regulisano Uredbom o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis („Službeni list Crne Gore“, broj 60/10 i broj 20/12) koju je donijela Vlada Crne Gore i pravilnicima koje su donijeli organ državne uprave nadležan za telekomunikacije i Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

U toku 2012. godine Agencija je pripremila i poslije sprovedenog postupka javne rasprave donijela Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom („Službeni list CG“, broj 50/12).

Propisi u Crnoj Gori koji regulišu pružanje Univerzalnog servisa su usklađeni sa pravnom tekovinom Evropske Unije iz oblasti Univerzalnog servisa i privatnosti u elektronskim komunikacijama: Direktivom 2002/22/EC, Direktivom 2002/58/EC i Direktivom 2009/136/EC.

2.2. AKTIVNOSTI NA REALIZACIJI UNIVERZALNOG SERVISA

Univerzalni servis/univerzalni pristup predstavlja obezbjeđenje tri ključna elementa:

1. Geografska dostupnost (*Availability*) – servis je dostupan u okviru posmatranog geografskog područja;
2. Infrastrukturna dostupnost (*Accessibility*) – servis je dostupan osobama sa različitim mogućnostima (psihofizičkim sposobnostima) i
3. Troškovna dostupnost (*Affordability*) – cijena servisa treba da je takva da je većina korisnika može priuštiti.

Geografska dostupnost servisa je glavno obilježje Univerzalnog servisa i predstavlja obezbjeđenje osnovnog obima servisa na cjelokupnoj teritoriji za koju se Univerzalni servis planira. Principi infrastrukturne i troškovne dostupnosti bi u ovom slučaju podrazumijevali da je korisnicima sa invaliditetom dostupna oprema (specijalizovani aparati, uređaji...) koji su u skladu sa njihovim potrebama/mogućnostima, kao i postojanje specijalnih tarifa za lica sa invaliditetom, ali i za lica sa niskim primanjima.

Pružanje usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija

Savjet Agencije je Rješenjem od 25. 01. 2011. godine, odredio privredno društvo d.o.o. MCA Maribor, Republika Slovenija, kao operatora Univerzalnog servisa za pružanje usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija. U cilju efikasnog obavljanja dodijeljenog posla privredno društvo d.o.o. MCA Maribor je osnovalo pravno lice u Crnoj Gori, Teleinfo.me d.o.o, sa sjedištem u Podgorici, koje će biti nosilac posla u vremenskom periodu od 5 godina. Rješenjem Agencije od 30. 06. 2011. godine, privredno društvo Teleinfo.me d.o.o. je upisano u registar operatora i istom je odobreno korišćenje numeracije predviđene Planom numeracije za Univerzalnu službu informacija (broj 1180). Teleinfo.me d.o.o. je počeo sa pružanjem usluge Univerzalne službe informacija dana 05. 12. 2011. godine.

Broj 1180 je dostupan iz svih mreža u Crnoj Gori. Pozivom na taj broj može se dobiti informacija o telefonskim brojevima korisnika bilo koje elektronske komunikacione mreže u Crnoj Gori. U narednoj tabeli je dat pregled broja poziva na broj 1180 i prihoda operatora Univerzalne službe informacija Teleinfo.me d.o.o. ostvarenih po osnovu naplate poziva broja 1180.

Mjesec	Broj poziva	Zajednički prihod sa PDV-om	Prihod Teleinfo.me d.o.o.	Prihod Teleinfo.me d.o.o. sa PDV-om
Decembar 2011.	25.724	6.639,36	3.858,60	4.514,57
Januar 2012.	15.780	4.072,82	2.367,00	2.769,40
Februar 2012.	12.679	3.272,45	1.901,85	2.225,16
Mart 2012.	12.433	3.208,96	1.864,95	2.182,00
April 2012.	12.728	3.285,10	1.909,20	2.233,76
Maj 2012.	18.398	4.748,52	2.759,70	3.228,85
Jun 2012.	16.233	4.189,74	2.434,95	2.848,90
Jul 2012.	14.856	3.834,33	2.228,40	2.607,23
Avgust 2012.	13.977	3.607,46	2.096,55	2.452,96
Septembar 2012.	13.699	3.535,72	2.054,85	2.404,17
Oktobar 2012.	13.676	3.529,78	2.051,40	2.400,14
Novembar 2012.	11.067	2.856,40	1.660,05	1.942,26
Decembar 2012.	10.576	2.729,67	1.586,40	1.856,09
UKUPNO:	191.826	49.510,29	28.773,90	33.665,46

Kao što se može vidjeti u datoj tabeli, od početka pružanja usluge Univerzalne službe informacija, ostvareno je 191.826 poziva na broj 1180 u cilju dobijanja informacija o telefonskom broju željenog korisnika. Prihod Teleinfo.me d.o.o. po ovom osnovu je u 2011. godini iznosio 3.856,60€ dok je u 2012. godini iznosio 24.917,30€. Cijena jednog poziva broja 1180 iznosi 0,26€ bez obzira na vrijeme trajanja poziva.

Operator Teleinfo.me d.o.o. je u 2012. godini Agenciji podnio zahtjev za odobravanje naknade neto troška operatoru Univerzalnog servisa za poslovnu 2011. godinu, u iznosu od 422.164,41€. Uz zahtjev su dostavljeni računovodstveni iskazi za 2011. godinu, na osnovu kojih je tražena naknada neto troška u navedenom iznosu.

Kako je Zakonom o elektronskim komunikacijama predviđeno da Agencija ili revizor ovlašten od strane Agencije provjerava i odobrava računovodstvene iskaze i informacije, koje su prikazane u neto trošku i koje su služile za obračun istog, Agencija je angažovala privredno društvo Reviko d.o.o. iz Podgorice za reviziju zahtjeva za naknadu neto troška i računovodstvenih iskaza za 2011. godinu, operatora Teleinfo.me d.o.o.

Nakon sprovedenog postupka javne rasprave Agencije je 26. 07. 2012. godine, donijela Rješenje kojim se Teleinfo.me d.o.o. Podgorica, priznaju računovodstveni iskazi i informacije koje su služile za obračun neto troškova obezbjeđivanja usluge pružanja Univerzalne službe informacija za 2011. godinu, u dijelu koji se odnosi na neto trošak u iznosu od 125.003,71€, a nije odobren neto trošak u iznosu od 297.160,70€. Agencija je Rješenjem odredila da ukupan iznos odobrenog neto troška Univerzalnog servisa za pružanje usluge Univerzalne službe informacija obveznici naknade neto troška pružanja Univerzalnog servisa, uplate neposredno operatoru Teleinfo.me d.o.o, proporcionalno udjelu njihovog prihoda od pružanja javnih elektronskih komunikacionih mreža, odnosno usluga, u prihodu sektora elektronskih komunikacija u Crnoj Gori, što su isti uradili.

Na predmetno Rješenje su uložili žalbe operatori javnih elektronskih komunikacionih mreža i to M:tel d.o.o, Telenor d.o.o i Teleinfo.me d.o.o. koje su bile dopuštene, blagovremene i izjavljene od strane ovlašćenih lica. Žalba Crnogorskog Telekom a.d. na predmetno Rješenje nije bila blagovremena.

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je donijelo Rješenje, dana 05. 11. 2012. godine, po žalbi Teleinfo.me d.o.o. na Rješenje Agencije za naknadu neto troška pružanja Univerzalnog servisa od 26. 07. 2012. godine, kojim se poništava Rješenje Agencije za naknadu neto troška pružanja Univerzalnog servisa i istim je naložilo Agenciji da:

- obezbijedi novog revizora o svom trošku kako bi isti dostavio kompletne podatke o reviziji zahtjeva za naknadu neto troška i računovodstvenih iskaza, sa posebnim osvrtom na nabavnu vrijednosti softvera kao i troškove reklamiranja i
- obezbijedi o svom trošku novo vještačenje procjene vrijednosti softvera, putem kojeg operator Univerzalnog servisa Teleinfo.me d.o.o pruža uslugu Univerzalne službe informacija, od strane drugog sudskog vještaka.

Postupajući po rješenju Ministarstva, Agencija je za vršenje revizije zahtjeva za naknadu neto troška operatora Univerzalnog servisa Teleinfo.me d.o.o. za 2011. godinu, angažovala revizorsko društvo Eurorev d.o.o. Podgorica. Eurorev d.o.o. je Agenciji dostavio Izvještaj o izvršenoj reviziji, na osnovu kojeg će biti donijeto rješenje o visini naknade neto troška za pružanje Univerzalnog servisa.

Pružanje usluge ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu

Savjet Agencije je na sjednici od 25. 01. 2011. godine, Rješenjem odredio operatora Telenor d.o.o, za pružanje usluge ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu, na fiksnoj lokaciji, što podrazumijeva uspostavljanje telefonskih poziva, prenos komunikacija putem telefaksa i prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup internetu (koja je 144 kb/s) kao i povoljnosti za lica sa invaliditetom i korisnike sa niskim primanjima.

Telenor d.o.o. je u cilju obezbjeđivanja svih neophodnih uslova za pružanje usluga iz opsega usluga Univerzalnog servisa obezbijedio terminalnu opremu koja omogućava zadovoljenje potreba korisnika Univerzalnog servisa kako je predviđeno Zakonom o elektronskim komunikacijama.

U skladu sa Pravilnikom o kriterijumima ocjene razumnosti zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu i potrebe krajnjih korisnika u pogledu geografske pokrivenosti javnim telefonskim govornicama, Telenor d.o.o. dostavlja Agenciji mjesečni izvještaj o zahtjevima za priključak na Univerzalni servis. Telenor d.o.o. je obavijestio Agenciju da ima 22 korisnika MZ Trešnjevo koji su sklopili ugovor na čekanju, kao i da rade na lokaciji Trešnjevo u skladu sa podnijetim zahtjevima korisnika ovog mjesta.

Telenor d.o.o. nastoji da na svaki zahtjev za pružanje usluga iz opsega Univerzalnog servisa odgovori u što je moguće kraćem roku. Sama implementacija i pružanje usluga iz opsega Univerzalnog servisa zavisi od podnijetih zahtjeva, tj. od evaluacije razumnosti svakog zahtjeva. Takođe zavisi i od lokacije potencijalnih korisnika, tj. da li postoji signal mobilne telefonije ili je neophodna izgradnja nove bazne stanice, tako da rok za implementaciju i pružanje usluga iz opsega Univerzalnog servisa može biti od 3 nedjelje do 9 mjeseci, imajući u vidu neophodnost poštovanja drugih zakonskih propisa.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je 18. 09. 2012. godine, usvojio Pravilnik o izmjenama Pravilnika o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom kako bi se ispunile obaveze Agencije definisane Zakonom o elektronskim komunikacijama, kao i obaveze Agencije da prati razvoj i visinu cijena, određuje način procjene pristupačnosti cijena usluga, opsega usluga i posebnih paketa. Pravilnik je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“ broj 50 od 01. 10. 2012. godine.

Agencija je na osnovu malog interesovanja korisnika sa niskim primanjima i korisnika sa invaliditetom, procijenila da su cijene usluge Univerzalnog servisa bile visoke u odnosu na njihova primanja. Prije usvajanja ovog Pravilnika Agencija je sprovela javni konsultativni proces koji je trajao od 07. 06. 2012. godine do 31. 08. 2012. godine. Komentare, predloge, mišljenja i sugestija na predlog ovog Pravilnika su dostavili: Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Udruženje paraplegičara Crne Gore, Savez slijepih Crne Gore, Savez civilnih invalida rata Crne Gore, Savez udruženja roditelja, djece i omladine sa teškoćama, Savez oboljelih od multiple skleroze Crne Gore, Savez gluvih i nagluvih Crne Gore, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore i Telenor d.o.o. Podgorica.

Agencije je uvažila većinu dostavljenih komentara i usvojila Pravilnik o izmjenama pravilnika o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom. Agencija je prihvatila sugestiju da naknade za priključak i mjesečnu pretplatu, korisnicima sa niskim primanjima i korisnicima sa invaliditetom ne treba naplaćivati, da bi ovaj servis bio privlačan ciljanim kategorijama, pa je tako i definisano pravilnikom, a smanjene su i cijene govornog saobraćaja i prenosa podataka.

2.3. OCJENA O ZADOVOLJSTVU KORISNIKA OVOM USLUGOM

Na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama, Uredbe o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis i Pravilnika o kvalitetu Univerzalnog servisa, izabrani operatori dužni su, na osnovu rješenja dostaviti godišnji izvještaj o vrijednostima pokazatelja kvaliteta univerzalnih usluga. S tim u vezi, a prema članu 3. Pravilnika o kvalitetu univerzalnih usluga, propisani su parametri kvaliteta usluga iz okvira Univerzalnog servisa. Operatori Univerzalnog servisa vršili su mjerenje parametara kvaliteta usluge iz opsega usluga Univerzalnog servisa koju pružaju, u skladu sa definicijama i metodama navedenim u tehničkom uputstvu METI ETSI EG202 057-1.

Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa definisano je da prosječno vrijeme odziva Univerzalne službe informacija ne smije preći 15 sekundi u jednoj godini, kao i da procenat poziva na koje Univerzalna služba informacija odgovori u vremenu do 20 sekundi, ne smije biti manji od 80% u jednoj godini.

Operator Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe informacija Teleinfo.me d.o.o. je dostavio Agenciji sledeće podatke:

- Prosječno vrijeme odziva kontakt osobe operatora (telefoniste) je iznosilo 12,6 sekundi;
- Na broj Univerzalne službe informacija 1180 u toku 2012. godine bilo je upućeno ukupno 169.343 poziva, od kojih je:
 - na 164.959 poziva odgovor Univerzalne službe informacija bio u vremenu kraćem od 20 sekundi (97,41% poziva),
 - na 1.706 poziva odgovor Univerzalne službe informacija uslijedio nakon 20 sekundi (1,01% poziva),
 - 2.678 poziva je bilo prekinuto nakon 20 sekundi (1,58% poziva).

Dakle, na osnovu prethodnih podataka može se zaključiti da Univerzalna služba informacija i izabrani operator Teleinfo.me d.o.o. ispunjavaju sve kriterijume definisane Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa za uslugu koju pružaju.

Operator Univerzalne službe informacija Teleinfo.me je u periodu od 08.02. do 15.02.2013. godine, putem operatora u call centru 1180 sproveo i anketu sa 120 ispitanika o zadovoljstvu korisnika uslugom koju pružaju.

Ispitanici su birani putem slučajnog uzorka. Prilikom anketiranja operateri su postavljali pitanje: Kako biste ocijenili kvalitet usluge call centra 1180? Ispitanici su imali tri ponuđena odgovora 1) zadovoljavajući, 2) nezadovoljavajući i 3) nisam siguran/a, i uz svaki ponuđeni odgovor su mogli da opišu svoj utisak o kvalitetu usluge, a dodatno im je ostavljena mogućnost i da daju komentar, sugestiju ili kritiku (kako na rad operatera, tako i na kvalitet baze podataka).

Na navedeno pitanje, čak 119 ispitanika, dalo je odgovor da 1180 ima zadovoljavajući kvalitet usluge, u smislu profesionalnog odnosa i angažovanosti operatera pri davanju informacija, što je u odnosu na ukupni uzorak 99,16% zadovoljnih korisnika (3,48% zadovoljnih korisnika više nego prošle godine kada je sprovedena slična anketa). Nijedan od ispitanika nije kvalitet usluge ocijenio kao nezadovoljavajući, dok se jedan od ispitanika izjasnio da nije siguran po pitanju kvaliteta usluge 1180.

Veliki broj ispitanih, njih 101, iskoristio je ponuđenu priliku da daju neki dodatni komentar i/ili kritiku. Komentari su se odnosili na kvalitet rada operatera i na kvalitet samih podataka sa kojima Call centar 1180 raspolaže. Svi dati komentari usmjerni na rad operatera su bili komplimenti tipa - „jako ljubazni, profesionalni, strpljivi, odlični i sl.“. Komentari usmjereni na kvalitet podataka sa kojima raspolaže Call centar 1180 su još uvijek raznovrsni. Česte su bile kritike zbog nedobijanja traženih brojeva, za koje korisnici „garantuju”

da moraju postojati. Kritike su bile upućene i na to da se korisniku daje broj za traženog pretplatnika za koji se kasnije ispostavi da nije u funkciji. Dalje se kritike odnose na pogrešno zavedene adrese pretplatnika, neregistrovane brojeve mobilne telefonije, otežano dolaženje do broja traženog pravnog lica čak i uz pomoć operatera i sl. Postojali su i komentari tipa da je baza ipak malo bolja nego na početku funkcionisanja ove službe. Tokom ankete veliki broj korisnika je izrazio želju da se ukine plaćanje poziva prema broju 1180.

Telenor d.o.o. Podgorica je dostavio Agenciji sledeće podatke o parametrima kvaliteta usluge iz opsega usluga Univerzalnog servisa koju pružaju: vrijeme uspostavljanja usluge, učestalost kvarova na pristupnoj liniji, vrijeme otklanjanja kvara, učestalost neuspješnih poziva, vrijeme uspostavljanja poziva, učestalost prigovora na račun za usluge pružene u okviru Univerzalnog servisa, brzina prenosa podataka (izlazna brzina „upload“) i brzina prenosa podataka (ulazna brzina „download“). Svi ovi izmjereni parametri su u granicama vrijednosti navedenih tehničkim uputstvom METI ETSI EG202 057-1 i Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa.

Korisnici dijela Univerzalnog servisa koji pruža Telenor d.o.o. su izrazili zadovoljstvo kvalitetom Univerzalnog servisa i telefonske veze koju imaju. Izraženo je mišljenje da je ovaj sistem veoma koristan za ljude koji žive u udaljenim i nepristupačnim područjima gdje je komunikacija u svakom smislu otežana. Takođe su iznijeli mišljenje da je cijena usluga visoka, jer su građani kojima je ovaj sistem namijenjen po pravilu slabijeg imovnog stanja jer žive u pasivnim krajevima Crne Gore. Smatraju da bi cijene usluga (mjesečna pretplata, cijena lokalnih i međugradskih poziva i prenosa podataka), trebalo prilagoditi platežnoj moći onih kojima je ova usluga namijenjena.

3.

DODIJELJENI OGRANIČENI RESURSI I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA

3.1. DODIJELJENE RADIO-FREKVENCije I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA

Radio-frekvencijski spektar je ograničeni prirodni resurs koji predstavlja dobro od opšteg interesa nad kojim svojinska prava i ovlaštenja vrši Crna Gora. Nadležni državni organi, saglasno međunarodnim propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, obezbjeđuju efikasno i nesmetano korišćenje radio-frekvencijskog spektra i obezbjeđuju prava Crne Gore u orbitalnim pozicijama. Agencija je ovlaštena da upravlja, vrši nadzor i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra u skladu sa Planom namjene i planovima raspodjele radio-frekvencija, odnosno Zakonom o elektronskim komunikacijama.

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra („Službeni list Crne Gore“ broj 42/10), kog je donijela Vlada Crne Gore, definišu se radio-frekvencijski opsezi namijenjeni za pojedine radio-komunikacione službe, kao i osnovni uslovi korišćenja radio-frekvencijskog spektra.

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra, radio-frekvencijski opsezi namijenjeni za vojne komunikacione mreže i sisteme su harmonizovani na nivou Evrope, u skladu sa NATO-ovim Sporazumom o zajedničkom civilnom/vojnom korišćenju radio-frekvencija (NJFA – *NATO Joint Civil/Military Frequency Agreement*).

Osim Plana namjene veoma je važno i donošenje odgovarajućih planova raspodjele, koji sadrže bliže uslove i način korišćenja pojedinačnih radio-frekvencija, po određenim radiokomunikacionim službama, unutar određenih radio-frekvencijskih opsega. Tokom 2012. godine Agencija je, shodno Zakonom definisanim nadležnostima i procedurama, donijela sledeće planove raspodjele i odgovarajuće izmjene već postojećih planova:

- Plan raspodjele radio-frekvencija namijenjenih radioamaterskoj službi, koji je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“ broj 25/12) i
- Izmjena Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori, koja je objavljena u „Službenom listu Crne Gore“ broj 11/12)

Navedeni planovi raspodjele radio-frekvencija su urađeni u skladu sa Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i u saglasnosti sa relevantnim dokumentima Komiteta za elektronske komunikacije (ECC), Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT) i Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU).

3.1.1. *Dodijeljene radio-frekvencije*

Fizička i pravna lica u Crnoj Gori mogu koristiti radio-frekvencije samo na osnovu rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija, izdatog od strane Agencije u skladu i po proceduri propisanoj odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Treba napomenuti da se određene radio-frekvencije mogu koristiti bez odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, u skladu sa Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i Pravilnikom o radio-frekvencijama i uslovima pod kojima se radio-frekvencije mogu koristiti bez odobrenja.

Tokom 2012. godine izdato je ukupno 815 rješenja, i to 361 rješenje o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija i 454 rješenja o utvrđivanju tehničkih uslova za korišćenje odobrenih radio-frekvencija. Tehnički uslovi za korišćenje radio-frekvencija koje su odobrene na ekskluzivnoj osnovi na čitavoj teritoriji Crne Gore (npr. celularne mreže) utvrđuju se posebnim rješenjem za svaku konkretnu lokaciju,

odnosno oblast pokrivanja. Tokom 2012. godine, Savjet Agencije je donio ukupno 283 rješenja o oduzimanju odobrenja za korišćenje radio-frekvencija. Kao razlozi za oduzimanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija najčešće se javljaju neizmirivanje obaveza po osnovu naknada za korišćenje radio-frekvencija, usaglašavanje sa Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i konkretan zahtjev nosioca odobrenja. Tokom 2012. godine odbijena su kao neosnovana dva zahtjeva za izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija. U narednoj tabeli je dat prikaz izdatih odobrenja po radiokomunikacionim službama.

Radiokomunikaciona služba		Broj izdatih odobrenja	Broj oduzetih odobrenja	Broj odbijenih zahtjeva
FIKSNA	radio-relejne veze	224	18	1
	FWA mreže	2	0	0
	tehnički uslovi za FWA radio bazne stanice	13	0	0
	tehnički uslovi za MMDS radio bazne stanice i jednosmjernje veze	5	-	0
MOBILNA	funkcionalni sistemi	13	30	0
	GSM/DCS1800/UMTS/LTE mreže	3	0	0
	BWA mreža	3	1	0
	CDMA PAMR mreža	1	0	0
	TETRA mreža	1	0	0
	tehnički uslovi za GSM/DCS1800/UMTS/LTE radio bazne stanice	416	-	0
	tehnički uslovi za BWA radio bazne stanice	4	-	0
tehnički uslovi za TETRA radio bazne stanice	16	-	0	
RADIO-DIFUZNA	TV i FM predajnici i veze za dotur modulacionog signala	21	53	0
VAZDUHOPLOVNA	radio stanice na vazduhoplovima	2	5	0
POMORSKA	kopnene radio stanice za podršku kretanju plovila i radio stanice na plovilima	60	175	0
RADIO-AMATERSKA	amaterske radio stanice	29	0	1
SATELITSKA	SNG i VSAT stanice	2	1	0
UKUPNO		815	283	2

Shodno članu 77 Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je tokom 2012. godine izdala ukupno 6 privremenih odobrenja za korišćenje radio-frekvencija namijenjenih za ispitivanja, mjerenja i atestiranje radiokomunikacione opreme, za ograničenu oblast pokrivenosti i to na period od 90 dana. Dva privremena odobrenja su izdata za testiranje FM radija u opsegu 87,5-108 MHz, dok su 4 odobrenja izdata za testiranje LTE opreme u opsegu 2500-2690 MHz.

Odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na ekskluzivnoj osnovi na čitavoj teritoriji Crne Gore izdata tokom 2012. godine

Članom 68 Zakona propisano je da će Agencija, ukoliko ocijeni da postoji povećan interes za određene radio-frekvencije, a koji bi bio veći od raspoloživog radio-frekvencijskog opsega, zatražiti mišljenje od zainteresovanih strana u vezi sa uslovima korišćenja radio-frekvencija, tržišnom vrijednošću radio-frekvencija i o ograničenju broja odobrenja za radio-frekvencije. Ukoliko Agencija, na osnovu dobijenih mišljenja zainteresovanih strana, utvrdi da opredijeljene radio-frekvencije nijesu dovoljne za sve zainteresovane strane ista je obavezna da sprovede postupak tendera za dodjeljivanje opredijeljenih radio-frekvencija.

Shodno ishodu javnog tendera za dodjelu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1920-1980/2110-2170 MHz za realizaciju javne mobilne elektronske komunikacione mreže u skladu sa GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS standardom na nacionalnom nivou, raspisanog u novembru 2011. godine, Agencija je u januaru 2012. godine izdala operatorima Telenor d.o.o. i Crnogorski Telekom a.d. odgovarajuća odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz predmetnih opsega. U postupku tendera ponudu je dostavio samo Telenor d.o.o, koji je na ime naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija ponudio iznos od 1.649.500,00 € (Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je utvrdilo minimalni iznos naknade od 1.315.000,00 €), a planirano je korišćenje predmetnih radio-frekvencija za povećanje kapaciteta postojeće GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS mreže, kao i za implementaciju novih tehnologija, prije svega LTE. Kao prvorangirani podnosilac ponude, Telenor d.o.o. je, shodno tenderskim uslovima, bio u obavezi da ostalim nosiocima odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz predmetnih opsega ponudi prenos prava korišćenja 1/3 radio-frekvencijskih resursa koji su bili predmet tendera po cijeni od 1/3 iznosa ponuđene naknade za efektivno korišćenje radio-frekvencija. Ponudu Telenora d.o.o. je privatio Crnogorski Telekom a.d, dok je M:tel d.o.o. obavijestio Agenciju da pod navedenim uslovima nije zainteresovan za prenos prava korišćenja predmetnih radio-frekvencija. Prije izdavanja odgovarajućih odobrenja, za sva tri mobilna operatora je definisan novi plan dodjele radio-frekvencija u navedenim opsezima i izmjenjena postojeća odobrenja u cilju dobijanja kontinualnih blokova. Jedan preostali slobodni kanal u opsegu 880-915/925-960 MHz dodijeljen je M:telu d.o.o, uz saglasnost ostala dva mobilna operatora.

Na temelju interesovanja iskazanog po javnom pozivu iz jula 2011. godine, Agencija je po dostavljanom tehničkom rješenju, u maju 2012. godine izdala Radio-difuznom centru d.o.o. odobrenje za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 3600-3800 MHz realizaciju BWA sistema na nacionalnom nivou u cilju obezbjeđivanja redundantne telekomunikacione mreže državnih organa Crne Gore.

Cijeneći da postoji povećan interes za korišćenje radio-frekvencija, Agencija je na zahtjev privrednog društva Prontotel Company d.o.o. tokom marta i aprila 2012. godine sprovedla postupak ispitivanja zainteresovanosti za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 410-430 MHz za realizaciju CDMA PAMR mreže na nacionalnom nivou. Kako iskazano interesovanje nije prevazišlo raspoložive radio-frekvencijske resurse, nije bilo potrebno sprovoditi postupak javnog tendera, već je u julu 2012. godine jedan radio-frekvencijski kanal širine 2x1,25 MHz u opsegu 410-430 MHz dodijeljen privrednom društvu Prontotel Company d.o.o. direktno na zahtjev.

Tokom 2012. godine istekao je period važenja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 3410-3600 MHz i 3600-3800 MHz za FWA/BWA sisteme, odobrenih 2007. godine. Agencija je, shodno članu 78 Zakona, produžila period važenja odobrenja operatorima M:tel d.o.o. i Telenor d.o.o. za 5 godina, a operatorima BBMi d.o.o. i WiMAX Montenegro d.o.o. za jednu godinu, tokom koje su obavezani da počnu sa komercijalnim pružanjem usluga.

U maju 2012. godine privrednom društvu Wireless Montenegro d.o.o. izdato je odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 380-400 MHz za realizaciju TETRA sistema na teritoriji Crne Gore za potrebe državnih organa nadležnih za unutrašnje poslove, nacionalnu bezbjednost i odbranu, zaštitu od prirodnih i drugih elementarnih nepogoda i hitnih službi.

Tokom 2012. godine na zahtjev M:tela d.o.o. oduzeto je odobrenje za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 3600-3800 MHz za realizaciju BWA sistema na nacionalnom nivou, izdato u julu 2011. godine.

3.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega

Fiksna i mobilna služba

U Crnoj Gori su, na ekskluzivnoj osnovi na njenoj cijeloj teritoriji, dodijeljeni radio-frekvencijski resursi iz sljedećih radio-frekvencijskih opsega:

1. 380-400 MHz za realizaciju TETRA sistema;
2. 410 - 430 MHz za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže;
3. 880 - 960 MHz za E-GSM/GSM mobilne javne elektronske komunikacione mreže¹⁵;

¹⁵ U opsegu 880-860 MHz dozvoljen je rearing (trenutno je na nekim lokacijama implementiran IMT-2000/UMTS).

4. 1710 – 1880 MHz za DCS1800 mobilne javne elektronske komunikacione mreže¹⁶;
5. 1900 – 2170 MHz za IMT-2000/UMTS mobilne javne elektronske komunikacione mreže;
6. 3410 - 3600 MHz za FWA/BWA sisteme;
7. 3600 - 3800 MHz za FWA/BWA sisteme;
8. 11,7 – 12,5 GHz za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika.

Radio-frekvencije iz opsega 380-400 MHz za realizaciju TETRA sistema su dodijeljene privrednom društvu Wireless Montenegro d.o.o. koje je osnovala Vlada Crne Gore zajedno sa Austrijskom kompanijom GmbH EOSS Austrija kroz privatno-javno partnerstvo. Cilj implementacije ovog sistema je obezbjeđivanje komunikacionih kanala za potrebe državne uprave (policija, vojska, bezbjednost, vatrogasci i druge hitne službe). Odobrenje za radio-frekvencije je izdato u maju 2012. godine na period od pet godina. Nosilac Odobrenja za radio-frekvencije je oslobođen plaćanja godišnje regulatorne naknade za korišćenje radio-frekvencija i godišnje naknade za administriranje radio-frekvencijskog spektra, shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Dodijeljena su dva uparena radio-frekvencijska bloka širine 2MHz. Svaki blok se sastoji od 80 radio kanala širine 25 kHz. Način realizacije duplesnog prenosa zasnovan je na razdvajanju direktnog (*downlink*) i povratnog (*uplink*) kanala u frekvencijskom (FDD) domenu. Tokom 2012. godine puštena je u rad oprema na teritoriji opštine Podgorica i opština na primorju, a širenje mreže na sjever Crne Gore je planirano u drugoj fazi.

Radio-frekvencije (dva uparena radio-frekvencijska kanala širine 2x1,25 MHz) iz opsega 410-430 MHz za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže su dodijeljene privrednom društvu BBMi d.o.o. krajem 2011. godine. Rok za početak korišćenja ovih radio-frekvencija je istekao krajem 2012. godine. U julu 2012. godine je dodijeljen i jedan upareni radio-frekvencijski kanal širine 2x1,25 MHz privrednom društvu ProntoTel Company d.o.o. za realizaciju CDMA PAMR mreže na nacionalnom nivou. Odobrenje je izdato sa periodom važenja od 5 godina, uz uslov da se sa korišćenjem radio-frekvencija započne u roku od jedne godine, tj. najkasnije do jula 2013. godine. Do kraja 2012. godine ovo privredno društvo nije počelo sa korišćenjem dodijeljenih radio-frekvencija.

Radio-frekvencije iz opsega 880-960 MHz, 1710-1880 MHz i 1900-2170 MHz, namijenjenih za mobilne komunikacione mreže, dodijeljene su mobilnim operatorima Telenoru d.o.o., Crnogorskom Telekomu a.d. i M:telu d.o.o. U opsegu 880-960 MHz Telenoru d.o.o. je odobreno korišćenje bloka širine 2x13,2 MHz za GSM, pri čemu je dozvoljen *refarming*, koji je Telenor d.o.o. iskoristio za implementaciju 3G tehnologije (IMT-2000/UMTS) u ruralnim oblastima. U ovom opsegu Crnogorski Telekom a.d. koristi blok širine 2x11,4 MHz, a M:tel d.o.o. blok širine 2x9,8 MHz isključivo za GSM.

U opsegu 1710-1880 MHz Telenor d.o.o. raspolaže blokom širine 2x29,6 MHz za DCS1800. Slijedeći princip tehnološke neutralnosti odobren je *refarming* u ovom opsegu, što je Telenor d.o.o. iskoristio za implementaciju LTE tehnologije. Telenorova LTE mreža je prva komercijalna 4G mreža u regionu i započela je sa radom u opštinama Podgorica, Cetinje, Bar i Nikšić. Crnogorskom Telekomu a.d. je odobreno korišćenje bloka širine 2x24,8 MHz, koji se koristi za DCS1800 i za sada samo za testiranje LTE tehnologije. M:tel d.o.o. svoj blok širine 2x20 MHz u opsegu 1710-1880 MHz koristi isključivo za DCS1800.

Opseg 1900-2170 MHz se od strane sva tri mobilna operatora koristi za 3G (IMT-2000/UMTS). Telenor d.o.o. raspolaže blokom širine 2x25+5 MHz, Crnogorski Telekom a.d. blokom širine 2x20+5 MHz, a M:tel d.o.o. blokom širine 2x15+5 MHz.

Kada je riječ o opsezima 3410-3600 MHz i 3600-3800 MHz, nosioci odobrenja su privredna društva M:tel d.o.o., BBMi d.o.o., WiMAX Montenegro d.o.o., Montenegro Connect d.o.o., Telenor d.o.o. i Radio-difuzni centar d.o.o., od kojih M:tel d.o.o., Telenor d.o.o. i WiMAX Montenegro d.o.o. pružaju servise na komercijalnoj osnovi.

U maju 2012. godine Agencija je Radio-difuznom centru d.o.o. izdala odobrenje za korišćenje RF iz opsega 3600-3800 MHz za BWA sistem. Odobrenje je izdato sa periodom važenja od 5 godina od dana njegovog stupanja na snagu, s tim što odobrenje stupa na snagu danom dostavljanja pisanog obavještenja o početku korišćenja odobrenih radio-frekvencija od strane nosioca odobrenja, a najkasnije godinu dana od dana donošenja rješenja. Radio-difuzni centar na kraju 2012. godine nije bio počeo sa korišćenjem ovih radio-frekvencija.

U opsegu 11,7 – 12,5 GHz, koji je dodijeljen za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika (MMDS – *Multichannel Multipoint Distribution Service*), samo je dio opsega od 11,9 – 12,3 GHz dodijeljen privrednom društvu Broadband Montenegro d.o.o. od čega isti koristi 320 MHz, što je dovoljno za broj TV programa koji trenutno imaju u ponudi. Preostalih 80 MHz biće iskorišćeno prilikom najavljenog proširenja liste programa u odnosu na postojeću ponudu.

Povezivanje svojih baznih stanica na upravljačko-komutacione centre, smještene u Podgorici, privredna društva Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. ostvaruju sistemima dvosmjernih fiksni veza realizovanih u formi prstenova i to na opsezima:

- 6 GHz_L (5925-6425 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F.383-8)
- 6 GHz_U (6425-7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10)
- 8 GHz (7725-8275 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 386-8)
- 11 GHz (10,7 – 11,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 387-10)

16 U opsegu 1710-1880 MHz dozvoljen je *refarming* (trenutno je na nekim lokacijama implementiran IMT-2000/LTE)

Radio-difuzni centar d.o.o. je prenosni sistem realizovao kombinovanim korišćenjem dva opsega:

- 6 GHz_U (6425 - 7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10)
- 7 GHz_U (7425 – 7725 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 385-9).

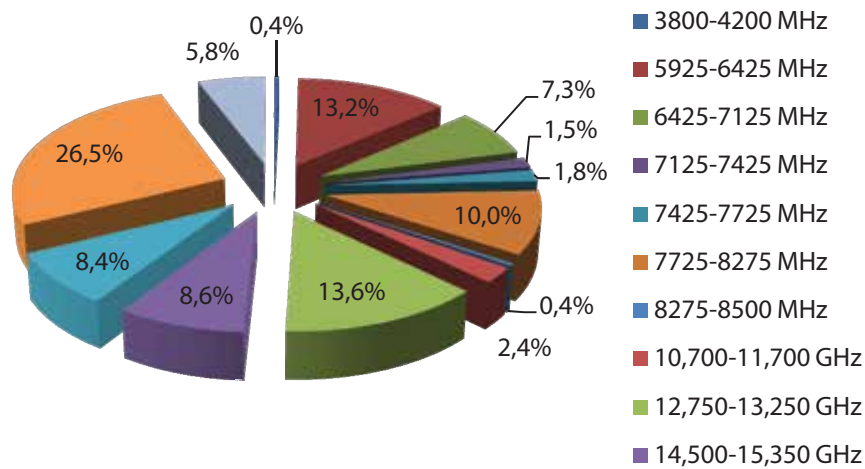
Zajednička trasa ovih sistema prenosa je najznačajniji radio-koridor u Crnoj Gori Lovćen – Bjelasica između kojih je 86,5 km vazdušne linije.

Crnogorski Telekom a.d. svoj sistem prenosa uglavnom bazira na upotrebi optičkog vlakna.

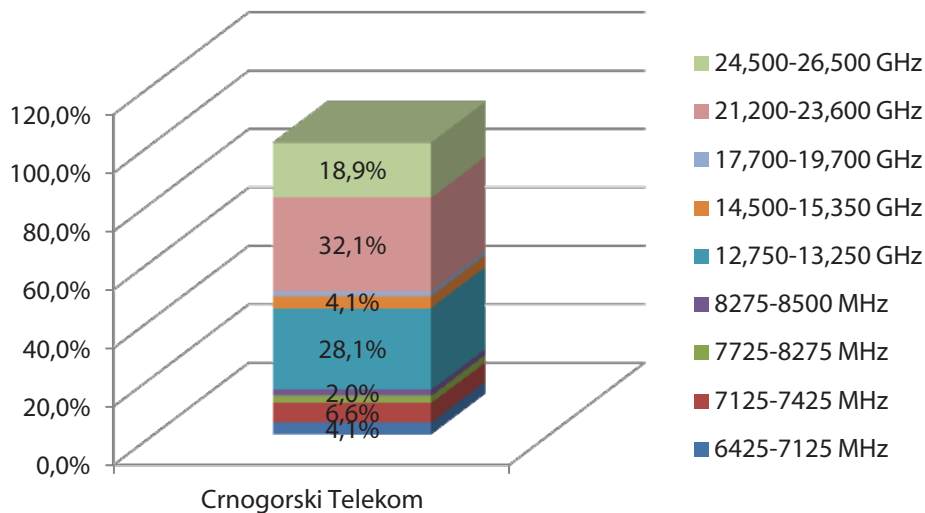
Povezivanje baznih radio stanica do najpogodnije priključne tačke pomenutih prenosnih sistema, realizuje se dvosmjernim fiksnim vezama u opsezima:

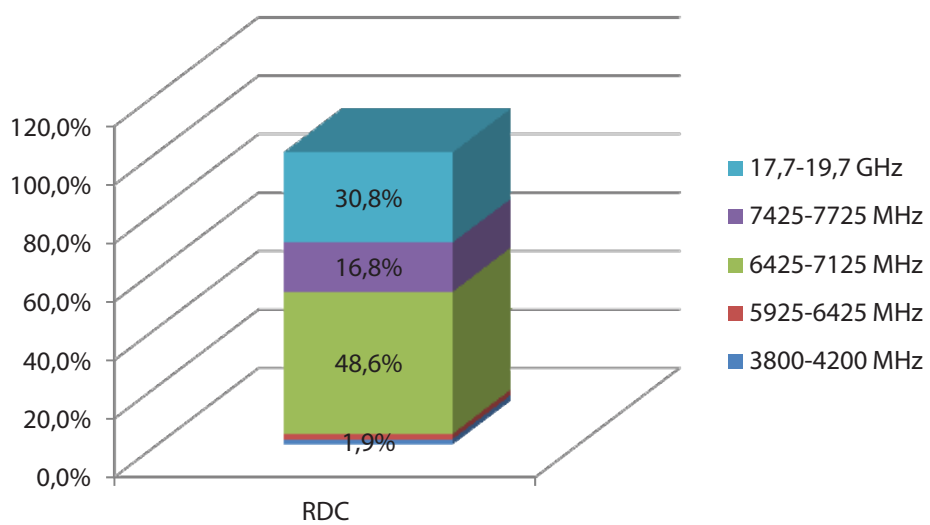
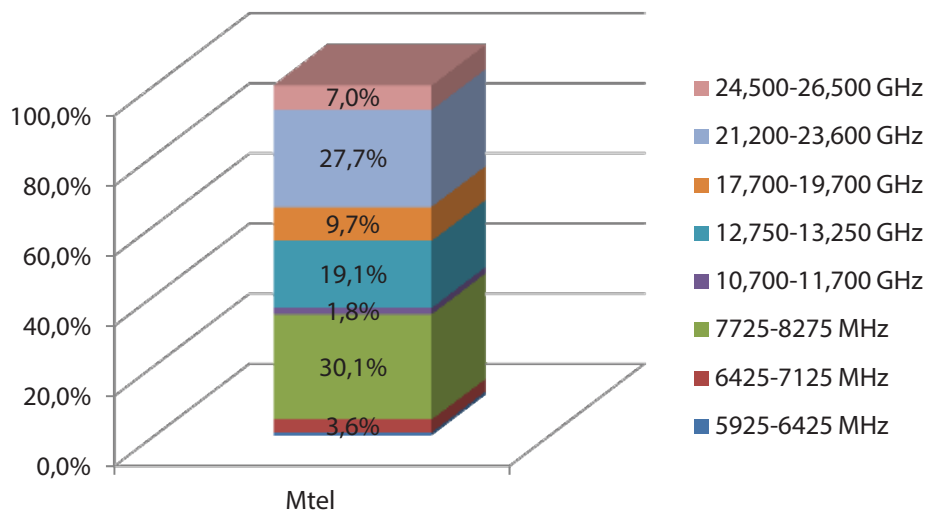
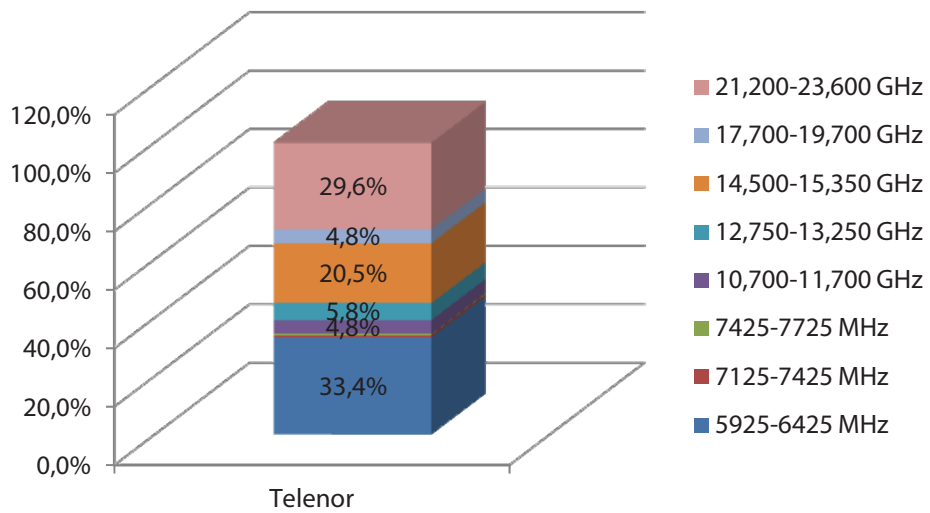
- 13 GHz (12,75 - 13,25 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 497-7)
- 15 GHz (14,5 - 15,35 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 636-3)
- 18 GHz (17,7 - 19,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 595-9)
- 23 GHz (21,2 – 23,6 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 637-3)
- 26 GHz (24,5 – 26,5 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 748-4).

Na sledećoj slici je dat odnos radio-frekvencijskih kanala po radio-frekvencijskim opsezima, dodijeljenih uglavnom operatorima javnih elektronskih komunikacija, koji na ovim opsezima u zavisnosti od svojih potreba realizuju fiksne veze malih, srednjih i velikih kapaciteta.

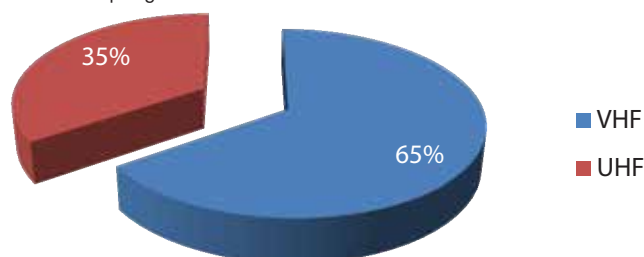
Na sledećim slikama je dat uporedni prikaz dodijeljenih radio-frekvencijskih kanala po opsezima u zavisnosti od korisnika radio-frekvencija koji su od strane Agencije prepoznati da radio-frekvencijski spektar koriste u najvećoj mjeri.

U odnosu na 2011. godinu uočava se tendencija porasta korišćenja radio frekvencijskih resursa na višim opsezima, posebno iz opsega 21,200-23,600 GHz (23 GHz), iz razloga što su operatori trenutno u dovoljnoj mjeri razvili okosnice svojih prenosnih sistema, dok se prostor za dalju nadgradnju prenosne mreže otvara prilikom realizacije priključnih veza na sistem prenosa, koji uglavnom podrazumijevaju kraća rastojanja. Stoga je za njihovu uspješnu realizaciju najpogodnije, posebno sa aspekta racionalnosti korišćenja radio-spektra, koristiti radio-frekvencije iz tzv. „viših“ opsega.

Profesionalni (privatni) mobilni radio (PMR-*Professional (Private) Mobile Radio*) je dio kopnene mobilne službe zasnovan na korišćenju simpleksnog, poludupleksnog i po mogućnosti dupleksnog načina rada na nivou terminala u cilju obezbjeđivanja komunikacija zatvorenoj korisničkoj grupi. PMR obično koriste privredna društva za potrebe vršenja svoje djelatnosti tj. njihovi funkcionalni sistemi. U Crnoj Gori PMR sistemi su realizovani na VHF (146-174 MHz) i UHF (440-470 MHz) radio-frekvencijskim opsezima, u odnosu 65% prema 35% respektivno što pokazuje procentualno povećanje korišćenja UHF opsega u odnosu na 2011. godinu. Na sljedećoj slici dat je odnos zastupljenosti korišćenja ova dva opsega:

U oba pomenuta opsega postoji dovoljno raspoloživih resursa za potencijalne buduće korisnike. Istovremeno ove godine je započeta primjena ECC Preporuke T/R 25-08 koja unapređuje način korišćenja ovih radio-frekvencijskih opsega tako da su sva odobrenja u toku 2012. godine, izdata u skladu sa istom. Pored toga su i raniji nosioci odobrenja upoznati sa primjenom preporuke kako bi se pripremili za usklađivanje njihovih PMR sistema koje će biti neophodno uskladiti sa gore pomenutom Preporukom prilikom eventualnog produženja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija.

U toku 2012. godine je oduzeto je 16 odobrenja izdatih za PMR sisteme po osnovu neizmirenih naknada za korišćenje radio-frekvencija i to privrednim društvima:

- Alo group d.o.o.
- Cuca commerce d.o.o.
- Bel pagette bell message d.o.o.
- Kombinat aluminijuma Podgorica a.d.
- Duvanski kombinat a.d.
- International protection team d.o.o.
- Nik taxi d.o.o.
- DS security d.o.o.
- MPD d.o.o.
- Luk trade d.o.o.
- 11. novembar prevoz d.o.o.
- Cab company d.o.o.
- Bel-rad d.o.o.
- Slava lux d.o.o.
- Don street d.o.o.

VSAT/SNG

Tokom 2012. godine izdato je jedno novo odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za potrebe rada VSAT (*Very Small Aperture Terminal*) terminalnih stanica na teritoriji Crne Gore.

Istovremeno izdata su tri odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za potrebe rada SNG (*Satellite news gathering*) radio stanica, čiji je period važenja tri mjeseca i podrazumijeva korišćenje radio-frekvencija u cilju prenosa vanrednih događaja (sportski, kulturni događaji, manifestacije...).

Pomorska i vazduhoplovna služba

U toku 2012. godine Agencija je u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i Odluke o planu raspodjele radio-frekvencija iz dijela VHF opsega (156,00-162,05 MHz) namijenjenih pomorskoj mobilnoj radio službi izdala 57 odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na plovilima. Od toga je u 7 slučajeva urađen prenos vlasništva, pa je

samim tim isto toliko odobrenja oduzeto na zahtjev korisnika. Na zahtjev korisnika su takođe oduzeta još 2 odobrenja. Osim oduzimanja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na plovilu na zahtjev korisnika, donijeta su i 172 rješenja o oduzimanju odobrenja po osnovu neizmirenih naknada za korišćenje radio-frekvencija.

U toku 2012. godine, za korišćenje radio-frekvencija na vazduhoplovima su izdata 3 odobrenja a na zahtjev korisnika oduzeta 2 odobrenja za korišćenje radio-frekvencija. Po osnovu neizmirenih naknada za korišćenje radio-frekvencija oduzeto je 7 odobrenja.

Radio-difuzna služba

Agencija je u 2012. godini elektronskim medijima izdavala rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija, shodno podnesenim zahtjevima i važećoj regulativi.

Na osnovu člana 64 stav 3 Zakona o elektronskim komunikacijama i uz prethodno dobijenu saglasnost od regulatornog organa za programske sadržaje, kao i saglasnost ministarstva nadležnog za poslove odbrane i ministarstva nadležnog za unutrašnje poslove, Odluka o izmjeni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori je objavljena u "Službenom listu Crne Gore" broj 11/12. Sljedstveno ovoj odluci i podnijetim zahtjevima u skladu sa članom 67 Zakona, Agencija je izdala sledeća odobrenja za korišćenje radio-frekvencija:

- Privrednom društvu Radio Mojkovac d.o.o. Mojkovac za izmiještanje sa emisione lokacije iz grada na lokaciju Katuničko Brdo u Mojkovcu;
- Privrednom društvu Eurogum d.o.o. Cetinje za izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija u svrhu realizacije fiksne veze za dotur modulacionog signala od studija do lokacije Bogičev Krš, Cetinje, kao i radio-frekvencije za emitovanje radio-difuznog signala sa lokacije Sjenica u Podgorici;
- Privrednim društvima Jumedia Mont d.o.o. Podgorica i M.D. Company d.o.o. Podgorica, postupajući po zahtjevima tih subjekata za korišćenje radio-frekvencija na lokaciji Luštica.

Agencija je donijela i 3 rješenja o privremenom odobrenju za korišćenje radio-frekvencija shodno zahtjevima NVO Udruženje Roma Crne Gore iz Podgorica, privrednog društva Neboelectronic d.o.o. Herceg Novi i privrednog društva Radio Mojkovac d.o.o. iz Mojkovca.

Postupajući po zahtjevu privrednog društva Radio-difuzni centar d.o.o. Agencija je donijela rješenje kojim je ovom privrednom društvu utvrdila pravo korišćenja radio-frekvencija za digitalne zemaljske radio-difuzne sisteme, sa periodom važenja 5 godina od dana izdavanja. Ovo odobrenje koje se odnosi na pokrivanje signalom određenih geografskih oblasti izdato je na osnovu Plana raspodjele radio-frekvencija za digitalnu zemaljsku radio-difuziju, po objavljivanju tog Plana u "Službenom listu Crne Gore" broj 55/11. Tehnički uslovi za korišćenje odobrenih radio-frekvencija na pojedinačnim lokacijama ili oblastima pokrivanja, utvrđivaće se posebnim rješenjima Agencije, na osnovu tehničkih rješenja, koje je privredno društvo Radio-difuzni centar d.o.o. dužno dostaviti sljedstveno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama.

U prethodnoj godini, Agencija je donijela rješenja o odobrenju kojima su utvrđena prava korišćenja radio-frekvencija i obaveze plaćanja naknada u slučajevima korišćenja fiksnih veza, shodno važećem regulatornom okviru. Uzimajući u obzir posebne specifičnosti iz ranije stečenih prava za privredna društva Ast d.o.o. Podgorica, Radio Televizija Atlas d.o.o. Podgorica, Blue Moon d.o.o. Podgorica, IN CO d.o.o. Podgorica, Mir & Teuta d.o.o. Ulcinj, Sun Sun d.o.o. Bijelo Polje, TV Comm d.o.o. Podgorica, TV Boin d.o.o. Podgorica, Pink M Company d.o.o. Podgorica i Radio Televizija Panorama Pljevlja, odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na kojima se vrši emitovanje televizijskog signala prestala su da važe tokom 2012. godine.

Imajući u vidu odredbe člana 15 Zakona o digitalnoj radio-difuziji, kojim je rok za konačni završetak perioda prelaska sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa u Crnoj Gori prvobitno propisan da traje do 31. 12. 2012. godine, Agencija je po zahtjevu gore navedenih subjekata izdala nova rješenja. Tim rješenjima, izdatim na dan 01. 03. 2012. godine, period važenja odobrenja produžen je do isteka roka utvrđenog tada važećim zakonskim okvirom, odnosno do 31. 12. 2012. godine.

Skupština Crne Gore je 06. 06. 2012. godine, donijela Zakon o izmjenama Zakona o digitalnoj radio-difuziji ("Službeni list Crne Gore", broj 31/12). Tim zakonom mijenjaju se odredbe poglavlja vezana za prelazni period, tako da prelazak sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa treba da se izvrši do 17. 06. 2015. godine. Stoga su krajem 2012. godine pripremljena, a na sjednici Savjeta 28. 12. 2012. godine, donijeta nova rješenja nosiocima odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za emitovanje analognog televizijskog signala kojima je prethodno Agencija za elektronske medije izdala produženje odobrenja za emitovanje programa u skladu sa važećim regulatornim okvirom. Pomenuta rješenja, izdata privrednim društvima Ast d.o.o. Podgorica, Televizija Vijesti d.o.o. Podgorica, Mir & Teuta d.o.o. Ulcinj, Pink M Company d.o.o. Podgorica i Adnan d.o.o. Plav, stupila su na snagu 01. 01. 2013. godine, a istima je produženo važenje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija do 17. 06. 2015. godine. Ostalim privrednim društvima kojima su odobrenja za emitovanje televizijskog signala istekla 31. 12. 2012. godine, produženje odobrenja donijće se naknadno, nakon što isti pribave odobrenje od Agencije za elektronske medije.

Postupajući po službenoj dužnosti, shodno važećem regulatornom okviru, vezano za proces digitalizacije i utvrđenim rokovima, na sjednici Savjeta od 28. 12. 2012. godine, Agencija je uvažavajući ranije stečena prava za korišćenje radio-frekvencija javnom preduzeću Radio Televizija Crne Gore donijela rješenje o odobrenju za 246 radio-frekvencija, namijenjenih za emitovanje analognog televizijskog signala prvog i drugog programa, sa periodom važenja do 17. 06. 2015. godine. Uzimajući u obzir ranije stečena prava za korišćenje radio-fre-

kvencija za emitovanje VHF-FM radijskog signala nacionalnog javnog servisa, Agencija je za korišćenje tih frekvencija izdala odobrenje javnom preduzeću Radio Televizija Crne Gore sa periodom važenja do 31. 12. 2017. godine.

Kao što je već ranije navedeno, Agencija je u maju mjesecu izdala odobrenje za radio-frekvencije iz opsega 380-400 MHz za realizaciju TETRA sistema, privrednom društvu Wireless Montenegro d.o.o. Planom namjene radio-frekvencijskog spektra, predmetni opseg namijenjen je takođe i za prenos jednosmjernih i dvosmjernih analognih radio-relejnih sistema za dotur signala FM radio stanica od studija do predajnika. Pri tome, specifični uslovi upotrebe propisani su nacionalnom napomenom CG1 Plana namjene, na način da korišćenje ovog opsega od strane jednosmjernih i dvosmjernih analognih radio-relejnih sistema za dotur signala FM radio-stanica prestaje 31. 12. 2012. godine. Takođe je propisano da su korisnici ovih opsega dužni da do toga roka usaglase svoj rad sa odredbom iz ove napomene i pronađu alternativna rješenja za dotur svojih modulacionih signala. Opseg 370-400 MHz, za prenos modulacionog signala, je koristio određeni broj elektronskih medija, i to za ostvarivanje jedne ili više veza u fiksnoj službi, po osnovu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija izdatih od strane Agencije. Imajući u vidu ranije stečena prava na osnovu Zakona o radio-difuziji, u postupku usaglašavanja sa regulatornim okvirom utvrđenim Zakonom o elektronskim komunikacijama, elektronskim medijima dato je pravo korišćenja predmetnih radio-frekvencija za fiksne veze do 2017. godine, do kada je to pravo prethodno bilo utvrđeno ranije izdatim dozvolama. Vodeći računa da je krajnji rok za usaglašavanje načina upotrebe ovog opsega sa odredbama iz Plana namjene 31. 12. 2012. godine, Agencija je juna 2012. godine dala instrukcije odgovarajućim subjektima da je neophodno da blagovremeno pristupe iznalaženju alternativnih rješenja koja se nude i pristupe izmjenama sistema tako da se dotur modulacionog signala realizuje putem drugih radio-frekvencijskih opsega koji su Planom namjene predodređeni za ovu vrstu servisa. S tim u vezi, Agencija je takođe uputila dopis i nadležnom Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije obavijestavajući o trenutnoj situaciji vezano za korišćenje 400 MHz opsega i mjerama koje se preduzimaju shodno zakonskom okviru.

Postupajući po službenoj dužnosti, saglasno članu 80, stav 1, Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je na sjednici Savjeta održanoj 08. 11. 2012. godine donijela rješenja o izmjeni odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za ukupno 27 subjekata koji su koristili opseg 370-400 MHz u svrhu prenosa modulacionog signala. Ovim rješenjima, koja su stupila na snagu 01. 01. 2013. godine, izmijenjena je tačka izreke važećih rješenja tako da se radio-frekvencije iz predmetnog opsega mogu koristiti najkasnije do 31. 12. 2012. godine. U preostalom dijelu izreke važeća rješenja ovim subjektima ostala su i dalje na snazi.

Povodom izdavanja odobrenja za korišćenje frekvencija za potrebe realizacije fiksnih veza u opsegu 1.518-1.535 MHz za dotur modulacionog signala, predloženom od strane Agencije subjektima kojima 31. 12. 2012. godine prestaje pravo korišćenja opsega 370-400 MHz, zahtjevom su se obratila privredna društva Gresa Trade d.o.o. Ulcinj i Neboelectronic d.o.o. Herceg Novi. Ovim subjektima utvrđeno je pravo korišćenja radio-frekvencija, kao i obaveza plaćanja naknada shodno važećem regulatornom okviru. Privredna društva 083 Vučeljić d.o.o. Nikšić i Tripk Com d.o.o. Budva obavijestila su Agenciju da će dotur modulacionog signala ubuduće vršiti posredstvom sistema fiksnih veza privrednog društva Radio-difuzni centar d.o.o. pa u tom smislu ova privredna društva zadržavaju pravo na dalje korišćenje samo za radio-frekvencije za emitovanje FM radijskog signala. Ostali subjekti, korisnici opsega 370-400 MHz, kojima je Agencija donijela rješenja o izmjeni odobrenja, sa stupanjem na snagu 01. 01. 2013. godine, do kraja 2012. godine nijesu formalno regulisali status korišćenja radio-frekvencija za potrebe fiksnih veza.

Saglasno Zakonu o elektronskim medijima, Agencija za elektronske medije je utvrdila pravo emitovanja radijskog programa privrednom društvu Eurogum d.o.o. Cetinje u opštini Cetinje i privrednom društvu Topolica d.o.o. Bar za emitovanje radijskog programa u opštinama Ulcinj i Bjelo Polje. Agencija je po podnijetim zahtjevima ovih privrednih društava, u novembru u decembru 2012. godine, izdala odgovarajuća odobrenja za korišćenje radio-frekvencija.

Shodno članu 81 stav 4 tačka 4 Zakona o elektronskim komunikacijama kojim je propisano, da Agencija može da oduzme odobrenje za korišćenje frekvencija po službenoj dužnosti, ukoliko utvrdi da nijesu plaćene naknade i pored prethodnog upozorenja o neizmirenim obavezama, Savjet Agencije je na sjednici održanoj dana 27. 11. 2012. godine oduzela odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za fiksne veze svim subjektima koji po osnovu plaćanja naknada za te frekvencije nijesu ispunili obaveze zaključno sa tim danom. Pregled privrednih društava kojima je po ovom osnovu oduzeto odobrenje za korišćenje radio-frekvencija za fiksne veze je dato u tabeli na sledećoj stranici.

Br.	Naziv	Elektronski medij
1.	NVO Udruženje Adriatic zvijezda (Adriatic star) Bijelo Polje	Radio Adriatic
2.	Angel d.o.o.	Radio Boom
3.	Radio Gusinje d.o.o.	Radio Gusinje
4.	Adnan d.o.o.	Radio i TV Glas Plava
5.	Radio Mojkovac d.o.o.	Radio i TV Mojkovac
6.	Jupok d.o.o.	Radio Jupok
7.	Radio mreža M d.o.o.	Radio Montena
8.	Tripk Com d.o.o.	Radio More
9.	Info Kol d.o.o.	Radio Ozon

Br.	Naziv	Elektronski medij
10.	Nirth Sky d.o.o.	Radio Plus
11.	Ponta d.o.o.	Radio Ponta
12.	NVO Skadar lake Podgorica	Radio Skadar Lake
13.	Maxko d.o.o.	Radio Skala
14.	Radio Zeta d.o.o.	Radio Zeta
15.	Agroprodukt d.o.o.	TV APR
16.	Ehoo d.o.o.	TV Eho
17.	Orion d.o.o.	TV Orion
18.	Sun Sun d.o.o.	TV Sun
19.	Elmag RTV d.o.o.	Radio i TV Elmag
20.	Ustanova u privatnoj svojini "Radio televizija Panorama"	Radio i TV Panorama
21.	Blue moon d.o.o.	TV MBC

3.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija

Na osnovu izvještaja o redovnoj kontroli i monitoringu radio-frekvencijskog spektra, kao i stručnog nadzora Agencije, tokom 2012. godine konstatovano je da određeni broj subjekata neracionalno koriste radio-frekvencije koje su namijenjene za potrebe radio-difuzne službe.

Izvjestan broj radio-frekvencija koje su Planom raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori predviđene za korišćenje od strane nacionalnog javnog radio-difuznog servisa Radio Televizije Crne Gore (RTCG) nijesu puštene u rad. S tim u vezi, Agencija je i ranije, tokom 2010. i 2011. godine, privrednom društvu Radio-difuzni centar d.o.o. kao i nacionalnom javnom radio-difuznom servisu Radio Televizije Crne Gore upućivala dopise kojima je tražena informacija o razlozima za nekorišćenje radio-frekvencija, kao i planskoj perspektivi za njihovo puštanje u rad. Privredno društvo Radio-difuzni centar d.o.o. je po ovim zahtjevima Agencije dostavilo obrazloženje o neracionalnom korišćenju koje se zasniva na nedostatku finansijskih sredstava opredijeljenih za realizaciju tih predajnika. Uzimajući u obzir da je Vlada Crne Gore u obavezi obezbijediti i sredstva za početak realizacije mreže za digitalnu zemaljsku radio-difuziju, pretpostavlja se da analogni televizijski predajnici na ovim radio-frekvencijama, neće biti pušteni u rad u narednom periodu, jer investicije u analogne televizijske predajnike svakako ne bi bila racionalna iz finansijskih razloga.

Kašnjenje u implemetaciji digitalnih zemaljski radio-difuznih sistema je najveći razlog za neracionalno korišćenje radio-frekvencija u opštem smislu kada je u pitanju radio-difuzna služba, zbog čega je Agencija od privrednog društva Radio-difuzni centar d.o.o. zahtijevala da dostavi informaciju o razlozima kašnjenja i daljoj planskoj perspektivi. U odgovoru ovog privrednog društva, istaknuto je da kašnjenje u nabavci odgovarajuće opreme i potvrđivanje ispravnosti iste kroz procedure testiranja, predstavlja glavne razloge kašnjenja, što je u najvećoj mjeri odgovornost izabranog proizvođača opreme, italijanske kompanije Eurotel, sa kojim je ugovor o isporuci potpisala Delegacija Evropske komisije u Crnoj Gori.

Na osnovu zaključaka Savjeta Agencije, sa sjednica održanih u prvoj polovini 2012. godine, po pitanju neracionalnog korišćenja radio-frekvencija izjašnjenje je traženo takođe i od komercijalnih i lokalnih javnih elektronskih medija. S tim u vezi, uvažena su obrazloženja povodom neracionalnog korišćenja dostavljena od privrednih društva RTV Atlas d.o.o. Podgorica, In Co d.o.o. Podgorica i Televizija Vijesti d.o.o. Podgorica, zatim lokalnih javnih radio-difuznih servisa Radio Bijelo Polje i Radio Cetinje, zbog čega Agencija nije utvrdila rješenja o oduzimanju.

Privredna društva Tehnoflesh d.o.o. iz Bijelog Polja, Angel d.o.o. iz Podgorice, Radio Gorica d.o.o. iz Podgorice i Agroprodukt d.o.o. iz Rožaja, Blue Moon d.o.o. Podgorica i lokalni javni servis Radio Rožaje, se nijesu izjesnili na prvo upozorenje Agencije od 26. 04. 2012. godine. Shodno zaključku sa sjednice Savjeta od 19. 06. 2012. godine upućeno je drugo po redu upozorenje o neracionalnom korišćenju – urgencija, sa rokom za izjašnjenje do 06. 07. 2012. godine. Savjet Agencije je zaključio i da stručna služba Agencije, nakon isteka navedenog roka pripremi rješenja o prestanku važnosti odobrenja za odgovarajuće slučajeve.

Imajući u vidu da privredna društva Tehnoflesh d.o.o, Angel d.o.o, Radio Gorica d.o.o. i Agroprodukt d.o.o. nijesu dostavila odgovore na drugu urgenciju Agencije do isteka produženog roka, a takođe nije ostvaren kontakt predstavnika ovih društava po pozivu stručnog nadzora, Agencija je ocijenila neopravdanim neracionalno korišćenje predmetnih radio-frekvencija. Sljedstveno članu 82 Zakona, utvrđena su i donijeta rješenja o prestanku važnosti odobrenja za te frekvencije. U zakonskom roku nijesu podnijete žalbe i predmetna rješenja su postala konačna.

Privredno društvo Televizija Vijesti d.o.o. se, po urgenciji Agencije vezano za neracionalno korišćenje radio-frekvencije 88,4 MHz na lokaciji Gusinje za FM radio, dopisom od 18. 07. 2012. godine izjasnilo da ne namjerava dalje koristiti navedenu radio-frekvenciju. Agencija je postupajući po članu 81, stav 1 i 3 Zakona donijela rješenje o oduzimanju odobrenja, koje je takođe postalo konačno.

3.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija

Jedna od veoma značajnih nadležnosti Agencije u upravljanju radio-frekvencijskim spektrom je koordinacija korišćenja radio-frekvencija sa nadležnim administracijama susjednih država.

Tokom 2012. godine, u skladu sa odredbama relevantnih ITU-R dokumenata, vršena je koordinacija radio-frekvencija namijenjenih fiksnoj, mobilnoj i radio-difuznoj službi.

Tokom 2012. godine nastavljene su aktivnosti na koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz, odnosno 1900-1980/2010-2025/2110-2170 MHz za mobilne GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS sisteme. U potpunosti je usaglašen tekst Tehničkog sporazuma o koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz i 1710-1785/1805-1880 MHz za GSM/DCS1800 sisteme u pograničnoj oblasti sa Republikom Kosovo. Tehnički sporazum sa kosovskom Regulatornom agencijom za elektronske i poštanske komunikacije (RAEPC) je potpisan u januaru 2013. godine.

Sa Regulatornom agencijom za komunikacije Bosne i Hercegovine koordinirana je radio-relejna veza u opsegu 6425-7125 MHz na trasi Velji garač (MNE) - Leotar (BIH), na zahtjev privrednog društva Dasto Montel d.o.o. Cetinje, dok je sa nadležnim regulatornim tijelom Republike Albanije, na zahtjev Društva za telekomunikacije M:tel d.o.o. izvršena koordinacija radio-frekvencija iz opsega 12,750-13,250 GHz

za radio-relejnu vezu Stegvaš (MNE) - Skadar (ALB). Iako je koordinacioni proces uspješno završen, nije izdato odgovarajuće odobrenje, jer je M:tel d.o.o. u međuvremenu odustao od podnešenog zahtjeva.

Osim ovoga, nastavljene su konkretne aktivnosti na koordinaciji radio-frekvencija iz pomenutih opsega sa Republikom Hrvatskom, Republikom Srbijom i Republikom Albanijom, a potpisivanje odgovarajućih sporazuma se očekuje tokom 2013. godine.

U martu 2012. godine predstavnici Agencije su učestvovali u radu sastanka CEE (*Central and Eastern Europe*) regionalne Radne grupe na temu harmonizacije korišćenja RF spektra za mobilne komunikacione mreže. Sastanak je održan u Bukureštu u organizaciji rumunskog regulatornog tijela za elektronske komunikacije - ANCOM. U radu sastanka učestvovali su predstavnici administracija ukupno 11 zemalja CEE regiona: Albanije, Češke, Hrvatske, Grčke, Mađarske, Makedonije, Moldavije, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Slovenije. Na sastanku su razmatrani nacrti multilateralnih tehničkih sporazuma o koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 790-962 MHz i 2500-2690 MHz za TRA-ECS (*Terrestrial Radio Applications capable for providing Electronic Communications Services*) sisteme. Obzirom da u u Crnoj Gori nije okončan proces prelaska sa analognog na digitalno emitovanje TV programa i da nije donešena odluka o namjeni spektra digitalne dividende (konkretno opsega 790-862 MHz), Crna Gora se nije mogla izjasniti u vezi pristupanja navedenim sporazumima u tom trenutku.

Tokom 2012. godine Agencija je sprovela koordinaciju radio-frekvencija namijenjenih radio-difuznoj službi sa Hrvatskom agencijom za poštu i elektronske komunikacije (HAKOM). Bilateralna koordinacija odnosila se na radio-frekvencije iz opsega 87,5-108 MHz koji je namijenjen za zemaljsko emitovanje FM radio-difuznih signala (FM radio), u skladu sa procedurom međunarodnog sporazuma Ženeva 84 (GE84).

U okviru svoji redovnih aktivnosti vezano za koordinaciju radio-frekvencija, Agencija je tokom 2012. godine redovno vršila izjašnjavanja na administrativna cirkularna pisma Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), koja su odnosila na specijalne sekcije publikacija koordinacionih zahtjeva administracija, u svim slučajevima relevantnim za analizu kompatibilnosti sa dodjelama Crne Gore sadržanim u međunarodnom sporazumu GE84 kada su u pitanju zemaljski radio-difuzni sistemi za emitovanje FM radijskog signala, odnosno sporazuma GE06 kada je u pitanju emitovanje televizijskog signala. Takođe, Agencija je u skladu sa procedurom Priloga 30 i 30A Pravilnika o radio-komunikacijama ITU-a, odnosno Propisima koji se odnose na sve službe i pridružene Planove i Listu za radio-difuznu satelitsku službu u opsezima 11,7-12,5 GHz i spojne veze u opsezima 14,5-14,8 GHz i 17,3-18,1 GHz, redovno vršila pripremu dokumentacije za izjašnjavanje Crne Gore na koordinacione zahtjeve objavljene informacionim cirkularima ITU Biroa.

3.2. DODIJELJENJA NUMERACIJA/ADRESE I OCJENA NJIHOVOG RACIONALNOG KORIŠĆENJA

Zakonom o elektronskim komunikacijama utvrđene su, između ostalog, i obaveze Agencije po pitanju upravljanja numeracijom i adresama kao ograničenim resursima a na osnovu Plana numeracije i Plana adresiranja koje je donijela Agencija. Plan numeracije je zasnovan na preporuci E.164 Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Plan numeracije sadrži definicije, strukturu i popis brojeva i kodova za numeričko područje Crne Gore. Plan adresiranja sadrži definicije i strukturu kodova: međunarodnih signalizacionih tačaka, nacionalnih signalizacionih tačaka i mobilnih mreža, kao i identifikacioni kod mreže za prenos podataka i način upravljanja istim.

Agencija upravlja Planom numeracije i Planom adresiranja u cilju zadovoljenja potreba operatora koji imaju pravo na dodjeljivanje numeracije i adresa saglasno Zakonu, vodeći računa da se dodjela vrši na pravedan i nediskriminatoran način. Agencija na osnovu zahtjeva za odobrenje za korišćenje numeracije i/ili adresa, koje podnose operatori, izdaje odobrenja za korišćenje ovih numeričkih/adresnih resursa. Agencija izdaje odobrenja po opštem upravnom postupku i kroz tendersku proceduru, u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom numeracije i Planom adresiranja.

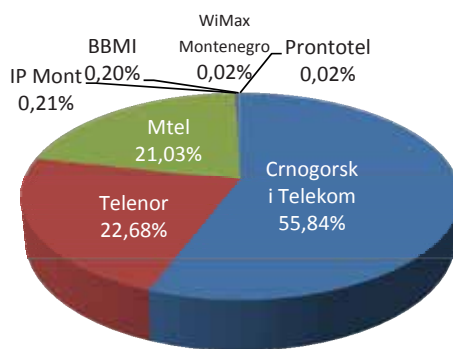
U 2012. godini operatori su podnijeli 27 zahtjeva za odobrenje za korišćenje numeracija i/ili adresa i 7 zahtjeva za oduzimanje prava za korišćenje ovih resursa. Zahtjeve za odobrenje za korišćenje numeracije i/ili adresa podnijeli su sledeći operatori:

- Crnogorski telekom a.d. koji je podnio 14 zahtjeva i to: za petocifrene kratke kodove, negeografske brojeve sa pristupnim kodom 080 (free phone), kod nacionalne signalizacione tačke i geografske brojeve.
- Telenor d.o.o. koji je podnio 6 zahtjeva i to: za kratke petocifrene kodove i kratke četvorocifrene kodove.
- M:tel d.o.o. koji je podnio 6 zahtjeva za kratke petocifrene kodove.
- Prontotel Company d.o.o. koji je podnio 1 zahtjev za negeografske brojeve sa pristupnim kodom 078.

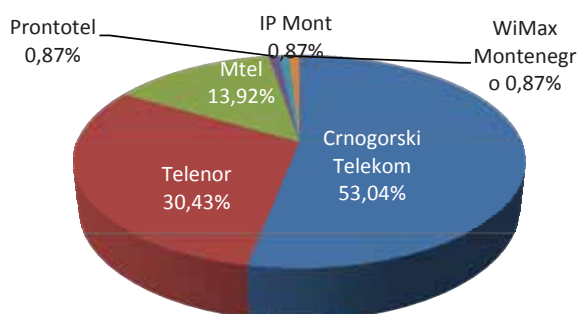
Zahtjeve za oduzimanje odobrenja za korišćenje numeracije i/ili adresa podnijeli su:

- Crnogorski telekom a.d. - 3 zahtjeva
- Telenor d.o.o. – 1 zahtjev
- M:tel d.o.o. – 1 zahtjev
- VoIP Telekom d.o.o. – 1 zahtjev (za sve resurse)
- Skylinks Telecom d.o.o. kome je Agencija oduzela odobrenje za korišćenje svih dodijeljenih numeracija i adresa zbog ne plaćanja naknada za korišćenje ovih resursa.

Procentualni prikaz korišćenja resursa numeracija po operatorima na dan 31. 12. 2012. godine dat je na sledećem grafiku.

Procentualni prikaz korišćenja resursa adresa po operatorima na dan 31. 12. 2012. godine dat je na sledećem grafiku.

Pregled numeracije i adresa za čije je korišćenje Agencija izdala odobrenje objavljeni su i na internet stranici Agencije. Pregled numeracije za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2012. godini dato je u sledećoj tabeli.

Tip numeracije	Operator				Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.	Prontotel d.o.o.	
Geografski brojevi	3500				3500
Negeografski brojevi 078				1000	1000
Negeografski brojevi 080	4				4
Kratki kodovi - četvorocifreni broj		2		1	3
Kratki kodovi - petocifreni broj	5	4	8		17

Pregled adresa za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2012. godini dato je u sledećoj tabeli.

Tip signalizacione tačke/koda	Operator	Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom a.d.	
Nacionalna signalizaciona tačka	1	1

Pregled numeracije za čije je korišćenje oduzeto odobrenje u 2012. godini dato je u sledećoj tabeli.

Tip numeracije	Operator					Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom a.d.	M:tel d.o.o.	Telenor d.o.o.	Skylinks Telecom d.o.o.	VS	
Geografski brojevi	16.000					16.000
Negeografski brojevi 094 i 095	64					64
Kratki kodovi - četvorocifreni broj	3	1	1	1	1	7
Kratki kodovi - petocifreni broj	14	13				27
Negeografski brojevi 080	1					1
Negeografski brojevi 078				300.000	5.000	305.000
Negeografski brojevi 088					1.000	1.000

Pregled adresa za koje je oduzeto pravo korišćenja u toku 2012. godine se nalazi u narednoj tabeli.

Tip signalizacione tačke / koda	Operator				Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom a.d.	M:tel d.o.o.	Voip Telekom d.o.o.	Skylinks Telecom d.o.o.	
Nacionalna signalizaciona tačka	4	1	1	1	7

Pregled korišćenja numeracije od strane operatora na dan 31. 12. 2012. godine je dat u narednoj tabeli.

Tip numeracije	Operator							Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.	IP Mont d.o.o.	Wimax Montenegro d.o.o.	BBMI d.o.o.	Prontotel d.o.o.	
Geografski brojevi	1.432.640							1.432.640
Negeografski brojevi 078			20.000	10.000	1.000	10.000	1.000	42.000
Negeografski brojevi 077	5.300							5.300
Negeografski brojevi 080	50							50
Negeografski brojevi 088								
Negeografski brojevi 094 i 095	22							22
Kratki kodovi - trocifreni broj	2							2
Kratki kodovi - četvorocifreni broj	15	1	1	1			1	19
Kratki kodovi - četvorocifreni broj - rezervna numeracija	4							4
Kratki kodovi - petocifreni broj	220	70	46					336
Kratki kodovi - petocifreni broj – rezervna numeracija	12							12
Negeografski brojevi za mobilne mreže (dodijeljeni)	1.032.000	1.100.000	1.000.000					3.132.000
Negeografski brojevi za mobilne mreže (rezervisani)	238.000							238.000

Pregled korišćenja adresa od strane operatora na dan 31. 12. 2012. godine se nalazi u sledećoj tabeli.

Tip signalizacione tačke / koda	Operator						Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	M:tel d.o.o.	Prontotel d.o.o.	Wimax Montenegro d.o.o.	IP Mont d.o.o.	
Međunarodna signalizaciona tačka	6	2	2				10
Nacionalna signalizaciona tačka	52	31	13	1	1	1	99
Kod mobilne mreže (MNC)	1	2	1				4
Kod mreže za prenos podataka (DNIC)	2						2

4. STEPEN RAZVOJA SEKTORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U 2012. GODINI SA PREGLEDOM OBIMA, VRSTE I KVALITETA USLUGA KOJE OPERATORI I PRUŽAOCI USLUGA NUDE KRAJNJIM KORISNICIMA

4.1. PREGLED REGISTROVANIH OPERATORA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA TOKOM 2012. GODINE

Od donošenja Zakona o elektronskim komunikacijama u Registar operatora koji se vodi u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost upisano je 43 operatora. Operatori na osnovu upisa u Registar operatora mogu pružati:

- usluge javne fiksne elektronske komunikacione mreže na bazi fiksnog bežičnog pristupa i javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga,
- usluge javnog servisa prenosa govora preko mreža baziranih na internet protokolu,
- usluge pružanja javne usluge pristupa internetu,
- javne usluge iznajmljenih linija,
- usluge javne kablovske elektronske komunikacione mreže i javne elektronske komunikacione usluge distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika,
- usluge javnih elektronskih komunikacionih usluga posredstvom sopstvene funkcionalne mreže/sistema,
- usluge javne elektronske komunikacione mreže na bazi širokopojsnog bežičnog pristupa (BWA),
- usluge IP telefonije, povratnog poziva (*call back*) i usluge informativnog centra,
- usluge pristupa internetu putem bežičnih pristupnih sistema u radio-frekvencijskim opsezima 2.4 GHz i 5 GHz, namijenjenih za ove sisteme,
- usluge iznajmljivanja digitalnih vodova nacionalnih i međunarodnih linija,
- usluge iznajmljivanja vlakana (*dark fiber*),
- usluge pristupa internetu, VoIP-a, video streaming-a, faksa i govornih servisa.

U toku 2012. godine upisano je 6 novih operatora u Registar operatora Agencije i to:

1. IT-desk d.o.o. Podgorica, kao operator javne fiksne elektronske komunikacione mreže i operator javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga iznajmljenih linija.
2. Wireless Montenegro d.o.o. Podgorica, kao operator elektronske komunikacione mreže zasnovane na TETRA (*Terrestrial Trunked Radio*) standardu i operator javnih elektronskih komunikacionih usluga prenosa govora i kratkih tekstualnih poruka putem TETRA.
3. Siol d.o.o. Podgorica, kao operator javne fiksne elektronske komunikacione mreže i operator javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa Internetu i iznajmljenih linija.
4. JP Komunalne usluge Podgorica, kao operator javne elektronske komunikacione mreže i operator javnih elektronskih komunikacionih usluga za pružanje javne usluge iznajmljivanja elektronske komunikacione mreže (iznajmljivanje optičkih vlakana – *dark fiber*).
5. Monteinform d.o.o. Budva, kao operator elektronske komunikacione mreže i operator javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu i javnih telefonskih govornica.

6. Igraonica Vjolca Ulcinj, kao operator javnih elektronskih komunikacionih usluga prenosa govora putem mreže bazirane na Internet Protokolu (VoIP).

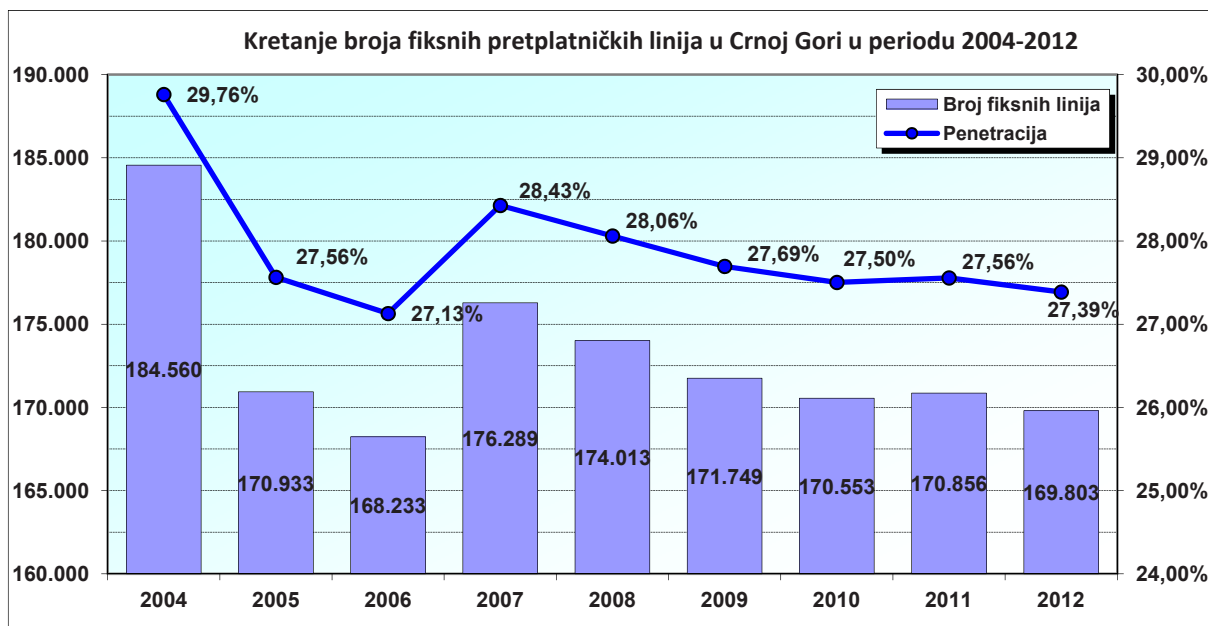
U toku 2012. godine iz Registra operatora je brisano šest privrednih društava zbog neobavljanja registrovanih djelatnosti, i to:

1. Gradski saobraćaj d.o.o. Podgorica,
2. Eurocop d.o.o. Podgorica,
3. PTT Inženjering d.o.o. Podgorica,
4. NVO Elite taxi Podgorica,
5. Cuca Commerce d.o.o. Podgorica i
6. Alo group d.o.o. Podgorica.

4.2. TRŽIŠTE FIKSNE TELEFONIJE I JAVNIH TELEFONSKIH GOVORNICA

Usluge fiksne telefonije na teritoriji Crne Gore su u 2012. godini pružali Crnogorski Telekom a.d, čiji je većinski vlasnik Mađar Telekom i M:tel d.o.o. koji je u vlasništvu Telekoma Srbije i Telekoma Republike Srpske.

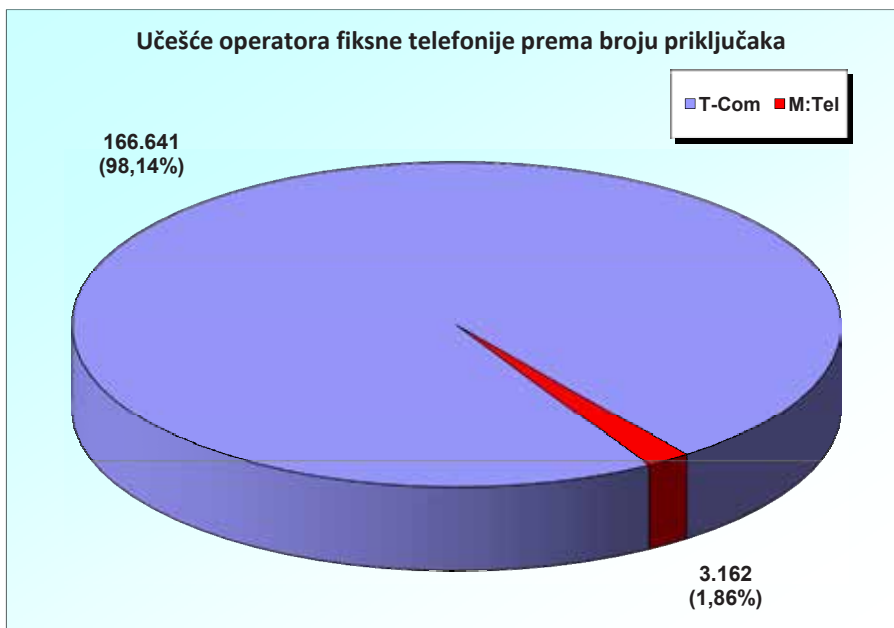
Na kraju 2012. godine broj fiksnih pretplatničkih linija iznosio je 169.803 što odgovara penetraciji od 27,39%. U poređenju sa prethodnom 2011. godinom evidentiran je pad broja fiksnih pretplatničkih linija u procentualnom iznosu od 0,62%. Kretanje broja fiksnih pretplatničkih linija u Crnoj Gori sa prikazom penetracije je dat na sljedećem grafiku.

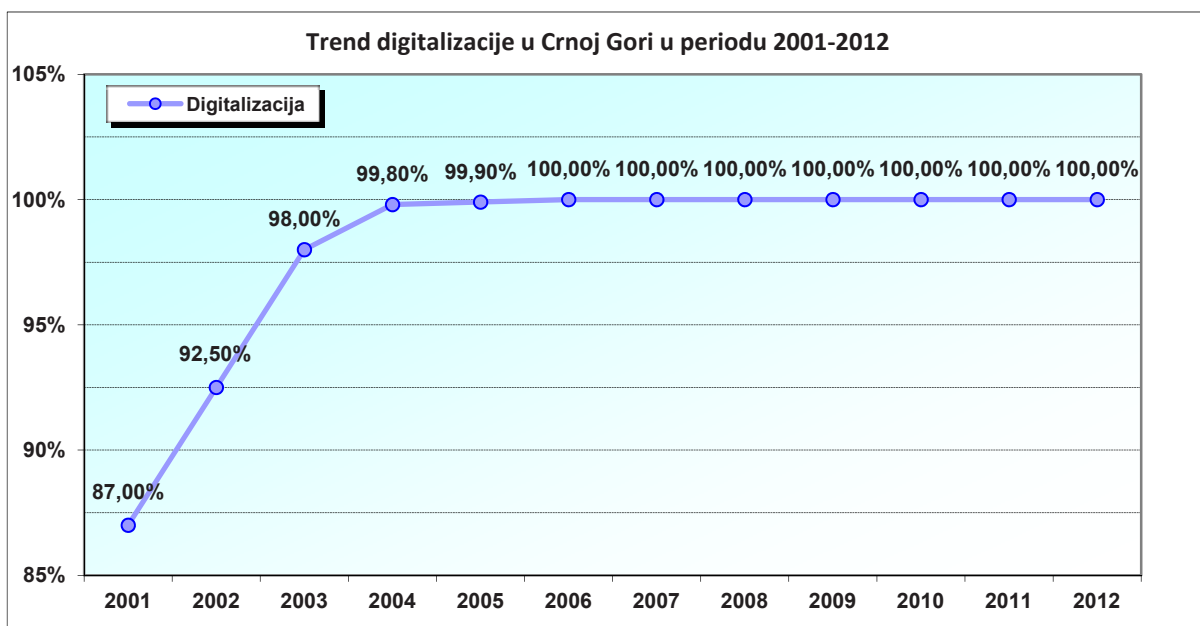
Od ukupnog broja priključaka fiksne telefonije, Crnogorski Telekom a.d. je imao 166.641 a M:tel d.o.o. 3.162, ili procentualno: Crnogorski telekom a.d. 98,14% i M:tel d.o.o. 1,86%.

Treba napomenuti da operator M:tel d.o.o. usluge fiksne telefonije pruža putem fiksnog bežičnog pristupa - WiMax mreže (dodijeljena numeracija 078) realizovane u frekvencijskom opsegu 3,4 – 3,6 GHz.

Učešće operatora fiksne telefonije prema broju priključaka prikazano je na sljedećem grafiku.

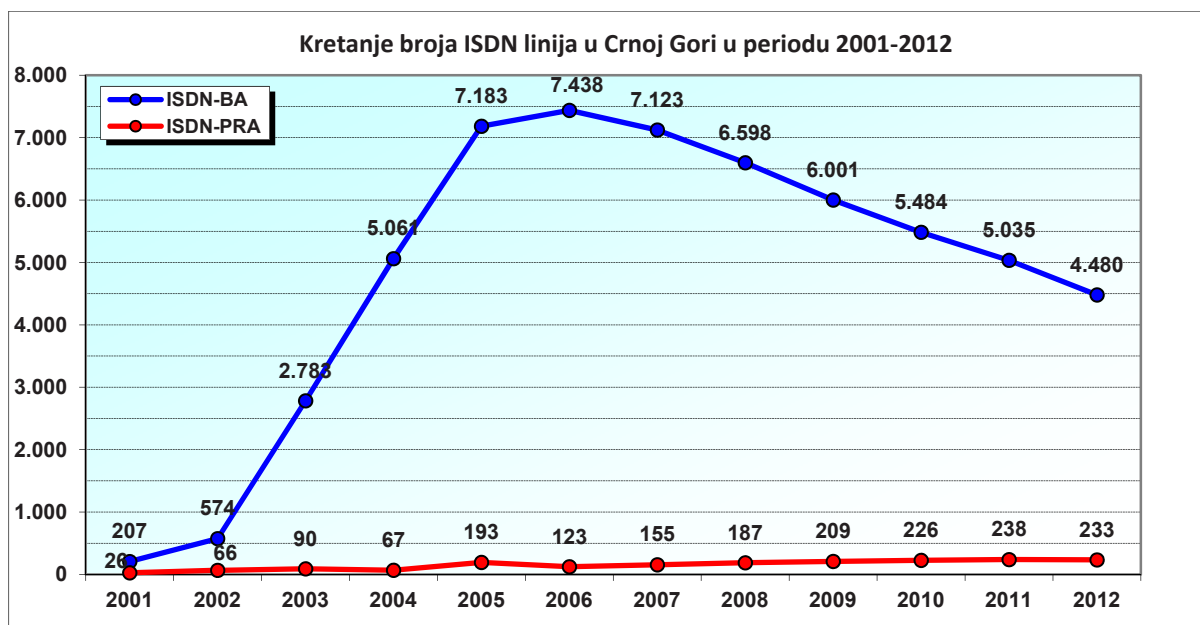

Stepen digitalizacije fiksnih priključaka u Crnoj Gori je već šestu godinu zaredom 100%, čime se naša država gledano po ovom kriterijumu nalazi u krugu razvijenih evropskih zemalja.

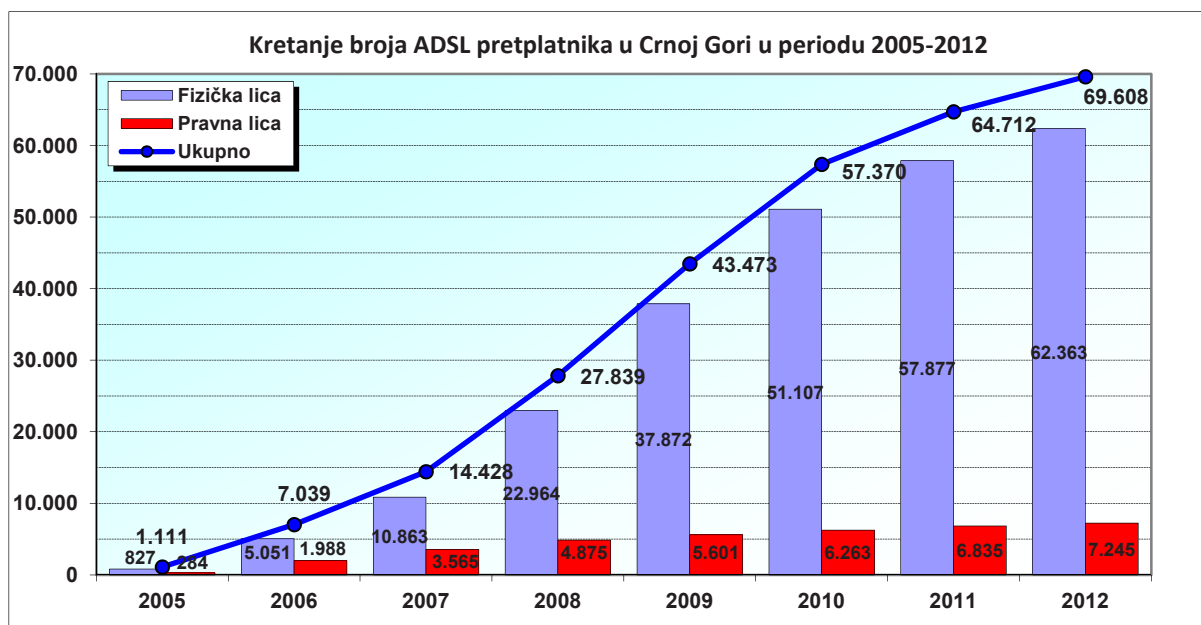
Ukupan broj ISDN priključaka na kraju 2012. godine je iznosio 4.713, od čega je 4.480 priključaka u baznom pristupu i 233 priključaka u primarnom pristupu. Na osnovu ovoga se računa broj ISDN korisnika, koji je na kraju 2012. godine iznosio 15.950. Ovaj broj je manji u odnosu na prethodnu godinu za 7,32%. Pad broja korisnika ISDN može se smatrati posljedicom prodora ADSL i WiMAX servisa na tržištu Crne Gore.

Kretanje broja ISDN linija u periodu od 2001-2012. godine je dat na sledećem grafiku.

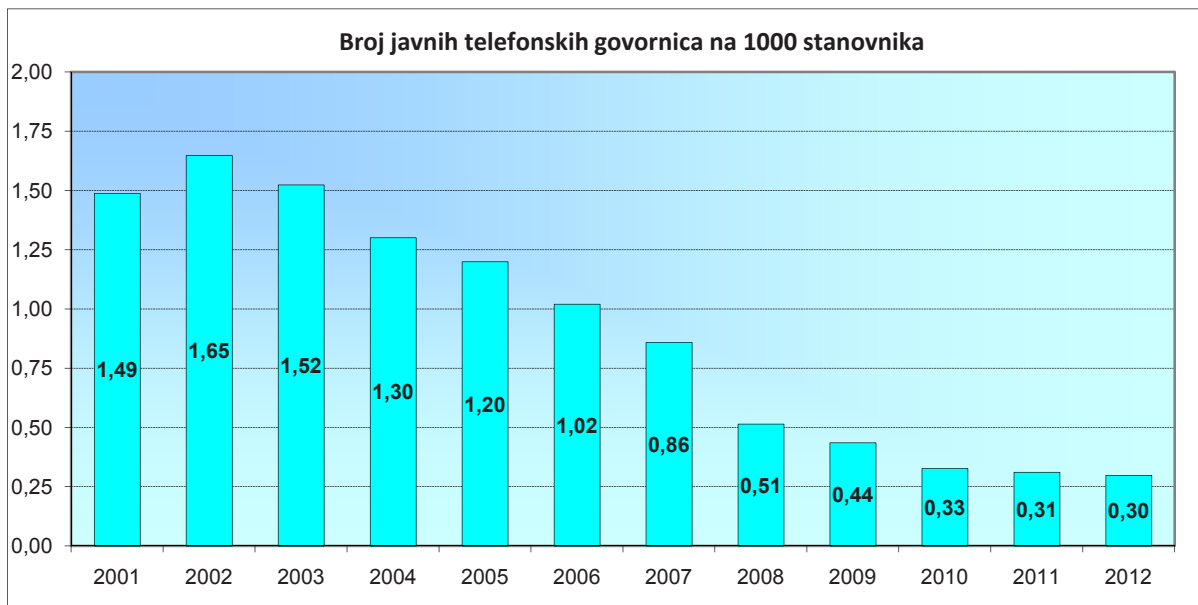
Broj ADSL priključaka u 2012. godini je iznosio 69.608 što je za 7,57% više u odnosu na broj ADSL priključaka za 2011. godinu. Imajući u vidu da je Crnogorski Telekom a.d. počeo sa pružanjem ovog servisa 2005. godine, ovakav rast se može smatrati veoma dinamičnim. Od ovog broja ADSL priključaka, 62.363 priključaka ili 89,59% se odnosi na fizička lica, a 7.245 ili 10,41% se odnosi na pravna lica.

Kretanje broja ADSL priključaka u periodu od 2005. do 2012. godine sa prikazom odnosa priključaka po kategorijama fizičkih i pravnih lica je dat na sledećem grafiku.

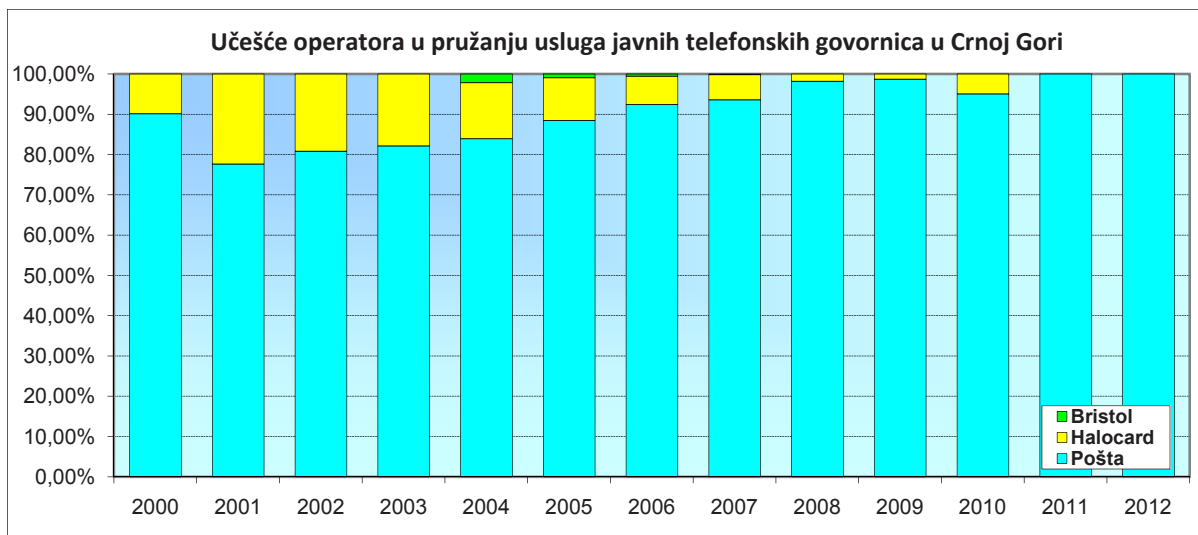

Javne telefonske govornice

U 2012. godini, sistem javnih telefonskih govornica u Crnoj Gori je imala razvijena samo Pošta Crne Gore. Posmatrajući ukupan broj instaliranih javnih telefonskih govornica na teritoriji Crne Gore, odnosno penetraciju javnih govornica na 1.000 stanovnika, vidi se da pružanje ovog servisa ima silazni trend, što je posljedica sve veće orijentacije građana, privrede i turista ka mobilnoj telefoniji. Ovo je posebno došlo do izražaja tokom 2007. godine, kada je na crnogorsko tržište ušao i treći operator mobilne telefonije.

Tokom 2012. godine Pošta Crne Gore je imala ukupno 185 javnih telefonskih govornica. Najveći broj javnih telefonskih govornica, osim u Podgorici, je bilo u primorskim opštinama. Analizom broja govornica primjetno je da je samo Pošta Crne Gore tokom prethodnih godina uspjela da očuva ovaj servis, mada i ona u ograničenom obimu.

4.3. TRŽIŠTE MOBILNE TELEFONIJE

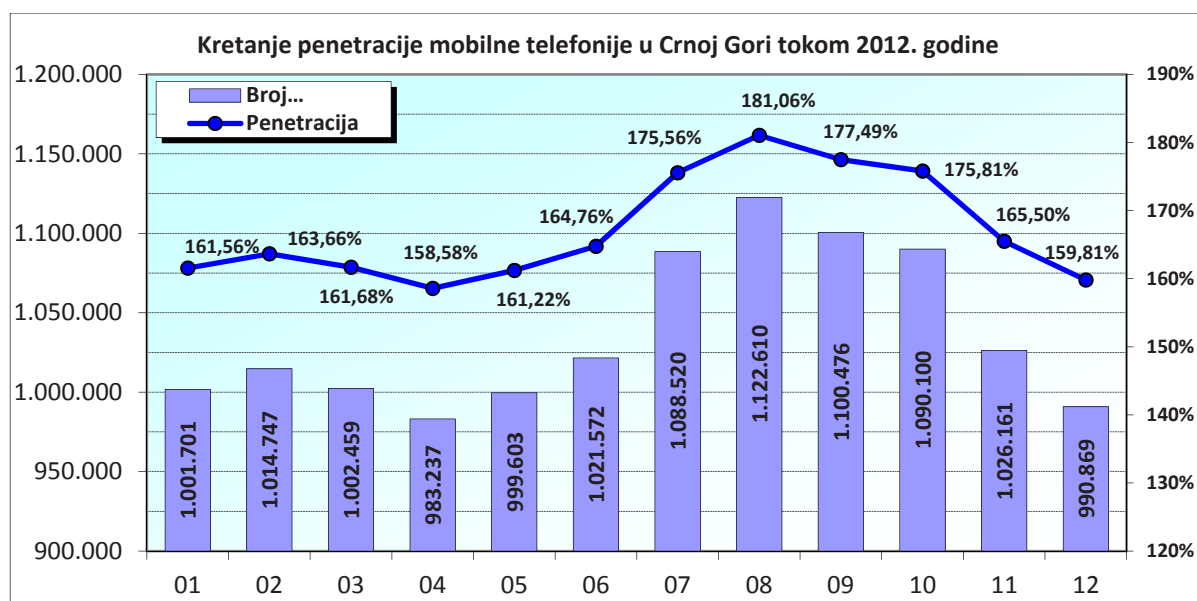
Na crnogorskom tržištu mobilne telefonije posluju tri telekomunikaciona operatora i to: Telenor d.o.o, Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o.

Na kraju decembra 2012. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori je iznosio 990.869 što odgovara penetraciji od 159,81%. Od ovog broja korisnika njih 674.756 su bili *prepaid*, a 316.113 *postpaid* korisnici.

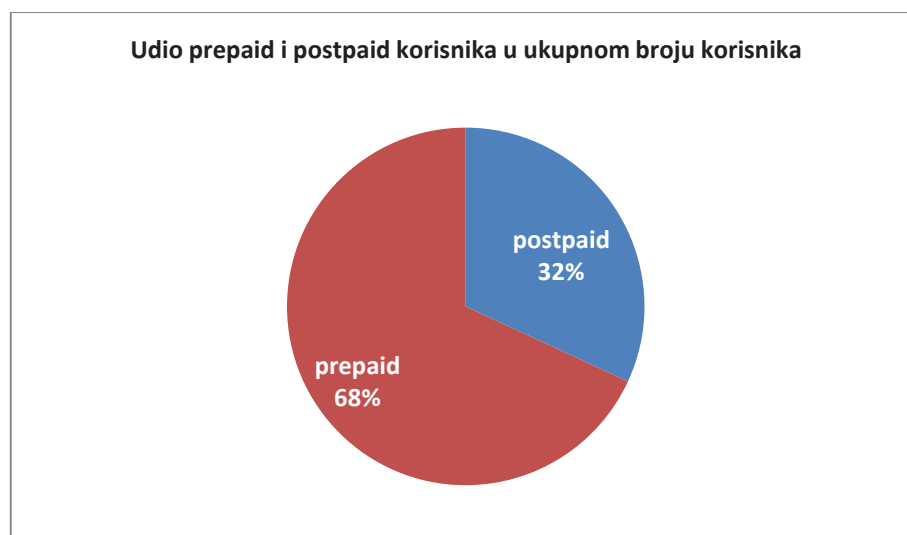
U odnosu na kraj 2011. godine, broj korisnika je manji za 14,51%.

Najveća penetracija na tržištu mobilne telefonije u Crnoj Gori zabilježena je u avgustu mjesecu 2012. godine, kada je ista iznosila 181,06%, a najniža u aprilu mjesecu kada je iznosila 158,58%.

Na sledećem grafiku prikazano je kretanje penetracije mobilne telefonije u 2012. godini po mjesecima.

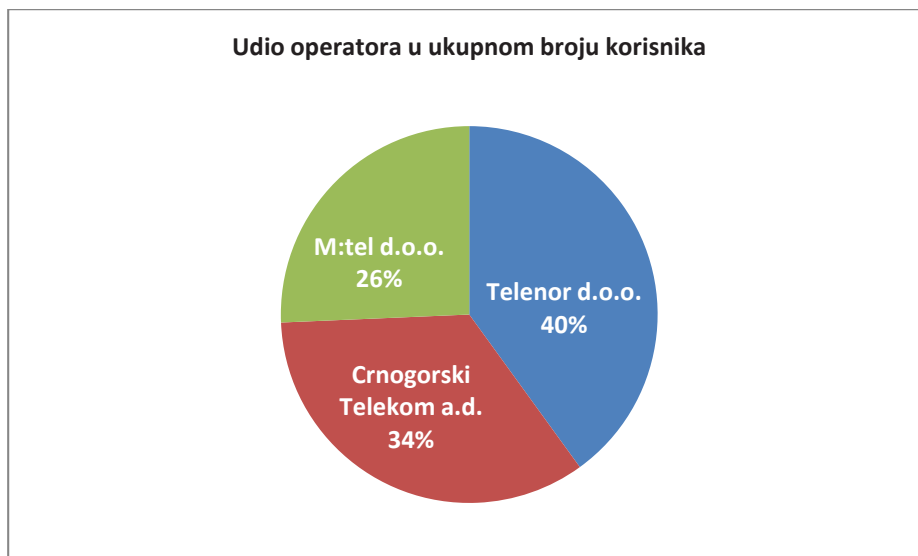

Od 990.869 korisnika mobilne telefonije broj *prepaid* korisnika je iznosio 674.756, dok je broj *postpaid* korisnika iznosio 316.113. Udio *postpaid* i *prepaid* korisnika u ukupnom broju korisnika prikazan je na sledećem grafiku.

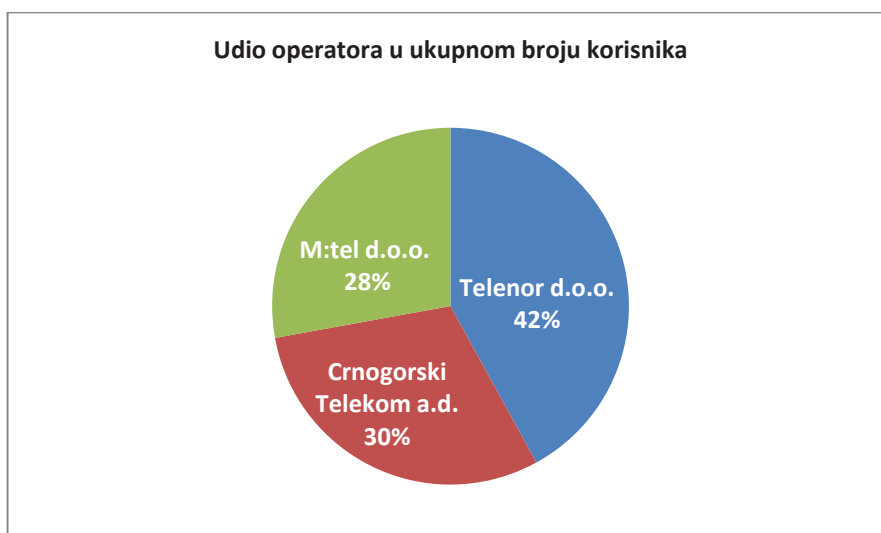
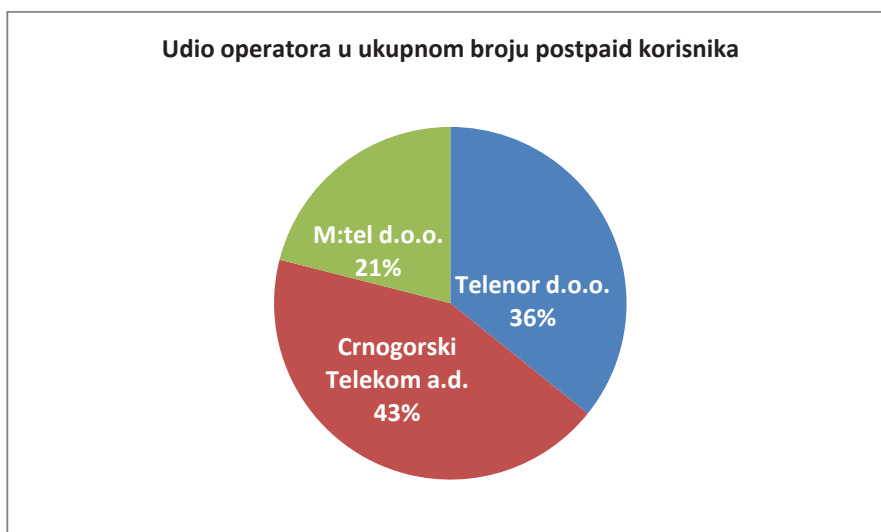
Od 990.869 korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori, na kraju 2012. godine, mobilni operator Telenor d.o.o. je imao 396.447 korisnika, Crnogorski Telekom a.d. 340.032 i M:tel d.o.o. 254.390 korisnika ili procentualno: Telenor d.o.o. 40,01%, Crnogorski Telekom a.d. 34,32%, M:tel d.o.o. 25,67%.

Na sledećem grafiku je dat udio svakog od operatora u ukupnom broju korisnika.

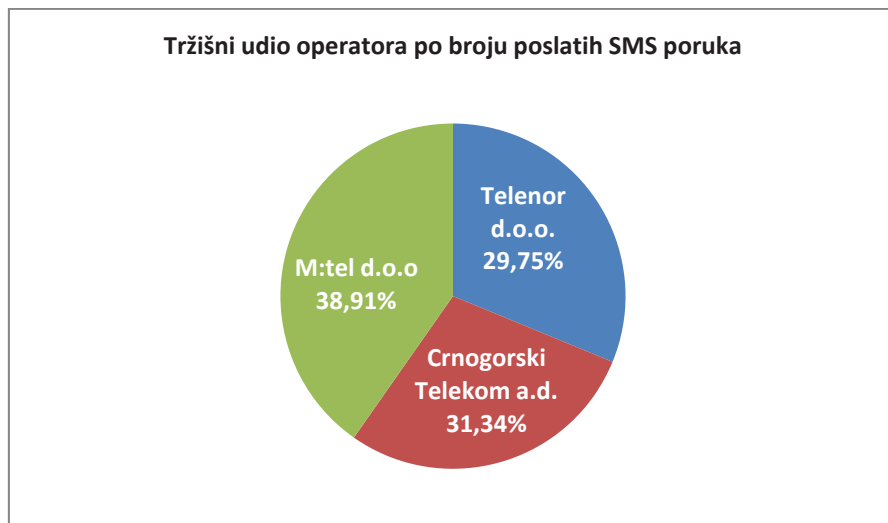
Od ukupnog broja 674.756 *prepaid* korisnika Telenor d.o.o. je imao 283.429, Crnogorski Telekom a.d. 203.382, a M:tel d.o.o. 187.945. Kada su u pitanju *postpaid* korisnici, od ukupnog broja 316.113 *postpaid* korisnika Crnogorski Telekom a.d. je imao 136.650, Telenor d.o.o. 113.018 i M:tel d.o.o. 66.445 korisnika.

Odgovarajući nivoi učešća prema broju *prepaid* i *postpaid* korisnika mobilnih operatora u procentualnom iznosu su prikazani na sledećim graficima.

Obim i struktura saobraćaja

U decembru 2012. godine ostvareno je 122.022.598 SMS poruka, od čega su u procentualnom iznosu udjeli u poslatim SMS porukama po operatorima iznosili: M:tel d.o.o. 38,91%, Crnogorski Telekom a.d. 31,34% i Telenor d.o.o. 29,75%. Tržišni udio operatora po broju poslatih SMS poruka u toku mjeseca decembra 2012. godine, prikazan je na narednom grafiku.

U toku 2012. godine sva tri mobilna operatora u Crnoj Gori su ostvarila 1.628.765.716 minuta odlaznog saobraćaja. Ukupno ostvareni odlazni saobraćaj iz mreže Crnogorskog Telekoma a.d. je imao učešće od 39,58%, odlazni saobraćaj ostvaren u mreži Telenora d.o.o. je obuhvatao 39,23% dok je udio odlaznog saobraćaja iz mreže M:tel d.o.o. iznosio 21,19%. Tržišni udio operatora prema broju minuta odlaznog saobraćaja je dat na sledećem grafiku.

4.3.1. Proces registracije korisnika mobilnih usluga

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je odredbama Pravilnika o izmjenama pravilnika o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list Crne Gore”, broj 24/11), produžilo rok za registraciju prepaid korisnika sa 27. 05. 2011. godine na 31. 12. 2011. godine.

Kako je predmetnim Pravilnikom propisano da SIM kartice, čiji se korisnici ne registruju u definisanom roku, operator trajno deaktivira, odnosno onemogućiti njihovo dalje korišćenje, Agencija je preko nadzornika za elektronske komunikacije kod operatora javnih elektronskih komunikacionih mreža izvršila stručne preglede u cilju provjere poštovanja odredbi Pravilnika. Provjere su izvršene u prvom kvartalu 2012. godine. Pregledima je utvrđeno da su operatori Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o. korisnicima, koji se nijesu registrovali u roku predviđenim Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža, onemogućili dalje korišćenje SIM

kartica. Takođe je utvrđeno da Telenor d.o.o. nije postupio u skladu sa odredbama Pravilnika, pa mu je naloženo da neregistrovanim korisnicima onemogući dalje korišćenje SIM kartica. Telenor d.o.o. je u datom roku izvršio naložene radnje.

Istim povodom je u toku 2012. godine izvršeno nekoliko kontrolnih pregleda. Utvrđeno je da još uvijek postoje neregistrovane prepaid kartice, pa je rješenjem naloženo trajno deaktiviranje neregistrovanih SIM kartica. Operatori su dostavili obavještenja da su postupili po nalogu iz rješenja, ali je naknadnom kontrolom utvrđeno da jedan od operatora i dalje nije u potpunosti postupio po nalogu iz rješenja. Iz tog razloga su izdati prekršajni nalozi zbog neizvršenja rješenja i dostavljanja netačnih podataka.

Postupajući u skladu sa članom 18 stav 1 Zakona o elektronskim komunikacijama Agencija je u toku 2012. godine prikupljala na mjesečnom nivou podatke od operatora javnih komunikacionih mreža o registraciji prepaid korisnika. Pregled registrovanih *prepaid* korisnika dat je u sledećoj tabeli pojedinačno za sva tri operatora, zaključno na dan 31. 12. 2012. godine.

	Broj registrovanih prepaid korisnika
Crnogorski Telekom (T-Mobile)	287.844
Telenor	610.700
M:tel	328.700
Ukupno	1.227.244

4.4. TRŽIŠTE INTERNETA I ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA

U 2012. godini porastao je broj korisnika fiksnog širokopojasnog pristupa za 6,4% u odnosu na 2011. godinu, dok se broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa smanjio za 1,4%. Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa na kraju 2012. godine je iznosila 14,2%. Kod fiksnog širokopojasnog pristupa najviše je korisnika ADSL-a i to 75,8%. Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa na kraju 2012. godine je iznosila 10,2%.

Da bi mogli zadovoljiti zahtjeve povećanog broja korisnika internet provajderi su povećali kapacitete međunarodnih internet linkova. Na kraju 2012. godine Crnogorski Telekom a.d. je vezu sa nadprovajderima pristupa internetu ostvarivao preko dva linka od po 10 Gb/s, i to jedan ka Telekomu Srbije, a drugi ka Telekomu Hrvatske. M:tel d.o.o. je imao međunarodni internet link kapaciteta 40 Gb/s ka Telekomu Srbije. Telenor d.o.o. ima link kapaciteta od 450 Mb/s ka Telenoru Srbije i link kapaciteta 150 Mb/s ka Telekomu Srbije. Dasto Montel d.o.o. ima međunarodni internet link kapaciteta 100 Mb/s, WiMaxMontenegro d.o.o. link kapaciteta 100Mb/s, a VoIP Telekom d.o.o. link kapaciteta 50Mb/s.

4.4.1. Dial-up pristup internetu

Kao i prethodnih godina, nastavlja se pad broja korisnika i ostvarenog saobraćaja putem *dial-up* pristup internetu i očigledno je da ovaj vid pristupa ne može da zadovolji sadašnje potrebe korisnika.

Ovu uslugu jedino pruža Crnogorski Telekom a.d. i broj korisnika je opao za 58,3% u odnosu na 2011. godinu. Putem *dial-up*-a internetu je tokom 2012. godine pristupilo 1.696 korisnika, od čega su 683 *prepaid*, a 1.013 *postpaid* korisnici. U narednoj tabeli je dat pregled broja korisnika sa *dial-up* pristupom internetu i to po kategoriji fizičkih i pravnih lica.

2012	broj korisnika - prepaid			broj korisnika - postpaid		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
Crnogorski Telekom a.d.	609	74	683	866	147	1.013
Ukupno Crnogorski Telekom a.d.						1.696

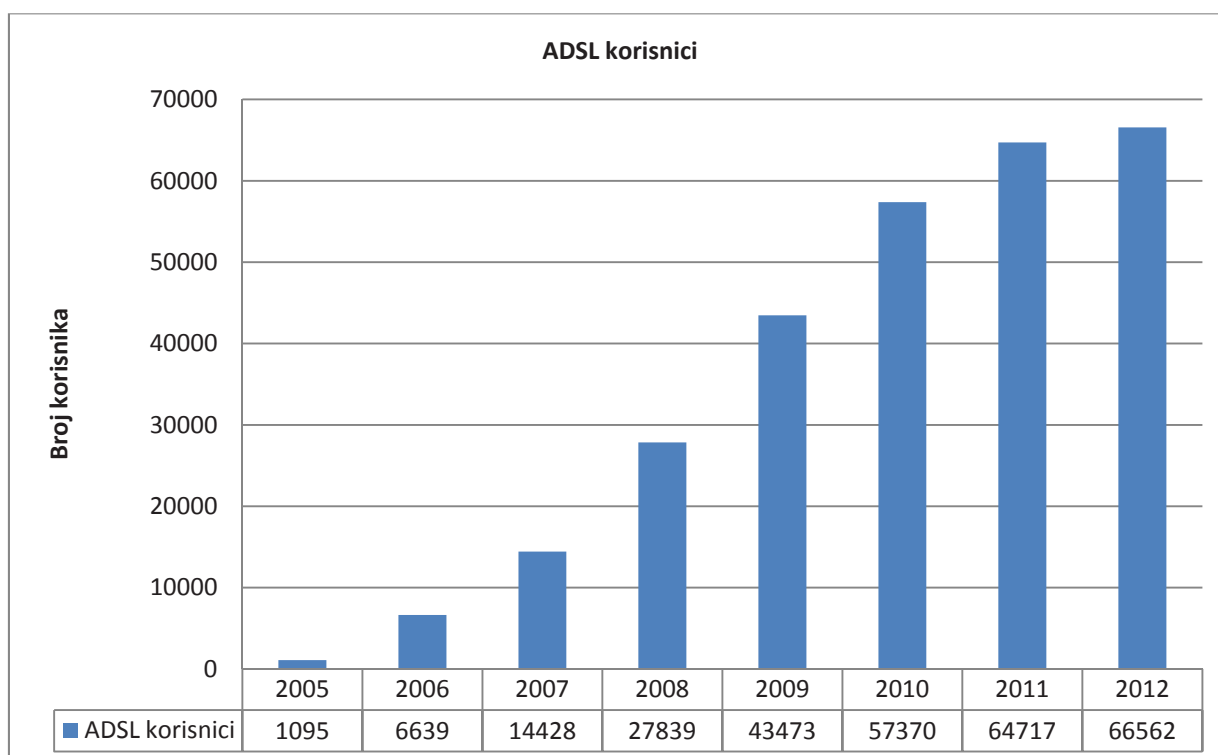
Pad broja korisnika pratio je i pad *dial-up* saobraćaja od 70,2% u odnosu na 2011. godinu. Korisnici Crnogorskog Telekoma a.d. ostvarili su *dial-up* saobraćaj od 1.874.807 minuta. U donjoj tabeli je dat pregled saobraćaja po kategoriji fizičkih i pravnih lica.

2012	prepaid dial-up saobraćaj (minuti)			postpaid dial-up saobraćaj (minuti)		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	Ukupno
Crnogorski Telekom a.d.	834.974	111.547	946.521	669.741	258.545	928.286
Ukupno Crnogorski Telekom a.d.						1.874.807

4.4.2. Fiksni širokopojasni pristup internetu

Pristup internetu putem ADSL-a

Nastavljen je stalni porast broja korisnika ADSL-a, tako da se broj korisnika povećao za 2,9% u odnosu na 2011. godinu. Crnogorski Telekom a.d. je imao 66.562 ADSL korisnika u 2012. godini, od čega su 59.515 bila fizička, a 7.047 pravna lica. Na narednom grafiku je dat uporedni pregled broja korisnika ADSL-a.

U tabeli koja slijedi je dat broj korisnika ADSL-a po opštinama i po godinama u periodu od 2009-2012. godine.

Opština	2009.	2010.	2011.	2012.
Andrijevica	44	92	106	120
Bar	3.981	5.042	5.699	6.157
Berane	825	1.315	1.524	1.565
Bijelo Polje	1.320	2.259	2.322	2.405
Budva	3.232	4.137	4.114	4.415
Cetinje	985	1.150	1.471	1.527
Danilovgrad	837	977	1.242	1.270
Herceg Novi	3.899	5.058	5.163	5.446
Kolašin	315	352	413	387

Opština	2009.	2010.	2011.	2012.
Kotor	3.086	3.709	4.310	4.440
Mojkovac	244	302	430	454
Nikšić	2.352	3.753	5.131	5.539
Plav	797	857	1.162	1.225
Plužine	85	152	127	122
Pljevlja	857	1.359	1.215	1.191
Podgorica	15.978	20.833	23.814	23.290
Rožaje	806	1.074	1.252	1.327
Šavnik	25	32	45	55
Tivat	1.464	2.028	2.190	2.409
Ulcinj	2.176	2.687	2.740	2.965
Žabljak	165	202	247	253
Ukupno:	43.473	57.370	64.717	66.562

Kod rezidencijalnih korisnika najpopularniji je *flat* paket - ADSL FI@t2, sa maksimalnom brzinom *download*-a od 2Mb/s. Ovaj paket koristi oko 80,6% rezidencijalnih korisnika. Kod biznis korisnika, 76,2% koristi FI@tB4 paket sa maksimalnom brzinom *download*-a od 4Mb/s.

Dostupnost usluge ADSL-a je 99,9%, odnosno 99,9% korisnika koji imaju fiksni telefonski priključak mogu uvesti uslugu ADSL-a. U 2012. godini Crnogorski Telekom a.d. je povećao broj ADSL čvorišta sa 192 na 196.

Pristup internetu putem WiMAX-a

Uslugu pristupa Internetu putem WiMAX-a pružaju operatori M:tel d.o.o, Telenor d.o.o. i WiMAX Montenegro d.o.o. Broj korisnika koji pristupaju Internetu putem WiMAX-a se smanjio za 20,9% u odnosu na 2011. godinu, tako da je na kraju 2012. godine bilo ukupno 5.769 korisnika. Ovo smanjenje je posljedica metodologije računanja WiMAX korisnika. Sada su iz ove brojke isključeni korisnici operatora Cabling d.o.o. i MediaNet d.o.o. koji preko operatora M:tel d.o.o. pružaju ove usluge putem kablovskih distributivnih mreža, a ne putem WiMAX kako ih je do sada prijavljivao M:tel d.o.o.

U tabeli koja slijedi dat je pregled broja WiMAX korisnika u periodu od izdavanja prvih licenci (sredina 2007. godine).

WiMAX korisnici					
2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1.707	5.520	6.271	6.789	7.296	5.769

Broj korisnika operatora M:tel d.o.o. koji internetu pristupaju putem WiMAX-a se smanjio za 24% u odnosu na 2011. godinu, tako da je na kraju 2012. godine 5.543 korisnika. U narednoj tabeli je dat pregled WiMAX korisnika operatora M:tel d.o.o. po opštinama i po godinama u periodu od 2008-2012. godine.

Opština	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Bar	192	233	204	226	213
Berane	224	332	320	315	247
Bijelo Polje	235	382	254	178	107
Budva	156	10	912	1.225	200
Cetinje	507	484	442	421	364
Danilograd	1	0	13	23	31
Herceg Novi	27	49	65	78	85
Kolašin	0	3	6	10	12
Kotor	33	37	23	25	30
Mojkovac	0	0	1	2	4

Opština	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Nikšić	827	1.036	928	938	807
Pljevlja	2	13	9	10	10
Podgorica	3.287	3.611	3.551	3.777	3.378
Rožaje	15	30	29	27	20
Tivat	14	35	23	23	23
Ulcinj	0	0	4	13	12
Ukupno:	5.520	6.255	6.784	7.291	5.543

Broj korisnika WiMAX mreže kod operatora Telenor d.o.o. se nije mijenjao i iznosi 5 korisnika.

WiMax Montenegro d.o.o. je sa pružanjem usluge pristupa Internetu putem WiMAX-a počeo u 2012. godini. Na kraju godine imao je 221 korisnika, od čega su 213 bila fizička, a 8 pravna lica. WiMax Montenegro d.o.o. usluge pruža u Baru, Cetinju, Podgorici i Ulcinju. Čak 91% korisnika ima paket 2048/512 kb/s. Kapacitet linka ka internetu je 100Mb/s i radi se o međunarodnom linku. U narednoj tabeli dat je broj korisnika po opštinama.

Opština	2012.
Bar	19
Cetinje	33
Podgorica	156
Ulcinj	13
Ukupno	221

Pristup internetu preko kablovskih distributivnih sistema (KDS)

KDS operator M-Kabl d.o.o. je u 2012. godini usluge pristupa internetu putem svoje kablovske distributivne mreže pored Podgorice, Pljevalja, Herceg Novog, Bijelog Polja, Tivta i Bara počeo da pruža i u Kotoru. Broj korisnika internet operatora M-Kabl d.o.o. se povećao za 64,5% u odnosu na 2011. godinu. Na kraju 2012. godine M-kabl d.o.o. je imao 3.574 korisnika, od čega su 3.526 bila fizička, a 48 pravna lica. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih i kod biznis korisnika je *flat* paket 2048/256 kb/s, koji koristi 80,6% rezidencijalnih korisnika, i 62,5% biznis korisnika. M-Kabl d.o.o. je povećao kapacitet linka ka internetu sa 250 Mb/s na 550 Mb/s. U narednoj tabeli je dat pregled korisnika M-kabla d.o.o. po opštinama u periodu od 2010-2012. godine.

Opština	2010.	2011.	2012.
Podgorica	420	755	1.095
Pljevlja	229	681	988
Bijelo Polje	-	229	439
Herceg Novi	26	213	464
Tivat	-	85	163
Kotor			53
Bar	-	209	372
Ukupno:	675	2.172	3.574

U 2012. godini operator Cabling d.o.o. je počeo sa pružanjem usluga pristupa internetu i u Podgorici. Na kraju 2012. godine Cabling d.o.o. je u Budvi i Podgorici imao 1.622 korisnika, od čega su 1.509 bila fizička, a 113 pravna lica, što predstavlja povećanje broja korisnika za 39,1%. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih i kod biznis korisnika je *flat* paket 2048/512 kb/s, koji koristi 82,2% rezidencijalnih odnosno 50,4% biznis korisnika. Uslugu pristupa internetu Cabling d.o.o. pruža u saradnji sa operatorom M:tel d.o.o. Ova dva operatora su povezani optičkim linkom Budva-Podgorica kapaciteta 400 Mb/s, radio linkom Budva-Podgorica kapaciteta 90Mb/s i optičkim linkom M:tel d.o.o. Podgorica - Cabling Podgorica kapaciteta 3x1 Gb/s.

U narednoj tabeli je dat pregled korisnika operatora Cabling d.o.o. po opština u periodu od 2009-2012. godine.

Opština	2009.	2010.	2011.	2012.
Budva	445	853	1.166	1.541
Podgorica	-	-	-	81
Ukupno:	445	853	1.116	1.622

Sa pružanjem usluga pristupa internetu putem KDS-a u 2012. godini je počeo i Eltamont d.o.o. u Nikšiću, i na kraju 2012. godine je imao 64 korisnika. Kapacitet internet linka ovog operatora je 20Mb/s.

Sa pružanjem usluga pristupa internetu u 2012. godini počeo je i MediaNet d.o.o. u Beranama. Na kraju 2012. godine je imao 77 korisnika. Uslugu pristupa internetu MediaNet d.o.o. pruža u saradnji sa operatorom M:Tel d.o.o. sa kojim je povezan linkom kapaciteta 100Mb/s.

Pristup internetu putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima (FTTx)

Tokom 2012. godine nastavljeno je sa razvojem pristupnih optičkih mreža i instalacijom optičkih vlakana do krajnjih korisnika. Pristup internetu putem pristupne mreže sa optičkim vlaknima nude Crnogorski Telekom a.d, Cabling d.o.o. i MediaNet d.o.o. Crnogorski Telekom a.d. nudi ove usluge u Baru, Beranama, Bijelom Polju, Budvi, Danilovgradu, Herceg Novom, Kotoru, Nikšiću, Podgorici, Rožajama i Tivtu. Cabling d.o.o. pruža ove usluge u Budvi i Podgorici, a MediaNet d.o.o. u Beranama. Broj korisnika Crnogorskog Telekoma a.d. se skoro učetvorostručio u odnosu na 2011. godinu. Na kraju 2012. godine Crnogorski Telekom a.d. je imao 3.046 korisnika, od čega su 2.848 bila fizička, a 198 pravna lica. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih i kod biznis korisnika je *flat* paket 20/2 Mb/s, koji koristi 86,3% rezidencijalnih i 71,7% biznis korisnika. U sledećoj tabeli dat je pregled korisnika po operatorima i opštinama gdje je moguć pristup internetu putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima.

Opština	Crnogorski Telekom a.d.	Cabling d.o.o.	MediaNet d.o.o.	Ukupno
Bar	19			19
Berane	1		77	78
Bijelo Polje	111			111
Budva	120	1.541		1.661
Danilovgrad	5			5
Herceg Novi	70			70
Kotor	297			297
Nikšić	79			79
Podgorica	2.256	81		2.337
Rožaje	1			1
Tivat	87			87
Ukupno	3.046	1.622	77	4.745

Internet iznajmljene linije

U 2012. godini 5 operatora je pružalo usluge internet iznajmljenih linija. Broj iznajmljenih linija Crnogorskog Telekoma a.d. se smanjio sa 417 na 299, kod operatora MNNews d.o.o. broj se smanjio sa 107 na 103, kod operatora M:tel d.o.o. se smanjio sa 44 na 5. Cabling d.o.o. je ostao na 1, dok je Telenor d.o.o. na kraju 2012. godine imao 3 internet iznajmljene linije. Pregled broja iznajmljenih linija po operatorima i opštinama je dat u tabeli.

Opština	Crnogorski Telekom a.d.	MNNews d.o.o.	Cabling d.o.o.	M:tel d.o.o.	Telenor d.o.o.
Bar	7	1	0	0	0
Berane	1	5	0	0	0
Budva	24	6	1	0	0
Cetinje	3	0	0	0	0
Danilovgrad	4	5	0	0	0
Herceg Novi	6	2	0	0	0
Kolašin	3	0	0	0	0
Kotor	8	1	0	0	0
Nikšić	18	10	0	0	0
Plav	1	0	0	0	0
Plužine	1	0	0	0	0
Pljevlja	5	0	0	0	0
Podgorica	209	65	0	5	3
Tivat	4	6	0	0	0
Ulcinj	5	2	0	0	0
Ukupno:	299	103	1	5	3

Pristup internetu putem MPLS¹⁷-a

Od 64 korisnika MipNet mreže Crnogorskog Telekoma a.d, samo su 3 korisnika koristila uslugu pristupa Internetu. Pristup internetu putem IP MPLS VPN servisa M:tel-a d.o.o. koristi 3 korisnika na 82 lokacije.

Pristup internetu putem bežičnih pristupnih tačaka (2,4 GHz i 5 GHz)

Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka se povećao u odnosu na 2011. godinu sa 107 na 155. Na kraju 2012. godine Crnogorski Telekom a.d. je imao 19, MNNews d.o.o. 105, Telenor d.o.o. 16, a Dasto Montel d.o.o. 15 pristupnih tačaka.

Putem bežičnih pristupnih tačaka Crnogorskog Telekoma a.d. u 2012. godini internetu je pristupilo 3.118 korisnika, što je duplo više nego 2011. godine.

Broj korisnika ove usluge kod operatora Telenor d.o.o. se smanjio u odnosu na 2011. godinu sa 2.398 na 167.

MNNews d.o.o. je na kraju 2012. godine imao 2.600 korisnika na bežičnim pristupnim tačkama koje rade na radio-frekvencijskom opsegu 2,4 GHz što je isto kao i 2011. godine. Inače, kod MNNews-a d.o.o. ova usluga se ne naplaćuje.

Broj korisnika kod operatora Dasto Montel d.o.o. se povećao sa 376 na 610 korisnika.

U narednoj tabeli je dat raspored pristupnih tačaka po opštinama na kraju 2012. godine.

Opština	Crnogorski Telekom a.d.	MNNews d.o.o.	Telenor d.o.o.	Dasto Montel d.o.o.
Andrijevića	0	0	0	0
Bar	0	4	1	0
Berane	0	11	0	0
Bijelo Polje	0	7	1	0
Budva	2	8	2	0
Cetinje	4	13	0	0
Danilovgrad	0	3	0	0
Herceg Novi	6	1	1	0

17 MPLS (Multiprotocol Label Switching) - protokol za prenos i usmjerenje podataka

Opština	Crnogorski Telekom a.d.	MNNews d.o.o.	Telenor d.o.o.	Dasto Montel d.o.o.
Kolašin	0	1	1	0
Kotor	1	1	1	0
Nikšić	0	2	1	0
Plav	0	1	0	0
Pljevlja	0	8	0	15
Podgorica	6	20	7	0
Tivat	0	14	0	0
Ulcinj	0	3	0	0
Žabljak	0	8	1	0
Ukupno:	19	105	16	15

Sateltski internet

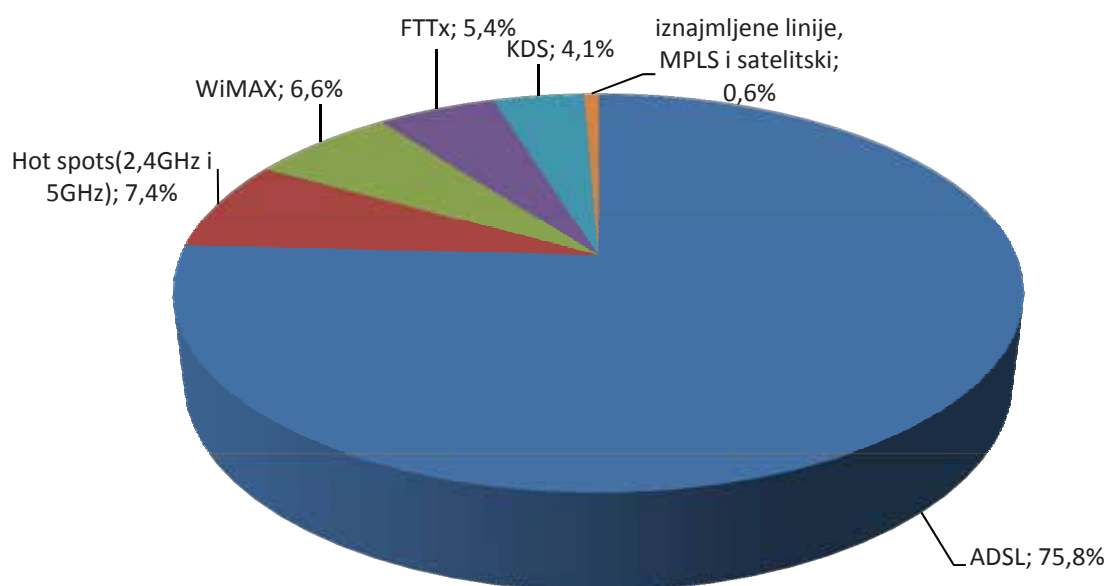
U 2012. godini operator SBS Net Montenegro d.o.o. je počeo sa pružanjem usluga satelitskog pristupa internetu i na kraju godine je imao 63 korisnika. U narednoj tabeli dat je broj korisnika po opštinama i paketima.

Opština	SBS Net Montenegro				Ukupno
	2Mbps/1Mbps	8Mbps/2Mbps	12Mbps/4Mbps	18Mbps/6Mbps	
Andrijevića		1			1
Bar		2			2
Berane		10			10
Bijelo Polje		6			6
Budva	2				2
Cetinje		2		1	3
Danilovgrad		1			1
Herceg Novi		1	1		2
Kolašin		4			4
Mojkovac		2			2
Nikšić		8			8
Pljevlja		9			9
Plužine		1			1
Podgorica		9			9
Rožaje		3			3
Ukupno:	2	59	1	1	63

Struktura korisnika širokopojsnog pristupa internetu po načinu pristupa, izražena u procentualnom iznosu, je data na sledećem grafiku.

Pored povećanja broja korisnika fiksnog širokopojsno pristupa internetu, došlo je i do promjena u strukturi korisnika prema tehnologijama pristupa što je prikazano u sledećoj tabeli.

Tehnologija pristupa	2011	2012
ADSL	78%	75,8%
WiMAX	7%	7,4%
KDS	4%	6,6%
Hot spots(2,4GHz i 5GHz)	8%	5,4%
FTTx	1%	4,1%
Iznajmljene linije, MPLS, satelit	1%	0,6%

4.4.3. Mobilni širokopoljasi pristup internetu

Broj korisnika mobilnog širokopoljasnog pristupa koji su pristupili internetu putem *data* SIM kartica se smanjio za 1,4% u odnosu na 2011. godinu. Broj korisnika Crnogorskog Telekom a.d. se smanjio za 10,4%, dok se broj korisnika Telenora d.o.o. povećao za 5,2%. U donjoj tabeli data je struktura korisnika *data* SIM kartica u 2012. godini.

	Postpaid	Prepaid	Ukupno
Crnogorski Telekom a.d.	8.470	16.123	24.593
Telenor d.o.o.	15.478	23.419	38.897
Ukupno:			63.490

U sledećoj tabeli je dat broj korisnika *data* SIM kartica po operatorima u periodu od 2008-2012. godine.

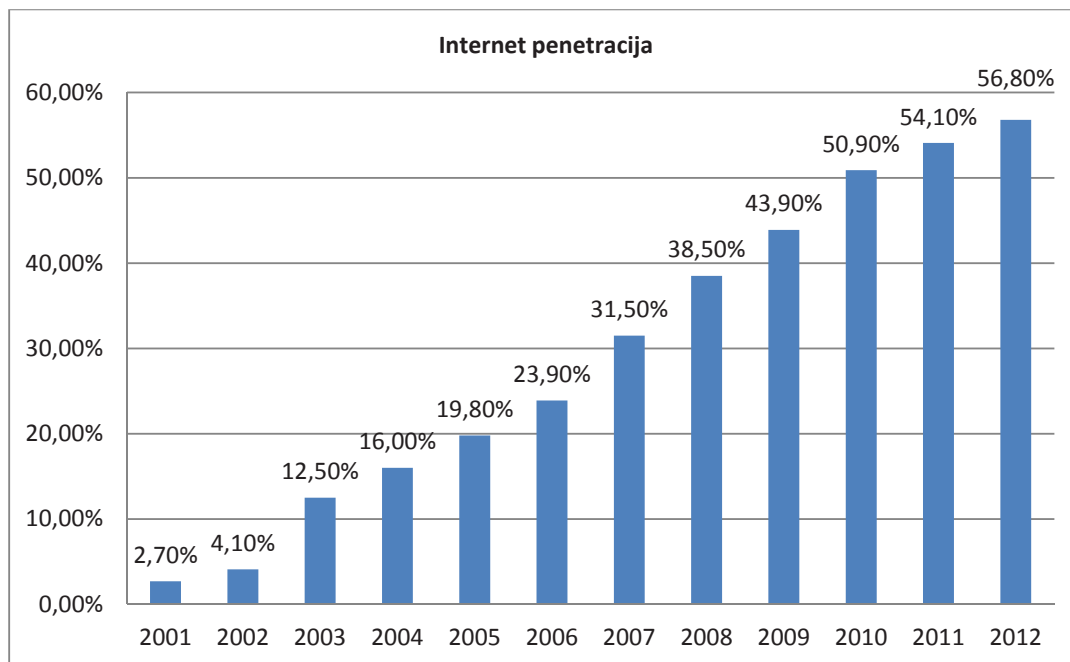
Korisnici <i>data</i> SIM kartica					
	2008	2009	2010	2011	2012
Crnogorski Telekom a.d.	3.143	9.172	18.856	27.450	24.593
Telenor d.o.o.	4.954	11.183	15.149	36.966	38.897
Ukupno	8.097	20.355	34.005	64.416	63.490

Korisnici *data* SIM kartica Crnogorskog Telekom a.d. ostvarili su saobraćaj od 285.043.110 MB, što je povećanje od 6,2% u odnosu na 2011. godinu. Korisnici Telenora d.o.o. ostvarili su saobraćaj od 828.083.213 MB što predstavlja povećanje od 92,6% u odnosu na 2011. godinu.

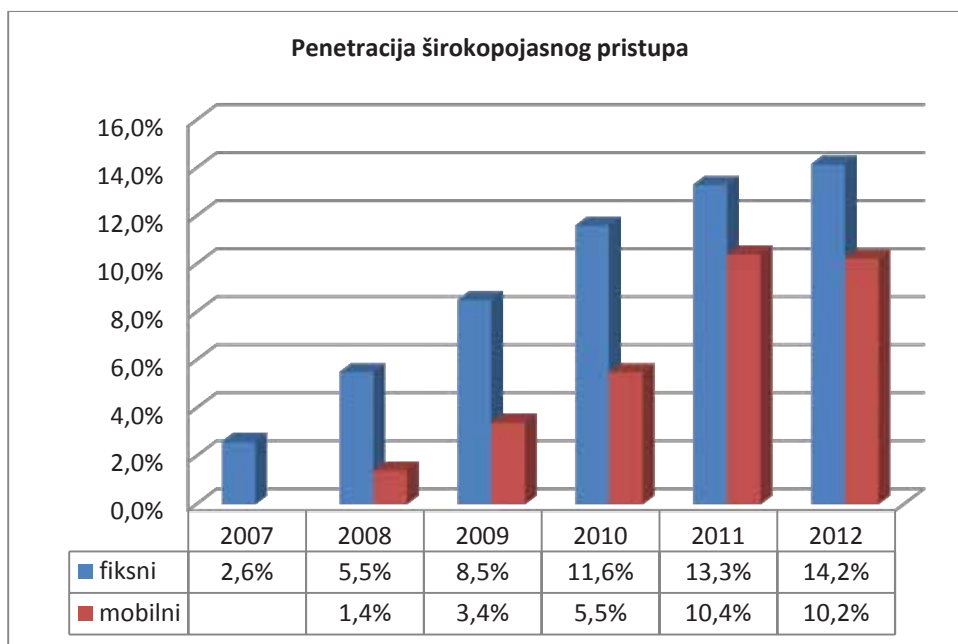
Ovdje treba istaći da operator M:tel d.o.o. nema u ponudi *data* SIM kartice koje se koriste samo za uslugu prenosa podataka, ali je tokom 2012. godine sa 8.887 SIM kartica M:tel-a ostvaren samo saobraćaj prenosa podataka. Takođe, M:tel d.o.o. je do sada prodao 17.033 modema, od čega u 2012. godini ukupno 5.066. Tokom 2012. godine internetu je putem mobilnog telefona ili 3G modema pristupilo 170.991 korisnika M:tel-a d.o.o. što je povećanje od 4,9% u odnosu na 2011. godinu. Od ovog broja korisnika njih 36.989 su bili *postpaid* a 134.002 *prepaid* korisnici. Od ukupnog broja korisnika M:tel-a d.o.o. koji su internetu pristupili mobilnim telefonom ili 3G modema 43% se konektovalo putem UMTS/HSDPA tehnologije.

4.4.4. Internet penetracija

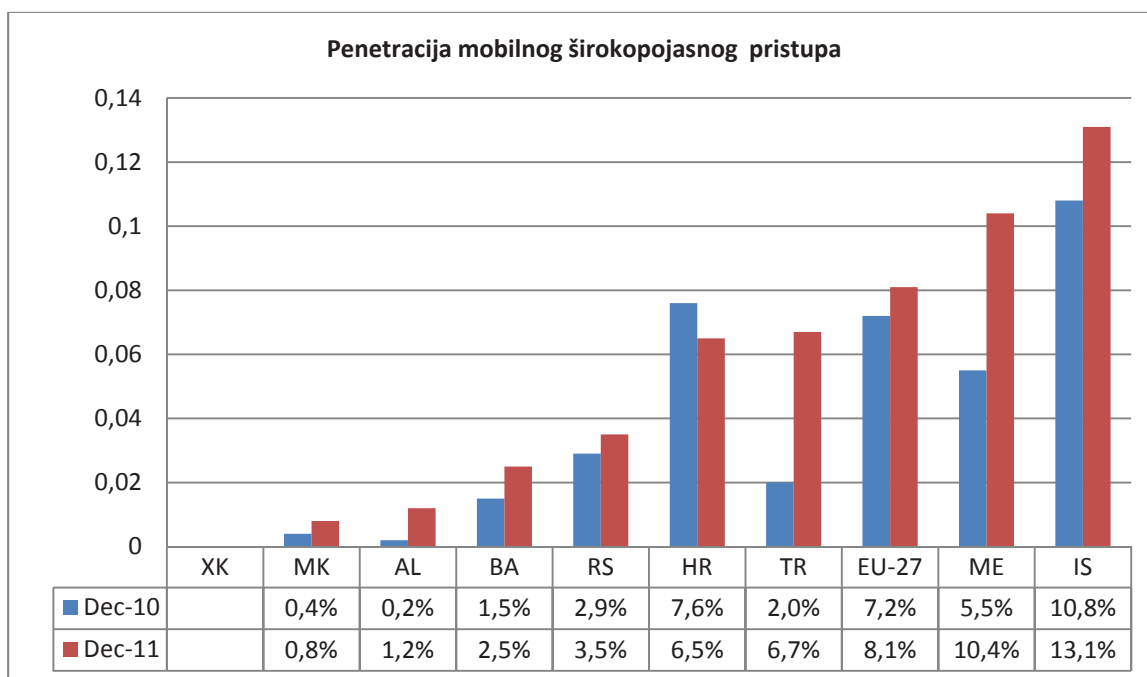
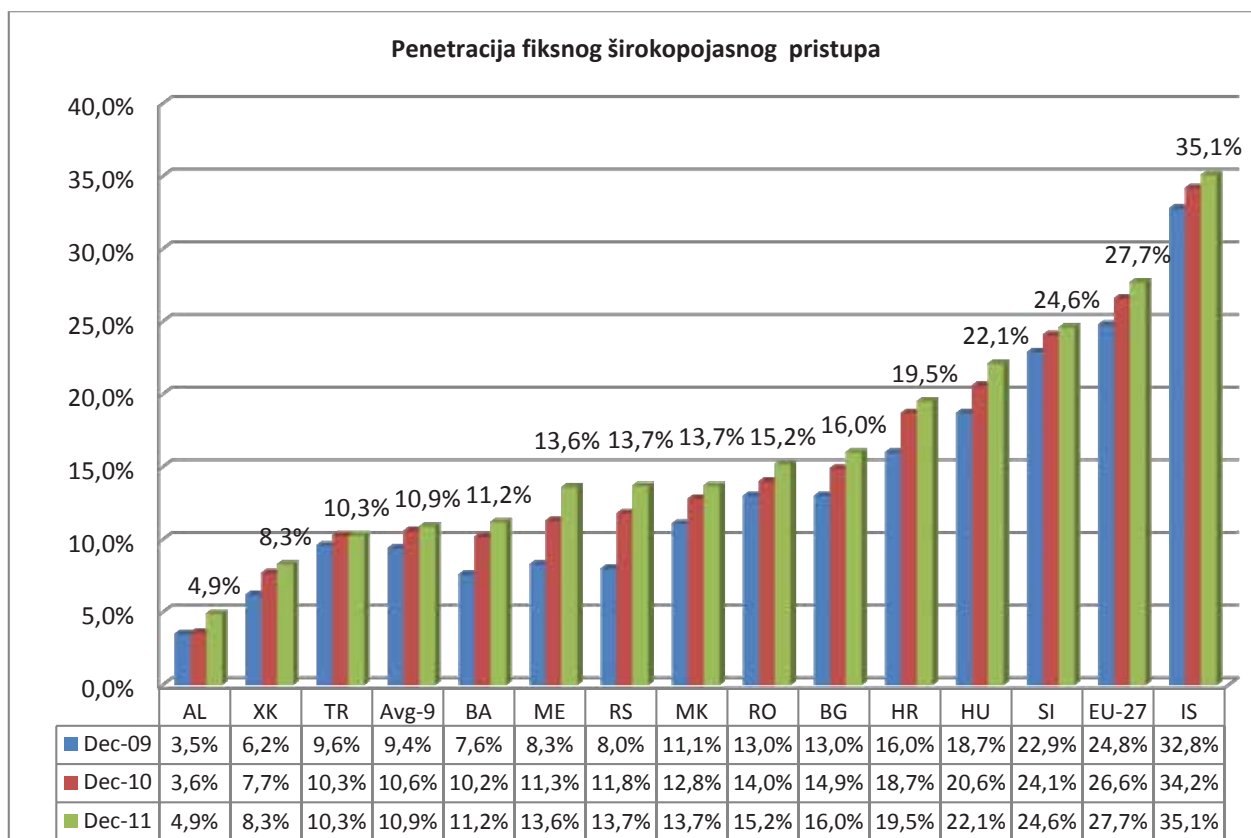
Na osnovu Istrazivanja o upotrebi ICT-ja u Crnoj Gori, koje je Zavod za statistiku Crne Gore - MonStat izvršio u periodu od 01 - 15. 04. 2012. godine, 56,8 % stanovništva koristilo je internet u posljednja tri mjeseca. Na sledećoj slici je dat grafički prikaz kretanja internet penetracije u periodu od 2001-2012. godine.

Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa (korisnici ADSL-a, WiMAX-a, kablovskih modema, iznajmljenih linija, FTTx i dr) je na kraju 2012. godine bila 14,2%, što je povećanje od 0,9% u odnosu na 2011. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava, onda penetracija iznosi 45,1%, što je povećanje za 2,7% u odnosu na 2011. godinu. Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa je na kraju 2012. godine bila 10,2% što predstavlja pad od 0,2% u odnosu na 2011. godinu. Treba napomenuti da su, u skladu sa metodologijom, ovdje uračunati samo korisnici *data* SIM kartica. Ako bi u obzir uzeli i SIM kartice operatora M:Tel d.o.o- sa kojih je ostvaren samo *data* saobraćaj, onda bi penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa iznosila 11,7%. Na sledećoj slici je dat grafički prikaz penetracije širokopojasnog pristupa u periodu od 2007-2012. godine.

Na sledeća dva grafika su dati uporedni podaci o penetraciji fiksnog i mobilnog širokopojasnog pristupa u zemljama Jugoistočne Evrope. Izvor podataka je Izveštaj "Cullen International" iz jula meseca 2012. godine.

4.5. TRŽIŠTE VOIP SERVISA

U 2012. godini VoIP servise su pružali sljedeći operatori:

- VoIP Telekom d.o.o.
- IPMont d.o.o.
- Pošta Crne Gore a.d.
- VoIP d.o.o.
- ProntoTel d.o.o.
- MNNews d.o.o.
- Igraonice Vjolca

VoIP Telekom d.o.o. u 2012. godini nije imao krajnjih korisnika već je samo vršio tranzit saobraćaja. U 2012. godini tranzitirano je 101.474 minuta što predstavlja smanjenje za 74,5% u odnosu na 2011. godinu. VoIP Telekom d.o.o. je povećao kapacitet internet linka u odnosu na 2011. godinu sa 4 Mb/s na 50 Mb/s.

IPMont d.o.o. VoIP usluge pruža putem servisa izbora operatora. Broj korisnika IPMont-a d.o.o. se povećao za 30,7%, dok se broj aktiviranih vaučera smanjio za 26,3% u odnosu na 2011. godinu. Na kraju 2012. godine IPMont d.o.o. je imao 1.469 korisnika, a tokom 2012. godine je aktivirano 3.045 vaučera. Ostvaren je saobraćaj 261.537 minuta, što je za 17% manje nego 2011. godine. Od ukupnog saobraćaja, 26,5% je bilo ka Srbiji, 72% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 1,5% je bio nacionalni saobraćaj. IPMont d.o.o. je kapacitet internet linka povećao u odnosu na 2011. godinu, sa 3Mb/s na 4Mb/s.

Tokom 2012. godine Pošta Crne Gore a.d. je smanjila broj javnih telefonskih govornica putem kojih je pružala VoIP servise sa 52 na 49. U 2012. godini Pošta Crne Gore a.d. je imala 19 VoIP govornica na teritoriji opštine Herceg Novi, 7 na teritoriji opštine Tivat, 11 na teritoriji opštine Budva, 7 na teritoriji opštine Bar i 5 na teritoriji opštine Kotor. Ostvareni saobraćaj u 2012. godini, u odnosu na 2011. godinu, se smanjio 9,9% i iznosio je 245.319 minuta. Od ukupnog saobraćaja 35,2% je bilo ka Srbiji, 61,2% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 3,6% ostavrenog saobraćaja se odnosio na kategoriju nacionalnog saobraćaja.

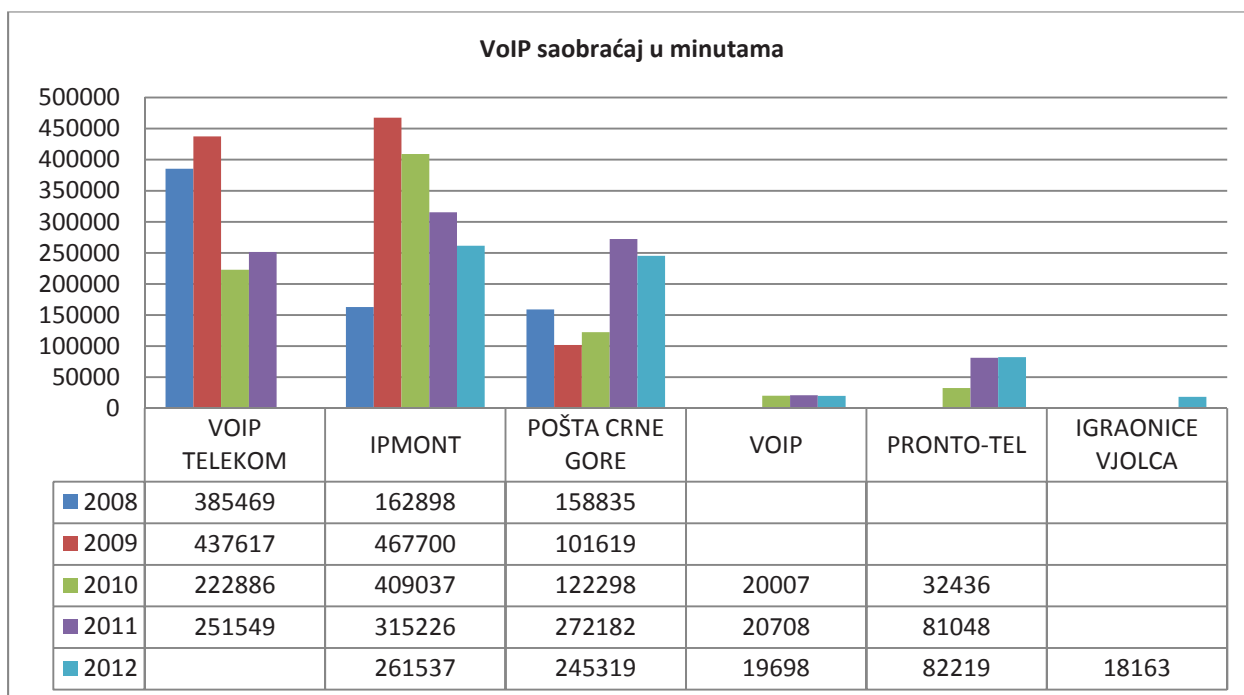
VoIP d.o.o. pruža usluge putem telefonskih govornica i ukupan ostvareni saobraćaj je iznosio 19.698 minuta, što je smanjenje od 4,9% u odnosu na 2011. godinu. Od ukupnog saobraćaja 13% je bilo ka Srbiji, 83,1% ka ostalim međunarodnim destinacijama, dok se 3,9% odnosilo na nacionalni saobraćaj. Kapacitet internet linka je bio 2Mb/s.

ProntoTel d.o.o. je pružao VoIP usluge putem javnih govornica. Njegovi korisnici su u 2012. godini ostavili 82.219 minuta saobraćaja, što je povećanje od 1,4% u odnosu na 2011. godinu. Od ukupnog saobraćaja 9% je bio saobraćaj ostvaren ka Srbiji, 89,3% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 1,7% ostvarenog saobraćaja se odnosio na nacionalni saobraćaj.

MNNews d.o.o. je pružao VoIP usluge na veleprodajnom nivou samo Pošti Crne Gore d.o.o. i ukupan broj minuta je iznosio 245.319.

Sa radom u 2012. godini je počela i Igraonice Vjolca u Ulcinju. VoIP usluge je pružala putem call shop-a sa 4 kabine. Ukupan ostvareni saobraćaj je iznosio 18.163 minuta. Od ukupnog saobraćaja 5,8% je bio saobraćaj ostvaren ka Srbiji, 92,7% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 1,5% ostvarenog saobraćaja se odnosio na nacionalni saobraćaj. Kapacitet internet linka je bio 1Mb/s.

Na sledećem grafiku je dat prikaz generisanog VoIP saobraćaja po operatorima u period 2008-2012. godina.

Tokom 2012. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili 626.936 minuta saobraćaja, što predstavlja smanjenje od 33,4% u odnosu na 2011. godinu.

4.6. TRŽIŠTE IZNAJMLJENIH LINIJA

Iznajmljene linije su veoma važna javna elektronska komunikaciona usluga, posebno za poslovne korisnike. Služe za povezivanje lokacija poslovnih korisnika, bilo da se one nalaze u državi ili u više država, iznajmljenim linijama konstantnog kapaciteta. Pored toga, iznajmljene linije predstavljaju osnovu za rad alternativnih operatora koji konkurišu, direktno ili indirektno, dominantnom (*incumbent*) operatoru.

Usluge iznajmljenih linija na tržištu Crne Gore trenutno pružaju sledeći operatori javnih elektronskih komunikacionih usluga:

- Crnogorski Telekom a.d,
- M:tel d.o.o,
- Radio-difuzni centar d.o.o,
- Fibernet d.o.o. i
- Telenor d.o.o.

Telenor d.o.o. je u 2012. godini počeo sa pružanjem usluge iznajmljenih linija. Fibernet d.o.o. i Crnogorski Telekom a.d. su jedini operatori koji za pružanje usluge iznajmljenih linija kao fizički medijum za prenos koriste optička vlakna. Upravo ta činjenica ovim operatorima omogućava da odgovore na zahtjeve za velikim kapacitetima iznajmljenih linija, kako u granicama države tako i prema drugim državama. Ostali operatori (M:tel d.o.o, Radio-difuzni centar d.o.o. i Telenor d.o.o) uslugu iznajmljenih linija pružaju korišćenjem radio sistema prenosa kao fizičkog medijuma. Upravo radio sistemi prenosa koji koriste navedeni operatori predstavljaju limitirajući faktor za pružanje iznajmljenih linija velikog kapaciteta.

U većini evropskih država značajnu konkurenciju dominantnom operatoru predstavljaju operatori koji su se razvili u okviru elektroenergetskih i željezničkih kompanija. U Crnoj Gori je za pružanje usluge iznajmljenih linija kao operator registrovan Crnogorski elektroenergetski sistem a.d, koji je izvršio polaganje optičkih kablova i instalaciju prenosnih uređaja, ali nije započeo sa pružanjem usluga iznajmljivanja linija.

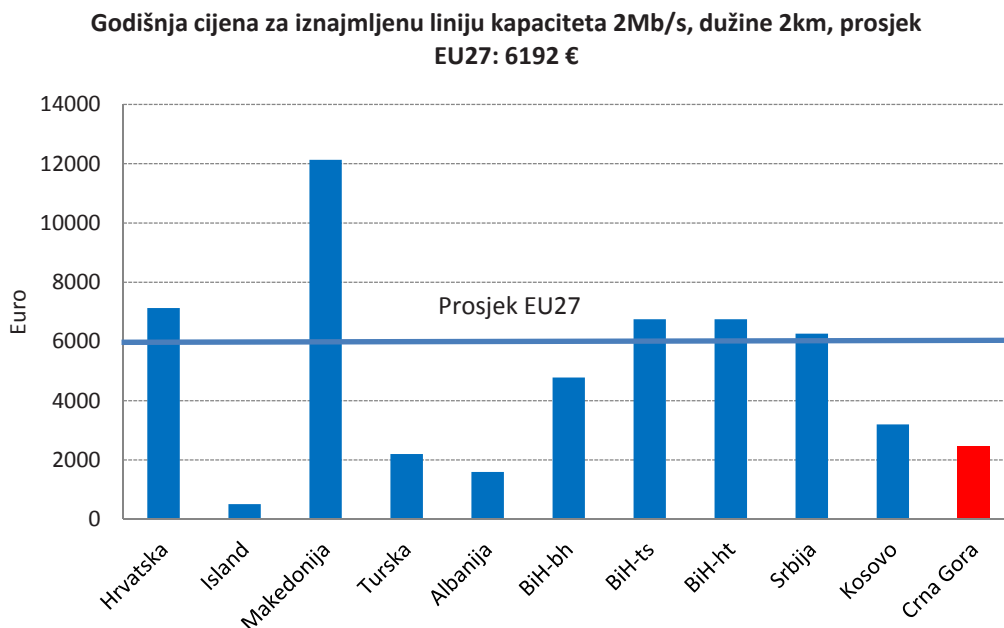
4.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija

Tokom 2012. godine je došlo do značajne promjene cijena usluge iznajmljenih linija na nivou maloprodaje kod Crnogorskog Telekom a.d. kao *incumbent* operatora, koji ima najviši tržišni udio na segmentu usluga iznajmljenih linija. Pored toga, Crnogorski Telekom a.d. je promijenio metodologiju formiranja cijena, tako da od aprila 2012. godine cijena iznajmljene linije zavisi od njenog kapaciteta i radijalnog rastojanja između terminalnih tačaka iznajmljene linije.

Kada je u pitanju veleprodaja iznajmljenih linija, treba istaći da je Agencija u novembru 2010. godine donijela rješenje o proglašenju Crnogorskog Telekoma a.d. operatorom sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu terminalnih ili zaključnih segmenata iznajmljenih linija - veleprodajni nivo. Pored toga, Agencija je u decembru 2011. godine, donijela rješenje o proglašenju Crnogorskog Telekoma a.d. operatorom sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu *trunk* segmenata iznajmljenih linija - veleprodajni nivo. Kada su u pitanju cijene ovih usluga, Agencija je propisala obavezu Crnogorskom Telekomu a.d, kao prelazno rješenje do formiranja troškovno orijentisanih cijena, da primijeni maksimalne cijene za pojedine kategorije terminalnih ili zaključnih segmenata, kao i *trunk* segmenata iznajmljenih linija, u skladu sa Drugim dijelom Preporuke Evropske Komisije od 25. 03. 2005. godine o pružanju iznajmljenih linija (*COMMISSION RECOMMENDATION of 29 March 2005 on the provision of leased lines in the European Union — Part 2 — pricing aspects of wholesale leased lines part circuits*). Crnogorski Telekom a.d. je primijenio navedene cijene u februaru 2011. godine, objavljivanjem cijena u Referentnoj veleprodajnoj ponudi terminalnog segmenta iznajmljenih linija, koju je dopunio *trunk* segmentom iznajmljenih linija u 2012. godini.

Za poređenje cijena usluga iznajmljenih linija sa cijenama u državama iz okruženja korišćeni su podaci iz Izvještaja 2: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, jul 2012. godine (*REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije. Uporedni podaci pokazuju godišnje cijene zakupa iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i ne uključuju PDV i jednokratne naknade.

Na sledećem grafiku je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s dužine 2 km.

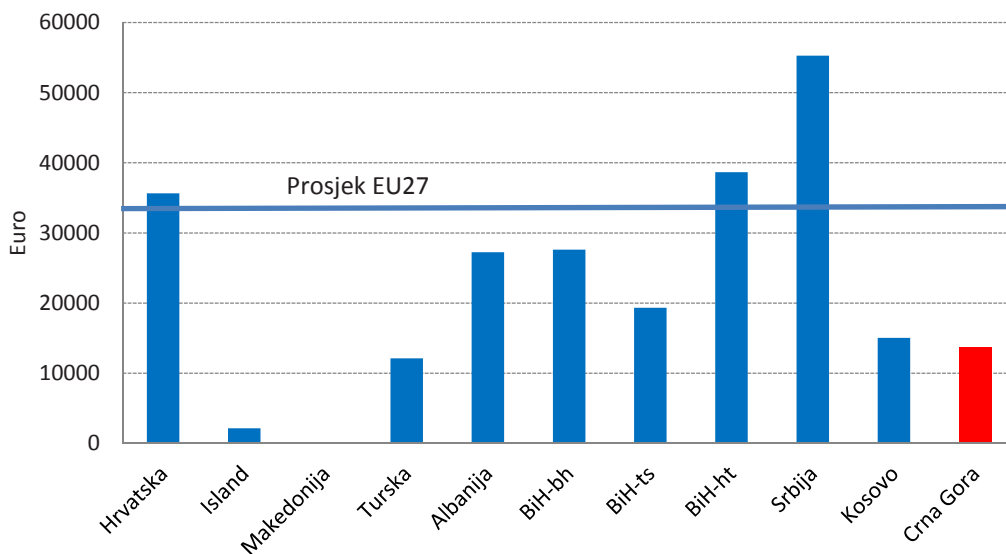

IZVOR: REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (jul 2012.)

Iz ovog grafika se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s, dužine 2km, u Crnoj Gori niže od većine cijena ove usluge u zemljama regiona. Takođe, treba naglasiti da je cijena ovog tipa iznajmljene linije snižena u 2012. godini za 25%. Ta cijena u Crnoj Gori sada iznosi 2.472 € i značajno je niža od prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama Evropske Unije, koja iznosi 6.192 €.

Na sledećem grafiku je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s dužine 2 km.

Godišnja cijena za iznajmljenu liniju kapaciteta 34Mb/s, dužine 2 km, prosjek EU: 33900 €

IZVOR: REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (jul 2012.)

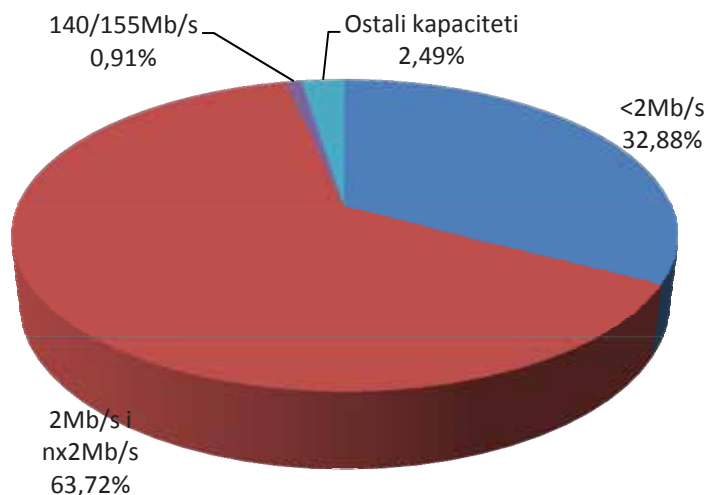
Iz ovog grafika se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s, dužine 2km, u Crnoj Gori među najnižim u zemljama regiona. Takođe, treba naglasiti da je cijena ovog tipa iznajmljene linije snižena u 2012. godine za 65%. Ta cijena u Crnoj Gori iznosi 13.680 € i značajno je niža od prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama Evropske Unije, koja iznosi 33.900€.

4.6.2. Struktura tržišta

Ukupan broj iznajmljenih linija na kraju 2012. godine je iznosio 441. Ovaj broj iznajmljenih linija uključuje nacionalne i međunarodne iznajmljene linije svih kapaciteta. Takođe, ovaj broj uključuje ukupan broj iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i veleprodaje.

Struktura broja iznajmljenih linija prema kapacitetima, na kraju 2012. godine, je prikazan na sledećem grafiku.

Struktura broja iznajmljenih linija prema kapacitetima na kraju 2012. godine

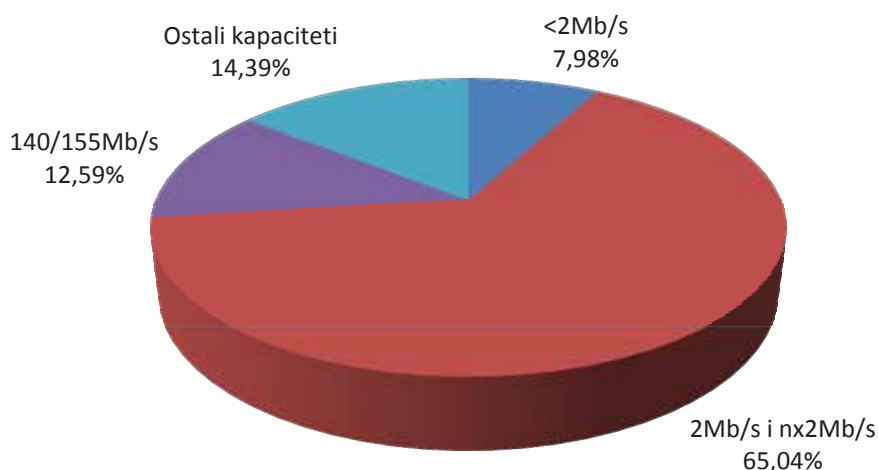

U odnosu na kraj 2011. godine, broj iznajmljenih linija se smanjio za 26,8%. U 2011. godini ukupan broj iznajmljenih linija je iznosio 603. Pri tome, treba naglasiti da je do velikog smanjenja (49.7%) došlo kod broja iznajmljenih linija malog kapaciteta (< 2Mb/s), dok se broj iznajmljenih linija većih kapaciteta povećao.

Ukupan prihod koji je ostavaren od pružanja usluge iznajmljenih linija u 2012. godini je iznosio 2.786.226,59 €. Ovaj prihod obuhvata prihode od usluga nacionalnih i međunarodnih iznajmljenih linija svih kapaciteta. Takođe, obuhvata prihode od iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i prihode od iznajmljenih linija na nivou veleprodaje. U odnosu na 2011. godinu, ukupan prihod od usluge iznajmljenih linija se smanjio za 11,9%. U 2011. godini ukupan prihod od usluga iznajmljenih linija je iznosio 3.163.698,04 €.

Stuktura prihoda prema kapacitetima iznajmljenih linija u 2012. godini je prikazana na sledećem grafiku.

Struktura prihoda po kapacitetima iznajmljenih linija u 2012. godini

4.7. TRŽIŠTE DISTRIBUCIJE RADIJSKIH I TELEVIZIJSKIH PROGRAMA DO KRAJNJIH KORISNIKA

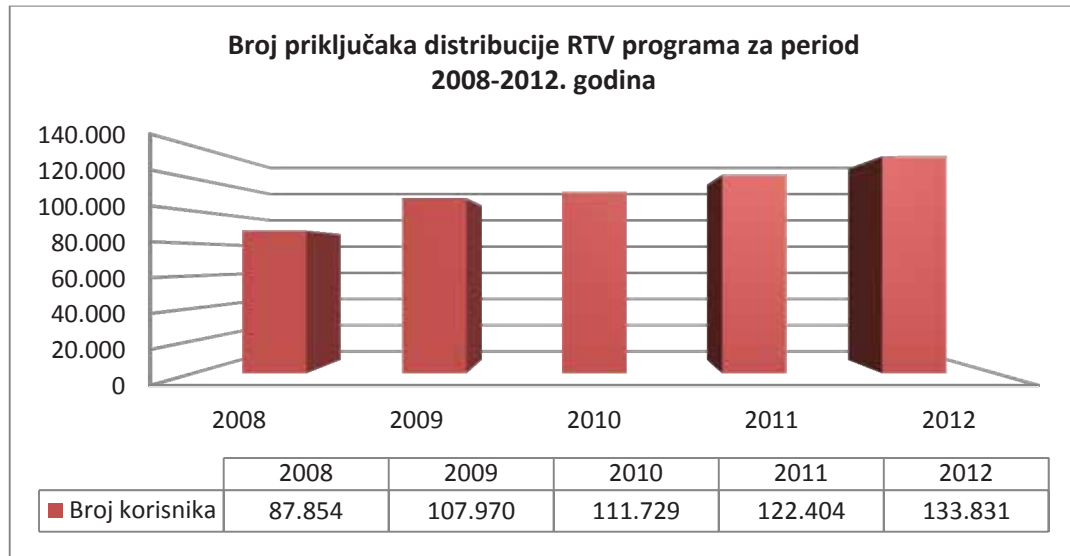
Tržište distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika u Crnoj Gori u 2012. godini se nije puno promijenilo u odnosu na prethodnu godinu. Broj operatora registrovanih za pružanje ovih usluga je ostao isti (7 operatora), a svoje usluge su pružali preko sledećih platformi:

- KDS (kablovske distributivne mreže koje uključuju i analogni i digitalni KDS), a operatori koji koriste ovu platformu za pružanje usluga su: Cabling d.o.o, Eltamont d.o.o, MediaNet d.o.o. i M-Kabl d.o.o;
- MMDS (bežične mreže za distribuciju TV signala), preko koje je uslugu pružao operator Broadband Montenegro a.d;
- IPTV (javne fiksne elektronske komunikacione mreže), preko koje je uslugu pružao operator Crnogorski Telekom a.d;
- DTH (satelitske distributivne mreže), preko koje je operator Total TV Montenegro d.o.o. pružao usluge.

Crnogorski Telekom a.d. i Total TV Montenegro d.o.o. su razvili svoju mrežu na celokupnoj teritoriji države dok ostali operatori imaju lokalni ili regionalni karakter, tj. razvijaju svoje sisteme na teritoriji jedne ili više opština i to:

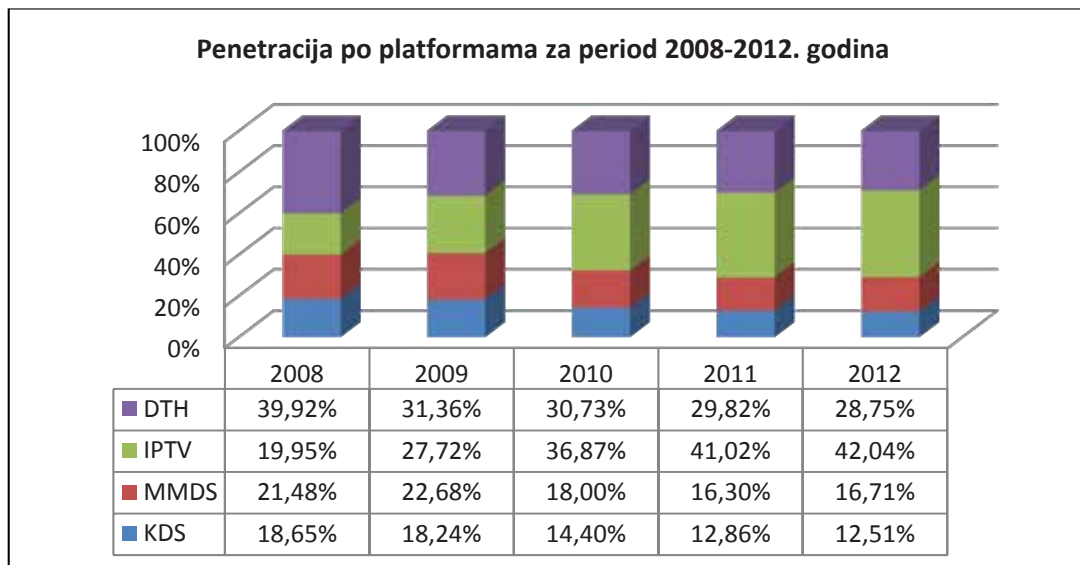
- Broadband Montenegro a.d. na teritoriji opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Herceg Novi, Kotor, Nikšić, Plav, Podgorica, Tivat i Ulcinj;
- Cabling d.o.o. na teritoriji opština: Budva i Podgorica;
- Eltamont d.o.o. na teritoriji opštine Nikšić;
- MediaNet d.o.o. na teritoriji opština: Berane, Cetinje i Rožaje;
- M-kabl d.o.o. na teritoriji opština: Bar, Bijelo Polje, Herceg Novi, Kotor, Pljevlja, Podgorica i Tivat.

Broj priključaka distribucije radijskih i televizijskih programa na kraju 2012. godine je iznosio 133.831. Pregled priključaka za period 2008-2012. godine dat je na sledećem grafiku:

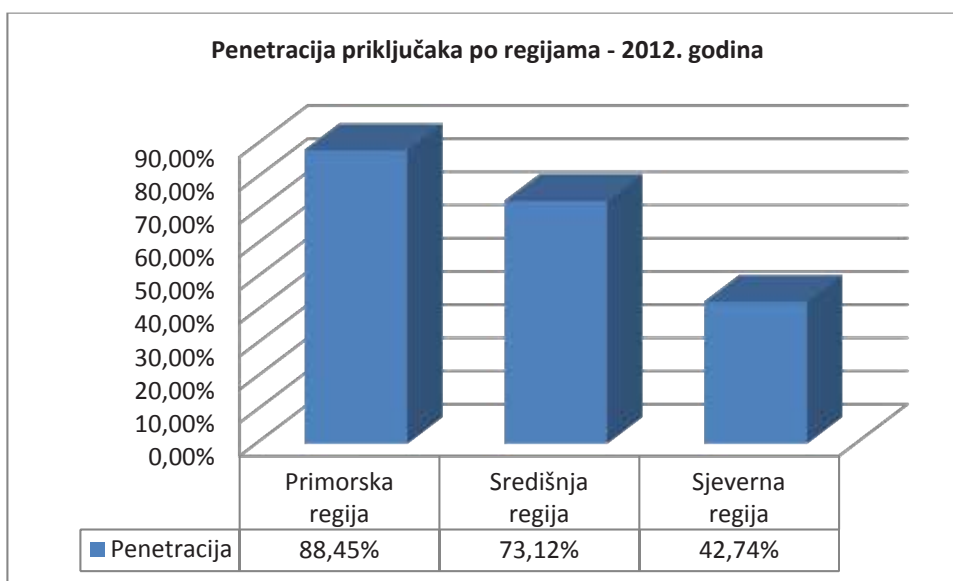

U odnosu na kraj 2011. godine, na kraju 2012. godine, broj priključaka usluga distribucije radio i televizijskog programa putem različitih platformi (KDS/MMDS/IPTV/DTH) uvećan je za 11.427 što predstavlja rast od 9.34%. Za period od kraja 2008. do kraja 2012. godine, taj broj je uvećan za 44.977, odnosno 52.33%. Posmatrajući strukturu priključaka distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika putem različitih platformi uočava se da u ukupnoj strukturi i dalje dominiraju IPTV korisnici sa 42.04% tržišnog učešća.

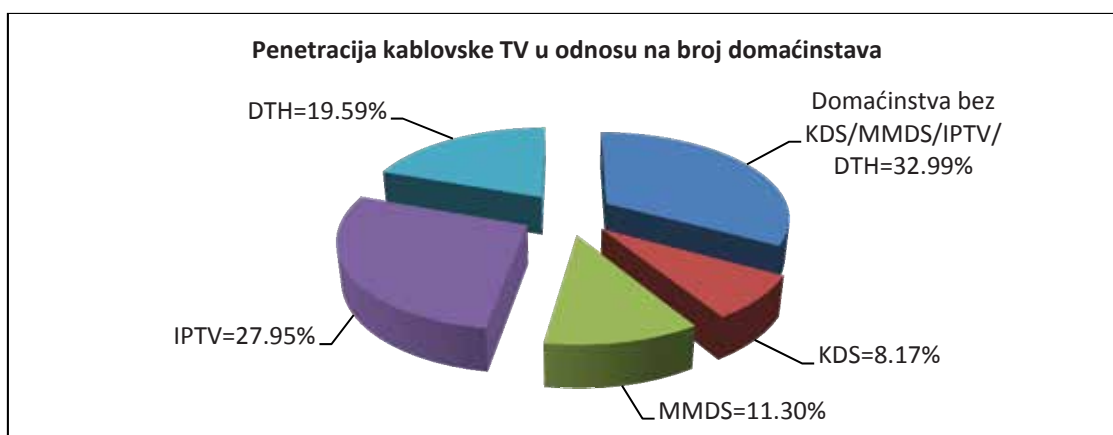
Generalna ocjena je ta da su operatori koji su počeli sa pružanjem svojih usluga krajnjim korisnicima uglavnom ostvarili porast broja priključaka pri čemu stepen penetracije i dinamika variraju u odnosu na pojedine platforme.

Na osnovu izvještaja dobijenih od operatora uočava se različita penetracija broja priključaka u pojedinim regijama. Uporedni pregled je dat na sledećem grafiku:

Od ukupnog broja priključaka njih 130.537 se odnosi na fizička lica. Prema podacima Zavoda za statistiku Crne Gore (*Popis iz 2011. godine – Izvor: Monstat „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011“*) broj domaćinstava u Crnoj Gori iznosi 194.795. Prosječno domaćinstvo u Crnoj Gori broji 3.2 člana, što dovodi do zaključka da penetracija kablovske televizije u odnosu na broj domaćinstava iznosi 67.01% odnosno da uslugu kablovske televizije koristi 417.700 korisnika.

U ponudi operatori obično imaju osnovni paket i različite dodatne pakete. Isključivo osnovni paket nude samo tri operatora (Eltamont d.o.o, MediaNet d.o.o. i M-kabl d.o.o). Poredeći broj kanala koje sadrži osnovni paket kod svakog pomenutog operatora, može se uočiti da je u prosjeku broj TV kanala u osnovnom paketu 65 (najmanje 55, a najviše 100 TV kanala). Što se tiče cijene mjesečne pretplate korisnici su tokom 2012. godine, za osnovni paket prosječno plaćali 9,62€ (najniže 8,78€, a najviše 10,00€).

Analizirajući podatke iz prethodnih godina može se zaključiti da tržište distribucije radijskih i televizijskih programa do krajnjih korisnika u Crnoj Gori bilježi stalni rast od kada Agencija prati i analizira tržište. Pored povećanja broja korisnika primjetno je i poboljšanje kvaliteta i proširenje spektra usluga prema krajnjim korisnicima. Tržište distribucije radijskih i televizijskih programa još uvijek nije dostiglo zasićenje i za očekivati je da će se dalje razvijati. Visok stepen penetracije IPTV korisnika Crnogorskog Telekom a.d. će vjerovatno vršiti tržišni pritisak na ostale operatore što će imati za posledicu znatno bolji kvalitet, veću raznovrsnost sadržaja i smanjenje cijena usluga distribucije radijskih i televizijskih programa.

4.8. INTERKONEKCIJA I OPERATORSKI PRISTUP

Od aktivnosti Agencije u oblasti interkonekcije i operatorskog pristupa u 2012. godini izdvaja se iniciranje izmjene referentnih interkonekcionih ponuda mobilnih operatora u Crnoj Gori, kako bi se iste uskladile sa obavezama propisanim analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo, kao i donošenje rješenja kojim je Agencija odredila da od 01. 01. 2013. godine cijena terminacije poziva u mobilne mreže bude 4 € centi/min. Značajne aktivnosti su sprovedene i na analizi veleprodajnog tržišta pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža. Na osnovu nje su mobilnim operatorima nametnute odgovarajuće obaveze, od kojih izdvajamo obavezu obezbjeđivanja pristupa mreži i korišćenje usluge započinjanja (originacije) poziva drugim operatorima pod transparentnim i neskriminatornim uslovima. Na taj način će novi operatori biti u mogućnosti da koriste kapacitete već izgrađenih mobilnih mreža i da pružaju korisnicima usluge koje će po svom kvalitetu i cijeni biti konkurentne postojećoj ponudi mobilnih operatora na nivou maloprodaje. U skladu sa navedenim obavezama mobilni operatori su objavili odgovarajuće ponude za pristup svojim mrežama i za korišćenje određenih usluga na nivou veleprodaje. Agencija je na te ponude, krajem 2012. godine, dala svoje primjedbe i početkom 2013. godine će se izvršiti njihove izmjene.

Preduzete regulatorne mjere će stvoriti neophodne uslove za jačanje konkurencije na tržištu, kako kroz jačanje pozicije postojećih alternativnih operatora, tako i kroz ulazak novih operatora na tržište Crne Gore, što bi trebalo da dovede do stvaranja povoljnosti za krajnje korisnike, kao što su sniženje maloprodajnih cijena i povećanja kvaliteta usluga.

4.8.1. Cijene interkonekcionih servisa

Cijene terminacije poziva u fiksne mreže

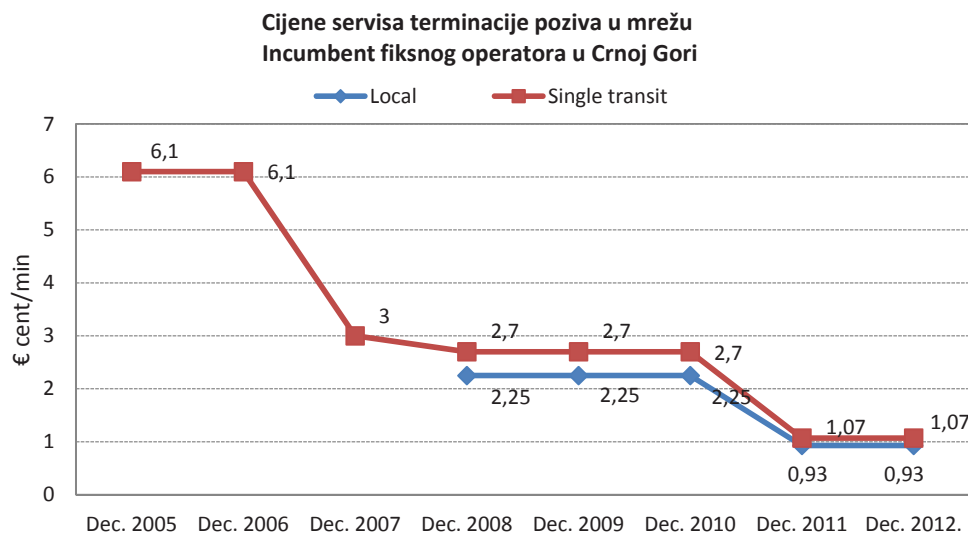
Tokom 2012. godine nije došlo do promjena cijena usluga terminacije poziva u fiksnu mrežu *incumbent* operatora- Crnogorskog Telekomu. Proces smanjenja cijena (*glide path*), koji je uslovljen obavezama koje su proistekle iz Analize relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji-veleprodajni nivo a koju je Agencija završila u 2010. godini, je okončan u 2011. godini. Tokom 2011. godine cijene usluga terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekomu su smanjene u dva koraka, shodno analizi relevantnog tržišta i rješenju Agencije.

Cijena terminacije poziva u mrežu fiksnog dominantnog (*incumbent*) operatora u Crnoj Gori na kraju 2012. godine su bile:

- cijena usluge nacionalne terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekomu 1,07 € centi/min,
- cijena usluge terminacije poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekomu 0,93 € centi/min.

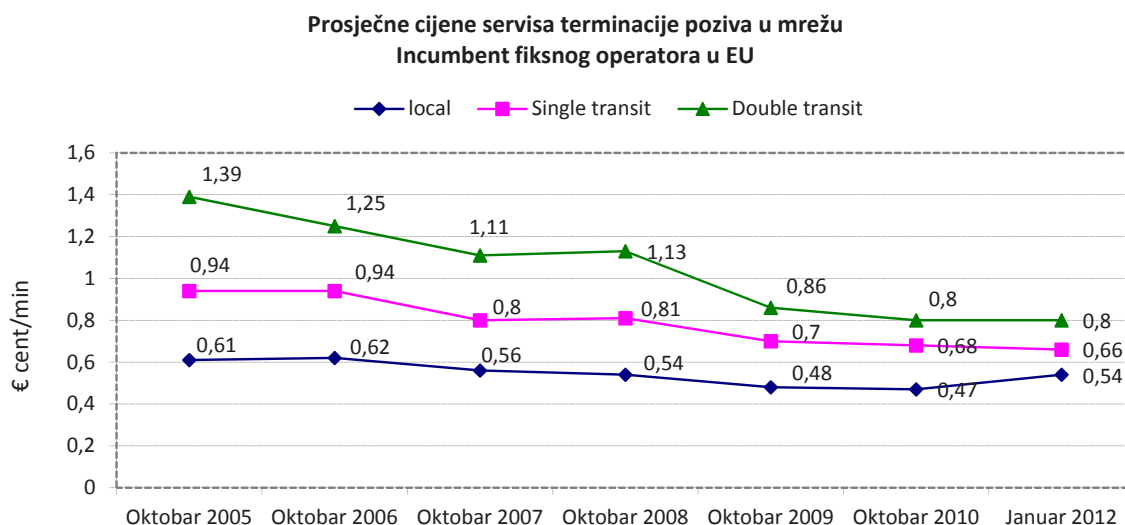
Cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu M:tela je smanjena u novembru 2012. godine, u skladu sa Analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo. Cijena je smanjena za 13% i na kraju 2012. godine je iznosila 1,24 € centi/min. Kao što se iz navedenih cijena terminacije poziva može zaključiti, Agencija je dozvolila asimetriju ovih cijena u ograničenom vremenskom periodu, pri čemu se nivo asimetrije cijena postepeno smanjuje.

Na sledećem grafiku je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekomu u periodu od 2005 – 2012. godine:

Sa ovog grafika se može vidjeti da su cijene servisa terminacije poziva u fiksnu mrežu značajno smanjene u posmatranom vremenskom periodu. Ukupno smanjenje cijene za terminaciju poziva u fiksnu mrežu, za *single transit* nivo, Crnogorskog Telekom od 2005. godine do kraja 2012. godine, je iznosilo 82,4%. Pored toga, referentnom interkonekcionom ponudom iz 2008. je omogućena i terminacija poziva na lokalnom nivou, koju Crnogorski Telekom prije toga nije nudio.

Na sljedećem grafiku je dat trend kretanja prosječnih cijena usluga terminacije poziva u fiksne mreže u Evropskoj Uniji:

IZVOR: Digital Agenda Scoreboard 2011 - Electronic communications market indicators, maj 2011; Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) "Termination Rates Benchmark Snapshot (January 2012)"

Sa prethodnog grafika se može vidjeti da se nivo cijena *svih kategorija* terminacije poziva u fiksnu mrežu nije značajnije mijenjao poslednjih godina. Takođe, poređenjem različitih kategorija terminacije poziva, dolazi se do zaključka da je prosječna cijena *double transit* terminacije poziva, u januaru 2012. godine, približno 50% veća od cijene lokalnog nivoa terminacije poziva u članicama Evropske Unije.

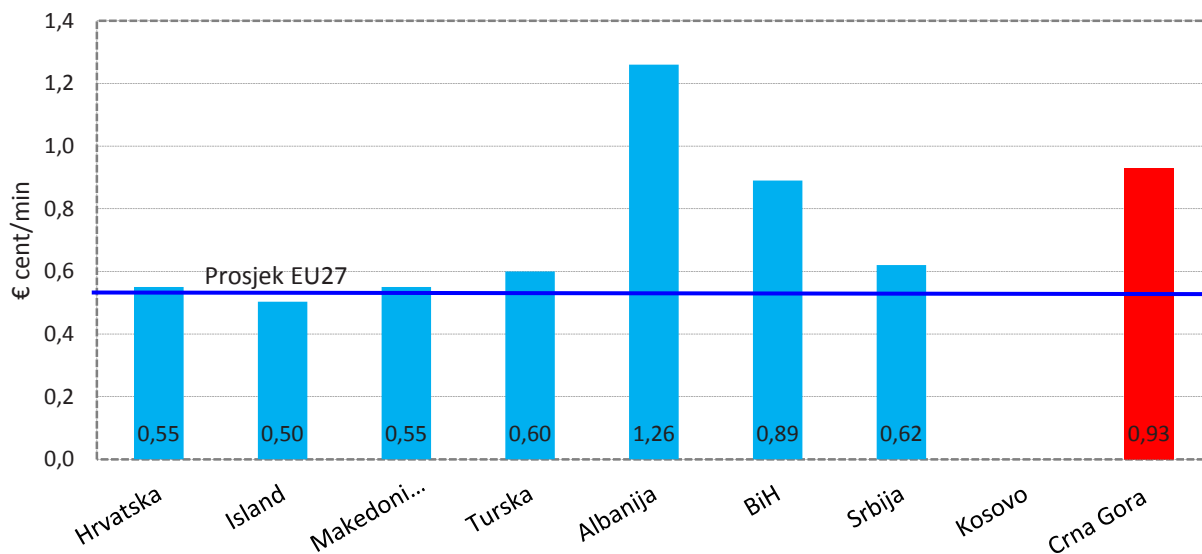
Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u fiksnoj mreži sa cijenama u državama iz okruženja korišćeni su podaci iz Izvještaja 2: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, jul 2012. godine (*REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj izvještaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije.

Na sledećim graficima su prikazane cijene za servis terminacije poziva u fiksnu mrežu za kategorije *local* i *single transit* terminacija poziva u mrežu *incumbent* operatora, za države iz okruženja (cijena po minutu koja je prosječna cijena prva tri minuta poziva u skupom intervalu, tzv. *peak-time*). U većini država se primjenjuju sva tri tipa naknada za terminaciju u zavisnosti od kategorije terminacije (*local*, *single transit* i *double transit*)¹⁸, što zbog arhitekture mreže nije slučaj u Crnoj Gori. Na graficima ispod je data i prosječna ponderisana vrijednost cijena za *local* i *single transit* terminaciju za članice Evropske Unije koje iznose 0,54 € centi/min, odnosno 0,66 € centi/min respektivno (Izvor: *Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) „Termination Rates Benchmark Snapshot -January 2012“*).

18 Postoje tri tipične kategorije servisa terminacije poziva koje se pružaju u fiksnim telefonskim mrežama:

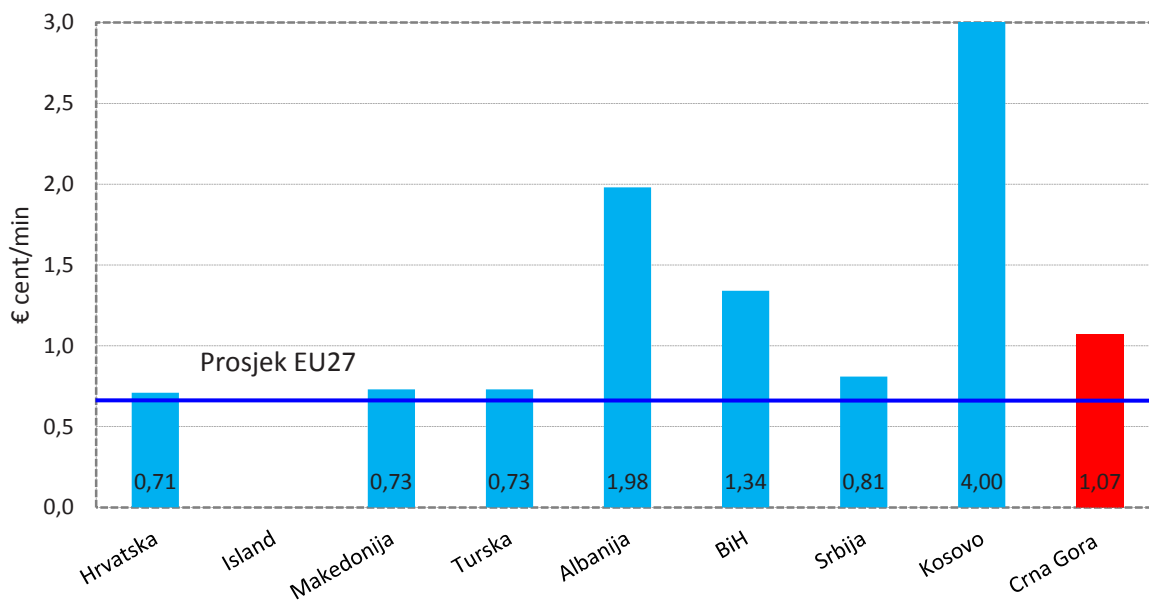
- *Local terminacija poziva*: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do lokalne centrale na koju je direktno povezan krajnji korisnik.
- *Single Transit terminacija poziva*: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do tranzitne centrale koja ima direktan link sa lokalnom centralom na koju je direktno povezan krajnji korisnik.
- *Double Transit terminacija poziva*: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do tranzitne centrale koja nema direktan link sa lokalnom centralom na koju je direktno povezan krajnji korisnik, tj. poziv se prenosi preko dvije tranzitne centrale

**Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent
fiksno operatora - local terminacija poziva
prosjeak EU - 0,54 € cent/min**

IZVOR: REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (jul 2012.)

**Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent
fiksno operatora - single transit terminacija poziva
EU prosjeak - 0,66 € cent/min**

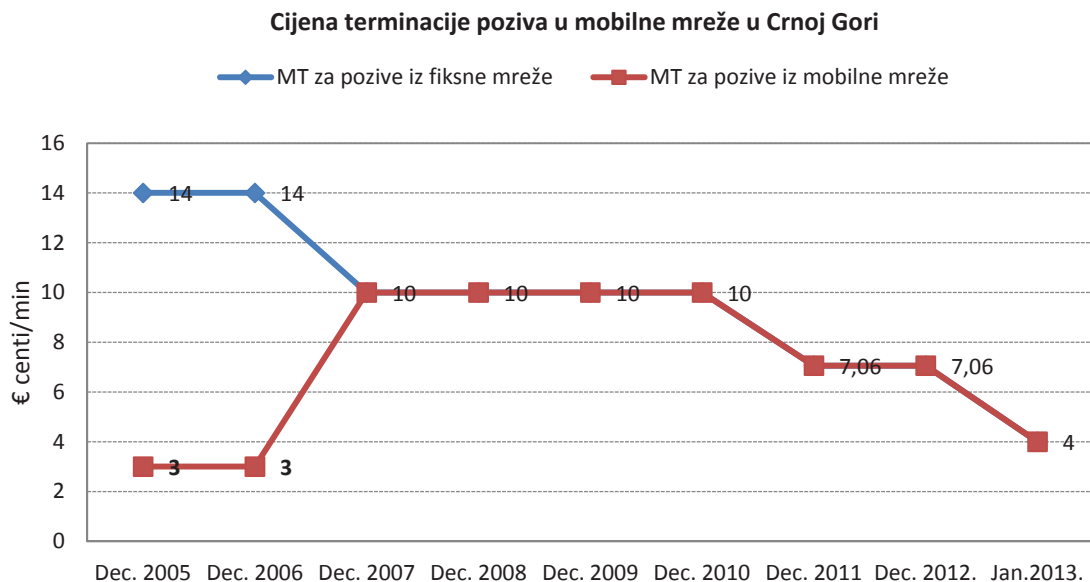

IZVOR: REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (jul 2012.)

Na osnovu prethodnih grafika se može zaključiti da je i pored velikog smanjenja u posljednjih nekoliko godina nivo cijena usluga terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekom iznad prosjeka cijena ovih usluga u državama iz okruženja. Takođe, cijene ovih usluga u Crnoj Gori su veće od prosjeka cijena ovih usluga u državama članicama EU.

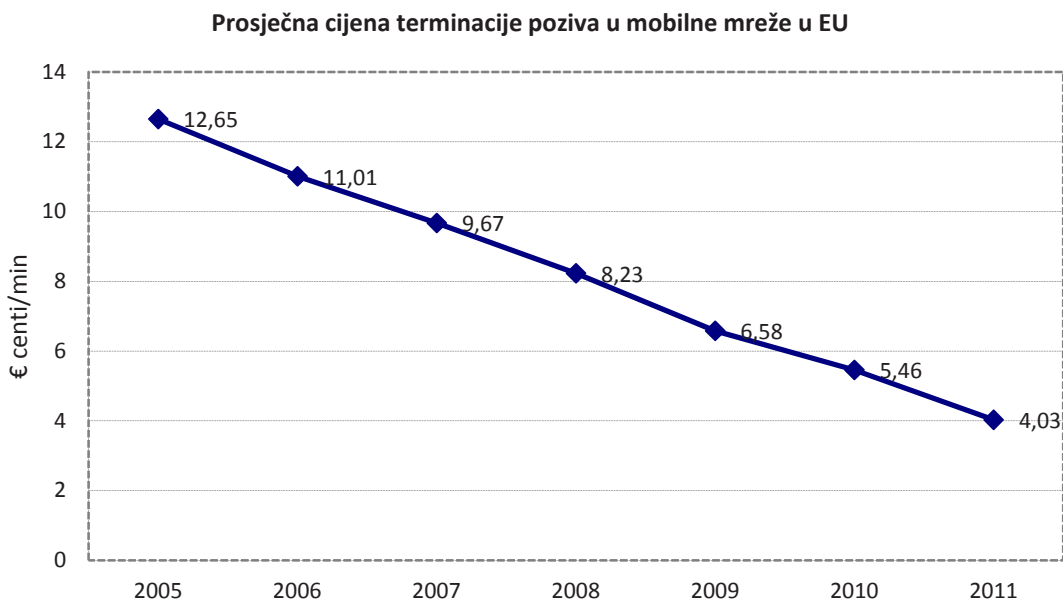
Cijene terminacije poziva u mobilne mreže

Tokom 2012. godine nije došlo do promjena cijene terminacije poziva u mobilne mreže. Cijena ove usluge je na kraju 2012. godine iznosila 7,06 € centi/min. Ni cijene za terminaciju SMS i MMS se nijesu mijenjale tokom 2012. godine i na kraju godine su iznosile 2,2 € centi za SMS i 6,6 € centi za MMS. Na sledećem grafiku je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori u periodu od 2005 – 2012. godine.

Kao što se sa grafika može vidjeti, cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori su se razlikovale u zavisnosti od toga da li je poziv započeo u fiksnoj ili mobilnoj mreži. Ta pojava, koja je bila diskriminatorna, je otklonjena 2007. godine, od kada važi ista cijena za pozive koji terminiraju u mobilnim mrežama u Crnoj Gori bez obzira u kojoj crnogorskoj mreži je poziv započeo.

U zemljama članicama Evropske Unije je nastavljen trend pada cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže što je ilustrovano sledećim grafikom:

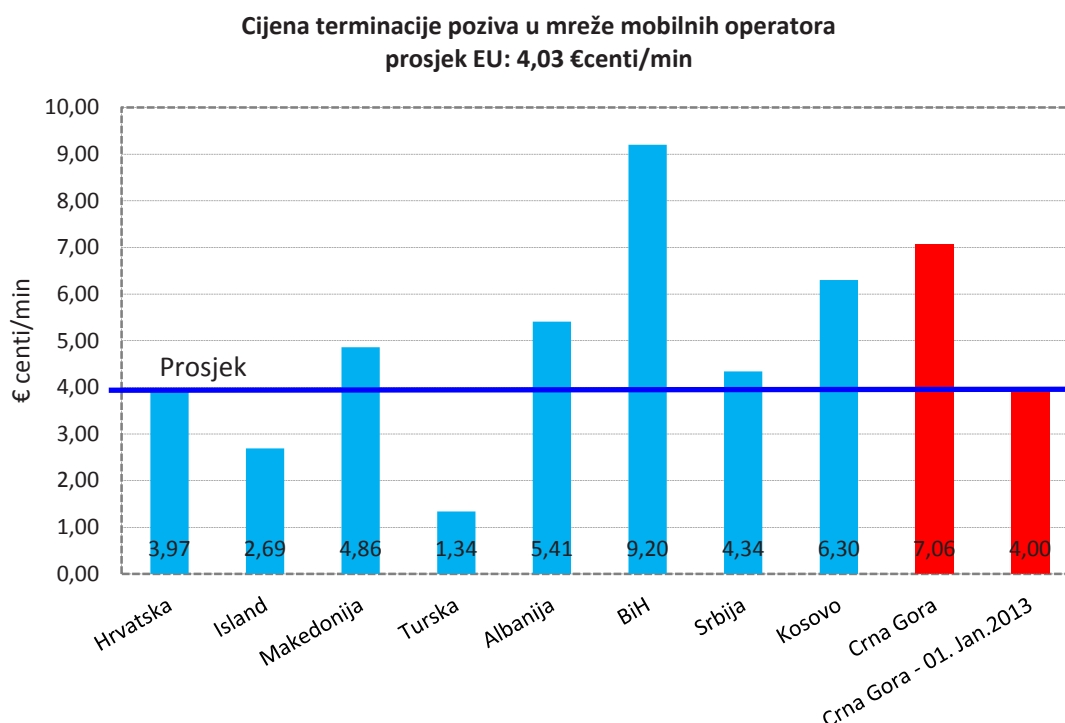
IZVOR: Digital Agenda Scoreboard 2011 - Electronic communications market indicators, maj 2011; Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) "Termination Rates Benchmark Snapshot (January 2012)"

Kao što se vidi sa prethodnog grafika prosječna cijena servisa terminacije poziva u mreže mobilnih operatora u državama članicama Evropske Unije niža je za 26% u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, i dalje postoje velike razlike cijena ovih servisa u pojedinim

državama članicama i to od 1,5 € centi/min u Francuskoj do 8,53 € centi/min u Luksemburgu. Iako cijene terminacije poziva u mobilne mreže imaju stalni trend pada one su i dalje značajno veće od cijena terminacije poziva u fiksne mreže. U zemljama članicama Evropske Unije regulatorne mjere efikasno smanjuju ove cijene preko mehanizma postepenog smanjenja cijena (eng. *glide-path*).

Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže sa cijenama u državama iz okruženja, korišćeni su podaci iz Izveštaja 2: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, jul 2012. godine (*REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izveštaj je pripremila konsultantska firma Cullen International za potrebe Evropske Komisije.

Sledeći grafik pokazuje uporedne podatke za cijene terminacije poziva u mobilne mreže za države iz okruženja, koja je zasnovana na prva tri minuta poziva u skupom intervalu, tzv. *peak-time*. U slučaju da se u nekoj državi primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva onda je data cijena terminacije poziva u mrežu najvećeg mobilnog operatora (prema prihodu i broju korisnika). U Crnoj Gori se primjenjuju simetrične cijene ove usluge, dok se u 4 države iz okruženja (Hrvatska, Makedonija, Turska i Albanija) primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva u mobilne mreže. Kao što se sa grafika vidi, nivo cijena ove usluge kod operatora u Crnoj Gori je tokom 2012. godine bio iznad nivoa cijena ovih usluga najvećeg broja operatora iz država regiona, kao i iznad prosjeka cijene ove usluge u zemljama članicama Evropske Unije koji iznosi 4,03 € centi/min (Izvor: *Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) „Termination Rates Benchmark Snapshot (January 2012)“*, januar 2012).

IZVOR: *REPORT 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries (jul 2012.)*

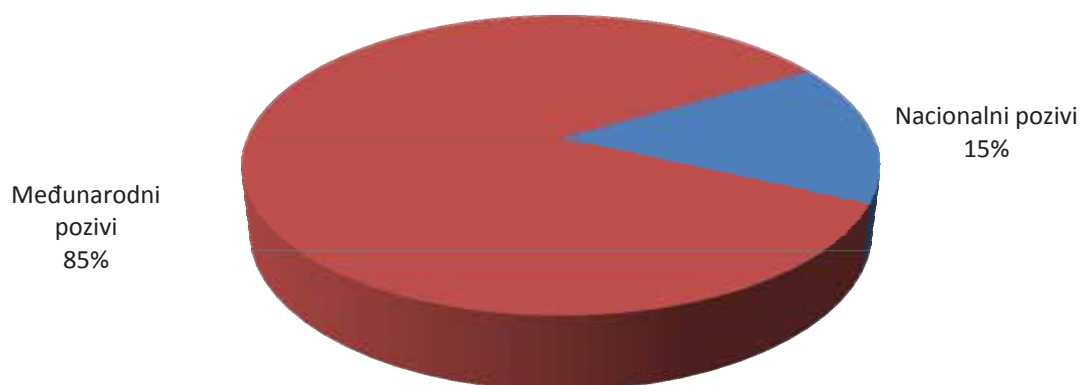
Da bi stvorila uslove za smanjenje maloprodajnih cijena i time veće povoljnosti za krajnje korisnike Agencija je rješenjem odredila da od 01. 01. 2013. godine cijena terminacije poziva u mobilne mreže bude 4 € centi/min, što predstavlja smanjenje ove cijene od 43,3% u odnosu na prethodno važeću cijenu. Tako formirana cijena terminacije poziva u mobilne mreže je približna cijenama u okruženju i prosjeku u Evropskoj Uniji.

4.8.2. Tržište terminacije poziva

Tržište terminacije poziva u fiksne mreže

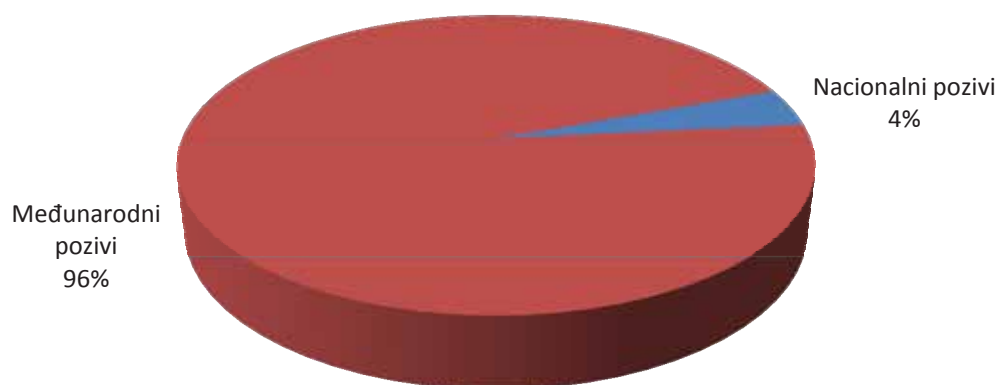
Ukupan obim saobraćaja koja se terminirana u fiksnim mrežama u Crnoj Gori je u 2012. godini iznosio 71.420.591 minuta, što predstavlja smanjenje od 6% u odnosu na 2011. godinu. Pri tome, u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva je došlo do povećanja obima saobraćaja od 3% u odnosu na 2011. godinu, dok je u kategoriji terminiranih međunarodnih poziva došlo do smanjenja od 8,55% u odnosu na 2011. godinu. Struktura terminiranih poziva je prikazana na sledećem grafiku.

Struktura obima terminiranih poziva u fiksne mreže u 2012. godini

Prihodi od terminacije poziva u fiksne mreže operatora u Crnoj Gori su u 2012. godini iznosili 4.624.830 €, što je predstavlja smanjenje od 6,95% u odnosu na 2011. godinu. Struktura prihoda od terminiranih poziva u fiksne mreže je prikazana na sledećem grafiku.

Struktura prihoda od terminiranih poziva u fiksne mreže u 2012. godini

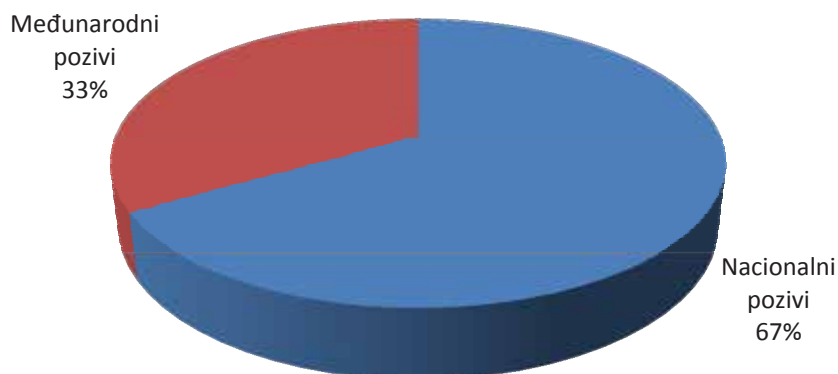

Pri tome, do većeg smanjenja je došlo u prihodima od terminiranih nacionalnih poziva i to za 27,83% u odnosu na 2011. godinu. Kod kategorije prihoda od terminiranih međunarodnih poziva smanjenje je iznosilo 5,81% u odnosu na 2011. godinu.

Tržište terminacije poziva u mobilne mreže

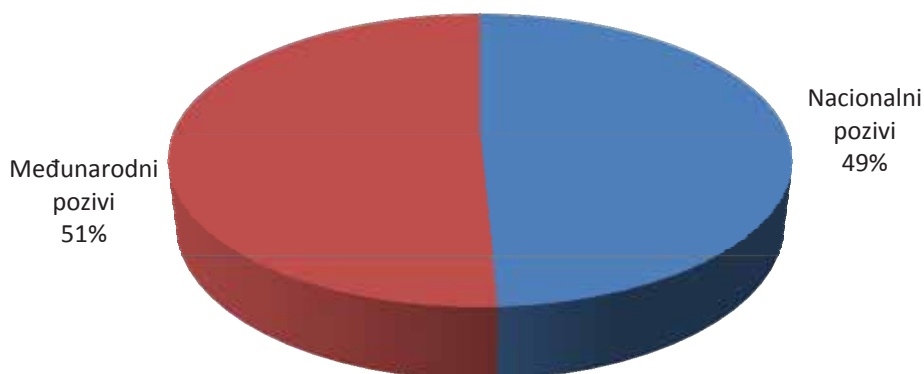
Ukupan obim saobraćaja koji je terminirao u mobilnim mrežama u Crnoj Gori je u 2012. godini iznosio 361.930.853 minuta, što predstavlja smanjenje od 2,71% u odnosu na 2011. godinu. Pri tome, smanjenje se desilo i u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 3,20% u odnosu na 2011. godinu) i u kategoriji terminiranih međunarodnih poziva (smanjenje od 1,72% u odnosu na 2011. godinu). Struktura terminiranih poziva je prikazana na sledećem grafiku.

Struktura obima terminiranih poziva u mobilne mreže u 2012. godini

Prihodi od terminacije poziva u mobilne mreže operatora u Crnoj Gori su u 2012. godini, iznosili 32.386.393 €, što predstavlja smanjenje od 11,38% u odnosu na prihode od terminacije poziva u mobilne mreže operatora u 2011. godini. Struktura prihoda od terminiranih poziva u mobilne mreže je prikazana na sledećem grafiku.

Struktura prihoda od terminiranih poziva u mobilne mreže u 2012. god.

Pri tome, smanjenje se desilo u prihodima od terminiranih nacionalnih poziva u iznosu 24,19% u odnosu na 2011. godinu, dok se povećao prihod od terminiranih međunarodnih poziva za 6% u odnosu na 2011. godinu.

4.9. PRUŽANJE USLUGE PRENOSIVOSTI BROJA

Prenosivost telefonskog broja je usluga koja omogućava svakom pretplatniku da zadrži broj pri promjeni operatora. Broj se može prenositi iz fiksne u fiksnu mrežu, odnosno iz mobilne u mobilnu mrežu. Telekomunikacioni operatori u Crnoj Gori pružaju ovu uslugu od 1. decembra 2011. godine.

Procedure pružanja ove usluge propisane su Zakonom o elektronskim komunikacijama i Pravilnikom o prenosivosti brojeva. Pretplatnik koji želi da prenese broj podnosi Zahtjev za prenos broja kod operatora primaoca broja (operator kod koga pretplatnik prelazi), i to se ujedno smatra i zahtjevom za raskid ugovora sa operatorom davaocem broja (operator sa kojim pretplatnik ima ugovor). Uz zahtjev, pretplatnik je dužan da dostavi i dokaz o plaćenom računu izdatom od strane operatora davaoca broja za poslednji obračunski period koji prethodi periodu u kojem se podnosi zahtjev. Prilikom podnošenja zahtjeva, operator primalac broja vrši identifikaciju pretplatnika. Fizička lica dostavljaju na uvid važeći identifikacioni dokument, a pravna lica Rješenje o registraciji iz CRPS Crne Gore. Zahtjev za prenos broja za maloljetna lica podnosi roditelj ili staratelj.

Ukoliko su ispunjeni svi uslovi za prenos broja, pretplatniku se određuje datum prenosa broja, koji ne može biti duži od 5 radnih dana. Pretplatnik neće moći da koristi elektronske komunikacione usluge na dan prenosa u periodu od 13:00 – 16:00 časova.

Ukoliko zahtjev za prenos broja bude odbijen, pretplatnik može da podnese prigovor Agenciji. Pretplatnik može ponovo da prenese svoj broj nakon 3 mjeseca od zadnjeg prenosa.

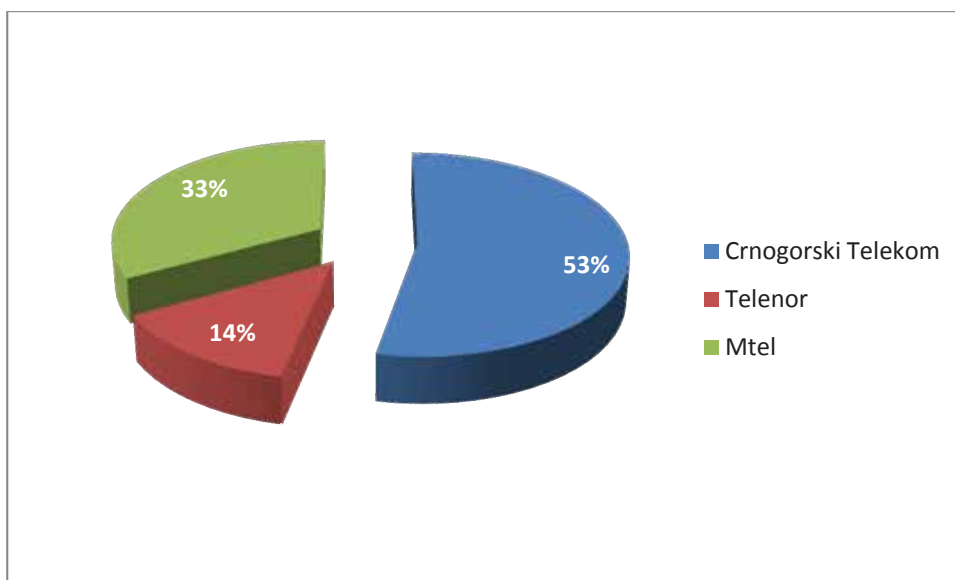
Na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama i Pravilnika o prenosivosti brojeva, Agencija je donijela Odluku o utvrđivanju visine jednokratne naknade za uslugu prenosivosti broja i načinu raspodjele. Propisana naknada iznosi 3,50€, a raspoređuje se između operatora davaoca i operatora primaoca telefonskog broja u odnosu 80:20%, odnosno operator iz čije se mreže prenosi broj dobija 2,80€, a operator u čiju se mrežu prenosi broj dobija 0,70€ po prenešenom broju. Telekomunikacioni operatori: Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel su odlučili da uslugu prenosa telefonskih brojeva, za sada, pružaju besplatno. Pretplatnici ne plaćaju naknadu za uslugu prenosa broja, ali u skladu sa odlukom Agencije operator u čiju se mrežu prenosi broj, plaća operatoru iz čije se mreže prenosi broj 2,8€ po prenesenom broju.

Uslugu prenosivosti broja u 2012. godini je iskoristilo 3.839 pretplatnika, pri čemu je bilo 319 prenosa brojeva između fiksnih, a 3.520 između mobilnih mreža.

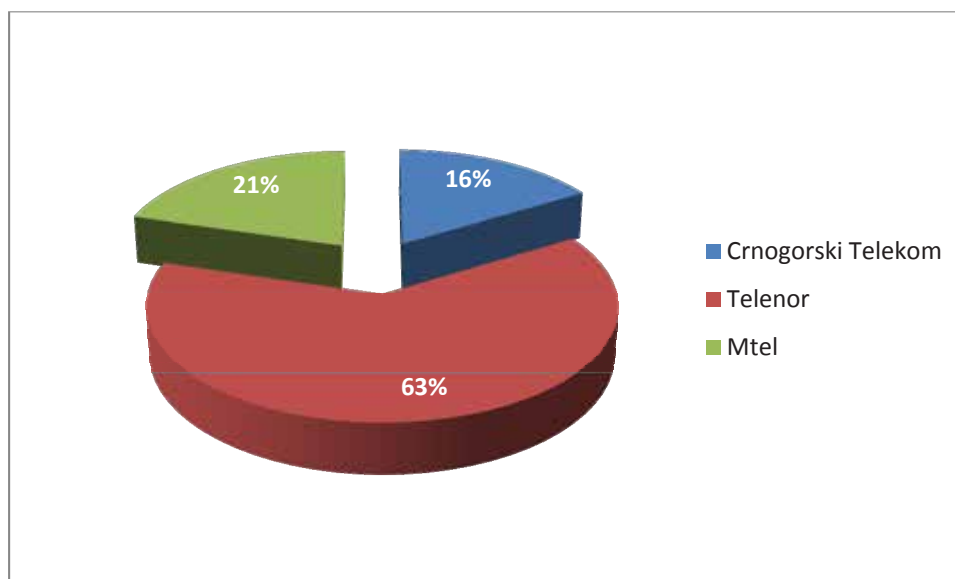
U fiksnim mrežama svi brojevi, njih 319, su prenešeni iz fiksne mreže Crnogorskog Telekom a.d. u fiksnu mrežu operatora M:tel d.o.o.

Kod prenosa brojeva između mobilnih mreža (3.520), najviše brojeva je prenešeno u mrežu Crnogorskog Telekom a.d. i to 1.874, zatim u mrežu operatora M:tel d.o.o. i to 1.163, dok je u mrežu operatora Telenor d.o.o. prenijeto ukupno 483 broja.

Na sledećem grafiku je dat grafički prikaz prenesenih brojeva za 2012. godinu u mrežama mobilnih operatora.

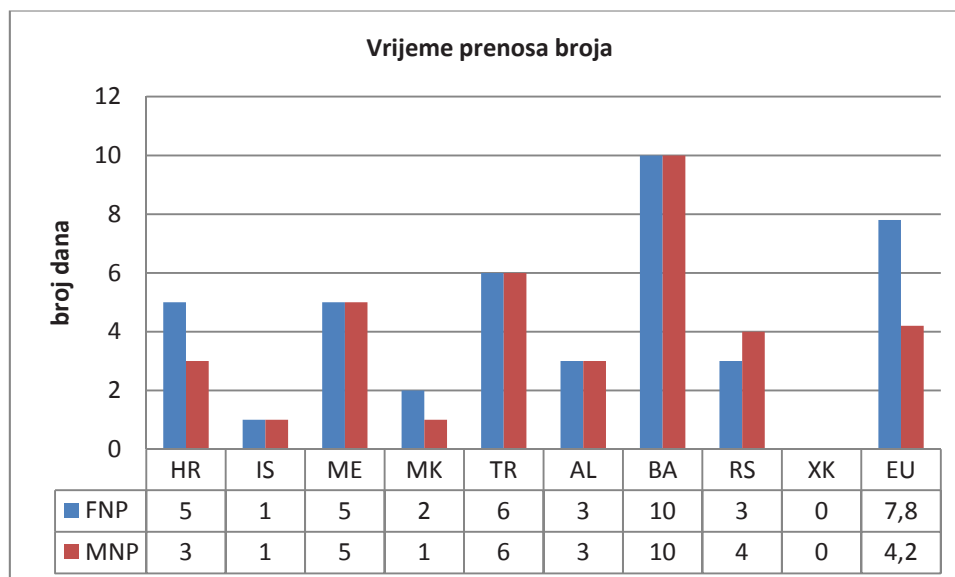

U 2012. godini najviše brojeva je prenešeno iz mreže Telenor-a i to 2.227, zatim iz mreže M:tel-a 717, dok je iz mreže Crnogorskog Telekom a.d. prenijeto 576 brojeva. Grafički prikaz je dat na sledećoj slici.

Od početka pružanja usluge prenosa telefonskog broja, do kraja 2012. godine prenešeno je 4.159 brojeva, i to 319 u fiksnim i 3.840 u mobilnim mrežama. U mobilnim mrežama najviše je prenešeno u mrežu T-Mobile-a i to 2.033, zatim u mrežu M:tel-a 1.266, dok je u mrežu Telenor-a prenijet 541 broj. U fiksnoj telefoniji svi brojevi su iz mreže Crnogorskog Telekom-a prenešeni u fiksnu mrežu M:tel-a.

Na sledećem grafiku je dat uporedni prikaz vremena prenosa broja u fiksnim (FNP) i mobilnim mrežama (MNP) u Crnoj Gori, zemaljama kandidatima za ulazak u Evropsku Uniju, te prosjek u zemljama članicama Evropske Unije.

U toku 2012. godine sistem centralne baze prenesenih brojeva je funkcionisao na zadovoljavajućem nivou, sa potpunom raspoloživošću i bez smetnji u radu.

4.10. ZAJEDNIČKO KORIŠĆENJE ELEKTRONSKE KOMUNIKACIONE INFRASTRUKTURE

Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture reguliše se u cilju racionalnog korišćenja prostora, zaštite životne sredine i zdravlja ljudi, javne bezbjednosti ili uređenja prostora kako bi se u najvećoj mjeri omogućila raspoloživost kvalitetnog zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture. Operatori su obavezni da pri izgradnji i korišćenju komunikacionih mreža preduzmu sve mjere koje omogućavaju pristup i kvalitetno zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture.

Zajedničko korišćenje infrastrukture u Crnoj Gori regulisano je:

- Zakonom o elektronskim komunikacijama,
- Pravilnikom o obimu i načinu dostavljanja podataka o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje („Službeni list Crne Gore” broj 79/09) i
- Odlukom o obrascima dokumenata koje dostavljaju operatori o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje (“Službeni list Crne Gore” broj 23/10).

U skladu sa svojim nadležnostima Agencija podstiče racionalno korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture i uređuje i redovno ažurira elektronsku bazu podataka u sektoru elektronskih komunikacija. Podaci o kapacitetima infrastrukture operatora imaju poseban značaj zbog izgradnje objekata i infrastrukture, koja se u skladu sa članom 33 Zakona mora obavljati na način da se u najvećoj mogućoj mjeri omogući raspoloživost kvalitetnog zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture, a u cilju racionalnog korišćenja prostora, zaštite životne sredine i zdravlja ljudi, javne bezbjednosti i uređenja prostora. Obim i način dostavljanja podataka o infrastrukturi koja je od interesa za zajedničko korišćenje propisala je Agencija gore pomenutim Pravilnikom i Odlukom.

Na osnovu podataka koje je Agencija prikupila od operatora sačinjen je pregled zajedničkog korišćenja kablovske kanalizacije, antenskih stubova i objekata/zgrada.

Kablovska kanalizacija

Zakup prostora u elektronskoj komunikacionoj kablovskoj kanalizaciji pružaju:

- Crnogorski Telekom a.d. i
- Javno preduzeće za komunalne poslove Podgorica.

Mogućnost zakupa prostora u kablovskoj kanalizaciji od strane drugih operatora dovela je do brže izgradnje pristupnih mreža i pojave novih usluga, što potvrđuje činjenica da istu kod Crnogorskog Telekom a.d. zakupljuju 7 operatora i to: Javno preduzeće za komunalne poslove Podgorica, M-Kabl d.o.o, FiberNet d.o.o, IPMont d.o.o, Cabling d.o.o, Crnogorski elektroprenosni sistem a.d. i MNNews d.o.o, a kod Javnog preduzeća za komunalne poslove Podgorica 4 operatora i to: Crnogorski Telekom a.d, M-Kabl d.o.o, Cabling d.o.o. i MNNews d.o.o.

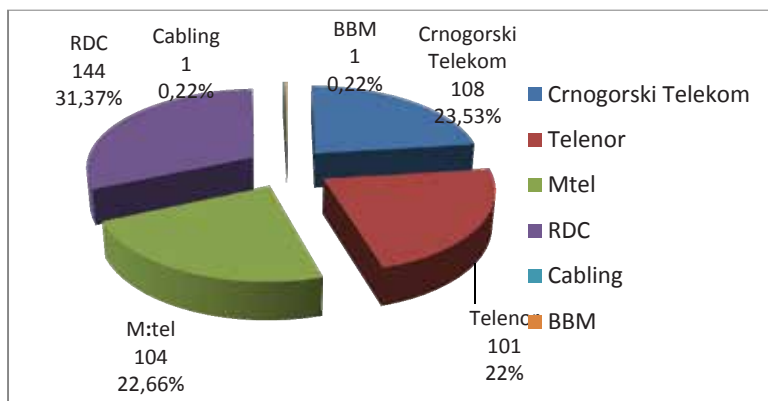
Odnosi sa zakupcima prostora u kablovskoj kanalizaciji uređeni su pojedinačnim ugovorima. Važeće cijene zakupa prostora u kablovskoj kanalizaciji Crnogorskog Telekom a.d. i Javnog preduzeća za komunalne poslove Podgorica su 0,0811 EUR za kabl presjeka 40mm, odnosno 0,0304 za kabl presjeka 20mm.

Zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije je zastupljeno u 7 opština, u ukupnoj dužini od 112.526m, što predstavlja značajan porast u odnosu na kraj 2011. godine, kada je zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije bilo u dužini od 25.088m. Kablovska kanalizacija se zajednički koristi na slijedeći način:

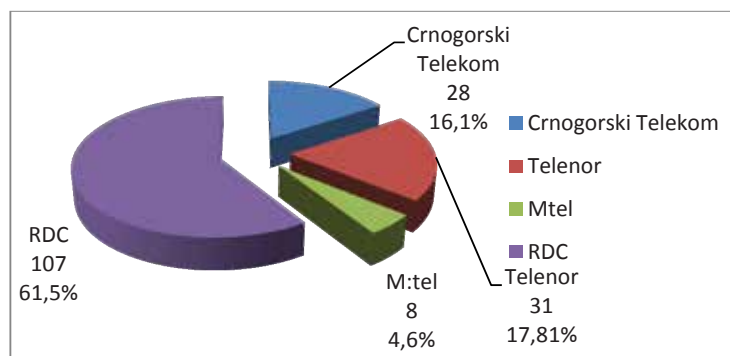
- U Podgorici u ukupnoj dužini od 79.802m (38.656m kod Crnogorskog Telekom a.d. i 41.146m kod Javnog preduzeća za komunalne poslove Podgorica);
- U Herceg Novom u ukupnoj dužini od 6.928m kod Crnogorskog Telekom a.d;
- U Tivtu u ukupnoj dužini od 12.809m kod Crnogorskog Telekom a.d;
- U Kotoru u ukupnoj dužini od 5.885m kod Crnogorskog Telekom a.d;
- U Baru u ukupnoj dužini od 416m kod Crnogorskog Telekom a.d;
- U Bijelom Polju u ukupnoj dužini od 3.103m kod Crnogorskog Telekom a.d. i
- U Pljevljima u ukupnoj dužini od 1.962m kod Crnogorskog Telekom a.d.

Antenski stubovi

Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o, M:tel d.o.o, Radio-difuzni centar d.o.o (RDC), Broadband Montenegro a.d. (BBM) i Cabling d.o.o. u Crnoj Gori posjeduju 459 antenskih stubova. Učešće operatora u vlasništvu nad antenskim stubovima (broj antenskih stubova i procentualno učešće) je dato na sledećem grafiku.

Operatori koji su vlasnici antenskih stubova daju u zakup prostor na 174 antenska stuba, što čini oko 38% od ukupnog broja antenskih stubova. Na sledećoj slici je dato učešće pojedinih operatora u ukupnom broju antenskih stubova na kojima je dato pravo korišćenja prostora drugim operatorima (broj stubova i procentualno učešće).

Mobilni operatori (Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o.) za pružanje usluga koriste u približno jednakoj mjeri sopstvene i antenske stubove drugih operatora, pri čemu je učešće antenskih stubova Radio-difuznog centra d.o.o. u mrežama Crnogorskog Telekom, Telenora i M:tela od 29,63% do 36,74%. Učešće stubova preostala dva mobilna operatora u ukupnom broju antenskih stubova mobilnih operatora se kreće od 2,47% do 12,7%. Na 41 antenskom stubu su zastupljena sva tri mobilna operatora. Na 2 antenska stuba nalazi se više od 10, a na 20 antenskih stubova više od 5 operatora/emitera.

Objekti/zgrade

Zajedničko korišćenje infrastrukture je zastupljeno u objektima/zgradama Crnogorskog Telekom a.d, Telenora d.o.o, M:tela d.o.o. i Radio-difuznog centra d.o.o. na ukupno 156 lokacija, što predstavlja porast od oko 11% u odnosu na 2011. godinu.

Agencija je kroz davanje mišljenja na dokumente planiranja prostora, izdavanje tehničkih uslova, kao i snižavanjem cijena u skladu sa rezultatima analize relevantnog tržišta u velikoj mjeri doprinijela da zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture u Crnoj Gori bude više zastupljeno i postane model na kome operatori zasnivaju početak pružanja usluga.

5.

PLANIRANI I IZVRŠENI RADNI ZADACI AGENCIJE U 2012. GODINI

5.1. UPRAVNI POSTUPCI

5.1.1. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika

Pitanje zaštite korisnika javnih komunikacionih usluga je regulisano Zakonom o elektronskim komunikacijama. Korisnik javnih komunikacionih usluga ima pravo na:

- pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži u roku od osam dana, od dana podnošenja zahtjeva, ukoliko postoje tehničke mogućnosti za isti,
- korišćenja usluga elektronskih komunikacija javno deklarisanog kvaliteta, raspoloživosti i sigurnosti,
- detaljan, raščlanjen račun sa cijenom elektronskih komunikacionih usluga u formi koja omogućava kontrolu utroška,
- zaštitu tajnosti elektronskih komunikacija, osim u slučajevima propisanih zakonom,
- prava koja proističu iz drugih zakona koji uređuju pitanja zaštite potrošača, ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Prigovor po pitanju pristupa i kvaliteta usluga korisnik podnosi operatoru odmah po utvrđivanju istih, dok prigovor na iznos računa, korisnik podnosi operatoru u roku od osam dana od prijema računa, u pisanoj formi. Operator odlučuje o prigovoru u roku od osam dana od dana prijema prigovora i odluku donosi u pisanoj formi. Ukoliko operator odbije prigovor, ili ne odluči u roku od osam dana od dana podnošenja prigovora, korisnik može podnijeti žalbu Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koja će u roku od 15 dana odlučiti po prigovoru. Na odluku Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije u roku od 15 dana od dana prijema odluke. Tokom 2012. godine podnijete su 223 žalbe korisnika javnih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika. Ukupan broj podnijetih žalbi korisnika i način rješavanja, po opštinama je dat u narednoj tabeli.

OPŠTINA	PRIHVAĆENA	ODBIJENA	RIJEŠENO NA DRUGAČIJI NAČIN-ODGOVORENO	ZAKLJUČAK O OBUSTAVLJANJU POSTUPKA	UKUPNO U 2012. GODINI
Podgorica	37	32	17	32	118
Nikšić	7	4	1	-	12
Cetinje	2	-	1	1	4
Herceg Novi	6	4	4	2	16
Bijelo Polje	1	3	-	1	5
Bar	8	4	5	-	17
Danilovgrad	1	2	1	-	4
Budva	2	2	1	3	8
Kotor	6	4	1	1	12
Berane	1	1	1	1	4
Tivat	-	3	-	-	3

OPŠTINA	PRIHVAĆENA	ODBIJENA	RIJEŠENO NA DRUGAČIJI NAČIN-ODGOVORENO	ZAKLJUČAK O OBUSTAVLJANJU POSTUPKA	UKUPNO U 2012. GODINI
Rožaje	2	2	-	-	4
Pljevlja	-	1	-	1	2
Žabljak	-	-	-	-	0
Kolašin	-	-	-	-	0
Andrijevica	-	1	-	-	1
Mojkovac	2	1	-	1	4
Ulcinj	-	2	-	1	3
UKUPNO:	75	66	32	44	217

Dakle od 223 podnijete žalbe tokom 2012. godine za njih 217 je završen postupak, dok je 6 žalbi korisnika prenijeto na dalje postupanje u 2013. godini.

Kada su u pitanju žalbe na odluke Savjeta Agencije, a koje se odnose na zaštitu korisnika javnih komunikacionih usluga, u 2012. godini je bilo 26 žalbi.

- Od ukupnog broja žalbi, operatori su uložili 14 žalbi na odluke Agencije, i to Crnogorski Telekom a.d. devet (9) žalbi, Telenor d.o.o. pet (5) žalbi, a dvanaest (12) žalbi na odluke Agencije su bile uložene od strane korisnika.
- Rješenjima Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije usvojeno je 14 žalbi. U četiri predmeta Ministarstvo je svojim rješenjima meritorno odlučilo, odnosno, usvojilo žalbe operatora i naložilo korisnicima da izmire potraživanja prema operatorima. U ostalih 10 predmeta Ministarstvo je donijelo rješenja kojima je poništila odluke Agencije i naložila Agenciji da sprovede ponovni postupak. Agencija je rješavajući u ponovnom postupku, ostala pri ranije donijetim odlukama, odnosno, usvojila žalbe korisnika.
- Ministarstvo je donijelo sedam rješenja kojima je odbilo žalbe korisnika - fizičkih lica.
- Takođe je, pet žalbi fizičkih lica, izjavljene na odluke Agencije, proslijeđeno Ministarstvu sa spisima predmeta, i postupak po žalbama je u toku.
- Na donijeta rješenja Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, podnijete su tužbe u pet predmeta, pred nadležnim Upravnim sudom Crne Gore, i to sve od strane fizičkih lica – korisnika, koje su u postupku rješavanja.

Analizom broja podnijetih žalbi u 2012. godini, utvrđeno je da je povećan broj istih u odnosu na predhodnu godinu i žalbe se u većini odnose na visinu računa za korišćenje usluga operatora, i to za usluge rominga i interneta, kao i na iznos obračuna usluga pri korišćenju najnovijih telefona, sa android platformom i *i-phone* telefona.

Agencija je nastavila sa aktivnostima definisanim Akcionim planom za realizaciju Nacionalnog programa zaštite potrošača u periodu od 2010 - 2012. godine, kao i Nacionalnim programom zaštite potrošača u periodu od 2012 - 2015. godine, koji je usvojen od strane Vlade Crne Gore oktobra 2012. godine. U okviru tih aktivnosti Agencija je, dostavljala podatke o aktivnostima preduzetim od strane nadzora Agencije i podatke o broju primljenih žalbi od strane korisnika na odluke operatora, kao i podatke o broju donijetih odluka po žalbama.

Agencija je u izvještajnom periodu obezbijedila direktan telefon za kontakt sa korisnicima, kao i posebnu adresu na zvaničnom web sajtu Agencije www.ekip.me (>Korisnici pitaju<), tako da je stvorena mogućnost da se u najkraćem roku dostavlja odgovor korisnicima na postavljena pitanja. U cilju informisanosti korisnika elektronskih komunikacionih usluga, Agencija je u kontinuitetu dostavljala sredstvima informisanja saopštenja različite sadržine.

Agencija je u 2012. godini pokrenula inicijativu i donijela Rješenje o izmjeni i dopuni Opštih uslova zasnivanja pretplatničkog odnosa, kojim je obavezala operatore da, u cilju zaštite prava i interesa korisnika, na

primjeren način (SMS-om ili pozivom korisnika) obavijesti korisnika o netipičnoj potrošnji, nakon čega bi operatori ograničavali korisniku korišćenje usluga, uz njegovu saglasnost. Početak implementacije ovog Rješenja je predviđeno za prvi kvartal 2013. godine.

Što se tiče obaveze iz člana 102 Zakona o elektronskim komunikacijama, koja se odnosi na davanje saglasnosti na tipske pretplatničke ugovore od strane Savjeta, u istom periodu data je saglasnost za pretplatničke ugovore, za sledeće operatore:

- Crnogorskom Telekomu a.d. - za inovirani Ugovor o pretplatničkom odnosu (za pravna i fizička lica) čiji sastavni delovi čine:
 - Ponuda za zasnivanje pretplatničkog odnosa za PSTN, ruralni i ISDN telekomunikacioni priključak;
 - Opšti uslovi za korišćenje ADSL servisa;
 - Ponuda za korišćenje usluga brzog pristupa na internet mrežu korišćenjem ADSL tehnologije (pravna lica);
 - Opšti uslovi za korišćenje Extra TV usluga;
 - Ponuda za zasnivanje pretplatničkog odnosa za Extra TV (Start i Mini paket).
- M:telu d.o.o. Podgorica - za Ugovor za usluge prenosa podataka putem zakupa mjesnog - međumjesnog voda E1-2 Mb/s i Ugovor o pružanju usluga zakupa voda kapaciteta _____Mb/s .
- Telenoru d.o.o. Podgorica - za Ugovor za pružanje usluga Univerzalnog servisa.
- Cablingu d.o.o. Budva - za inovirani Ugovor o međusobnim pravima i obavezama pružanja usluga kablovske TV.
- M-Kablu d.o.o. Podgorica - za Aneks ugovora o zasnivanju korisničkog odnosa servisa distribucije TV programa i interneta.
- Radio-difuznom centru d.o.o. Podgorica – za Opšti ugovor o pružanju usluga.

Shodno članu 4 Odluke o načinu objave informacija o cijenama, tarifama i opštim uslovima pružanja javnih elektronskih komunikacionih usluga („Službeni list Crne Gore“, broj 21/10), Agencija je na svojoj zvaničnoj **web** stranici objavila tipske pretplatničke ugovore na koje je dala saglasnost.

5.1.2. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i rješavanje sporova između tih subjekata

Zakonom o elektronskim komunikacijama propisano je, između ostalog, da Agencija rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, saradujući sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurencije i zaštitu korisnika.

Takođe je Zakonom utvrđeno da Agencija odlučuje o pravima i obavezama operatora koji pružaju elektronske komunikacione usluge i/ili obezbeđuju elektronske komunikacione mreže u roku od 30 (trideset) dana od dana podnošenja zahtjeva, te da se na postupak pred Agencijom primjenjuju odredbe zakona kojim je uređen opšti upravni postupak ako Zakonom o elektronskim komunikacijama nije drukčije određeno.

Protiv odluke Agencije može se izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije u roku od 15 dana od dana prijema odluke. Postupak po žalbi operatora na odluku Agencije razrađen je odredbama Zakona o opštem upravnom postupku.

Zakonom o elektronskim komunikacijama, takođe je, određeno da se u slučaju spora između operatora koji obezbeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge isti mogu pisanim putem dogovoriti ili Agencija može predložiti da se spor rješava primjenom pravila posredovanja ili arbitražnog postupka, ako bi takav postupak doprinio boljem i blagovremenijem rješavanju spora, u skladu sa ciljevima efikasne konkurencije, razvoja tržišta i zaštite interesa korisnika. Takođe je propisano da je Agencija, ukoliko predloži mehanizme posredovanja, dužna o tome obavijestiti strane u sporu bez odlaganja.

U vezi sa time, Agencija nastoji da preventivno djeluje već u procesu pregovaranja, posebno između operatora, ukoliko ocijeni da je to neophodno i u okviru datih nadležnosti, s obzirom na njihove zahtjeve, a u svakom slučaju, nakon njihovog neuspješnog završetka procesa dogovaranja, a donošenjem odgovarajućih odluka-rješenja po pitanju zajedničkog korišćenja telekomunikacione infrastrukture, korišćenja određenih servisa, pregovora oko pristupa i interkonekcije i slično.

Pred Agencijom su u 2012. godini, između operatora koji obezbeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge, vođeni sporovi.

M:tel d.o.o. Podgorica, je inicirao spor sa Radio-difuznim centrom d.o.o. Podgorica, vezano za različite naknade koje se naplaćuju mobilnim operaterima za zakup infrastrukture. U vezi sa tim sporom, Agencija je posredstvom službe nadzora obavila kontrolu akata koji se odnose na obračun naknada i istovremeno podnijela Inicijativu Agenciji za zaštitu konkurencije, da ispita postojanje narušavanja konkurencije odredbama ugovora o zakupu koje je Radio-difuzni centar d.o.o. Podgorica potpisao sa Crnogorskim Telekomom a.d. i Telenorom d.o.o. Podgorica. Postupci po preduzetim mjerama su u toku.

U vezi donijetih rješenja za operatore elektronskih komunikacionih servisa i mreža o regulatornim naknadama za 2012. godinu, Radio-difuzni centar d.o.o. i Telenor d.o.o. su izjavili žalbe na predmetna rješenja. Agencija je u ponovnom postupku donijela nova

rješenja koja su od strane nadležnog Ministarstva poništena. Rešenje o naknadama za 2012. godinu, kao i rješenje o usaglašavanju naknada za 2012. godinu, za ova pravna lica su u ponovnom postupku rješavana.

Tokom 2012. godine nastavljeno je vođenje upravnih postupaka o upisu u Registar operatora elektronskih komunikacionih usluga i naknadama za 2009, 2010. i 2011. godinu za privredna društva Telenor d.o.o. Podgorica i Radio-difuzni centar d.o.o. Podgorica. U vezi sa tim, pripremljene su infomacije o genezi ovih postupaka i iste su prosljeđene Ministarstvu, kao apel da se sagledaju posljedice ovako dugih postupaka. Istovremeno su podnijete tužbe Upravnom sudu Crne Gore u oba predmeta, kojima su napadnuta ukidna rješenja Ministarstva, ali su tužbe odbačene iz razloga što Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost kao prvostepeni organ u konkretnim postupcima, po ocjeni Upravnog suda, nema pravo na tužbu.

Podnijeto je 12 predloga Privrednom sudu Podgorica, za prinudno izvršenje, zbog neplaćanja regulatornih naknada od strane operatora elektronskih komunikacionih mreža i servisa ovoj Agenciji. Poslata su urgencije istom sudu za 13 operatora, po istom osnovu, koji su utuženi u 2011. godini, a za koje postupak još uvijek nije okončan.

Agencija je takodje vodila postupak verifikacije neto troškova univerzalne poštanske usluge Pošte Crne Gore a.d. nakon izvještaja nezavisnog revizora Reviko d.o.o. Podgorica. Odluka Agencije o odbijanju zahtjeva - fakture Pošte Crne Gore a.d. za naknade neto troškova univerzalne poštanske usluge je trenutno u postupku po tužbi Pošte Crne Gore a.d. pred Upravnim sudom Crne Gore.

Donijeta su i dva rješenja kojim su četiri operatora elektronskih komunikacionih servisa: Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o, M:tel d.o.o. i Radio-difuzni centar d.o.o, određeni kao operatori sa značajnom tržišnom pozicijom na relevantnom tržištu. U postupku po žalbama operatora na ta rješenja, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je potvrdilo Rješenje Agencije o određivanju operatora sa značajnom tržišnom pozicijom na relevantnom tržištu pristupa mobilnoj mreži za Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. Jedino je u predmetu po žalbi Radio-difuznog centra d.o.o, Ministarstvo odlučilo, da Radio-difuzni centar d.o.o, nije operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, iako je Zakonom o elektronskim komunikacijama, član 143 stav 2, propisano da je **“do određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom saglasno analizi”**, koju će obaviti Agencija, **“Radio-difuzni centar d.o.o. operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu usluga prenosa i emisije radiodifuznih signala”**.

Po inicijativi Crnogorskog Telekoma a.d, Telenora d.o.o. i M:tela d.o.o, za ocjenu ustavnosti i zakonitosti Pravilnika o regulaciji maloprodajnih cijena javnih elektronskih komunikacionih usluga („Službeni list Crne Gore“, broj 50/12 od 18. 09. 2012. godine), poslat je odgovor Ustavnom sudu. Ustavni sud još uvijek nije donio odluku.

Rješenjem Agencije iz decembra 2012. godine, naloženo je mobilnim operatorima elektronskih komunikacionih servisa da smanje cijenu terminacije poziva, sa 7,06 €centa na 4,00 €centa. Telenor d.o.o. je početkom 2013. godine uložio žalbu na pomenuto rješenje. No, iako je izjavio žalbu na ovo rješenje, Telenor d.o.o, kao i ostala dva operatora, su postupili po Rješenju ove Agencije.

Vodeni su postupci usaglašavanja Referentnih interkonekcionih ponuda operatora elektronskih komunikacionih servisa za pristup mobilnoj mreži sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, koji će početkom 2013. godine rezultirati odgovarajućim rješenjima.

5.2. IZRADA REGULATIVE U OBLASTI ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA

Program rada i Finansijski plan Agencije za 2012. godinu su usvojeni na sjednici Skupštine Crne Gore održanoj dana 20. 12. 2011. godine. Operativnim planom za izvršenje Programa rada Agencije, u 2012. godini bilo je planirano, između ostalog, i donošenje dijela sekundarnog zakonodavstva iz oblasti rada Agencije kao i priprema stručnih osnova za dio sekundarnog zakonodavstva koje donosi resorno ministarstvo i Vlada Crne Gore.

U nastavku teksta slijedi pregled podzakonske regulative donijete od strane Vlade Crne Gore i Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije na osnovu stručnih osnova pripremljenih od strane Agencije, kao i pregled regulative donijete od strane Agencije.

Vlada Crne Gore je donijela i objavila sledeća regulatorna akta:

1. Uredba o izmjenama Uredbe o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis (“Službeni list Crne Gore” broj 20/2012).

Uredbom o minimalnom setu usluga Univerzalnog servisa određuje se minimalni set usluga Univerzalnog servisa koji mora biti dostupan svim krajnjim korisnicima po pristupačnoj cijeni, bez obzira na njihov geografski položaj na teritoriji Crne Gore. Uredba o izmjeni Uredbe o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis je

napravljen izmjena u tom dijelu da je obezbjeđivanje usluge javnih telefonskih govornica uklonjeno iz seta usluga Univerzalnog servisa u Crnoj Gori.

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je donijelo i objavilo sledeća akta:

1. Pravilnik o kvalitetu javnih elektronskih komunikacionih usluga ("Službeni list Crne Gore" broj 09/12). Ovim Pravilnikom su propisane norme kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga i način mjerenja i objavljivanja podataka o kvalitetu usluga.
2. Pravilnik o radio opremi i telekomunikacionoj terminalnoj opremi ("Službeni list Crne Gore" broj 32/12). Ovim Pravilnikom propisani su uslovi koje mora ispunjavati radio oprema i telekomunikaciona terminalna oprema (RiTT oprema) koja se stavlja na tržište u Crnoj Gori, način i postupci ocjenjivanja usaglašenosti RiTT opreme, bitni uslovi koje mora ispuniti tijelo za ocjenjivanje usaglašenosti RiTT opreme, znak usaglašenosti i način označavanja RiTT opreme.

Agencija je donijela i objavila sljedeća regulatorna akta:

1. Plan raspodjele radio-frekvencija namijenjenih radioamaterskoj službi ("Službeni list Crne Gore" broj 25/12). Plan raspodjele radio-frekvencija u radioamaterskoj službi je definisan saglasno Planu namjene radio-frekvencijskog spektra i relevantnim dokumentima Komiteta za elektronske komunikacije (ECC), Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT) i Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU).
2. Pravilnik o izmjeni Pravilnika o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore" broj 50/12). Ovim Pravilnikom su propisane dodatne pogodnosti po pitanju tarifa i paketa Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom.
3. Pravilnik o regulaciji maloprodajnih cijena javnih elektronskih komunikacionih usluga ("Službeni list Crne Gore" broj 50/12). Ovim Pravilnikom se propisuju uslovi i postupak regulacije maloprodajnih cijena javnih elektronskih komunikacionih usluga. Agencija kontroliše cijene javnih elektronskih komunikacionih usluga tako da budu tržišne, odnosno da nivo i struktura cijena budu povezani sa troškovima pružanja servisa.
4. Odluka o izmjeni i dopuni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori ("Službeni list Crne Gore" broj 11/12 i broj 04/13). Ovim odlukama o izmjeni i dopuni Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija stvoreni su uslovi za korišćenje dodatnih radio-frekvencija u opsezima namijenjenim radio-difuznoj službi.

Zakon o izmjenama Zakona o digitalnoj radio-difuziji

Zakonom o izmjenama Zakona o digitalnoj radio-difuziji je propisano produžavanje roka za prelazak sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa i to sa 31. 12. 2012. godine na 17. 06. 2015. godine. Takođe je propisano da će istovremeno emitovanje analognih i digitalnih televizijskih programa početi najkasnije 6 mjeseci prije isteka roka za prestanak emitovanja analogne TV. Zakon je usvojen od strane Skupštine Crne Gore i objavljen u „Službenom listu Crne Gore“ broj 3/12.

Izrada Predloga novog Zakona o elektronskim komunikacijama

Shodno Programu rada Vlade Crne Gore za 2012. godinu, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je Rješenjem broj 052-01-395/1-12 od 16. 02. 2012. godine formiralo radnu grupu za izradu Predloga Zakona o elektronskim komunikacijama u čijem sastavu je bilo 6 predstavnika Ministarstva, 3 predstavnika ove Agencije, 2 predstavnika Agencije za elektronske medije, te po 1 predstavnik Elektrotehničkog fakulteta u Podgorici, Generalnog Sekretarijata Vlade i 1 nezavisni ekspert. Zadatak Radne grupe je bio da izradi Predlog Zakona o elektronskim komunikacijama i to do kraja III kvartala ove godine. Radna grupa je počela sa radom 17. 02. 2012. godine, i u periodu od 17. 02 – 19. 09. 2012. godine je održala 53 plenarna sastanaka. Osim rada na plenarnim sastancima, rad je bio organizovan i u okviru podgrupa od kojih je svaka imala zadatak da razmotri određena pitanja iz pojedinih oblasti Zakona.

Shodno Uredbi Vlade Crne Gore, Radna grupa je sprovela propisane procedure donošenja zakona koje su obuhvatale:

- sprovođenje procedure dobijanja mišljenja zainteresovanih strana prije početka izrade predloga teksta zakona,
- utvrđivanje predloga teksta zakona,
- sprovođenje javnih konsultacija povodom predloga teksta zakona,
- razmatranje pristiglih primjedbi, komentara i sugestija i priprema izvješta,
- utvrđivanje predloga zakona od strane Radne grupe.

Iako je Agencija imala svoje predstavnike u Radnoj grupi, Agencija je svoja mišljenja, sugestije i primjedbe dostavljala i u zvaničnoj formi tokom sprovođenja procedura propisanih Uredbom Vlade Crne Gore.

Izrada Nacrta Zakona o zaštiti od nejonizujućih zračenja

Shodno Programu rada Vlade Crne Gore za 2012. godinu, Ministarstvo održivog razvoja i turizma je formiralo radnu grupu za izradu Nacrta Zakona o zaštiti od nejonizujućeg zračenja u čijem sastavu je bio i jedan predstavnik Agencije. S obzirom na činjenicu da je u nadležnosti ove Agencije, između ostalog, i upravljanje radio-frekvencijskim spektrom, u fokusu angažovanja i interesovanja Agencije kako u radu Radne grupe tako i postupcima propisanim Uredbom Vlade Crne Gore su bili djelovi Nacrta Zakona koji su se odnosili na zaštitu od elektromagnetnih polja, kao vrste nejonizujućeg zračenja u koje spadaju radio-frekvencijska elektromagnetna polja (radio-frekvencije u opsegu od 9 kHz do 3.000 GHz). Pri tome, se vodilo računa i o tome da je izgradnja elektronskih komunikacionih mreža, pa samim tim i radiokomunikacionih objekata, regulisana sistemskim Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, a korišćenje radio-frekvencija za sve djelatnosti Zakonom o elektronskim komunikacijama. U tom smislu, Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja je trebao da na cjelovit i efikasan način uredi aspekt zaštite životne sredine i zdravlja ljudi od štetnih uticaja elektromagnetnog zračenja, uvažavajući pritom sistemska normativna rješenja iz oblasti upravljanja radio-frekvencijskim spektrom, a u cilju očuvanja atraktivnog ambijenta za dalji razvoj radiokomunikacija u Crnoj Gori. Radna grupa i resorno Ministarstvo su prihvatili stavove, predloge i sugestije Agencije.

5.3. KONTROLA I MONITORING RADIO-FREKVENCIJSKOG SPEKTRA

Prema Zakonu o elektronskim komunikacijama, Agencija je nadležna da upravlja, vrši nadzor i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra (u daljem tekstu: RF spektra) na teritoriji Crne Gore u skladu sa Planom namjene radio-frekvencija i Planom raspodjele radio-frekvencija. S tim u vezi, Agencija je u obavezi da koncipira, projektuje, uspostavi i održava sistem za kontrolu i monitoring RF spektra, te da sa ostalim nadležnim državnim organima, saglasno međunarodnim propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, obezbjeđuje efikasno i nesmetano korišćenje ovog prirodnog resursa koji predstavlja dobro od opšteg interesa nad kojim svojinska prava i ovlašćenja vrši Crna Gora.

U osnovi, svrha kontrole i monitoringa RF spektra je da obezbijedi podršku upravljanju RF spektra (menadžment) koje između ostalog obuhvata i funkcije planiranja, dodjele i korišćenja radio-frekvencija. Kontrola i monitoring RF spektra predstavljaju „oči i uši” za menadžment RF spektra, jer je praksa pokazala da ovlašćeno korišćenje radio-frekvencija ne znači da se iste i propisno koriste. Osnovni zadaci u monitoringu RF spektra su:

- kontrola i mjerenje tehničkih i radnih parametara radio emisija;
- učešće u rješavanju štetnih interferencija;
- detekcija, identifikacija i lociranje nelegalnih radio emisija;
- kontrola i mjerenje parametara kvaliteta radiokomunikacionih usluga;
- utvrđivanje zauzetosti pojedinih kanala i RF opsega sa generisanjem frekvencijskih snimaka;
- podrška u koordinaciji korišćenja radio-frekvencija sa administracijama susjednih država;
- učešće u međunarodnim programima (kampanjama) kontrole i monitoringa RF spektra.

Tokom 2012. godine Agencija je obavljala redovnu i vanrednu kontrolu i monitoring RF spektra na teritoriji države Crne Gore. Shodno mogućnostima postojeće kontrolno-mjerne opreme i softvera, kontrola i monitoring RF spektra u 2012. godini je obavljana u opsegu od 10 kHz do 3 GHz na sledeći način:

- iz Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori u Glavnom gradu Podgorica (u daljem tekstu GKMC);
- iz Regionalnog kontrolno-mjernog centra na Crnom Rtu u Opštini Bar (u daljem tekstu RKMC);
- iz Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na Crljenicama u Opštini Pljevlja (u daljem tekstu DUKMS Pljevlja);
- korišćenjem mobilne kontrolno-mjerne stanice (u daljem tekstu MKMS);
- korišćenjem digitalne mobilne kontrolno-mjerne stanice za monitoring parametara kvaliteta i pokrivanja GSM/UMTS mreža (u daljem tekstu DMKMS) i
- korišćenjem prenosne opreme (prenosnog monitoring prijemnika sa pripadajućim antenskim setom).

Radovna kontrola je obavljana u skladu sa Planom redovne kontrole i monitoringa RF spektra u 2012. godini, pri čemu je MKMS korišćena u skladu sa Uputstvom o uslovima i proceduri korišćenja MKMS-e.

Osnovni redovni zadaci koje je Odsijek obavljao tokom 2012. godine, u granicama tehničkih mogućnosti postojeće kontrolno-mjerne opreme u MKMS, DMKMS, te fiksnim kontrolno-mjernim stanicama, odnosili su se na:

- utvrđivanje neovlašćenog korišćenja RF spektra,
- kontrolu pojave nepoznatih emisija i identifikacija smetnji u pojedinim RF opsezima,
- utvrđivanje zauzetosti pojedinih RF opsega,
- mjerenja i kontrolu parametara odobrenih FM i TV radio-difuznih emisija i
- mjerenja i kontrolu parametara odobrenih emisija funkcionalnih radio-mreža.

Vanredna kontrola i monitoring RF spektra je obavljana na zahtjev pojedinih organizacionih jedinica Agencije, te na zahtjev nosilaca odobrenja za korišćenje frekvencija (u daljem tekstu: nosioci odobrenja).

Po prikupljanju kontrolno-mjernih rezultata u redovnom ili vanrednom postupku, zaposleni na ovim poslovima su obavljali sledeće aktivnosti koje su se odnosile na:

- izradu izvještaja o obavljenoj kontroli i monitoringu RF spektra i njegovo procesuiranje ostalim odgovornim subjektima u Agenciji,
- pripremu i slanje dopisa – opomena svim nosiocima odobrenja kod kojih su uočeni nedostaci u radu ili nepoštovanje uslova propisanih tim odobrenjima,
- vođenje elektronske evidencije o utvrđenim nedostacima kod pojedinih korisnika RF spektra kojima su i slati dopisi - opomene.

Značajan dio aktivnosti se odnosio i na izradu Elaborata o daljem razvoju sistema za kontrolu i monitoring RF spektra u periodu od 2012. do 2016. godine, kao dokumentu koji treba da da smjernice i dinamiku daljeg razvoja sistema u periodu od 2012. do 2016. godine imajući u vidu regulatorni, tehnički i tehnološki napredak u radiokomunikacijama, kao i tržišnim promjenama koje su se desile u prethodnom periodu.

Pored izrade Elaborata, velika posvećenost stručnog kadra se odnosila na pripremu i sprovođenje više tenderskih procedura poput:

- javne nabavke za izvođenje radova izgradnje DUKMS Bijela Crkva u Rožajama,
- javne nabavke za nabavku opreme, uređaja i softvera za DUKMS Rožaje, i
- javne nabavke za vršenje usluga fizičko-tehničke zaštite objekta GKMC-a.

Kao što je poznato, osim MKMS-e (koja je u funkciji od 2006. godine), RKMC-a (koji je u funkciji od kraja 2008. godine), DUKMS Pljevlja (koja je u funkciji od sredine 2010. godine), od kraja 2011. godine u funkciji je i GKMC na Dajbabskoj Gori u Podgorici. Puštanjem u rad GKMC-a svi ovi objekti su adekvatno telekomunikaciono povezani tako da imaju mogućnost daljinskog upravljanja kontrolno - mjernom opremom instaliranom u njima.

Postojećom kontrolno - mjernom opremom moguće je obavljati kontrolu i monitoring RF spektra u frekventijskom opsegu od 9 kHz do 3 GHz u skladu sa relevantnim ITU-R SM preporukama. Glavni dio opreme čini ESMB – mjerni monitoring prijemnik koji je namijenjen za prijem emisija u gore navedenom frekventijskom opsegu. Osim ovog prijemnika, u svim kontrolno-mjernim stanicama (izuzev DMKMS) je instaliran identičan antenski sistem sastavljen od pet antena, od kojih su tri neusmjerene (omnidirektivne), a dvije su usmjerene (direktivne). Antenski sistem je montiran na odgovarajućim antenskim stubovima, shodno relevantnim ITU-R SM preporukama. U GKMC-u se radi o tornju sa antenskim rešetkastim stubom ukupne visine 55m, na RKMC-u Crni Rt o čeličnom rešetkastom antenskom stubu visine 30m, u DUKMS Pljevlja o čeličnom rešetkastom antenskom stubu visine 10m, dok je MKMS opremljena pneumatskim antenskim stubom koji se može podići na visinu do 10m iznad površine tla, opet sve shodno relevantnim ITU-R SM preporukama.

Za potrebe kontrole i monitoringa RF spektra koristio se namjenski softver – ROHDE & SCHWARZ Argus verzije 5.2.2 SP2 koji je instaliran u svim kontrolno-mjernim stanicama. Ovaj softver, pored toga što upravlja kontrolno-mjernom opremom koja je instalirana u pomenutim stanicama, omogućava da svi mjerni rezultati budu u sačuvani u numeričkoj formi, dok se ti rezultati u izvještajima prikazuju u grafičkom obliku.

Redovna kontrola i monitoring RF spektra u Glavnom gradu Podgorica je obavljena iz GKMC-a, u Opštini Bar iz RKMC-a, a u Opštini Pljevlja iz DUKMS Pljevlja. U ovim objektima postoji kompletna infrastruktura za obavljanje redovne kontrole i monitoringa RF spektra, kako sa lica mjesta, tako i putem telekomunikacionog povezivanja što znači da se kontrolno-mjernom opremom i softverom može daljinski upravljati iz bilo koje fiksne kontrolno-mjerne stanice.

Kao što je poznato, telekomunikaciono povezivanje GKMC-a, RKMC-a, DUKMS Pljevlja i sjedišta Agencije obavljeno je tokom 2011. godine. Tokom 2012. godine bili su prisutni određeni problemi u funkcionisanju telekomunikacionog povezivanja koji su se manifestovali u prekidu fiksne (radio-relejne RR) veze, a iste su zaposleni u Odsijeku rješavali u koordinaciji sa odgovornim administratorom ovih veza – preduzećem Radio-difuzni centar Crne Gore d.o.o. shodno potpisanom ugovoru. Uzrok prekida je uglavnom bio elektroenergetsko napajanje objekata i isti je tokom 2012. godine bio posebno izražen u povezivanju sa RKMC-om.

Redovna kontrola i monitoring RF spektra u preostalom dijelu države, koji nije u dometu GKMC-a, RKMC-a i DUKMS Pljevlja, tokom 2012. godine obavljena je korišćenjem MKMS-e, i to na 34 mikrolokacije u 20 crnogorskih opština. Mikrolokacije za korišćenje MKMS-e su bile određene prethodno pomenutim Planom redovne kontrole i monitoringa. U Opštini Podgorica je MKMS-om rađen monitoring na mikrolokaciji Bioče, s obzirom da ova mikrolokacija nije u dometu GKMC-a. Slično, i pored postojanja DUKMS Pljevlja, u Opštini Pljevlja se monitoring na mikrolokaciji Kosanica morao raditi MKMS-om. Kampanja redovne kontrole i monitoringa RF spektra u 2012. godini je podrazumijevala ukupno 36 izlazaka na teren MKMS-e za što je bilo potrebno oko 310 radnih sati, a što je i prikazano u donjoj tabeli:

Opština	Broj dnevnih izlazaka MKMS-e	Broj radnih sati
Andrijevica	1	8
Berane	3	30
Bijelo Polje	2	24
Budva	3	21
Cetinje	1	10
Danilovgrad	1	8
Herceg Novi	1	8
Kolašin	1	13
Kotor	3	24
Mojkovac	1	12
Nikšić	4	38
Plav	1	8
Pljevlja	1	2
Plužine	1	12
Podgorica	1	4
Rožaje	3	24
Tivat	3	24
Ulcinj	3	24
Šavnik	1	8
Žabljak	1	8

Sumarno gledano, ovakav režim korišćenja MKMS-e se može podvesti pod kategoriju veoma intenzivnog korišćenja, pogotovu imajući u vidu komparativnu analizu sa nekim državama iz našeg susjedstva, u kojima se stanice ovog tipa ne koriste tako intenzivno.

Kao što se vidi iz donje tabele, tokom 2012. godine obavljeno je čak 17 vanrednih kontrola i monitoringa RF spektra uz ukupno potrebno vrijeme od oko 200 radnih sati.

Kontrolno-mjerna stanica	Broj vanrednih kontrola	Broj radnih sati
GKMC	9	150
RKMC	1	6
DUKMS Pljevlja	1	20
MKMS	5	20
Prenosna oprema	1	4

MKMS se nije koristila u nepovoljnim vremenskim uslovima kao što su: grmljavina, kiša, vjetar, snijeg, inje, visoka vlažnost, pole-dica, ekstremno visoke i ekstremno niske temperature. Stoga je kontrola i monitoring RF spektra za pojedine opštine sa sjevera države planirana i odrađivana u II i III kvartalu kada su bile pogodne vremenske prilike, dok su se opštine na jugu i u centralnom dijelu tretirale uglavnom u I i IV kvartalu.

U okviru GKMC-a zaposleni su svakodnevno u okviru radnog vremena naizmjenično obavljali redovne zadatke kontrole i monitoringa RF spektra. Ovo je podrazumijevalo svakodnevno posmatranje pojedinih frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa različitih emisionih objekata (EO) u zoni GKMC-a (Sjenica, lokacije u gradu, RTV Dom, Ljubović, Donja Gorica, Lovćen, Velja Gora, Bjelasica Virpazar).

Izvršavanje zadataka u okviru RKMC-a je podrazumijevalo da zaposleni iz GKMC-a, koristeći povoljnosti uspostavljene daljinske kontrole, svoje redovne zadatke kontrole i monitoringa RF spektra za Opštinu Bar obavljaju u prosjeku 1h dnevno. S tim u vezi, vršeno je posmatranje pojedinih frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa emisionih objekata u zoni RKMC-a (Volujica, Velji grad i lokacije u gradu).

Slično RKMC-u, izvršavanje zadataka u okviru DUKMS Pljevlja je podrazumijevalo da zaposleni iz GKMC-a, takođe koristeći povoljnosti uspostavljene daljinske kontrole, svoje redovne zadatke kontrole i monitoringa RF spektra za Opštinu Pljevlja obavljaju u prosjeku 1h dnevno. Za Pljevlja je vršeno posmatranje pojedinih frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa emisionih objekata u zoni ove DUKMS-e (Tvrdáš, lokacije u gradu, Gosteč i Gradac).

Vršeno je i redovno obilaženje fiksnih kontrolno-mjernih stanica i vanredno kada je bilo u pitanju otklanjanje tehničkih problema što je naročito bio slučaj sa RKMC-om i DUKMS Pljevlja. Po obavljanim, kako redovnim tako i vanrednim, kontrolama i monitoringu RF spektra pravljani su detaljni izvještaji za svaku mikrolokaciju ponaosob (uključujući i fiksne stanice GKMC, RKMC i DUKMS Pljevlja) tj. ukupno 42 izvještaja. U tim izvještajima su konstatovane uočene nepravilnosti uz odgovarajuće grafičke prikaze primljenih emisija na pojedinim frekvencijama (kanalima) i u pojedinim frekvencijskim opsezima. Tabelarni (numerički) prikazi rezultata mjerenja koji su pratili priložene grafike, a koji se zbog obima u pomenutim izvještajima ne prilažu, čuvaju se u elektronskoj formi u specifičnom formatu ranije pomenutog namjenskog softvera za monitoring RF spektra – Argus.

Shodno utvrđenoj proceduri, Agencija je po sprovedenoj kontroli i monitoringu RF spektra tokom 2012. godine obavštavala nosioce odobrenja o utvrđenim nepravilnostima, tako da je ukupno poslato 103 dopisa – opomene nosiocima odobrenja, i to po opštinama: Andrijevića – 4, Berane – 7, Bijelo Polje – 11, Budva – 4, Cetinje – 5, Danilovgrad - 1, Kolašin - 3, Kotor - 2, Mojkovac - 3, Nikšić - 9, Plav – 4, Pljevlja – 6, Plužine - 6, Podgorica – 10, Rožaje – 10, Tivat – 5, Ulcinj – 8, Šavnik – 4 i Žabljak - 1. Nosiocima odobrenja su bili dužni da o svim preduzetim mjerama pismenim putem obavijeste Agenciju u roku od 30 dana od dana prijema dopisa, u protivnom, ukoliko nijesu obavijestili Agenciju ili se naknadnom kontrolom i monitoringom RF spektra ponovo utvrdilo da navedeni nedostaci nijesu otklonjeni, Agencija je postupala u skladu sa odredbama Zakona o prekršajima i odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama.

Na osnovu svih postupaka kontrole i monitoringa RF spektra obavljenih tokom 2012. godine može se zaključiti da, kao i tokom 2011. godine, najveći broj neregularnosti u RF spektru (u opsegu od 10 kHz do 3 GHz), potiče od korisnika VHF I, VHF II, VHF III i UHF IV i V frekvencijskih opsega, a naročito od FM radio-difuznih operatora koji emituju u opsegu VHF II (od 87,5 do 108 MHz).

Uočene nepravilnosti se odnose na nepoštovanje maksimalno dozvoljenih vrijednosti za pojedine tehničke i radne parametre kod FM radio-difuznih emisija (nivoa jačine polja, modulacije - frekvencijske devijacije, širine zauzetog opsega, pomjeraja - *offseta* noseće frekvencije), odnosno na nedovoljno oslabljene i potisnute harmonijske produkte kod istih, što uzrokuje pojavu štetnih interferencija i intermodulacionih produkata koji onemogućavaju bezbjedno i nesmetano korišćenje drugih frekvencijskih opsega. Ovo je bilo posebno izraženo u opsezima namijenjenim vazduhoplovnoj radio - navigacionoj službi (posebno u opsegu od 108 do 137 MHz) i VHF III i UHF IV/V opsegu koji se koriste za TV radio-difuziju. Naime, tokom redovne kontrole i monitoringa RF spektra, demodulisan je veliki broj intermodulacionih produkata gore pomenutih FM radio-difuznih emisija, što je najvećim dijelom posljedica nepostojanja kvalitetnih filtara, prenatrpanosti FM opsega i visokih izračenih snaga. Sve ovo za rezultat ima ugrožavanje bezbjednosti vazdušne plovidbe, a posebno u zonama Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat. Takođe, je utvrđeno da nije mali broj korisnika pomenutog opsega koji ne koristi polarizaciju svojih talasa kao parametar određen Planom raspodjele frekvencija, a kroz njega propisan i odobrenjem za korišćenje frekvencije.

Pokazuje se da nosioci odobrenja u značajnoj mjeri postupaju po nalogima Agencije, mada određeni broj opomenutih nosilaca ipak ne otklanja utvrđene nedostatke tj. najčešće ih ponavljaju ili djelimično otklanjaju. Određeni broj korisnika RF spektra ne koristi dodijeljene resurse (gotovo uvijek se radilo o istim korisnicima RF spektra) pa se u pojedinim opštinama dešava da nema emisija iz opsega VHF II (87,5 MHz – 108 MHz). Takođe, pojedini korisnici frekvencijskih resursa konstantno imaju parametre emisija u skladu sa tehničkim normama i mogu poslužiti za primjer ostalim korisnicima RF spektra.

Kontrolisane emisije funkcionalnih sistema su zadovoljavale potrebne tehničke kriterijume za osnovne parametre ovih radio emisija.

Nijesu uočeni značajniji problemi u korišćenju opsega namijenjenih pomorskoj mobilnoj službi. U pograničnim opštinama uočeno je prisustvo FM i TV radio-difuznih emisija iz susjednih država.

5.4. MONITORING PARAMETARA DIGITALNIH RADIO EMISIJA MOBILNIH OPERATORA

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, u skladu sa zakonskim ovlaštenjima i planom rada, tokom 2012. godine izvršila kontrolu pokrivanja i kvaliteta servisa govora za mreže mobilnih operatora na teritoriji Crne Gore. Mjernu opremu su činili 5 mobilnih terminala NOKIA C5, TSMQ skener (za GSM i UMTS opeseg), odgovarajući set antena i dva softvera za analizu dobijenih rezultata ROMES 4.61 i Network Problem Analyzer 4.61.

Proizvođač ove opreme je renomirana svjetska kompanija ROHDE&SCHWARZ. Sva mjerna oprema je smještena u specijalizovanom mjernom vozilu *Renault Traffic*, te je na taj način omogućeno mjerenje parametara u pokretu (tzv. *drive test*). U prvom kvartalu 2012. godine, zaposleni su se samostalno obučavali za upotrebu mjerne opreme i upoznavali sa tehnikama mjerenja. Nakon testnih mjerenja obavljenih u drugom

kvartalu 2012. godine, u III i IV kvartalu je sprovedena mjerena kampanja koje je obuhvatila značajne saobraćajnice i sve gradove Crne Gore. Ovom kampanjom je obuhvaćen i uticaj siganala mobilnih operatorâ iz susjednih država. Konkretno, pored gradskih jezgara, rađena su mjerenja po sledećim putnim pravcima:

- Podgorica – Virpazar – Ostros – Ulcinj – Gornji Štoj – Ada Bojana,
- Podgorica – Kolašin – Mojkovac – Bijelo Polje – Granični prelaz Dobrakovo,
- Ribarevine – Berane – Rožaje - Granični prelaz Dračenovac,
- Berane – Andrijevića – Plav – Gusinje,
- Andrijevića – Mateševo – Bioče,
- Mojkovac – Đurđevića Tara – Pljevlja – Granični prelaz Ranče,
- Đurđevića Tara – Žabljak – Šavnik – Jasenovo Polje,
- Žabljak - Trsa – Plužine,
- Plužine – Nikšić,
- Plužine – Granični prelaz Šćepan Polje,
- Ada Bojana – Ulcinj – Bar – Budva – Tivat – Kotor – Risan – Herceg Novi- Granični prelaz Debeli Brijeg,
- Morinj – Grahovo – Vilusi – Granični prelaz Vračenovići,
- Granični prelaz Ilino Brdo – Vilusi – Nikšić – Podgorica,
- Podgorica – Cetinje – Budva,
- Petrovac – Paštrovačka gora – Tunel Sozina – Sutomore Budva,
- Virpazar – Rijeka Crnojevića – Podgorica.

Tokom mjerne kampanje mjernim vozilom je pređeno preko 4.000 km, a izvršeno je oko 75 sati mjerenja.

Usvojena metodologija mjerenja podrazumijevala je posebno mjerenje nad mrežama mobilnih operatora (Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o, M:tel d.o.o) koje su tehnički realizovane na bazi 2G (GSM), odnosno 3G (UMTS) spacificaciji i na kraju nad cijelokupnom mrežom operatora (uporedno mjerenje parametara GSM i UMTS mreža). Kako bi se zadovoljio uslov nediskriminatornosti i objektivnosti, mjerenja nad mrežama sva tri operatora su sprovedena istovremeno. Za vrijeme mjerenja, mjerna oprema je upravljana da vrši pozive ka *autoanswer*-ing mašinama koje su realizovane u mrežama operatora. Na ovaj način se postiglo da dobijene vrijednosti parametara kvaliteta servisa govora zavise isključivo od mreže operatora. Napravljeno je ukupno oko 1.950 poziva po operatoru za određeni tip mjerenja. Način mjerenja, odabir parametara, broj uzoraka i evaluacija rezultata su urađeni u skladu sa relevantnom nacionalnom regulativom i međunarodnim preporukama i standardima.

Tokom sprovođenja mjernih procedura, mjereni su sledeći zajednički parametri: statistika poziva - parametar koji se odnosi na uspešnost obavljanja poziva, vrijeme uspostavljanja poziva, vrijeme odziva mreže, brzina kodiranja na *downlink*-u i *uplink*-u. S obzirom na to da se radi o različitim tehnologijama na kojima su zasnovane mreže 2G odnosno 3G, mjereni su i dodatni parametri, i to za:

- GSM mrežu: snaga signala na prijemu, procenat pogrešno primljenih bita, odnos signal šum na prijemu, procenat loše primljenih frejmova, kašnjenje signala od mobilnog terminala do bazne stanice (udaljenost bazne stanice), snaga koju emituje mobilni terminal prilikom komunikacije sa baznom stanicom, upotreba saobraćajnih kanala (*full* i *half rate*), *handover*, procenat korišćenja dodijeljenih radio-frekvencijskih opsega i upotreba diskontinualnog prenosa;
- UMTS mrežu: snaga signala na prijemu, odnos signal-šum, početna snaga koju razvija mobilni terminal prilikom komunikacije sa baznom stanicom, snaga koju razvija mobilni terminal prilikom komunikacije sa baznom stanicom u toku trajanja poziva, procenat pogrešno primljenih transportnih blokova, dostupnost susjednih baznih stanica, nivo interferencije na *uplink*-u, procenat korišćenja dodijeljenih radio-frekvencijskih opsega;
- Ukupnu mrežu (GSM i UMTS) procenat korišćenja dodijeljenih radio-frekvencijskih opsega, procentualna upotreba tehnologije za pružanje servisa govora.

U pograničnim oblastima na gore pomenutim mjernim rutama izvršena su i mjerenja koja su poslužila za analizu prisustva signala mreža operatora koji svoju djelatnost obavljaju u susjednim državama.

Analizom prikupljenih podataka tokom mjernih kampanja, a na osnovu postavljenih kriterijuma u skladu sa nacionalnom regulativom i međunarodnim preporukama i standardima, izvedeni su sledeći zaključci:

- Kvalitet i dostupnost servisa govora kod sva tri operatora mobilne telefonije je na visokom nivou,
- Na određenim delovima teritorije Crne Gore, posebno na sjeveru Crne Gore, postoji:
 - mogućnost za poboljšanje pojedinih parametara kvaliteta servisa govora,
 - prostor za povećanje oblasti pokrivanja teritorije signalom UMTS mreža,
- Postoji potreba da se sprovede međunarodna koordinacija radio-frekvencija i kodova sa administracijama susjednih država, a rezultati koordinacije će biti ozvaničeni potpisivanjem međunarodnih tehničkih sporazuma o uslovima korišćenja radio-frekvencija u pograničnim oblastima.

5.5. AKTIVNOSTI NA DALJOJ IMPLEMENTACIJI SISTEMA ZA KONTROLU I MONITORING RF SPEKTRA

Realizacija sistema za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra Crne Gore tokom 2012. godine je u svojim najvažnijim elementima data po sledećim stavkama sa bitnim detaljima kako slijedi.

Elaborat o daljem razvoju sistema za kontrolu i monitoring RF spektra u periodu od 2012. do 2016. godine

Tehnološki napredak u oblasti radiokomunikacija odnosno servisa koji se nude korisnicima doveo je do toga da se morao preispitati koncept daljeg razvoja Sistema. S tim u vezi, Savjet Agencije je tokom 2011. godine donio zaključak o potrebi unapređenja postojećeg koncepta razvoja Sistema. U skladu sa ovim zaključkom, izvršni direktor Agencije je rješenjem formirao Radnu grupu sa zadatkom da izradi Elaborat o daljem razvoju sistema za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra u periodu od 2012. do 2016. godine (Elaborat 2012-2016). Na osnovu utvrđenog projektnog zadatka metodološki pristup je bio takav da novi tekst treba, koliko je to moguće, obuhvatiti postojeći izgrađeni dio Sistema i ostala rješenja prethodnog dokumenta (Elaborat 2003) koja bi eventualno trebalo nadograditi. Nacrt novog dokumenta (Elaborat 2012-2016) usvojen je od strane Savjeta Agencije krajem jula 2011. godine. Zaključkom Savjeta usvojeni dokument je prosljeđen na reviziju Elektotehničkom fakultetu u Podgorici (u daljem tekstu ETF).

Početkom februara 2012. godine, ETF je dostavio Izveštaj o reviziji Elaborata 2012–2016, nakon čega je Agencija izvršila doradu dokumenta shodno predlozima i sugestijama ETF-a. Konačno predloženi tekst Elaborata 2012–2016 donio je sljedeća unapređenja:

- Koncept realizacije Sistema je promijenjen. U vrijeme izrade dokumenta Elaborat 2003 kao jedina mogućnost realizacije Sistema prepoznat je koncept fiksnih, mobilnih i portabilnih stanica. U najvećem broju država u

Evropi ovaj koncept se i danas preferira. Međutim, u posljednje vrijeme značajno mjesto zauzima i koncept RF senzora. U tom smislu, Elaborat 2012-2016 predviđa oprezno uvođenje i ovog načina realizacije Sistema. Dakle, novi način realizacije Sistema obuhvatiće oba koncepta. Elaboratom 2012-2016, u ovom dijelu, daje se detaljan spisak svih faktora koji mogu uticati na dalji razvoj Sistema sa pojedinačnim obrazloženjem svakog od njih na osnovu stečenih iskustava.

- Gornja granična frekvencija do koje se vrši kontrola i monitoring RF spektra je pomjerena na 6 GHz. Elaborat 2003 određivao je frekvenciju 3 GHz kao gornju graničnu frekvenciju do koje se vršila kontrola i monitoring RF spektra. Međutim, tehnološki razvoj omogućio je pojavu novih servisa koji se nude korisnicima na frekvencijama iznad 3 GHz. Uzimajući u obzir tendenciju daljeg razvoja na ovom polju, nametalo se rješenje o povećanju gornje granične frekvencije redovnog monitoringa.
- Jasno je definisan koncept povezivanja djelova Sistema u jedinstven sistem.
- Definisan je sistem za goniometriju.
- Troškovi realizacije Sistema. S obzirom da u vrijeme izrade Elaborata 2003 nije bilo sopstvenih iskustava vezano za troškove izgradnje Sistema, što se razlikuje od države do države i tiče se drugih pravnih propisa, pojedini podaci tada nijesu bili precizni. Tekstom Elaborata 2012-2016 precizirani su troškovi do kojih se došlo u toku dosadašnje realizacijom Sistema.
- Kadar za obavljanje poslova kontrole i monitoringa RF spektra. U vrijeme izrade Elaborata 2003 nijesu postojala iskustva po ovom pitanju. U skladu sa stečenim iskustvom, Elaborat 2012–2016 daje konkretne predloge po ovom pitanju.
- Osnovni set parametara koje Sistem treba imati mogućnost da utvrđuje je takođe proširen.

Savjet Agencije je na sjednici održanoj u julu mjesecu 2012. godine usvojio tekst Elaborata 2012-2016.

Realizacija DUKMS Bijela Crkva u Rožajama

Tokom 2012. godine nastavljena je realizacija još jedne daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na lokaciji Bijela Crkva u Rožajama. Ova DUKMS je značajna sa aspekta kontrole korišćenja i monitoringa RF spektra i praćenja parametara emisija radio stanica koje su pozicionirane u susjednim državama Republici Srbiji i Republici Kosovo, te lokalnih radio stanica sa šireg područja Rožaja poput emisija sa radio-emisionih objekata: Gospođin vrh, Bandžovo brdo, Kacuber...

Shodno Finansijskom planu i Planu javnih nabavki za 2012. godinu, realizacija DUKMS Bijela Crkva u Rožajama podrazumijevala je dva odvojena tenderska postupka. Prvi je podrazumijevao građevinske radove na izgradnji samog objekta, a drugi nabavku potrebne kontrolno-mjerne opreme koja će biti instalirana u ovoj stanici.

Savjet Agencije je dana 18. 04. 2012. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke za izvođenje radova na izgradnji DUKMS-e i opredijeljena sredstva za ovu namjenu su iznosila 69.800,00 EUR. Tenderska procedura je uspješno okončana i početkom oktobra 2012. godine Agencija je potpisala ugovor o izgradnji sa izvođačem radova – Konzorcijumom TeleveX d.o.o. Podgorica, Toškovići d.o.o. Podgorica i Geo-Sistem d.o.o. Podgorica. Radovi definisani tenderskom procedurom su privedeni kraju.

U međuvremenu, Agencija je obavijestila Radio-difuzni centar d.o.o. da planira realizaciju telekomunikacionog povezivanja ovog objekta u jedinstvenu cjelinu sa ostalim elementima Sistema. Kao i ostale do sada realizovane fiksne monitoring stanice, i ova stanica će kroz prenosni sistem Radio-difuznog centra d.o.o. digitalnom RR vezom simetričnog kapaciteta 2 Mb/s biti uvezana u jedinstveni Sistem, a sve shodno ranije potpisanom ugovoru sa ovim privrednim društvom.

Kada je u pitanju nabavka mjerne opreme i uređaja za ovu DUKMS Finansijskim planom za 2012. godinu su bila planirana potrebna finansijska sredstva. S tim u vezi, Savjet je dana 18. 04. 2012. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke za nabavku mjerne opreme i kontrolnog softvera, a opredijeljena sredstva za ovu nabavku su iznosila 240.000,00 EUR. Dana 25. 09. 2012. godine Savjet je donio odluku o obustavljanju postupka iz razloga što na ovom javnom nadmetanju nije pristigla nijedna ispravna ponuda (vrijednost pristigle ponude ponuđača UNIS Telekomunikacije d.o.o. Mostar je za 36% premašivala opredijeljena finansijska sredstva). Dana 05. 10. 2012. godine Savjet Agencije je donio novu Odluku o pokretanju postupka javne nabavke za nabavku mjerne opreme i kontrolnog softvera za DUKMS uz ista opredijeljena sredstva u iznosu od 240.000,00 EUR. Nakon sprovedenih procedura propisanih Zakonom o javnim nabavkama i tenderskom dokumentacijom, Komisija za otvaranje i vrednovanje ponuda je dala preporuku rukovodstvu Agencije da se ugovor dodijeli ponuđaču ROHDE & SCHWARZ G.m.b.H. Predstavništvo Ljubljana. Savjet Agencije je donio Odluku o izboru najpovoljnije ponude početkom decembra 2012. godine. Ugovor o isporuci robe je potpisan dana sredinom januara 2013. godine. U skladu sa istim, isporučilac ima rok od 90 dana od dana potpisivanja ugovora da isporuči predmetnu kontrolno-mjernu opremu sa softverom, te da sa stručnom službom istu instalira u objektu DUKMS Rožaje.

Unapređenje postojećeg Sistema kontrole i monitoringa RF spektra

Tokom 2012. godine Agencija je unaprijedila sisteme tehničke zaštite u objektima GKMC, RKMC i DUKMS. Unaprijeđen je i sistem pristupa objektima, pa sada svaki zaposleni koji se bavi poslovima kontrole i monitoringa RF spektra ima svoju jedinstvenu šifru za pristup ovim objektima. Unapređenjem sistema zaštite omogućeno je redovno dobijanje SMS obavještenja (na mobilnim telefonima zaposlenih) u slučaju događaja koje ovi sistemi registruju, a takođe i putem maila. Postojeći sistemi video nadzora su uvezani na sistem daljinske kontrole pa mu se može pristupiti sa GKMC-a, ali i drugih stanica u sistemu.

Agencija je sa osiguravajućim društvom Delta Generali a.d. Podgorica sklopila polise o osiguranju imovine, opreme i uređaja sa početkom trajanja osiguranja od 08. 12. 2012. godine na period od godinu dana.

Agencija je tokom 2012. godine sklopila ugovore o održavanju i to:

- ugovor o tekućem održavanju elektro instalacije jake struje na svim objektima u vlasništvu Agencije sa privrednim društvom Elko tim d.o.o. Podgorica,
- ugovor o redovnom održavanju i servisiranju panoramskog lifta GKMC-a sa privrednim društvom Europrost d.o.o. Gračanica (Bosna i Hercegovina) i
- ugovor za pružanje usluga fizičko-tehničke zaštite objekata GKMC-a i pristupne saobraćajnice sa privrednim društvom Nikšić Guard Security d.o.o. Nikšić.

Kada je u pitanju ugovor o pružanju usluge fizičko-tehničke zaštite objekata GKMC-a i pristupne saobraćajnice, nakon što je Državna komisija za kontrolu postupaka javnih nabavki po službenoj dužnosti poništila postupak ove javne nabavke, Savjet Agencije je dana 28. 06. 2012. godine donio odluku o ponovnom pokretanju postupka javne nabavke istih usluga. Za ovu nabavku su opredijeljena sredstva u iznosu od 30.000,00 EUR. Nakon završetka procedure po žalbi drugog ponuđača, preduzeća Security Guard Montenegro d.o.o. Podgorica, ova tenderska procedura je uspješno okončana dana 25. 09. 2012. godine kada je Savjet Agencije donio odluku o dodjeli ugovora najpovoljnijem ponuđaču Nikšić Guard Security d.o.o. Nikšić, sa kojim je dana 25. 10. 2012. godine potpisan ugovor. Sa pružanjem predmetnih usluga privredno društvo Nikšić Guard Security d.o.o. Nikšić je počelo dana 01. 11. 2012. godine i to na period od godinu dana.

Servis i održavanje postojeće kontrolno-mjerne opreme i softvera

Tokom 2012. godine, ukazala se potreba za servisiranjem određenih komponenti opreme, antena i softvera koji se koriste u Sistemu. tako su na objektima GKMC i RKMC Crni Rt utvrđeni problemi u radu kod dvije aktivne omnidirektivne antene HE309 za frekventni opseg 80–1300 MHz. Problemi u radu su nastali usljed velikih atmosferskih pražnjenja na ovim lokacijama. U cilju utvrđivanja kvara i mogućnosti njegovog otklanjanja, jedna od antena je poslata ovlaštenom serviseru, privrednom društvu TMS sistemi d.o.o. u Zagrebu, koji je uspio da otkloni kvar tako da će i druga antena biti popravljena početkom 2013. godine.

Kako se od vremena nabavke iz 2006. godine nije vršila kalibracija kontrolno-mjerne opreme, te s tim u vezi prije svega glavnog uređaja u objektima Sistema – monitoring prijemnika ESMB, pokrenuta je procedura da se ista izvrši. Agencija je prvo ostvarila kontakt sa crnogorskim Zavodom za metrologiju od koga je dobijen odgovor da oni ne mogu kalibrisati predmetni uređaj. Mogućnost da se kalibracija opreme odradi je kod proizvođača tj. ovlaštenog serviseru opreme Rohde&Schwarz. Krajem godine je dobijena ponuda od ovlaštenog serviseru, tako da će se u 2013. godini obaviti kalibracija jednog od 4 monitoring prijemnika ESMB.

Tokom 2012. godine bila je planirana i nadogradnja i unapređenje softvera za kontrolu i monitoring RF spektra. Shodno Planu javnih nabavki i Finansijskim planom Agencije za 2012. godinu opredijeljena su sredstva u iznosu od 60.000,00 EUR. S obzirom na to da je najnovija verzija softvera za montiroing Argus v.6 trebao da se pojavi u komercijalnoj prodaji krajem 2012. godine, Agencija je ovu nabavku planirala da sprovede u IV kvartalu. S tim u vezi, Agencija je, shodno odredbama Zakona o javnim nabavkama, krajem godine od Uprave za javne nabavke tražila saglasnost za sprovođenje pregovaračkog postupka bez prethodnog objavljivanja poziva za javno nadmetanje za nadogradnju softvera za kontrolu i monitoring RF spektra. Tražena saglasnost nije dobijena i pored činjeice da se radi o specijalnoj vrsti kontrolno-mjernog softvera isporučenog od strane proizvođača kontrolno-mjerne opreme i softvera – Rohde&Schwarz, koji je zaštićeni proizvod ovog proizvođača, te se kao takav jedino može dobiti od strane istog, kao i da je bilo naglašeno da softver od nekog drugog proizvođača nije tehnički kompatibilan sa već nabavljenim i instaliranim softverom. Imajući prethodno u vidu, procedura nadogradnje softvera će biti sprovedena u 2013. godini.

5.6. STRUČNI NADZOR U OBLASTI ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA

Nadzor nad radom operatora koji su registrovani kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija preko nadzornika za elektronske komunikacije. Nadzornici za elektronske komunikacije obavljaju poslove nadzora u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o inspekcijском nadzoru.

Redovni stručni nadzori kod operatora registrovanih kod Agencije i subjekata kojima je Agencija izdala odobrenje za korišćenje radio-frekvencija su vršeni u skladu sa Planom nadzora elektronskih komunikacija za 2012. godinu koji je odobren od strane Savjeta Agencije.

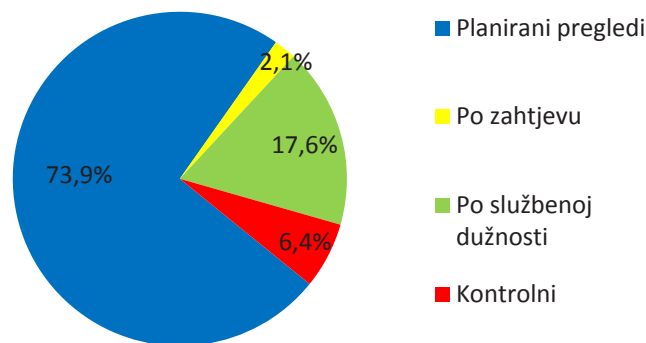
Vanredni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučajevima kada:

- je stručni nadzor došao do saznanja da subjekat obavlja djelatnost bez registracije i odobrenja Agencije,
- su radio stanice ometale rad drugih radio stanica,
- su izvještaji Odsjeka sa kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra ukazivali na pojavu nepravilnosti u radu radio stanica,
- je operator, korisnik ili drugi subjekat uputio opravdan zahtjev za vršenjem pregleda.

Kontrolni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučaju kada je trebalo izvršiti provjeru postupanja po rješenju nadzornika za elektronske komunikacije, rješenjima i odlukama Agencije. Pri vršenju stručnog nadzora, u skladu sa Zakonom o inspekcijском nadzoru, nadzornici su djelovali prvenstveno preventivno. Ukazivano je na utvrđene nepravilnosti i određivan rok za njihovo otklanjanje. Takođe, u određenom broju slučajeva su izdati i prekršajni nalozi pravnom licu i odgovornom licu u pravnom licu zbog nepoštovanja odredbi Zakona.

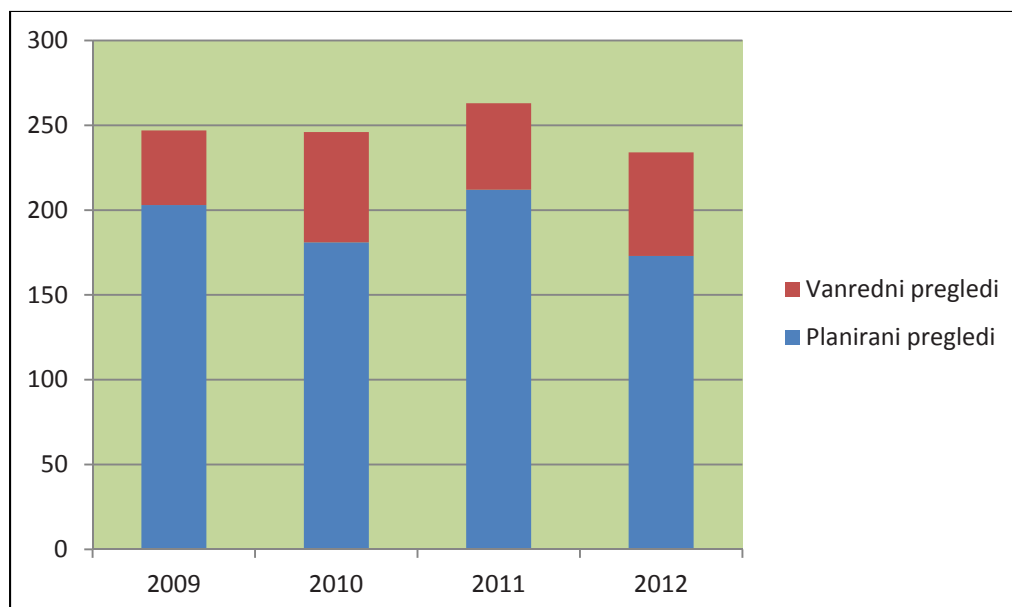
U toku 2012. godine izvršeno je ukupno 234 pregleda čime je u potpunosti realizovan Plan nadzora za predmetnu godinu. Na osnovu istog izvršeno je 173 planiranih pregleda, 5 pregleda po zahtjevu za vršenje stručnog nadzora, 41 pregled po službenoj dužnosti i 15 kontrolnih pregleda postupanja po ranije naloženim radnjama. Naredna tabela daje prikaz pregleda izvršenih u toku 2012. godine po vrsti pregleda.

Godina 2012.	Planirani pregledi	Vanredni pregledi			Ukupno pregleda
		Po zahtjevu	Po službenoj dužnosti	Kontrolni	
Januar	12	0	0	10	22
Februar	22	1	4	0	27
Mart	14	1	0	1	16
April	24	1	0	0	25
Maj	18	0	4	0	22
Jun	15	1	8	0	24
Jul	7	0	3	1	11
Avgust	4	0	5	0	9
Septembar	14	0	4	1	19
Oktobar	15	1	2	0	18
Novembar	12	0	6	1	19
Decembar	16	0	5	1	22
Ukupno pregleda	173	5	41	15	234

Usporedni prikaz broja izvršenih stručnih nadzora u 2009, 2010, 2011. i 2012. godini je dat u sledećoj tabeli odnosno na grafiku.

Godina	Planirani pregledi	Vanredni pregledi	Ukupno pregleda
2009	203	44	247
2010	181	65	246
2011	212	51	263
2012	173	61	234

O izvršenim pregledima sačinjeni su zapisnici. Na sačinjene zapisnike ovlašćeni predstavnici subjekata nadzora nijesu imali primjedbi. Kopije zapisnika uručene su ovlašćenim predstavnicima subjekata nadzora i uredno je vođena evidencija u skladu sa Zakonom o inspekcijском nadzoru.

U 89 slučajeva naloženo je otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, od čega je u 57 slučajeva zapisnikom naloženo otklanjanje nedostataka, a u 32 slučaja je izdato rješenje na zapisnik. U odnosu na ukupan broj izvršenih pregleda procenat utvrđenih nepravilnosti u toku 2012. godine je iznosio 38%. Utvrđene nepravilnosti su se odnosile na:

- neposjedovanje odobrenja za korišćenje baznih stanica, radio-frekvencija, numeracija i/ili adresa,
- neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (promjena frekvencije, devijacija frekvencije, širina kanala, kapacitet, antenski sistem, intermodulacioni produkti i sl.),
- neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipske pretplatničke ugovore,
- neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona,
- nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga,
- nedostatak atesta elektro i gromobranskih instalacija objekata,
- neodgovarajuća protiv požarna zaštita,

- nepoštovanje rokova iz izdatih Rješenja Agencije i važećih Pravilnika (prenosivost brojeva, univerzalni imenik, i dr.),
- nepoštovanje rokova iz izdatih Rješenja Agencije po osnovu sprovedenih Analiza tržišta.

U sledećoj tabeli je dat uporedni prikaz utvrđenih nepravilnosti prilikom vršenja nadzora u periodu od 2009 - 2012. godine.

Godina	Broj izvršenih pregleda	Broj utvrđenih nepravilnosti	Procenat utvrđenih nepravilnosti
2009	247	102	41,3%
2010	246	98	39,8%
2011	263	106	40,3%
2012	234	89	38%

Pregled rada opreme radio-difuznih emitera izvršen je na emisionim objektima u opštinama Bar, Kotor, Tivat, Herceg-Novi, Budva, Ulcinj, Nikšić, Kolašin, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Mojkovac, Plav, Pljevlja, Žabljak, Podgorica, Danilovgrad i Cetinje. Tom prilikom je kod određenog broja emitera utvrđena neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (devijacija frekvencije, antenski sistem, intermodulacioni produkti i sl.). Za uočene nepravilnosti izdati su nalozi u zapisniku za usklađivanje rada opreme sa važećim odobrenjima. Sve nepravilnosti su otklonjene u zadatom roku.

Izvršen je pregled opreme mobilnih operatora (RBS-ovi i fiksne veze) u opštinama Bar, Budva, Ulcinj, Herceg-Novi, Kotor, Cetinje, Pljevlja, Nikšić, Šavnik, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Plav, Mojkovac i Podgorica, na ukupno 163 lokacije, pri čemu je kontrolisano 226 RBS-ova i 233 fiksne veze. Tom prilikom je utvrđeno sljedeće:

- Crnogorski Telekom je koristio 4 fiksne veze suprotno izdatim odobrenjima o korišćenju radio-frekvencija i 1 RBS bez odobrenja – što je sankcionisano prekršajnim nalogima pravnom licu, kao i odgovornom licu, a izdato je i rješenje za usklađivanje rada RBS sa Zakonom;
- Telenor je koristio 1 RBS bez odobrenja, dok je za jedan RBS istekao rok važnosti dozvole – što je sankcionisano prekršajnim nalogima pravnom licu, kao i odgovornom licu, a izdato je i rješenje za usklađivanje rada RBS sa zakonom;
- M:tel je u opštini Plav koristio jednu RBS bez odobrenja. U ovom slučaju je izdato rješenje subjektu nadzora da uskladi rad RBS sa zakonom, a ujedno je izdat i prekršajni nalog pravnom licu, kao i odgovornom licu, zbog kršenja odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama;
- M:tel u opštini Šavnik, a Crnogorski Telekom u opštinama Ulcinj i Budva nijesu imali atest o primijenjenim mjerama zaštite uređaja i opreme. U ovim slučajevima su subjektima nadzora zapisnikom izdati nalozi za otklanjanje uočenih nedostataka, a isti su postupili u skladu sa izdatim nalogima u zadatom roku.

Izvršena su i dva stručna nadzora rada funkcionalnih sistema taxi-ja u Podgorici (Hit taxi i Pežo taxi) i tom prilikom je utvrđeno da isti ne rade u skladu sa izdatim Rješenjima (promjena lokacija fiksne i repetitorske stanice). U ovim slučajevima su subjektima nadzora zapisnikom izdati nalozi za otklanjanje uočenih nedostataka, a isti su postupili u skladu sa izdatim nalogima u zadatom roku.

Kod operatora Radio-difuzni centar izvršen je pregled sistema za pružanje usluga iznajmljenih linija. Utvrđeni nedostaci su se odnosili na neposjedovanje odobrenja za fiksnu vezu Sjenica-Golubovci, neusklađenost cijena iz ugovora sa javno objavljenim cjenovnikom pružanja usluga, kao i na neposjedovanje atesta elektro i gromobranskih instalacija emisionih objekata. U ovim slučajevima rješenjem je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a subjekat nadzora je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Takođe, kod ovog operatora je izvršen pregled u vezi postupanja po rješenjima za operator sa značajnom tržišnom snagom. Tom prilikom je utvrđeno da subjekat nadzora nije postupio u skladu sa nalogima iz rješenja Agencije kojim je određen kao operator sa značajnom tržišnom snagom na Veleprodajnom tržištu prenosa i emisije radio-difuznih signala. Iz tog razloga je izdat i prekršajni nalog pravnom licu, kao i odgovornom licu u pravnom licu, zbog kršenja odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama, a izdato je i rješenje kojim se nalaže izvršavanje regulatornih obaveza određenih prethodnim rješenjem Agencije. Radio-difuzni centar je u propisanom roku izjavio žalbu drugostepenom organu na rješenja Agencije i nadzornika, a drugostepeni organ je u međuvremenu poništio navedena rješenja.

Pregled pružanja usluga interneta i distribucije radio i TV programa do krajnjih korisnika izvršen je kod operatora Cabling d.o.o. (Budva), MediaNet d.o.o. (Berane), Broadband Montenegro a.d, Eltamont d.o.o. (Nikšić) i M-Kabl d.o.o. (Bar i Podgorica). Tom prilikom, nepravilnosti u radu su uočene kod operatora MediaNet d.o.o. koje su se odnosile na neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona i nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga. U ovom slučaju zapisnikom je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a subjekat nadzora je iste otklonio u zadatom roku. Kod operatora Eltamont d.o.o. utvrđeni nedostaci su se odnosili na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga, neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipski pretplatnički ugovor za pružanje usluga interneta i neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona. U ovom slučaju rješenjem je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a subjekat nadzora je u roku dostavio obavještenje o izvršenju naloga. Kod operatora M-Kabl d.o.o. je utvrđeno da ne posjeduje važeći atest elektro i gromobranskih instalacija objekta u kojem je smještena glavna stanica. Operatoru je u zapisniku izdat nalog za pribavljanje atesta, što je u roku i realizovano.

Pregled sistema za pružanje usluga preko sistema fiksnog bežičnog pristupa (WiMAX) izvršen je kod operadora M:tel d.o.o, Telenor d.o.o, BBMi d.o.o, Montenegro Connect d.o.o, WiMAX Montenegro d.o.o, Dasto Montel d.o.o. i W-net d.o.o. Operatori WiMAX Montenegro d.o.o, Montenegro Connect d.o.o, BBMi d.o.o. i W-net d.o.o. u momentu vršenja stručnog nadzora još uvijek nijesu počeli sa komercijalnim pružanjem usluga. Kod operadora Dasto Montel d.o.o. uočene nepravilnosti su se odnosile na neusklađenost forme pretplatničkog računa sa članom 113. Zakona. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, što je u roku i realizovano. Operator Telenor d.o.o. ima samo 5 korisnika (2 fizička i 3 pravna lica), Dasto Montel d.o.o. 376 korisnika, a M:tel ima 6.236 korisnika. Zbog nepostojanja odgovarajuće telekomunikacione infrastrukture M:tel d.o.o. nije realizovao ukupno 13.937 zahtjeva, a kod operadora Telenor d.o.o. u prethodnoj godini nije bilo zahtjeva za instalacijom novih priključaka.

Kod operadora Crnogorski elektroprenosni sistem izvršen je pregled pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana. Pregledom je utvrđeno da operator nije objavio cjenovnik i opšte uslove pružanja usluga u skladu sa Odlukom Savjeta Agencije. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Pregledom pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana i iznajmljenih linija kod operadora Fibernet d.o.o, uočeni su nedostaci koji su se odnosili na neobjavljivanje cijena za pojedine kapacitete nacionalnih i međunarodnih vodova, kao i neobjavljivanje popusta na javno objavljene cijene, odnosno principa njihovog određivanja. Operatoru je rješenjem naloženo otklanjanje nedostatka, što je u zadatom roku i realizovano. Takođe, pregled pružanja usluga iznajmljenih linija izvršen je kod operadora Crnogorski Telekom a.d, M:tel d.o.o. i SBS Net Montenegro d.o.o. Utvrđeni nedostaci kod operadora Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o. su se odnosili na neobjavljivanje popusta na javno objavljene cijene, odnosno principa njihovog određivanja. Operatorima su izdati nalozi za otklanjanje nedostataka, što je u slučaju Crnogorskog Telekom a.d. i realizovano, dok je kod M:tel d.o.o. rok isticao u 2013. godini. Takođe, kontrolnim pregledom po osnovu ranije izdatog rješenja Crnogorskom Telekomu a.d, za usklađivanje ugovora sa javno objavljenim cjenovnikom pružanja usluge iznajmljenih linija, utvrđeno je da je operator postupio u skladu sa izdatim nalogom. Kod operadora SBS Net Montenegro d.o.o. uočene nepravilnosti su se odnosile na neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipske pretplatničke ugovore i nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Takođe, u postupku stručnog nadzora pružanja usluga putem MIPNET mreže kod Crnogorskog Telekom a.d. utvrđeno je da subjekat nadzora nije postupio u skladu sa odredbom o javnoj dostupnosti principa određivanja popusta na javno objavljene cijene pružanja usluga. U ovom slučaju je u zapisniku naloženo otklanjanje uočenih nepravilnosti, što je u roku i realizovano.

Kod operadora MNNEWS d.o.o. uočene nepravilnosti u pružanju usluga su se odnosile na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti principa određivanja popusta na javno objavljene cijene pružanja usluga. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima.

Pregled sistema za pružanje usluga prenosa govora putem interneta (VoIP) izvršen je kod operadora IPMONT d.o.o, Pronto-Tel d.o.o, Montekom d.o.o. i VoIP Telekom d.o.o. Operator Montekom d.o.o. još uvijek nije počeo sa pružanjem usluga. Utvrđeni nedostaci kod operadora IPMONT d.o.o. i Pronto-Tel d.o.o. su se odnosili na neusklađenost forme pretplatničkog računa sa članom 113. Zakona, dok operator Pronto-Tel d.o.o. još nije posjedovao saglasnost Savjeta na formu korisničkog ugovora. U ovim slučajevima rješenjem je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a operatori su prije isteka roka datog u rješenju dostavili obavještenje o izvršenju naloženih radnji. Po osnovu ranije izdatog rješenja operatoru VoIP Telekom d.o.o. za otklanjanje nepravilnosti, a koje su se odnosile na neposjedovanje saglasnosti Savjeta EKIP na formu korisničkog ugovora, neusklađenost forme detaljnog računa sa članom 113 Zakona, neposjedovanje atesta elektro instalacija i protivpožarne zaštite, izvršen je stručni nadzor i utvrđeno da subjekat nadzora nije postupio u skladu sa izdatim nalogima, pa je izdat prekršajni nalog i novo rješenje za otklanjanje navedenih nepravilnosti. Operator je nakon toga dostavio Agenciji zahtjev kojim traži oduzimanje dodijeljene numeracije.

Izvršen je pregled rada komutacionih sistema Crnogorskog Telekom a.d. na centralama LC1 Podgorica, LC3 Podgorica, LC Herceg Novi i LC Bijelo Polje. Objekti su obezbijeđeni neophodnim sistemima i sredstvima protiv požarne zaštite koji se redovno servisiraju. U toku 2011. godine izvršena je instalacija novih baterija, čime je povećana autonomnost rada uređaja u slučaju prekida napajanja električnom energijom sa elektrodistributivne mreže. Stručnim nadzorom je utvrđeno da u dva objekta u okviru LC1 Podgorica i četiri objekta u okviru LC Bijelo Polje, kapacitet instaliranih baterija ne zadovoljava propisane standarde, pa je rješenjem naloženo instaliranje novih, što je za objekte u okviru LC1 Podgorica izvršeno, a za LC Bijelo Polje rok još uvijek nije istekao. Takođe, stručnim nadzorom je utvrđeno da u pojedinim objektima na mrežnim razdjelnicima nijesu postavljeni linijski osigurači, pa je zapisnikom naloženo njihovo postavljanje, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima.

Takođe, izvršen je stručni nadzor komutacionog sistema mobilne telefonije operadora M:tel d.o.o. Tom prilikom je utvrđeno da subjekat nadzora ne posjeduje odobrenje za određene numeracije (kratke kodove), zbog čega je izdat prekršajni nalog pravnom licu, kao i odgovornom licu u pravnom licu, a u zapisniku je naloženo pribavljanje odobrenja za korišćenu numeraciju, što je u roku realizovano. Takođe, utvrđeno je da se MMS centar operadora M:tel d.o.o. nalazi u Beogradu, i iz tog razloga je operatoru izdato rješenje kojim se nalaže da uređaje i opremu potrebne za pružanje MMS usluga (MMS centar) locira na teritoriji Crne Gore, u skladu sa odredbama Zakona. M:tel d.o.o. je u ovom slučaju izjavio žalbu drugostepenom organu, a rok za postupanje po rješenju još uvijek nije istekao.

U navedenom periodu izvršeni su kontrolni pregledi kod operatora Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. u vezi postupanja po odredbama člana 107. (ograničenje mjesečne potrošnje) i člana 111. (javna objava imenika) Zakona o elektronskim komunikacijama. Tom prilikom nijesu utvrđene nepravilnosti. Takođe, kod ovih operatora su izvršeni kontrolni pregledi u vezi postupanja po rješenjima za usklađivanje forme računa sa odredbama člana 113. Zakona. Tom prilikom je utvrđeno da mjesečni računi za pružene usluge u fiksnoj i mobilnoj mreži operatora M:tel d.o.o. i Crnogorski Telekom d.o.o, kao i mobilnoj mreži Telenor d.o.o. sadrže sve stavke predviđene članom 113 Zakona. Na osnovu zaključaka sa sjednica Savjeta Agencije, izvršeni su kontrolni pregledi kod operatora Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. u vezi primjene člana 109. Zakona o elektronskim komunikacijama. Tom prilikom su vršene provjere tačnosti primjene javno objavljenih tarifnih intervala, kao i tačnost mjerenja vremena na centrali, tj. posjedovanje uvjerenja o ovjeravanju mjerila izdato od Zavoda za metrologiju. Pregledima je utvrđeno da operatori za obračun svojih usluga primjenjuju javno objavljene tarifne intervale, kao i da posjeduju uvjerenje o ovjeravanju mjerila za sve svoje centrale.

Kod operatora Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. su izvršeni pregledi u vezi postupanja po rješenjima za SMP operatore. Tom prilikom je utvrđeno da operatori nijesu izvršili izmjene i dopune javno objavljenih Referentnih interkonekcionih ponuda u skladu sa izdatim rješenjima Agencije. Zapisnikom je naloženo postupanje po izdatim rješenjima Agencije, što su operatori u propisanom roku odradili.

Izvršena je kontrola sistema za naplatu usluga operatora Telenor d.o.o, Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o. (interkonekcion i pretplatnički billing). Tom prilikom je utvrđeno da operatori Crnogorski Telekom a.d. i Telenor d.o.o. svojim *prepaid* korisnicima mobilne mreže ne izdaju viši stepen razlaganja računa-listing, na osnovu čega bi ovi korisnici imali mogućnost uvida u ostvarenu potrošnju. U cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima operatorima je izdato rješenje kojim se nalaže omogućavanje izdavanja računa raščlanjenog do nivoa koji omogućava jasno raspoznavanje svih stavki i provjeru obračunatog iznosa za *prepaid* korisnike. Rok za postupanje po rješenju još uvijek nije istekao. Nijesu primijećene nepravilnosti kod naplate usluga.

U prvom kvartalu prethodne godine izvršeni su i kontrolni pregledi registracije prepaid korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori. Pregledom je utvrđeno da su operatori Crnogorski Telekom a.d. i M:tel d.o.o. korisnicima, koji se nijesu registrovali u roku predviđenim Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list Crne Gore“ broj 77/09), onemogućili dalje korišćenje SIM kartica. Telenor d.o.o. nije postupio u skladu sa odredbama Pravilnika, pa je izdato rješenje da se neregistrovanim korisnicima onemogućiti dalje korišćenje SIM kartica, što je subjekat nadzora i ispoštovao. Naknadno je svim operatorima dostavljeno novo rješenje da sve SIM kartice čiji se korisnici nijesu registrovali u skladu sa Pravilnikom trajno deaktiviraju. Operatori su dostavili obavještenje da su postupili po nalogu iz izdatog rješenja, ali je naknadnom kontrolom utvrđeno da Telenor d.o.o. nije u potpunosti ispoštovao nalog iz rješenja. Iz tog razloga je Telenoru, kao i odgovornom licu u ovom privrednom društvu, izdat prekršajni nalog zbog neizvršenja rješenja i dostavljanja netačnih podataka. Istim povodom izvršeni su i kontrolni pregledi u trećem kvartalu i tom prilikom je utvrđeno da operatori nijesu registrovali sve prepaid kartice, pa je rješenjem naloženo trajno deaktiviranje neregistrovanih SIM kartica, a operatori su postupili u skladu sa izdatim nalogom.

U navedenom periodu izvršeni su kontrolni pregledi kod operatora Crnogorski Telekom a.d, Telenor d.o.o. i M:tel d.o.o. u vezi postupanja po odredbama Zakona o taksama. Tom prilikom nijesu utvrđene nepravilnosti. Nakon javne objave o uvođenju novih tarifnih intervala i smanjenja rokova validnosti prepaid vaučera od strane Crnogorskog Telekom a.d. izvršen je stručni nadzor i operatoru rješenjem naloženo da svojim *prepaid* korisnicima omogući korišćenje usluga po uslovima koji su važili prije uvedenih izmjena, tj. do 01. 08. 2012. godine. Subjekt nadzora je postupio u skladu sa izdatim nalogom u zadatom roku.

Stručni nadzor kod korisnika elektronskih komunikacionih usluga vršen je po zahtjevu korisnika ili Odsjeka za zaštitu prava i interesa korisnika. Zahtjevi su se odnosili na nepravilnosti u mjesečnom računu ispostavljenom za pružene usluge, neodgovarajućem kvalitetu usluga, kao i izostanku pružanja usluga. Na osnovu inicijativa za pokretanje postupka nadzora vršeni su pregledi po zahtjevima operatora i korisnika:

- operator VoIP d.o.o. je prijavio da se na području opštine Ulcinj vrši nelegalno pružanje usluga prenosa govora putem interneta (VoIP). Stručnim nadzorom nijesu utvrđene prijavljene nepravilnosti.
- M:tel d.o.o. je prijavio da Crnogorski Telekom a.d. prilikom procesa prenosa brojeva, ne postupa u skladu sa važećim Pravilnikom. Za nepravilnosti utvrđene stručnim nadzorom Crnogorskog Telekomu je izdato rješenje.
- Po prijavi korisnika izvršen je stručni nadzor kod operatora Crnogorski Telekom a.d. (pružanje usluga na fiksnoj lokaciji – ADSL i ISDN) i Eltamont d.o.o. (distribucija TV programa do krajnjih korisnika). Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti u pružanju usluga.
- M:tel d.o.o. je prijavio da Radio-difuzni centar d.o.o. nejednako vrši obračun pružanja usluge zakupa infrastrukture na emisionim objektima kada su u pitanju operatori mobilne telefonije. Stručnim nadzorom nijesu utvrđene navedene nepravilnosti.
- Operator M:tel d.o.o. je prijavio da Telenor d.o.o. ne postupa u skladu sa odredbama Pravilnika o prenosivosti brojeva, odnosno da odbija da izvrši prenos brojeva iz razloga što se korisnički brojevi nalaze u zatvorenoj korisničkoj grupi (CUG), a prethodno nijesu istupili iz iste.
- Korisnik OKOV d.o.o. je podnio zahtjev za sprovođenje nadzora kod Crnogorskog Telekom a.d, zbog neovlašćenog pristupa, slanja i distribuiranja mail-ova. Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti.

- Kod Crnogorskog Telekom a.d. je izvršen i stručni nadzor po prijavi korisnika koja se odnosila na visinu mjesečnog računa za pružene usluge u mobilnoj mreži. U saradnji sa Odsjekom za zaštitu prava i interesa korisnika je izdato rješenje Crnogorskom Telekomu kojim je naloženo otklanjanje nepravilnosti.

Po zahtjevu Osnovnog državnog tužilaštva izvršen je pregled registracije prepaid korisnika SIM kartice 069 883 645 kod operatora Telenor d.o.o. Tom prilikom je utvrđeno da subjekat nadzora nije postupio u skladu sa Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list Crne Gore“ broj 77/09), pa je izdat prekršajni nalog pravnom licu i odgovornom licu u pravnom licu.

Saradnja sa drugim inspeksijskim organima

U skladu sa članom 134, stav 2, tačka 5 Zakona o elektronskim komunikacijama, inspektor za elektronske komunikacije obavješten je o:

- molbi Crnogorskog Telekom a.d. za preduzimanje mjera u vezi pojave nelegalnog tranzita međunarodnog saobraćaja od starne korisnika koji nijesu registrovani kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost;
- prijavi operatora Cabling d.o.o. u vezi problema koji se odnosi na neadekvatno izgrađene priključke za javne elektronske komunikacione mreže u novoizgrađenim objektima u Podgorici;
- korišćenju radio-frekvencija bez odobrenja od starne funkcionalnog sistema City Taxi Plav;
- emitovanju programa komercijalnog emitera TV Luna sa lokacije Kofiljača-Plav bez odobrenja za korišćenje radio-frekvencija i izazivanja smetnje na opremi M:tel d.o.o.

5.7. PROCES PRELASKA SA ANALOGNIH NA DIGITALNE RADIO-DIFUZNE SISTEME

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je 2011. godine oformilo mješovitu Komisiju za praćenje implementacije programa prelaska sa analogne na digitalnu zemaljsku radio-difuziju, u čijem sastavu se pored predstavnika Ministarstva nalaze takođe i predstavnici Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Radio-difuznog centra d.o.o. Podgorica. U cilju obavljanja neophodne pripreme za monitoring i implemetaciju cjelokupnog procesa, a naročito u početnoj fazi radi praćenja realizacije nabavke predajničke opreme, Komisija je tokom 2012. godine održala više radnih sastanaka, na kojima su posebno razmotreni izvještaji Radio-difuznog centra d.o.o. Podgorica. Izvještaji su se prvenstveno odnosili na trenutno stanje i testiranje opreme proizvođača Eurotel Italija, koji je na osnovu odabira Delegacije Evropske Unije u Crnoj Gori, u vezi sa IPA projektom, a shodno Ugovoru „Podrška digitalizaciji Javnog Servisa Crne Gore - Nabavka opreme“, odgovoran za isporuku i instalaciju opreme u vrijednosti od 1.600.000 €.

Na predlog Ministarstva, Vlada Crne Gore je 03. 05. 2012. godine utvrdila Predlog Zakona o izmjenama Zakona o digitalnoj radio-difuziji i isti dostavila Skupštini radi stavljanja u proceduru donošenja po skraćenom postupku iz razloga koji su sadržani u obrazloženju tog akta. Naime, kao osnovni razlog za donošenje ovog zakona navodi se kašnjenje u nabavi opreme, a samim tim i kašnjenje u stavljanju u funkciju prve mreže za digitalnu zemaljsku radio-difuziju, koju finansira Evropska komisija sredstvima iz IPA fonda. Skupština Crne Gore je 6. juna 2012. godine, donijela Zakona o izmjenama Zakona o digitalnoj radio-difuziji i isti je objavljen u „Službenim listu CG“, broj 31/12. Kao što je navedeno u dijelu Godišnjeg izvještaja koji se odnosi na Izradu regulative u oblasti elektronskih komunikacija, Ovim Zakonom je propisano da će se prelazak sa analognog na digitalno emitovanje televizijskih programa izvršiti najkasnije do 17. juna 2015. godine. Istovremeno emitovanje analognih i digitalnih televizijskih programa počće najkasnije šest mjeseci prije 17. juna 2015. godine. S tim u vezi, izmijenjeni su i ostali članovi zakona koji upućuju na konačni datum gašenja analogne televizije.

Na osnovu izvještaja Radio-difuznog centra d.o.o. Podgorica, razmatranja i zaključaka Komisije, „Izvještaj o stanju prve faze projekta digitalizacije radio-difuznog sistema nakon završenog fabričkog testiranja Eurotel-ove opreme“, od strane Ministarstva upućen je Vladi Crne Gore, krajem 2012. godine, Tim izvještajem, uz detaljna obrazloženja o nedostacima koji su se pokazali fabričkim testiranjem Eurotel-ove opreme, vezano za kvalitet iste, data je negativna ocjena od strane Radio-difuznog centra d.o.o. Podgorica.

5.8. DAVANJE MIŠLJENJA NA PROSTORNO PLANSKA DOKUMENTA

U skladu sa članom 38 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, Agencija je u svojstvu pravnog lica nadležnog za poslove telekomunikacija, dužna da, na zahtjev nosioca pripremnih poslova, dostavi raspoložive podatke, kao i da da svoje predloge i mišljenja koja su neophodna za izradu planskog dokumenta.

S tim u vezi, Agencija je u 2012. godini, dostavila 52 dopisa sa odgovarajućim podacima i preporukama za izradu prostorno planske dokumentacije. Podaci i preporuke su dostavljani jedinicama lokalne samouprave u 37 slučajeva i to: Bar - 3, Budva - 12, Cetinje - 1, Danilovgrad - 1, Herceg Novi - 12, Kolašin - 1, Mojkovac - 1, Pljevlja - 1, Tivat - 4, Ulcinj 1. U ostalim slučajevima podaci i preporuke su dostavljene: Ministarstvu održivog razvoja i turizma - 6, Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije - 8 i Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje - 1.

Takođe, u skladu sa članom 39 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, nosilac pripremnih poslova, uz nacrt planskog dokumenta, dostavlja i mišljenja nadležnih organa, institucija i javnih preduzeća lokalne samouprave. Shodno tome, nosioci pripremnih poslova (organi lokalne samouprave i Ministarstvo održivog razvoja i turizma) obraćaju se Agenciji za mišljenje na nacрте dostavljenih prostorno planskih dokumenata.

S tim u vezi, Agencija je u 2012. godini, dostavila mišljenja na 74 nacрте prostorno planske dokumentacije. Jedinicama lokalne samouprave su dostavljena mišljenja na 17 nacрте i to: Bar - 3, Herceg Novi - 7, Mojkovac - 1, Tivat - 4, Ulcinj - 2, dok su Ministarstvu održivog razvoja i turizma dostavljena mišljenja na - 57 nacрте prostorno planske dokumentacije.

Mišljenja na nacрте planskih dokumenata Agencija zasniva na Zakonu o elektronskim komunikacijama i propisima koji su u skladu sa istim, Strategiji razvoja informacionog društva od 2012. do 2016. godine – Crna Gora – digitalno društvo, i novim trendovima zastupljenim u oblasti savremenih elektronskih komunikacija. Davanjem mišljenja na nacрте planskih dokumenata, Agencija teži da se kroz primjenu savremenih tehnoloških rješenja stvore preduslovi za:

- dalji i ubrzani razvoj ICT sektora, a prvenstveno širokopojsnog pristupa,
- stimulisanje zainteresovanosti i privlačenja investicija u ICT sektor,
- podsticanje konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija,
- korišćenje dostupnih ICT alata i servisa u svakodnevnom životu i poslovanju od strane građana i poslovnih subjekata.

Na ovaj način Agencija daje smjernice koje su osnov razvoja snažne i opšte dostupne infrastrukture, koja omogućava zajedničko korišćenje od strane više operatora pri pružanju **broadband** konekcije velike brzine i korišćenje savremenih i zahtjevnih servisa za sva domaćinstva i preduzeća pod jednakim uslovima.

S tim u vezi, uz predloge i sugestije za izradu planske dokumentacije, u dijelu koji se odnosi na elektronske komunikacije, Agencija je dostavljala raspoložive podatke o operatorima i uslugama koje isti pružaju u opštinama (na kojima se nalazi prostor obuhvaćen granicama planskog dokumenta), antenskim stubovima, radio baznim stanicama, komutacionim sistemima i zgradama operatora koji se nalaze na prostoru opština. Takođe, Agencija je upućivala na adekvatnu procjenu stepena razvoja elektronskih komunikacija u granicama planskog dokumenta, koja se zasniva na podacima o zastupljenosti fiksne telefonije i fiksnog širokopojsnog pristupa. Pri tom je kao referentni dokument za procjenu stanja predlagala izvještaje *Cullen International*-a.

Prilikom davanja mišljenja na plansku dokumentaciju, u fokusu Agencije je bilo sledeće:

1. Značaj implementacije novih tehnologija, liberalizacije tržišta i konkurencije u sektoru elektronskih komunikacija, koji treba da doprinesu bržem razvoju elektronskih komunikacija, povećanju broja servisa, njihovoj ekonomskoj i geografskoj dostupnosti, boljoj i većoj informisanosti građana, kao i bržem razvoju privrede i društva u cjelini;
2. Planiranje, gradnja, rekonstrukcija, korišćenje i održavanje elektronskih komunikacionih mreža po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima;
3. Planiranje elektronske komunikacione mreže koja se zasniva, kako na realizaciji planova operatora, tako i na infrastrukturi koju bi lokalna samouprava mogla koristiti za svoje potrebe: povezivanje organa lokalne samouprave, video nadzor, telemetrijske tačke, informativne turističke punktove i sl;
4. Planiranje i građenje elektronske komunikacione infrastrukture koja će zadovoljiti zahtjeve više operatora elektronskih komunikacija, koji će građanima ponuditi kvalitetne savremene elektronske komunikacione usluge po ekonomski povoljnim uslovima;

5. Kapaciteti u kablovskoj telekomunikacionoj kanalizaciji i kućnim instalacijama koji bi omogućavali dalju modernizaciju elektronskih komunikacionih mreža (uvođenje FTTx tehnologije), bez potrebe izvođenja dodatnih radova;
6. Razvoj širokopojsanih pristupnih mreža (kablovskih i bežičnih);
7. Što veće korišćenje optičkih kablova u pristupnoj mreži, koji bi omogućili korišćenje naprednijih servisa čije se pružanje tek planira.

Davanjem relevantnih podataka, preporuka i mišljenja iz oblasti elektronskih komunikacija za potrebe izrade planskih dokumenata, Agencija je uveliko doprinijela kvalitetnijoj izradi iste.

5.9. IZDAVANJE USLOVA PRILIKOM IZGRADNJE STAMBENIH I POSLOVNIH OBJEKATA

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost na osnovu dobijenih zahtjeva izdaje uslove prilikom izgradnje objekata u skladu sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 32/11) i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“ broj 34/11). Na osnovu člana 26 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama uslove za izgradnju pretplatničkih komunikacionih kablova, kablova za kablovsku distribuciju i/ili zajedničkog antenskog sistema utvrđuje Agencija. U stavu 5 istog člana se navodi da se ovi uslovi određuju uz nadoknadu stvarnih troškova koje utvrđuje Agencija. Na preporuku Ministarstva održivog razvoja i turizma, a u cilju smanjenja troškova pri dobijanju građevinskih dozvola, Agencija uslove iz svoje nadležnosti za sada izdaje bez naknade.

Zahtjev za izdavanje uslova prilikom izgradnje objekata Agenciji podnose organi lokalne samouprave – sekretarijati nadležni za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata, kao i Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Ministarstvo održivog razvoja i turizma obraćalo se zahtjevima za izdavanje uslova prilikom izgradnje ili rekonstrukcije objekata u sledećim opštinama: Andrijevića, Bar, Berane, Budva, Cetinje, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Podgorica, Tivat, Ulcinj i Žabljak. Zahtjevi iz opština Andrijevića, Berane, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Žabljak podnošeni su isključivo preko Ministarstva održivog razvoja i turizma.

Osim toga, Agenciji su se, zahtjevom za izdavanje uslova prilikom izgradnje objekata, obraćali i lično investitori i to u slučajevima:

- kada su, shodno Zakonu o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“ broj 51/08) koji je važio u vrijeme izdavanja urbanističko–tehničkih uslova, uslove u vezi sa elektronskom komunikacionom infrastrukturom bili dužni pribaviti lično,
- kada je u postupku izdavanja građevinske dozvole potrebno dobiti saglasnost Agencije na tehničku dokumentaciju (shodno članu 93 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“ broj: 51/08, 70/09, 49/10, 32/11), a iz razloga presporog rješavanja zahtjeva od strane sekretarijata nadležnih za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata.

U periodu od 01. 01. 2012. do 31. 12. 2012. godine, podnijeto je 928 zahtjeva. Zahtjevima za izdavanje uslova Agenciji su se obratili:

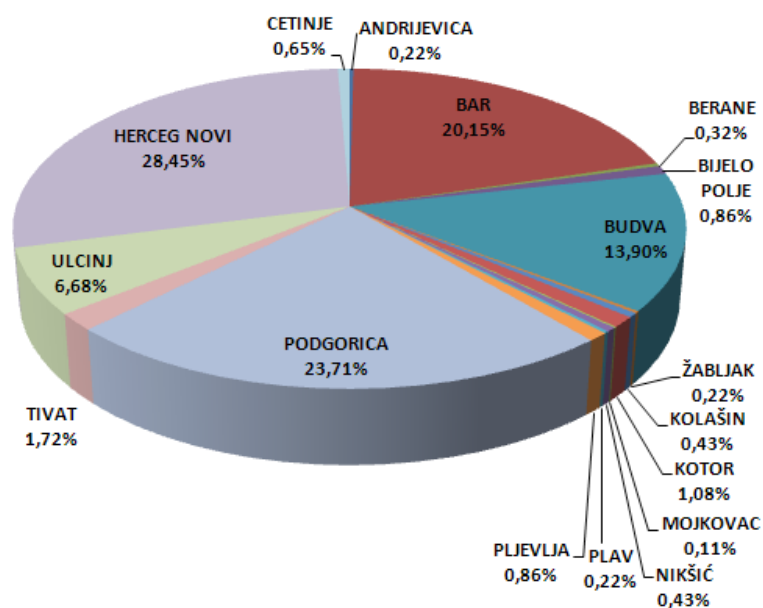
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma - 103 zahtjeva,
- Sekretarijat za uređenje prostora, komunalno–stambene poslove i zaštitu životne sredine Opštine Bar - 181 zahtjev,
- Sekretarijat za uređenje prostora i održivi razvoj Opštine Bijelo Polje - 2 zahtjeva,
- Sekretarijat za prostorno planiranje i održivi razvoj Opštine Budva - 115 zahtjeva,
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Prijestonice Cetinje - 4 zahtjeva,
- Sekretarijat za prostorno planiranje i izgradnju Opštine Herceg Novi - 248 zahtjeva,
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Glavnog grada Podgorice - 201 zahtjev,
- Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Opštine Tivat - 3 zahtjeva,
- Sekretarijat za prostorno palaniranje i održivi razvoj Opštine Ulcinj - 55 zahtjeva i
- Neposredno investitori - 16 zahtjeva.

Pregled broja podnesenih zahtjeva za izdavanje uslova pri izgradnji objekata u pojedinim mjesecima 2012. godine, po opštinama dat je u narednoj tabeli:

	JANUAR	FEBRUAR	MART	APRIL	MAJ	JUN	JUL	AVGUST	SEPTEMBAR	OKTOBAR	NOVEMBAR	DECEMBAR	UKUPNO
ANDRIJEVICA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
BAR	9	10	15	9	14	18	9	23	25	18	15	22	187
BERANE	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	3
BIJELO POLJE	-	-	2	1	-	1	2	1	1	-	-	-	8
BUDVA	-	1	3	1	1	1	-	10	33	36	25	18	129
ŽABLJAK	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	2
KOLAŠIN	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	-	4
KOTOR	-	4	2	1	-	2	-	-	1	-	-	-	10
MOJKOVAC	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
NIKŠIĆ	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	4
PLAV	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
PLJEVLJA	-	-	-	2	-	-	-	1	-	2	2	1	8
PODGORICA	38	13	23	15	30	18	14	13	11	18	12	15	220
TIVAT	2	4	1	1	-	2	-	-	-	3	1	2	16
ULCINJ	2	3	1	-	5	14	1	12	5	9	8	2	62
HERCEG NOVI	10	18	29	14	20	24	18	26	25	29	24	27	264
CETINJE	-	-	-	1	-	-	-	-	3	1	1	-	6
UKUPNO	61	54	76	45	71	81	45	89	109	121	89	87	928

Na sljedećem grafiku dat je procentualni udio broja predmeta po opštinama u 2012. godini.

Procentualni udio broja predmeta po opštinama u 2012. godini

Prema podnesenim zahtjevima kojima su traženi uslovi za izgradnju objekata, izdati su uslovi za izgradnju i rekonstrukciju različitih vrsta objekata i to:

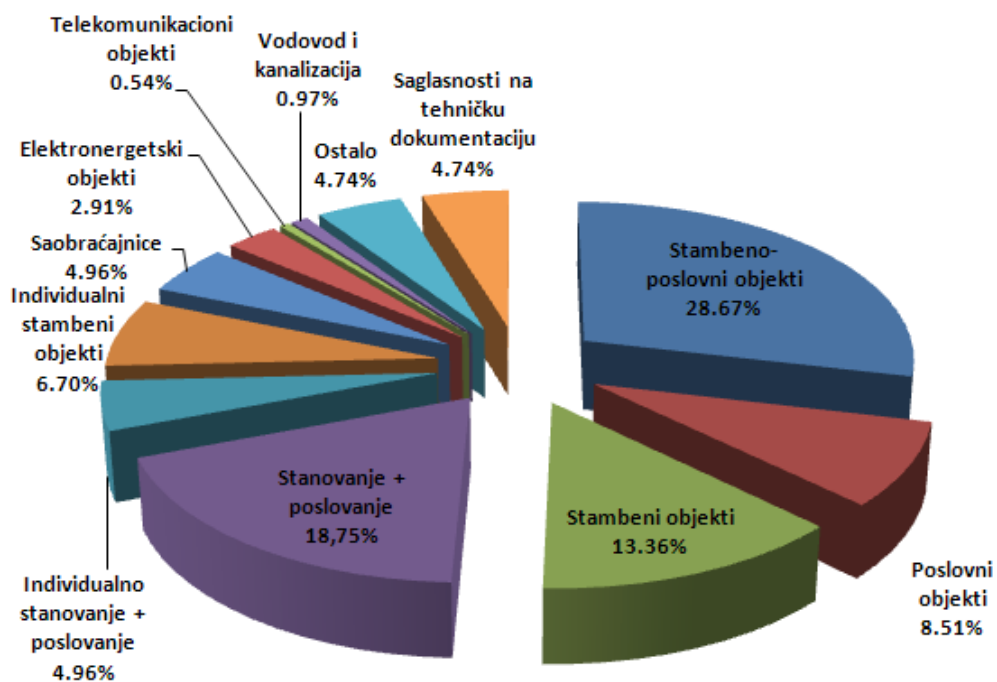
- stambenih – individualnog i kolektivnog tipa stanovanja,
- turističkih - hoteli, vile, turistički kompleksi,
- poslovnih,
- stambeno–poslovnih,
- baznih stanica,
- trafostanica,
- kablovskih vodova,

kao i uslovi za:

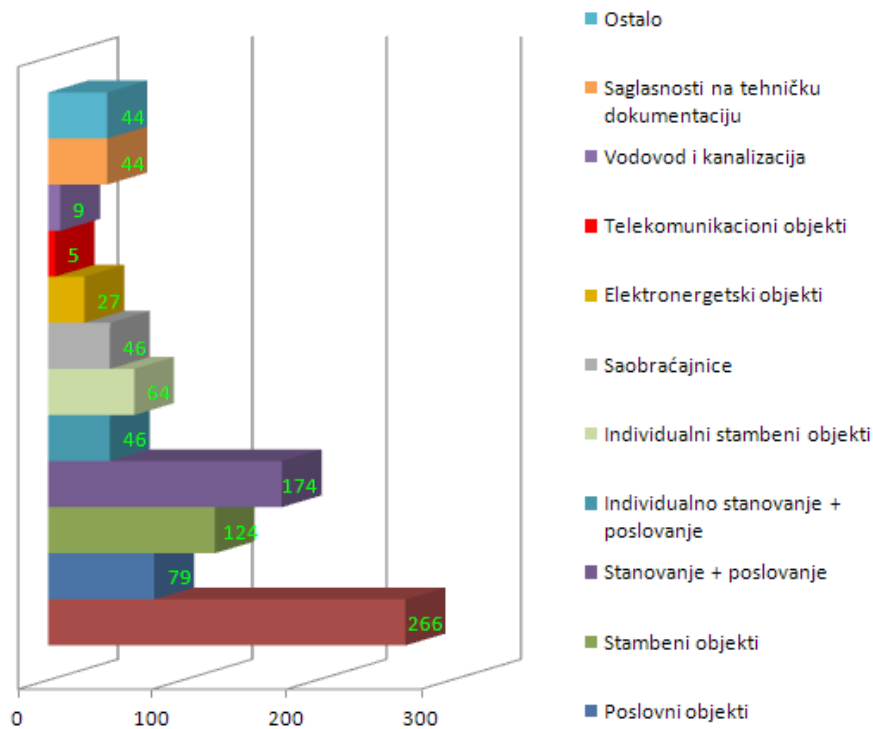
- izgradnju i rekonstrukciju saobraćajnica,
- rekonstrukciju mostova,
- izgradnju terminala za tečna goriva,
- izgradnju garaža,
- izgradnju marina,
- izgradnju pristaništa,
- uređenje zaleđa plaže,
- izgradnju golf terena,
- revitalizaciju utvrđenja,
- uređenje javnih površina,
- eksploataciju kamena,
- izgradnju kapele,
- revitalizaciju sakralnih objekata.

Procentualno učešće uslova izdatih za pojedine vrste objekata u ukupno izdatim uslovima u 2012. godini i uporedni pregled broja izdatih uslova pri izgradnji objekata prema vrstama objekata za koje su uslovi izdati u 2012. godini su dati na sledeća dva grafika.

Procentualno učešće uslova izdatih za pojedine vrste objekata u ukupno izdatim uslovima

Uporedni pregled broja izdatih uslova prema vrstama objekata za koje su izdati

5.10. ISTRAŽIVANJE O UPOTREBI INFORMACIONIH I KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA U CRNOJ GORI

Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat je u periodu od 01-15. 04. 2012. godine sproveo istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT) u Crnoj Gori. Cilj istraživanja je bio da se dobiju podaci o zastupljenosti i korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija od strane domaćinstava, pojedinaca i preduzeća.

Istraživanje upotrebe ICT kod domaćinstva i pojedinaca

Istraživanje je sprovedeno u skladu sa metodologijom Eurostat-a na sledeći način:

- Anketno istraživanje – intervju licem u lice;
- Dvoetapni stratifikovani uzorak. Veličina uzorka 1200 domaćinstava, odnosno 1200 lica;
- Ciljna populacija za domaćinstva su sva domaćinstva sa najmanje jednim članom koji ima između 16 i 74 godine života;
- Ciljna populacija lica su sva lica koja imaju između 16 i 74 godine života; i
- Referentni period su tri meseca koja su prethodila anketiranju na terenu.

Istraživanje Monstat-a pokazuje da 99,0% domaćinstava ima pristup TV prijemniku u kući, 51,3% ima pristup računaru a 93,3% ima mobilni telefon. Procenat domaćinstava koja imaju pristup računaru je porastao u odnosu na prethodnu godinu za 4,7%.

U Crnoj Gori 55,0% anketiranih domaćinstava je izjavilo da ima pristup internetu kod kuće, bez obzira na to da li se koristi ili ne. Pristup internetu se pri tom ostvaruje pomoću nekog od uređaja, kao što su personalni računar - 75,3% domaćinstava, laptop - 52,0% i mobilni telefon - 24,2%. Najviše domaćinstava koristi xDSL tip konekcije - 56,1% i bežični (wireless) internet - 34,1%. Mobilnu širokopojasnu konekciju koristi 20,0% domaćinstava koja imaju internet, a 6,1% domaćinstava koristi uskopojasnu konekciju (*dial up*, modem, ISDN).

Kao razloge zbog kojih domaćinstvo nema pristup internetu kod kuće, 26,6% domaćinstava je navelo da je oprema previše skupa, 40,0% domaćinstava je izjavilo da nema potrebu za internetom, dok je 25,9% domaćinstava izjavilo da je pristup internetu veoma skup.

Istraživanje je pokazalo da zastupljenost računara, korišćenje računara, mogućnost internet pristupa i korišćenje interneta zavisi od mjesta stanovanja, tipa naselja, starosne dobi, prihoda i pola.

Zastupljenost računara u domaćinstvima varira u odnosu na teritorijalnu cjelinu i tip naselja. U sjevernom regionu, zastupljenost računara je najmanja i iznosi 42,6%, dok je u Podgorici najveća i iznosi 59,6%. Zastupljenost računara je veća u gradskim naseljima, odnosno 55,6% domaćinstava u gradskim naseljima je izjavilo da ima pristup računaru u domaćinstvu, dok je 42,7% domaćinstava u naseljima koja nijesu gradskog karaktera izjavilo da ima računar.

Pristup internetu u domaćinstvima takođe varira u odnosu na teritorijalnu cjelinu i tip naselja. U sjevernom regionu u naseljima koja nijesu gradskog tipa, pristup internetu je najmanji i iznosi 33,1%, ali u odnosu na prethodnu godinu ostvaren je rast od 12,1%. Najveći pristup internetu je u opštini Podgorica u naseljima gradskog tipa, gdje 64,3% domaćinstava ima pristup.

Rezultati istraživanja pokazuju da od domaćinstava koja imaju mjesečni prihod preko 600,00 € njih 74,4% posjeduju računar, dok 88,3% takvih domaćinstava ima pristup internetu kod kuće. Od domaćinstava koja imaju mjesečni prihod od 300,00 € do 600,00 €, njih 60,4% posjeduju računar i taj se procenat povećao za 6,9% u odnosu na prethodnu godinu, dok procenat onih koji imaju pristup internetu iznosi 65,8% i povećao se za 2,2% u odnosu na prethodnu godinu. Procenat domaćinstava koja imaju mjesečni prihod do 300,00 €, a posjeduju računar iznosi 34,4%, dok procenat takvih domaćinstava koji imaju pristup internetu iznosi 31,6%.

Broj lica koja su u poslednja 3 mjeseca koristili računar iznosi 58,8%, dok procenat onih koji nikada nijesu koristili računar iznosi 34,2%. Što se tiče korišćenja interneta, 56,8% lica je izjavilo da je koristilo internet u poslednja 3 mjeseca. Lica koja su izjavila da koriste internet, njih 80,8%, uglavnom to čine svakodnevno. Veoma mali je procenat onih koji internet koriste najmanje jednom mjesečno ili rijede nego jednom mjesečno.

Evidentan je porast broja lica koja su koristila računar i internet u odnosu na prethodnu godinu, i to: procenat lica koja su koristila računar u poslednja 3 mjeseca se povećao za 10,9%, dok se procenat lica koja su koristila internet u poslednja 3 mjeseca povećao za 10,3%.

Računar je u poslednja 3 mjeseca koristilo 91,9% lica starosti od 16 do 24 godine. Kada se radi o nekoj drugoj starosnoj grupi, broj lica koja su koristila računar u poslednja 3 mjeseca opada i na primjer za starosnu grupu od 55 do 64 godine iznosi 27,1%.

Rezultati istraživanja pokazuju da je više žena koje su izjavile da nikada nijesu koristile računar - 40,8%, dok je sa druge strane bilo 29,2% muškaraca koji su izjavili da nikada nijesu koristili računar. U odnosu na prethodnu godinu broj muškaraca i broj žena koji nikad nijesu koristili računar se smanjio.

U poslednja tri mjeseca najviše ispitanika je koristilo internet kod kuće 90,5%, dok je njih 29,4% internet koristilo na poslu, 20,7% u kući druge osobe, a 14,2% u obrazovnoj ustanovi. Osim toga 11,2% ispitanika je izjavilo da je internet koristilo na nekom drugom mjestu, kao što su javna biblioteka, pošta, internet kafe, hotel, aerodrom itd.

Aktivnosti koje su ispitanici najčešće preduzimali putem interneta u privatne svrhe u poslednja 3 mjeseca su: slanje i primanje e-mailova - 82,7% lica. 77,1% ispitanika je komuniciralo slanjem poruka preko *chata*, društvenih mreža, novinskih grupa ili preko foruma, a 74,8% je čitalo ili preuzimalo *on-line* novine/časopise. Telefonski vid komunikacije preko interneta je ostvarilo 61,1% ispitanika.

Istraživanje upotrebe ICT u preduzećima

Istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u preduzećima je sprovedeno na teritoriji Crne Gore na slijedeći način:

- Telefonski intervju;
- Stratifikovani uzorak. Veličina uzorka 617 preduzeća;
- Ciljna populacija su preduzeća sa 10 i više zaposlenih po djelatnostima (NACE Rev. 2);
- Referentni period za najveći broj pitanja je januar 2012. godine, dok su se pojedina pitanja odnosila na cjelokupnu 2011. godinu.

U Crnoj Gori 88,3% anketiranih preduzeća je izjavilo da je koristilo računare u svom poslovanju tokom januara 2012. godine, tako da se svi ostali podaci odnose samo na preduzeća koja su u svom poslovanju koristila računar(e) tokom januara 2012. godine.

Kada je riječ o internetu, istraživanje je pokazalo da je 96,1% preduzeća, koja su koristila računar, imalo pristup internetu, tokom januara 2012. godine.

U odnosu na 2011. godinu broj preduzeća koja su koristila računar u svom poslovanju tokom januara 2012. godine veći je za 3,2%, dok je procenat preduzeća koja su imala pristup internetu veći za 1,0%.

Prema rezultatima istraživanja tokom januara 2012. godine 53,3% preduzeća (koja su koristila računar u svom poslovanju) je svojim zaposlenim omogućavalo daljnji pristup e-mail sistemu, dokumentima ili aplikacijama preduzeća.

Od preduzeća koja su imala pristup internetu, 53,1% je odgovorilo da su tokom januara 2012. godine imala svoju prezentaciju na internetu (*web site*). Od preduzeća koja su imala pristup internetu 90,7% njih je imalo neki od xDSL tipova konekcije, što predstavlja povećanje od 3,0% u odnosu na prethodnu godinu.

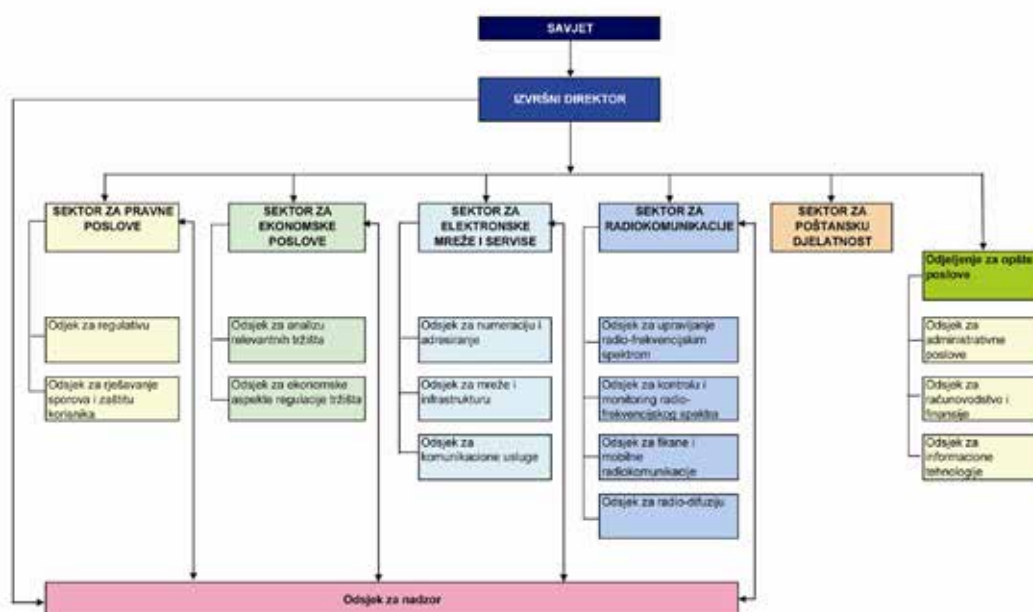
Rezultati istraživanja pokazuju da je 51,4% preduzeća za pristup internetu koristilo konekciju brzine od 2 Mb/s do 10 Mb/s, 11,8% preduzeća je koristilo konekciju brzine od 10 Mb/s do 30 Mb/s, 11,8% preduzeća brzine od 30 Mb/s do 100 Mb/s, a 13,4% preduzeća je koristilo konekciju brzine veće od 100 Mb/s. Svega 11,6% preduzeća je koristilo konekcije sa brzinama manjim od 2Mb/s.

5.11. RAZVOJ KADROVSKIH RESURSA

Saglasno Pravilniku o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koji je donio Savjet Agencije, Agencija je organizovana kroz rad sledećih organizacionih jedinica:

- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za ekonomske poslove,
- Sektor za elektronske mreže i servise,
- Sektor za radiokomunikacije,
- Sektor za poštansku djelatnost,
- Odjeljenje za opšte poslove i
- Odsjek za nadzor.

Sektor i Odjeljenje za opšte poslove su organizovani kroz unutrašnje organizacione jedinice – odsjeke. Organizaciona struktura Agencije je data na sledećoj slici.

U Agenciji je, na dan 31. 12. 2012. godine, bilo 69 zaposlenih, uključujući i predsjednika i 3 člana Savjeta i izvršnog direktora. Jedan član Savjeta Agencije, funkciju obavlja honorarno.

Kvalifikaciona struktura zaposlenih u Agenciji je sledeća:

- 2 doktora nauka,
- 2 magistra nauka,
- 24 diplomirana inženjera elektrotehnike,
- 13 diplomiranih ekonomista,

- 9 diplomiranih pravnika,
- 1 profesor engleskog jezika,
- 1 diplomirani inženjer građevinarstva,
- 4 Spec. Sci. elektrotehnike,
- 1 viša školska sprema i
- 12 srednja stručna sprema.

Shodno Pravilniku o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta, svi zaposleni su obavezani na stručno usavršavanje u cilju kvalitetnog obavljanja poslova i zadataka svog radnog mjesta.

5.12. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI

Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih, s obzirom na nova tehnološka rješenja u oblastima elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti, ogleda se između ostalog i kroz učešće na stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i kontinuiranom radu u radnim grupama pod okriljem Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT), Tijela evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC), Svjetskog poštanskog saveza (UPU), Evropskog Komiteta za poštansku regulaciju (CERP) kao i drugih institucija, organizacija i regulatornih tijela zemalja u okruženju.

Na regionalnom nivou tokom 2012. godine je nastavljena saradnja sa regulatornim tijelima naročito po pitanju koordinacije radio-frekvencija, analiza tržišta i troškovnog računovodstva, te razmjenu podataka i zaštitu korisnika.

Sredinom godine potpisan je Memorandum o razumijevanju u oblasti elektronskih komunikacija između ove Agencije i Republičke agencije za elektronske komunikacije Republike Srbije. Iako je saradnja između regulatornih tijela u oblasti elektronskih komunikacija Crne Gore i Republike Srbije bila na visokom nivou, potpisivanjem ovog Memoranduma biće unaprijeđena saradnja na izradi zajedničkih osnova za planove i programe i razmjena informacija, iskustava i dokumenata vezanih za razvoj regulacije elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori i Republici Srbiji.

U nastavku slijedi kratak prikaz najznačajnijih međunarodnih aktivnosti Agencije u 2012. godini.

Učešće delegacije Crne Gore na Svjetskoj konferenciji o radio-komunikacijama (WRC-12)

U periodu od 23. januara do 17. februara 2012. godine, Međunarodna unija za telekomunikacije je organizovala Svjetsku konferenciju o radio-komunikacijama (WRC-12), čija je svrha razmatranje primjene i donošenje izmjena Pravilnika o radiokomunikacijama (RR – Radio Regulations), međunarodnog instrumenta koji reguliše upotrebu spektra radio-frekvencija, geostacionarnih-satelitskih (GSO) i ne-geostacionarnih-satelitskih (non-GSO) orbita.

Ovom ključnom događaju u radu ITU-a, u oblasti međunarodne koordinacije, usaglašavanja stavova i propisa iz oblasti radio-komunikacija, prisustvovali su predstavnici više od 150 država članica, zvaničnici ITU Biroa, predstavnici telekomunikacionih kompanija, naučnih i privrednih organizacija, finansijskih ili razvojnih institucija. Imajući u vidu obimnu Agendu, čijih je 30 tačaka razmatrano u okviru 6 Komiteta kao i na Plenarnim sjednicama, Crnu Goru je na Konferenciji predstavljala delegacija, sastavljena od predstavnika Stalne misije Crne Gore pri UN i drugim međunarodnim organizacijama u Ženevi, Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije i Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Tokom Konferencije obrađena su mnoga pitanja, od kojih se najznačajnija odnose na: mobilni širokopolasni pristup, digitalnu dividendu, širokopolasni pristup za potrebe javne zaštite i pomoći prilikom nesreća (PPDR), sprječavanje interferencije, prestupnu sekundu odnosno budućnost vremenske skale koordinisanog univerzalnog vremena (UTC), zahtjeve sva tri regiona za potrebe fiksne satelitske službe, modernizaciju globalnog pomorskog sistema za upozoravanje i bezbjednost (GMDSS), komunikacije na brodovima u UHF opsegu, zemaljske stanice na plovilima i amatersku službu.

Predstavnici Crne Gore su tokom Konferencije prisustvovali svim redovnim i vanrednim sastancima koje je organizovao CEPT u cilju usaglašavanja svojih stavova kroz dokument Evropskih Zajedničkih Prijedloga (ECP). Formalnim podržavanjem ovog dokumenta od strane većine država Evrope uključujući i Crnu Goru, postignut je koncenzus sa ciljem da se obezbijedi efikasnije korišćenje radio-frekvencijskog spektra, ali takođe i preduslovi za razvoj novih tehnologija, mreža i usluga.

Posebno, predstavnici administracije Crne Gore učestvovali su i na sastancima organizovanim u cilju rješavanja slučajeva štetnih

smetnji u oblasti Mediterana, a koje su uglavnom izazvane od strane italijanskih radio-difuznih emitera. Izraženo je uvažavanje napora svih zainteresovanih administracija, kao i aktivnosti Biroa, vođenih u pravcu rješavanja ovog problema, uz spremnost Crne Gore na dalju na saradnju u detekciji i eliminaciji štetnih smetnji, u skladu sa odredbama Pravilnika o radiokomunikacijama.

Učešće u radu Tijela evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC)

Tijelo evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC) je osnovan Uredbom Evropske komisije i Evropskog savjeta broj 112/2009. BEREC je preuzeo ulogu Evropske asocijacije regulatora (ERG) na planu razmjene ekspertiza i najbolje tekuće prakse te i u pogledu davanja mišljenja i preporuka o načinu funkcionisanja telekomunikacionog tržišta u Evropskoj uniji. BEREC priprema mišljenja i stavove o raznim pitanjima regulacije za potrebe Evropske komisije i Savjeta, na njihov zahtjev ili samoinicijativno.

Kao što je utvrđeno Statutom BEREC-a, u okviru BEREC-a je organizovano posebno tijelo - Nezavisna grupa regulatora (IRG), u kojem je Agencija, kao nezavisni regulator, punopravni član sa pravom glasa pri donošenju odluka iz nadležnosti ovog radnog tijela BEREC-a.

Agencija poput ostalih regulatora zemalja iz Regiona ima status posmatrača u Savjetu regulatora BEREC-a. Ovaj status Agenciji omogućava praćenje rada bez prava glasa prilikom donošenja odluka. Osim regulatora iz Crne Gore, status posmatrača u Savjetu regulatora BEREC-a imaju i predstavnici Evropske komisije, regulatori iz država članica EFTA (Lihtenštajn, Norveška, Švajcarska) i država kandidata za pristupanje EU (Hrvatska, Republika Makedonija, Srbija, Turska).

Tokom 2012. godine predstavnici Agencije su učestvovali na Plenarnim skupštinama BEREC-a i Generalnim skupštinama IRG-a održanim u Beču, Dubrovniku, Limasolu i na Malti. Takođe, predstavnici Agencije su učestvovali i u radu ekspertskih grupa po pojedinim oblastima regulacije i to u Briselu, Bratislavi (Slovačka) te Jurmali (Latvia).

Projekat "Digitalna televizija u državama jugoistočne Evrope" (SEE DigiTV)

Sljedstveno pravima i obavezama koje proizilaze iz Ugovora o grantu broj 26 792 od 24. 06. 2011. godine, koji je u svrhu realizacije projekta "Digitalna televizija u državama jugoistočne Evrope" (SEE DigiTV) potpisan sa Delegacijom Evropske Unije u Crnoj Gori, Agencija je u skladu sa planom rada, kao jedan od partnera, učestvovala u brojnim aktivnostima na nivou projektne grupe pomenutog regiona, u cilju podsticanja procesa digitalizacije, naročito sa aspekta usaglašavanja regulatornog okvira, ali takođe i drugih pitanja od značaja za oblast elektronskih komunikacija uopšte.

S tim u vezi, Agencija je aktivno učestvovala u izradi dokumenata koji se odnose na pravni okvir, najprije vezano za komparativnu analizu regulatornih okvira za sve države regiona jugoistočne Evrope, koje učestvuju u projektu. Takođe je učestvovala u elaboraciji smjernica za unaprijeđenje pravnog okvira, sa posebnim osvrtom na finansijski aspekt digitalizacije. Unaprijeđenje pravnog, ekonomskog i tehničkog okvira takođe je razmotreno na regionalnom nivou i kroz dokumente koji se odnose na mogućnosti korišćenja digitalne dividende. Posebno, doprinos je dat učešćem u radnoj grupi koja je, nakon analize i procjene u vezi sa tehničkim aspektom digitalizacije, izradila smjernice na regionalnom nivou po pitanju tehnoloških unarijeđenja, specifikaciju prijemničke opreme na regionalnom nivou kao i specifikaciju za testiranje usklađenosti opreme. Regionalne smernice su date posebno i za ekonomska pitanja u procesu digitalizacije, na osnovu prethodno sprovedenih analiza nacionalnih strategija za prelazak sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme. Angažovanjem na ovom projektu, pažnja je posvećena i javnom informisanju kroz pripremu materijala koji se odnose na regionalnu informativnu kampanju, komunikacioni plan kao i edukativne programe za krajnje korisnike.

Predstavnici Agencije su tokom 2012. godine učestvovali na radnim sastancima održanim u Zagrebu, Skopju, Sarajevu i Beogradu, kao i međunarodnim konferencijama koje su u sklopu ovog projekta održane u Italiji i Sloveniji. Pored učesnika iz regulatornih organa jugoistočne Evrope, konferencije SEE Digi.TV projekta okupile su i znatan broj predstavnika TV industrije i elektronskih komunikacija, međunarodnih organizacija, akademija i građanskog društva, pružajući sveobuhvatan pregled najznačajnijih pitanja kojima se projekat bavi.

5.13. ORGANIZACIJA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE “REGULATORNA DJELATNOST U SEKTORU ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA”

Jubilarna, deseta po redu, međunarodna Konferencija u organizaciji Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je održana pod nazivom „Implementacija regulatornog okvira Evropske Unije iz 2009. godine u nacionalnom zakonodavstvu“. Na Konferenciji je učestvovalo 105 predstavnika regulatornih tijela, ministarstava i operatora iz Crne Gore i zemalja Regiona i to iz: Hrvatske, Srbije, Albanije, Makedonije, Bugarske, Bosne i Hercegovine i Kosova. Na ovogodišnjoj Konferenciji su učestvovali i visoki predstavnici Međunarodne unije za telekomunikacije iz Ženeve i međunarodnog instituta Cullen International iz Brisela. Kao i prethodnih godina Konferencija je održana u okviru Međunarodnog festivala ICT dostignuća, INFOFEST 2012.

Na ovogodišnjoj Konferenciji su razmijenjena iskustva po pitanju usaglašavanja zakona o elektronskim komunikacijama sa novim regulatornim okvirom Evropske Unije iz 2009. godine kao i pitanja vezana za regulaciju međunarodnog rominga, zaštitu prava korisnika, analize tržišta i regulatornih mjera koje proističu nakon sprovedene analize, prenosa i ustupanja prava korišćenja radio-frekvencija, regulacije mreža nove generacije i mrežne neutralnosti, pozicije i stepena nezavisnosti nacionalnih regulatornih tijela, mjerenja parametara kvaliteta usluga i mreža mobilnih operatora te stanja na tržištima elektronskih komunikacija

Podsjećanja radi, na prethodno održanih devet konferencija obrađene su sljedeće teme:

- „Iskustva u regulatornoj djelatnosti u sektoru telekomunikacija“,
- „Metode realizacije univerzalnog servisa“,
- „Regulatorna djelatnost u tarifiranju telekomunikacionih servisa“,
- „Ključni regulatorni izazovi za liberalizaciju tržišta telekomunikacija u Jugoistočnoj Evropi“,
- „Neophodni elementi za uvođenje konkurencije u telekomunikacijama“,
- „Regulacija i liberalizovano tržište“,
- „Dostignuti stepen regulacije i analize tržišta elektronskih komunikacija“ i
- „Analize relevantnih tržišta kao uslov za nametanje regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima“.
- Aktuelna pitanja u regulaciji Sektora elektronskih komunikacija“

Na završnoj zajedničkoj sjednici Upravnog i Stručnog odbora Festivala informatičkih dostignuća-INFOFEST 2012 održanoj 5. oktobra 2012. godine u Miločeru, donijeta je odluka da se Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost dodijeli specijalno priznanje za izuzetan programski kvalitet desete međunarodne Konferencije regulatornih tijela u sektoru elektronskih komunikacija.

5.14. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGLAVLJE 10: INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI

Odlukom Vlade Crne Gore obrazovana je Radna grupa za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj Uniji za oblast pravne tekovine Evropske Unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 10 - Informatičko društvo i mediji. Zadatak ove Radne grupe je da učestvuje u:

- analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske Unije,
- izradi predloga pregovaračkih pozicija u oblasti pravne tekovine Evropske Unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 10 - Informatičko društvo i mediji.

Za člana Radne grupe imenovan je i predstavnik Agencije. U Briselu je 6. i 7. decembra 2012. godine održan eksplanatorni sastanak Evropska komisija - Crna Gora. Na sastanku su učestvovali članovi Radne grupe za Poglavlje 10 i predstavnici direktorata Evropske komisije. Predstavnici Evropske komisije su prezentirali regulativu EU za pojedine oblasti informatičkog društva i medija. Ovom prilikom je planirano i da se bilateralni sastanak Evropska komisija - Crna Gora održi u Briselu 21. i 22. januara 2013. godine, na kom će predstavnici Crne Gore, članovi Radne grupe za Poglavlje 10, predstaviti regulativu Crne Gore u oblasti informatičkog društva, elektronskih komunikacija i elektronskih medija i po potrebi odgovarati na pitanja predstavnika Evropske komisije. U cilju sveobuhvatne prezentacije regulatornog okvira u oblasti elektronskih komunikacija u Crnoj Gori te nivoom implementacije EU regulatornog okvira (regulative, odluke, komunikacije) u regulatorni okvir Crne Gore, predstavnici Agencije

su na bilateralnom sastanku, održanom početkom 2013. godine, održali četiri prezentacije koje su se odnosile na sledeće oblasti:

- Politika radio-frekvencijskog spektra,
- Pristup i interkonekcija,
- Relevantna tržišta i analiza tržišta,
- Univerzalni servis i prava korisnika, uključujući 112 i 116.

5.15. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGLAVLJE 8: KONKURENCIJA I DRŽAVNA POMOĆ

Odlukom Vlade Crne Gore iz septembra 2012. godine obrazovana je Radne grupe za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj Uniji za oblast pravne tekovine Evropske Unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 8 - Konkurencija i državna pomoć. Učešće u radu ove radne grupe je uzela i Agencija na način što je odredila jednog svog zaposlenog kao člana Radne grupe.

Radna grupa za pregovaračko Poglavlje 8 se od septembra 2012. godine, pa do okončanja bilateralnog skrininga za ovo poglavlje sastajala više puta, radi dogovora oko pripreme materijala i prezentacija, a u toku priprema imala je i pomoć u vidu održanih radionica u Podgorici od strane predstavnika pregovaračke grupe Republike Hrvatske za ovo poglavlje. Eksplanatorni skrining za Poglavlje 8, Konkurencija i državna pomoć, je održan u periodu od 03 - 05. 10. 2012. godine u Briselu. Na ovom sastanku članovi Radne grupe su upoznati sa dobrim dijelom pravne tekovine Evropske Unije koja se odnosi na pitanja vezana za konkurenciju i državnu pomoć. Bilateralni sastanak Evropska Komisija – Crna Gora je održan 03 - 04. 12. 2012. godine u Briselu i na istom je predstavnicima Evropske Komisije prezentovana regulativa u Crnoj Gori u oblastima konkurencije i državne pomoći, te njena usklađenost sa pravnom tekovinom Evropske Unije, kao i slučajevi iz prakse u Crnoj Gori u oblastima konkurencije i državne pomoći. Ocjena ispunjenosti uslova od strane Evropske Unije za otvaranje pregovora u ovom poglavlju očekuje se u prvoj polovini 2013. godine.

6.

TRŽIŠTE POŠTANSKIH USLUGA

6.1. REGULATORNI OKVIR

Zakonom o poštanskim uslugama ("Službeni list Crne Gore", broj 57/11) se uređuju uslovi i način obavljanja univerzalne i drugih poštanskih usluga, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje poštanskih usluga.

Zakonom o poštanskim uslugama donekle su smanjene nadležnosti Vlade Crne Gore i resornog ministarstva, u odnosu na dosadašnja zakonska rješenja, a povećane su nadležnosti Agencije kao nezavisnog regulatornog tijela na tržištu poštanskih usluga, naročito u dijelu koji se odnosi na određivanje kriterijuma za utvrđivanje cijena univerzalne poštanske usluge, utvrđivanje cijena rezervisanih poštanskih usluga, verifikaciju obračuna neto troškova univerzalne poštanske usluge, stručni nadzor nad radom poštanskih operatera, odlučivanje po prigovorima korisnika i na međunarodnu saradnju sa organima i tijelima Svjetskog poštanskog saveza i Evropske Unije, kao i sa regulatornim organima nadležnim za oblast regulacije poštanskih usluga.

6.2. IZRADA PODZAKONSKE REGULATIVE

Na osnovu nadležnosti koje proističu iz Zakona o poštanskim uslugama, Agencija je u toku 2012. godine u Zakonom propisanim rokovim, donijela sva podzakonska akta iz svoje nadležnosti, i to:

- Pravilnik o kriterijumima za utvrđivanje cijena za obavljanje univerzalne poštanske usluge ("Službeni list Crne Gore" broj 19/12);
- Pravilnik o načinu vođenja odvojenog računovodstva i obračuna neto troškova univerzalnog poštanskog operatera ("Službeni list Crne Gore" broj 23/12);
- Pravilnik o vrsti i načinu dostavljanja podataka poštanskih operatera ("Službeni list Crne Gore" broj 19/12);
- Pravilnik o stručnom nadzoru u oblasti poštanskih usluga ("Službeni list Crne Gore" broj 34/12) i
- Pravilnik o obliku i sadržaju ovlaštenja lica koja vrše stručni nadzor nad radom poštanskih operatera ("Službeni list Crne Gore", broj 34/12).

Agencija je, nadalje, u toku 2012. godine, pripremila stručne osnove za sledeće propise i akta koje donosi resorno Ministarstvo i Vlada Crne Gore:

- Pravilnik o visini jednokratnih godišnjih naknada za poštanske);
- Pravilnik o uslovima i postupku uručenja poštanskih pošiljki putem zbirnih sandučića;
- Pravilnik o načinu postupanja sa poštanskim pošiljkama koje imaju zabranjeni sadržaj;
- Pravilnik o nomenklaturi poštanskih usluga;
- Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje posebne licenci i licence pravnim licima koja ispunjavaju tehničke uslove, uslove u pogledu kadra, opreme za obavljanje poštanskih usluga, kapaciteta poštanske mreže i gustine pristupnih tačaka;
- Pravilnik o načinu izdavanja i upotrebe poštanskih maraka;

- Pravilnik o poštanskom žigu;
- Pravilnik o obliku i sadržini službene legitimacije inspektora za poštanske usluge;
- Pravilnik o dimenziji, pakovanju poštanskih pošiljki i drugim uslovima za obavljanje poštanskih usluga;
- Pravilnik o načinu otvaranja i pregledanja poštanskih pošiljki i načinu postupanja sa neuručivim poštanskim pošiljkama;
- Odluka o uslovima i načinu korišćenja poštanske mreže univerzalnog poštanskog operatora u slučaju vanrednih okolnosti.

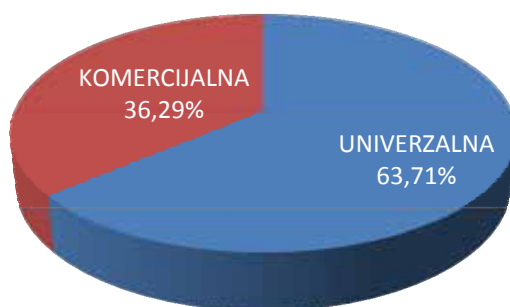
Do kraja 2012. godine samo je usvojen Pravilnik o visini jednokratnih godišnjih naknada za poštanske operatore i isti je objavljen u "Službenom listu Crne Gore" broj 57/12. Početkom 2013. godine Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je donijelo Rješenje o obrazovanju Radne grupe za izradu Pravilnika o poštanskim uslugama, koju sačinjavaju predstavnici Ministarstva, Agencije i Pošte Crne Gore. Pravilnik o poštanskim uslugama, kojim bi trebalo propisati opšte uslove za obavljanje poštanskih usluga, odnosno bliže uslove i način obavljanja poštanskih usluga, rokove za prenos i uručenje poštanskih pošiljki, gustine pristupnih tačaka univerzalnog poštanskog operatora, kao i sva druga pitanja u vezi sa obavljanjem poštanskih usluga će najvjerojatnije biti sinteza nekoliko podzakonskih akata, koje je Agencija, u formi stručnih osnova, u Zakonom propisanom roku, dostavila resornom Ministarstvu.

6.3. ANALIZA TRŽIŠTA POŠTANSKIH USLUGA

6.3.1. Pošta Crne Gore a.d.

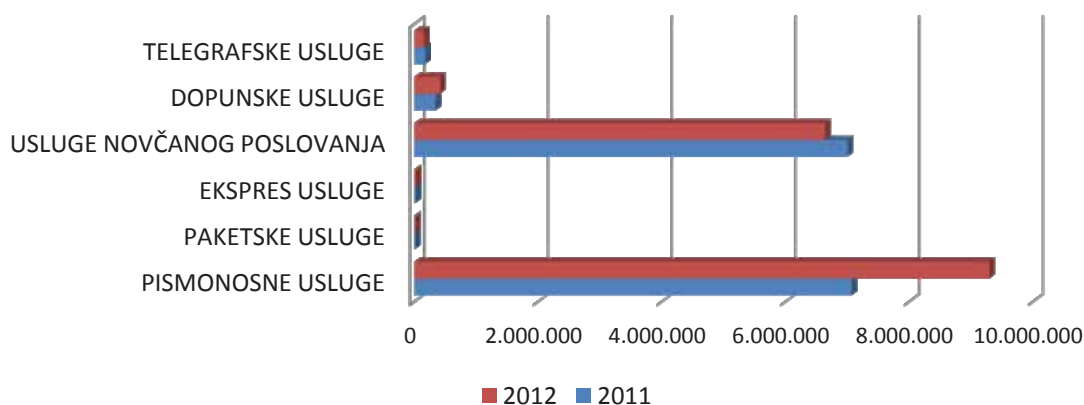
U 2012. godini Pošta Crne Gore a.d. ostvarila je ukupno 14.857.713 poštanskih usluga od čega je 9.465.703 bilo u kategoriji univerzalnih poštanskih usluga i 5.392.010 komercijalnih poštanskih usluga, ili procentualno prikazano 63,71% se odnosilo na univerzalne a 36,29% na komercijalne poštanske usluge.

Udio univerzalnih i komercijalnih poštanskih usluga u ukupnim poštanskim uslugama Pošte Crne Gore u 2012. godini

Udio univerzalnih i komercijalnih poštanskih usluga u ukupnim poštanskim uslugama Pošte Crne Gore u 2012. godini

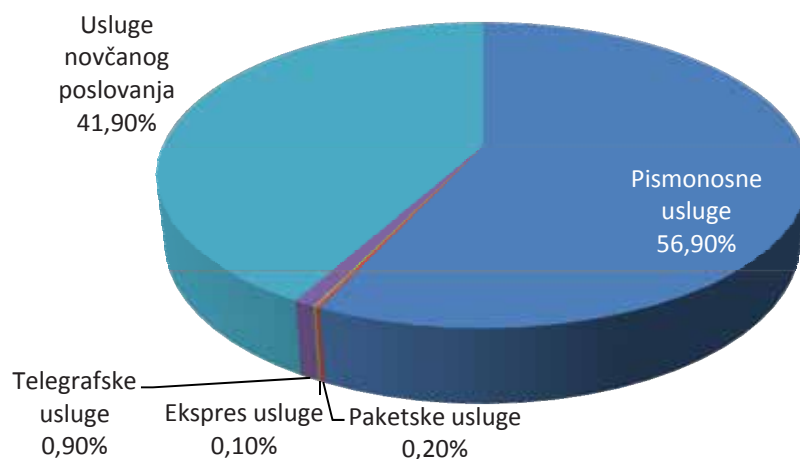
Grafički prikaz ostvarenog fizičkog obima pojedinih poštanskih usluga Pošte Crne Gore u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu je dat na sledećem grafiku.

U strukturi obima usluga za 2012. godinu najveće učešće u iznosu od 56,2% imaju pismonosne usluge a zatim usluge novčanog poslovanja u iznosu od 41,4%. Obim ostvarenih pismonosnih usluga u 2012. godini je veći za 5,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Obim usluga novčanog poslovanja je manji za 1% u odnosu na prethodnu godinu. U okviru ove grupe usluga značajno smanjenje fizičkog obima je uočeno kod usluge naplate računa i to za 8,6% u odnosu na prošlogodišnji obim istih. U ukupnim novčanim transakcijama naplata računa čini 50,8%, a uplate na žiro račun i isplate sa žiro računa 42,8%.

Trend pada fizičkog obima uočava se i kod telegrafskih i telefonskih usluga, i to za 22,1% odnosno 18,5% respektivno, u odnosu na prošlu 2011. godinu.

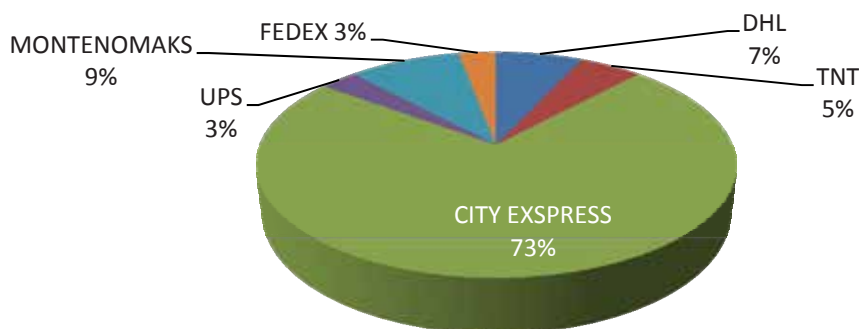

6.3.2. Ostali operatori

Osim Pošte Crne Gore a.d. na tržištu poštanskih usluga djelatnost su obavljali i:

- Kingscliffe Distribution Montenegro - DHL;
- City Express - Filijala Podgorica;
- Rhea Express d.o.o. Podgorica - Fedex;
- Montenomaks Control&Logistics;
- Tim Kop - TNT;
- Express courier – UPS.

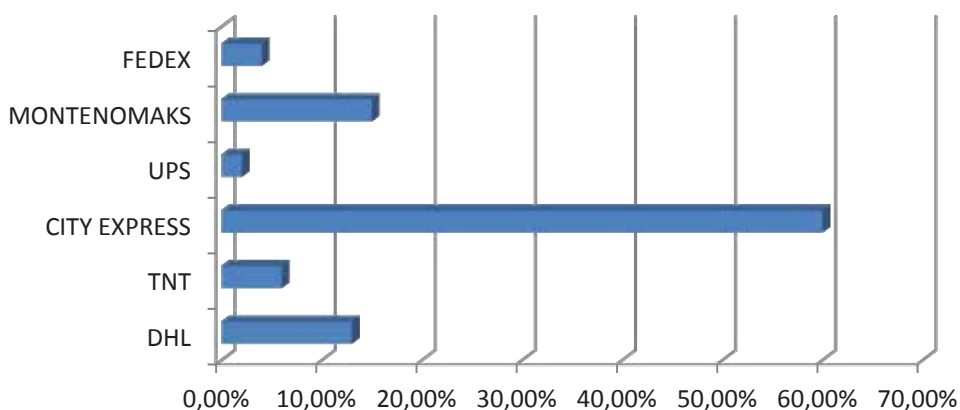
Na sledećem grafiku je dat ukupan fizički obim poštanskih usluga ostvarenih od strane ostalih poštanskih operatora u toku 2012. godine.

Ukupan fizički obim poštanskih usluga ostvarenih od strane ostalih poštanskih operatora u toku 2012. godine iznosi 223.387, što je za 2,86% više u odnosu na 2011. godinu, kada je ostvareni fizički obim poštanskih usluga iznosio 217.163.

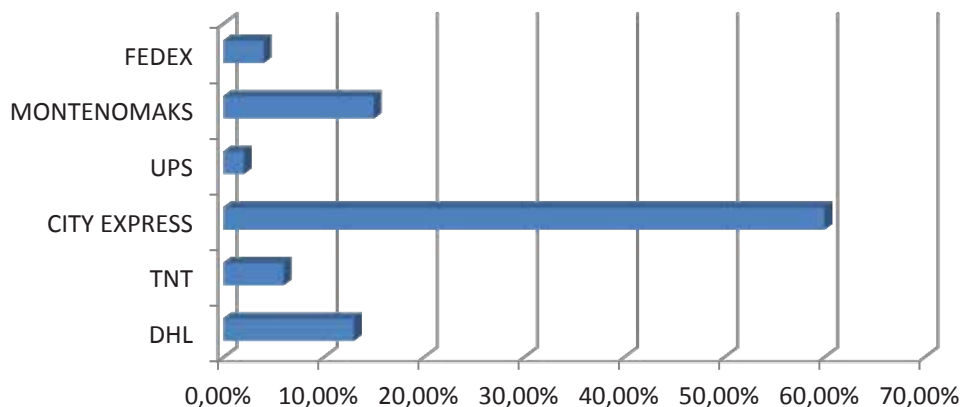
Najveći fizički obim poštanskih usluga koje pružaju ostali operatori, ostvario je City Express, čiji fizički obim poštanskih usluga iznosi 73% od ukupno ostvarenih poštanskih usluga ostalih operatora.

Na sledećem grafiku je dat prikaz ostvarenih ekspres usluga ostalih operatora u 2012. godini.

U strukturi ostvarenih ekspres usluga kod ostalih operatora, vodeće mjesto zauzima City Ekspress, koji pokriva 60% tržišta ekspres usluga ostalih operatra.

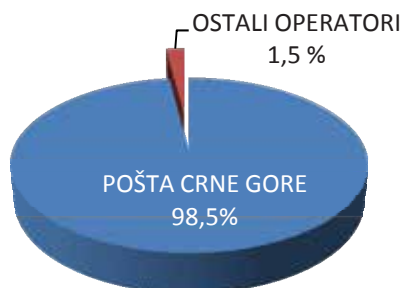
U strukturi ostvarenih paketskih usluga kod ostalih operatora, vodeće mjesto zauzima City Ekspress, koji pokriva 84% tržišta paketskih usluga ostalih operatra.

6.3.3. Uporedna analiza tržišta poštanskih usluga

Stanje na tržištu poštanskih usluga Crne Gore tokom 2012. godine nije se značajnije mijenjalo u odnosu na prethodne godine. Poštanski operatori su u 2012. godini ostvarili ukupno 15.081.100 poštanskih usluga, što je na približno istom nivou kao u 2011. godini. Od tog broja, univerzalni poštanski operator je realizovao 14.857.713 poštanskih usluga, što predstavlja 98,5% obima ostvarenih usluga, a ostali poštanski operatori su ostvarili 223.387 poštanskih usluga ili 1,5%.

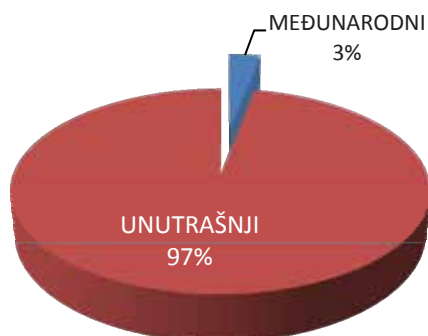
Prikaz ukupno ostvarenog fizičkog obima poštanskih usluga u 2012. godini je dat na sledećem grafiku.

Pad fizičkog obima poštanskih usluga kod univerzalnog poštanskog operatora u odnosu na prethodnu godinu je iznosio 0,07%, dok se kod ostalih poštanskih operatora uočava porast fizičkog obima poštanskih usluga u odnosu na prethodnu godinu za oko 6%.

Pošta Crne Gore a.d. i dalje ima dominantnu ulogu na tržištu poštanskih usluga, a učešće ostalih operatora poštanskih usluga je u 2012. godini povećano za 0,1% u odnosu na prethodnu godinu.

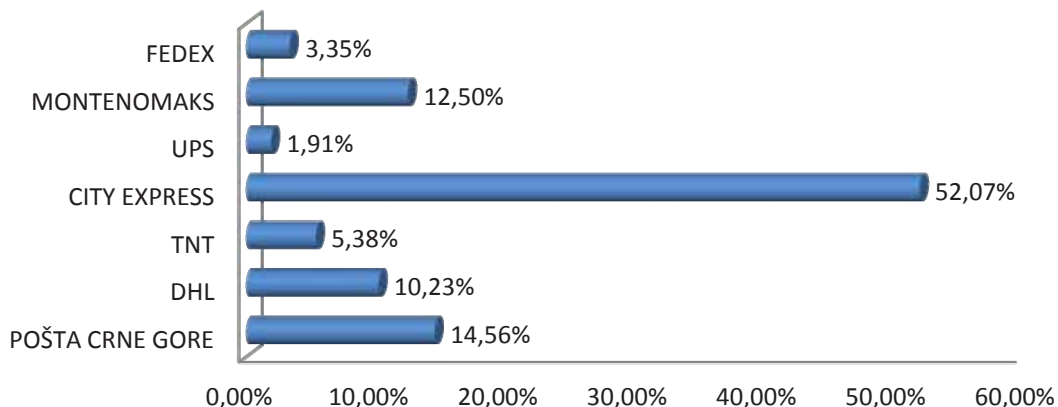
Od ukupno ostvarenog broja usluga koji iznosi 15.081.100 poštanskih usluga, u unutrašnjem saobraćaju je ostvareno 14.623.748 poštanskih usluga ili 97%, dok je u međunarodnom saobraćaju ostvareno 457.352 poštanskih usluga ili 3%. Prikaz ostvarenih poštanskih usluga prema vrstama prometa u 2012. godini je dat na sledećem grafiku.

Od ukupnog broja usluga u unutrašnjem saobraćaju, Pošta Crne Gore a.d. je ostvarila 98,6%, a ostali operatori 1,4%, dok je u međunarodnom saobraćaju Pošta Crne Gore a.d. ostvarila 96,5% poštanskih usluga, a ostali operatori 3,5%.

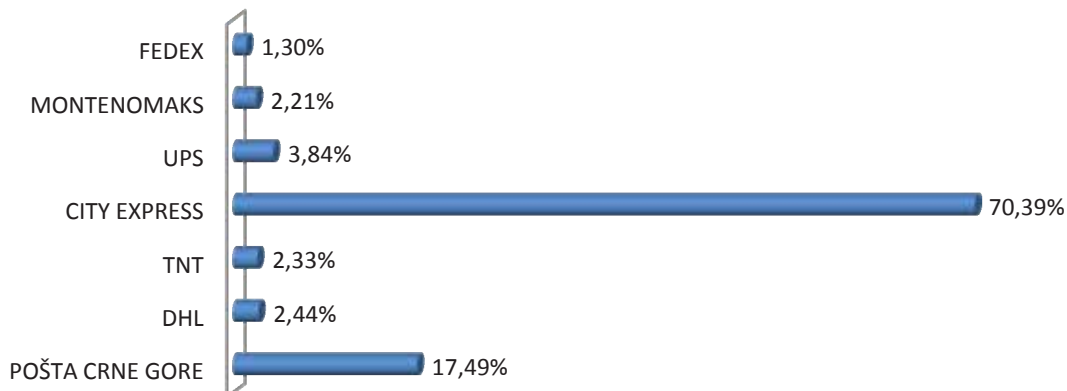
U strukturi ukupno ostvarenih usluga vidljivo je da su univerzalne poštanske usluge činile 62,8% (9.465.432 univerzalnih poštanskih usluga), a komercijalne 37,2% (5.615.397 komercijalnih poštanskih usluga).

Prikaz učešća ostalih operatora i Pošte Crne Gore a.d. na tržištu ekspres usluga u 2012. godini je dat na sledećem grafiku.

Kao što se može vidjeti na grafiku, u pružanju ekspres usluga vodeću poziciju zauzima City Express, sa 52,07% učešća na tržištu, a zatim ga slijede Pošta Crne Gore a.d. sa 14,56%, Montenomaks Control&Logistics sa 12,50%, Kingscliffe Distribution Montenegro – DHL sa 10,23%, Tim Kop - TNT sa 5,38%, Rhea Express d.o.o. Podgorica – Fedex sa 3,35% i Express courier – UPS sa 1,91%.

U pružanju paketskih usluga dominantnu poziciju zauzima City Express, sa 70,39% učešća na tržištu, a zatim slijede Pošta Crne Gore a.d. sa 17,49%, Express courier – UPS sa 3,84%, Kingscliffe Distribution Montenegro – DHL sa 2,44%, Tim Kop - TNT sa 2,33%, Montenomaks Control&Logistics sa 2,21% i Rhea Express d.o.o. Podgorica – Fedex sa 1,30%, što je i prikazano na sledećem grafiku.

6.4. FINANSIJSKI POKAZATELJI

6.4.1. Finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d.

U sledećoj tabeli je dat prikaz prihoda Pošte Crne Gore a.d. u 2012. godini.

PRIHODI POŠTE CRNE GORE A.D. U 2012. GODINI		
I.	POSLOVNI PRIHODI	11.818.619
1.	Prihod od prodaje usluga - UPS	11.075.393
	POŠTANSKE USLUGE	5.819.193
	UPUTNIČKE USLUGE	49.162
	NOVČANE USLUGE	3.890.184
	TELEGRAFSKE USLUGE	524.703
	USLUGE TF GOVORNICA	165.631
	USLUGE HIBRIDNE POŠTE	398.080
	OSTALE USLUGE	228.441
2.	Prihod od prodaje usluga - MPS	563.093
	POŠTANSKE USLUGE	299.081
	TELEGRAFSKE USLUGE	58.568
	MEĐUNARODNI OBRAČUN	205.445
3.	Prihod od prodaje robe	180.133
II.	OSTALI POSLOVNI PRIHODI	2.325.441
III.	FINANSIJSKI PRIHODI	113.652
I-III.	UKUPNI PRIHODI	14.257.712.

Ostvareni prihodi u 2012. godini iznose 14.257.712,00€ i manji su od prošlogodišnjih za 4,5%. Poslovni prihodi u 2012. godini su manji za 2,8% u odnosu na poslovne prihode u 2011. godini, a najveće učešće u ukupnim prihodima imaju prihodi od poštanskih usluga i to 40,8%.

Ostvareni rashodi Pošte Crne Gore su dati u tabeli koja slijedi.

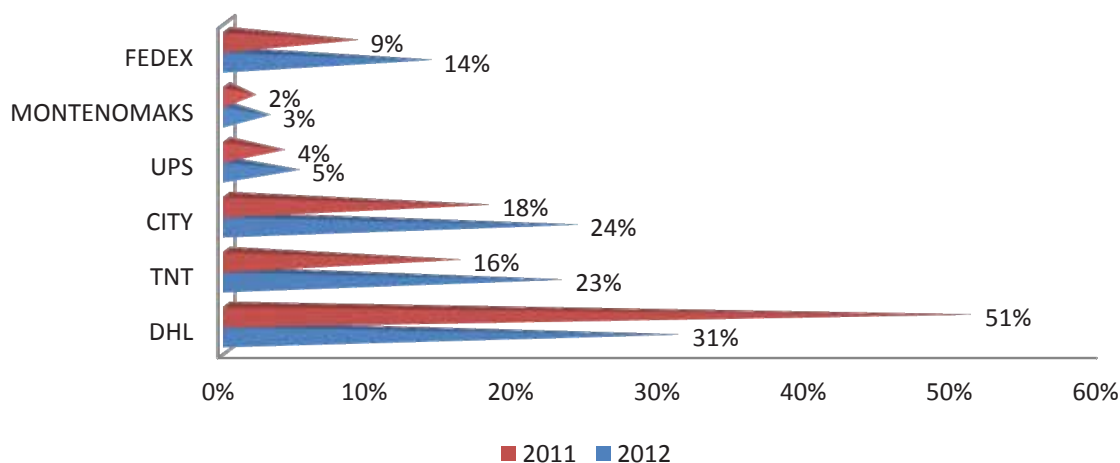
RASHODI POŠTE CRNE GORE A.D. U 2012. GODINI		
I	POSLOVNI RASHODI	13.557.068
1.	DIREKTNI TROŠKOVI ROBE I MATERIJALA	1.006.851
2.	TROŠKOVI ZAPOSLENIH	8.677.356
3.	TROŠKOVI AMORTIZACIJE	632.956
4.	OSTALI POSLOVNI RASHODI	3.239.905
II	FINANSIJSKI RASHODI	36.569
III	UKUPNI RASHODI	13.593.637

Ostvareni rashodi u 2012. godini iznose 13.593.637,00€ i manji su od rashoda ostvarenih u 2011. godini za 4,3%. Najveće učešće u ukupnim rashodima imaju troškovi zaposlenih 63,8%, koji su za 6,4% manji u odnosu na troškove zaposlenih u 2011. godini.

Pošta Crne Gore a.d. je u 2012. godini ostvarila pozitivan finansijski rezultat, tj. dobit u iznosu od 664.075,00€.

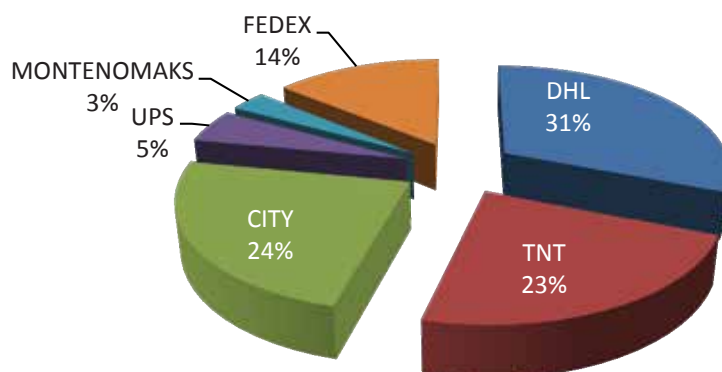
6.4.2. Finansijski pokazatelji ostalih operatora

Grafički prikaz prihoda ostalih operatora u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu je dat na sledećem grafiku.

Prihod kod ostalih poštanskih operatora je u 2012. godini smanjen za 12% u odnosu na prihode ostvarene u 2011. godine.

U strukturi prihoda ostalih poštanskih operatora vodeće mjesto zauzima Kingscliffe Distribution Montenegro – DHL 31%, City Express 24%, Tim Kop - TNT 23%, Rhea Express d.o.o. Podgorica – Fedex 14%, Express courier – UPS 5% i Montenomaks Control&Logistics 3%. Grafički prikaz je dat na sledećoj slici.

6.4.3. Uporedni finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d. i ostalih operatora

Ukupni prihodi ostvareni pružanjem poštanskih usluga u 2012. godini iznose 15.573.458,00€. Pošta Crne Gore a.d. je ostvarila prihod u iznosu od 14.257.712,00€, ili 91,6% a ostali poštanski operatori su ostvarili prihod u iznosu od 1.315.746,00€ što odgovara iznosu od 8,4% ukupno ostvarenih prihoda.

6.5. KVALITET OBAVLJANJA UNIVERZALNE POŠTANSKE USLUGE

Jedno od načela na kojima se zasniva pružanje poštanskih usluga jeste i obezbjeđivanje kvaliteta i primjene standarda kvaliteta u oblasti poštanskih usluga.

Pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge podrazumijeva se da je poštanski operator obavezan da za korisnika poštanskih usluga obezbijedi jedan prijem i jedno uručenje poštanskih pošiljaka svakog radnog dana, od ponedjeljka do petka.

Kvalitet univerzalne poštanske usluge utvrđuje se na osnovu dostupnosti poštanskih usluga, brzine i pouzdanosti prenosa i uručenja pošiljaka, bezbjednosti pošiljaka, efikasnosti rješavanja reklamacija, zadovoljstva i informisanosti korisnika usluga.

Zakonom o poštanskim uslugama i Pravilnikom o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga („Službeni list Republike Crne Gore“, broj 29/06) utvrđeni su standardi kvaliteta u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju.

Pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge u unutrašnjem poštanskom saobraćaju podrazumijeva se uručenje najmanje 95% poštanskih pošiljaka u roku od 3 radna dana.

Vrijeme prijema poštanske pošiljke utvrđuje se na osnovu žiga poštanskog operatora na potvrdi o prijemu registrovane pošiljke, odnosno na pošiljci za neregistrovane pošiljke.

Pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge u međunarodnom poštanskom saobraćaju podrazumijeva se uručenje prosječno 85% pismonosnih pošiljaka u roku od najviše 3 radna dana i prosječno 97% pismonosnih pošiljaka u najviše 5 radnih dana.

Rok za uručenje poštanskih pošiljaka smatra se vrijeme od prijema poštanske pošiljke do njenog uručenja. U rokove u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju se ne računa:

- a) vrijeme kašnjenja zbog netačne i nepotpune adrese primaoca;
- b) vrijeme kašnjenja zbog više sile, ili zastoja u saobraćaju nastalog bez krivice poštanskog operatora;
- c) neradni dani i dani kada se ne obavlja dostava poštanskih pošiljaka.

Rokovi prenosa pošiljaka u međunarodnom poštanskom saobraćaju zavise od udaljenosti država primaoca, saobraćajnih veza i standarda kvaliteta nacionalnih operatora univerzalnih poštanskih usluga.

Kvalitet pružanja poštanskih usluga osigurava konkurentsku prednost na tržištu poštanskih usluga i povjerenje korisnika.

Zakon o poštanskim uslugama propisuje obavezu univerzalnog poštanskog operatora da godišnje obezbijedi mjerenje kvaliteta prenosa poštanskih pošiljaka, radi utvrđivanja procenta uručenih pošiljaka i drugih podataka kojima se utvrđuje kvalitet obavljanja univerzalnih poštanskih usluga, angažovanjem nezavisne institucije koja se bavi istraživanjem, odnosno monitoringom.

6.5.1. Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju

Pošta Crne Gore a.d. je u toku 2012. godine po prvi put za mjerenje kvaliteta prenosa poštanskih pošiljaka angažovala nezavisnu instituciju, i to Fakultet za menadžment u saobraćaju i komunikacijama – Berane, koji je u periodu od 04. 12 – 31. 12. 2012. godine obavio kontrolu i mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka na području Crne Gore.

Veličina uzorka je 521 test pismo. Procenat test pisama uzorka poslanih preko šaltera je 96% (501 test pismo), a procenat test pisama uzorka poslanih preko poštanskih sandučića je 4% (20 test pisama).

Od 521 obične poštanske pošiljake, u roku od tri dana uručeno je 456 pošiljaka, ili 87,51%, što je ispod propisanog cilja za ovaj standard i pokazuje izuzetno loš kvalitet usluga u segmentu uručjenja običnih pisama (članom 58 Zakona o poštanskim uslugama i članom 56 Pravilnika o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga, pod kvalitetom obavljanja poštanske usluge u unutrašnjem poštanskom saobraćaju podrazumijeva se uručjenje najmanje 95% poštanskih pošiljaka u roku od 3 radna dana). Ovaj pokazatelj je pogoršan u odnosu na rezultate mjerenja 2011. godine, kada je iznosio 96,4%.

Kvalitet dostave običnih pismonosnih pošiljaka je pogoršan u odnosu na rezultate mjerenja od 2011. godine i za standarde kvaliteta J+1 i J+2. Za standard J+1 prošle godine je postignut procenat 45,1%, a ove godine 41,84%. Za standard J+2, prošle godine je postignut procenat 38,9%, a ove godine ovaj podatak iznosi 31,28%.

Kontrola kvaliteta prenosa i uručjenja običnih poštanskih pošiljaka je data u sledećoj tabeli.

Vrijeme prenosa i uručjenja	Broj pošiljaka	%
1 dan	218	41,84%
2 dana	163	31,28%
3 dana	75	14,39%
Ukupno do 3 dana	456	87,51%
Od 4 do 5 dana	52	9,97%
Preko 5 dana	16	2,52%
Ukupno preko 3 dana	68	12,49%
Ukupan uzorak	521	100%

Mjerenje kvaliteta prenosa registrovanih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju i mjerenje kvaliteta prenosa registrovanih poštanskih pošiljaka koji dolaze iz međunarodnog saobraćaja nije izvršeno.

6.5.2. *Primljene i riješene potražnice u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju*

U unutrašnjem saobraćaju ukupan broj prispjelih potražnica je iznosio 1.094 komada. Riješenih je 1.094, odnosno 100% i to pozitivno 1.069 i negativno 25.

Ukupan broj prispjelih potražnica u međunarodnom saobraćaju je iznosio 384 komada. Sve potražnice su riješene u toku godine i to pozitivno 360 a negativno 24.

6.6. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI

U toku 2012 godine Agencija je, u dijelu koji se odnosi na poštanske usluge, intezivno saradivala i ramjenjivala informacije sa najznačajnijim međunarodnim organizacijama u okviru poštanske djelatnosti, Svjetskim poštanskim savezom (UPU), Evropskom konferencijom za poštansku djelatnost i telekomunikacije (CEPT) i Evropskim Komitetom za poštansku regulaciju (CERP).

U okviru saradnje sa Evropskim Komitetom za poštansku regulaciju (CERP), predstavnici Agencije su prisustvovali 46. i 47. Plenarnom zasjedanju CERP-a u Beogradu, Srbija i Limasolu, Kipar.

Glavna tema zasjedanja u Beogradu je bila davanje predloga i definisanje „Evropske pozicije“ regulatora poštanskih usluga za predstojeći Kongres Svjetskog poštanskog saveza, kao i definisanje Memoranduma o razumijevanju između CERP-a i Svjetskog poštanskog saveza. Velika pažnja je posvećena i analizi rezultata zajedničkog Komiteta za vezu CERP-a i Evropske komisije.

Jedna od osnovnih tema Plenarnog zasjedanja CERP-a u Limasolu je bila osvrt na održani Kongres Svjetskog poštanskog saveza u Dohi i odluke donesene na tom skupu. Inače, najznačajniji zaključak donijet na Kongresu Svjetskog poštanskog saveza je da poštanski operatori u budućem poslovanju sve veću pažnju treba da posvećuju poslovima platnog prometa, e-servisima i paketskim uslugama iz razloga što obav-

ljanje ovih usluga preuzima primat nad pismonosnim uslugama. Na zasijedanju CERP-a je zaključeno da je nastup evropskih poštanskih regulatora na Kongresu bio jedinstven, veoma usklađen i efikasan i da su skoro svi predlozi i amandmani koje su predloženi od strane evropskih delegacija i usvojeni. Ovome je posebno doprinio dobro organizovan i međusobno koordiniran rad CERP-a i Grupe Evropskih regulatora za poštanske usluge (ERGP), koja je kao savjetodavni organ formirana pod okriljem Evropske Komisije. Na Plenarnom zasijedanju se raspravljalo i o aktivnostima UPU-a nakon Kongresa, o trenutnom stanju i novinama u oblasti poštanske regulacije u Evropskoj Uniji, kao i o razmjeni informacija između regulatora. Utvrđeni su i programi rada za 2013. godinu dvije radne grupe CERP-a, i to za:

- Radnu grupu za politiku, koja će se baviti analizom regulacije cijena u evropskim zemljama i analizom primjene Treće Poštanske regulativa u evropskim zemljama, sa naglaskom na proširenje definicije univerzalnog servisa u koju bi bio uvršten i e – servis.
- Radna grupa UPU, koja će se baviti jačanjem uloge CERP-a u okviru UPU-a, kao i pitanjima koja se odnose na vrijeme trajanja budućih Kongresa Svjetskog poštanskog saveza, te obavljanja pojedinih kongresnih procedura elektronskim putem prije održavanja Kongresa.

Krajem oktobra 2012. godine predstavnici Agencije su prisustvovali Međunarodnoj konferenciji pod nazivom “Uloga strateških partnerstava i reinžinjerina javne poštanske mreže u održivom pružanju poštanskih usluga”. Tokom trajanja Konferencije, koja je održana u Budvi, učesnici Konferencije su razmjenili iskustva i planirane aktivnosti u vezi razvoja poštansko-logističkih sistema u regionu.

Tokom trajanja Tridesetog Simpozijuma o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju – PosTel 2012, održanom u decembru 2012. godine u Beogradu, predstavnici Agenciji su održali prezentaciju „Liberalizacija tržišta poštanskih usluga u Crnoj Gori“. Inače, na PosTelu 2012 su razmijenjene informacije i prezentovala iskustva koja se odnose na najnovija tehnološka dostignuća u oblasti pošte i elektronskih komunikacija. Program rada PosTela 2012 je bio koncipiran kroz 4 programska dijela, i to:

- Menadžment procesa u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju;
- Poštanski saobraćaj, mreže i servisi;
- Telekomunikacioni saobraćaj, mreže i servisi;
- Okrugli sto - Uticaj novih servisa na regulaciju.

6.7. EVROPSKE INTEGRACIJE – POGHLAVLJE 3: PRAVO OSNIVANJA PREDUZEĆA I SLOBODA PRUŽANJA USLUGA

Vlada Crne Gore je u septembru 2012. godine obrazovala Radnu grupu za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore za oblast pravne tekovine Evropske Unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 3 - Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga. Imajući u vidu da pomenuto poglavlje, pored ostalog, tretira i oblast poštanskih usluga, za člana radne grupe imenovan je i predstavnik Agencije.

Predstavnik Agencije je aktivno učestvovao u radu kako navedene Radne grupe, tako i u posebnom timu za poštansku djelatnost, koji je formiran internim aktima Radne grupe a čiji je koordinator predstavnik Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije.

Aktivnosti Radne grupe za Poglavlje 3 su se u 2012. godini uglavnom bazirale na realizaciji njenih zadataka u okviru procesa skrininga.

Tokom Eksplanatornog skrininga, održanog 23. i 24. oktobra 2012. godine u Briselu, članovima Radne grupe, od strane eksperata iz zemalja članica Evropske Unije prezentovana je pravna regulativa za ovo poglavlje i primjeri konkretne implementacije pojedinih pravnih rješenja.

Na Bilateralnom skriningu, održanom 29. i 30. decembra 2012. godine, prezentovana je crnogorska regulativa i njena implementacija za sve oblasti koje tretira Poglavlje 3. Prezentaciju koja se odnosi na poštansku djelatnost su zajednički pripremili i izlagali predstavnik Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije i predstavnik Agencije. U okviru prezentacije predstavljen je institucionalni i pravni okvir, usvojena strateška dokumenta i implementacija ključnih zakonskih rješenja koja su zasnovana na regulativi Evropske Unije u ovoj oblasti.

Nakon prezentacije, predstavnici direktorata Evropske komisije su kroz postavljanje pitanja predstavniku Agencije posebno pokazali zainteresovanost kako se obezbjeđuju sredstva za rad Agencije, kao regulatora za poštansku djelatnost, odnosno za institucionalne nadležnosti u pogledu Finansijskog plana i Izvještaja o radu Agencije, kao i za njen administrativni kapacitet u ovoj oblasti. Predstavnik Agencije je ovom prilikom prokomentarisao ocjenu datu u Izvještaju o napretku Crne Gore od septembra 2012. godine o „nedovoljnom administrativnom kapacitetu Agencije u poštanskoj oblasti“ koja je ocjena bazirana na broju izvršilaca u Sektoru za poštansku djelatnost Agencije. Predstavnik Agencije je istakao da se Agencija ne slaže sa pomenutom ocjenom iznijetom u Izvještaju o napretku, pojašnjavajući da je postojeći kadrovski kapacitet Agencije, u odnosu na sadašnji stepen razvijenosti tržišta poštanskih usluga u Crnoj Gori, sasvim dovoljan, kao i da nema smetnji da se uporedo sa razvojem ovog tržišta povećava i broj eksperata u Agenciji koji će raditi u okviru Sektora za poštansku djelatnost.